

# Honvédségi Szemle

145. ÉVFOLYAM  
2017/6. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG KÖZPONTI FOLYÓIRATA



## **Kiadja a Honvéd Vezérkar**

**A kiadásért felel:** Dr. Orosz Zoltán altábornagy

### **Szerkesztőbizottság**

**Elnök (főszerkesztő):**

Dr. Orosz Zoltán altábornagy (PhD)

### **Tagok:**

Dr. Besenyő János ezredes (PhD)

Dr. Földesi Ferenc ny. ezredes (PhD)

Dr. Harai Dénes ny. ezredes (PhD)

Dr. Koller József dandártábornok (PhD)

Dr. Lippai Péter ezredes (PhD)

Dr. Nagy László ny. ezredes (DSc)

Dr. Ruszin Romulusz dandártábornok (PhD)

Siposné Dr. Kecskeméthy Klára ezredes (CSc)

Dr. Szakály Sándor (DSc)

Dr. Rudolf Urban (CSc) (Védelmi Egyetem, Brno)

Dr. Wagner Péter (PhD)

### **Tanácsadó testület:**

Dr. Fóris Ágota (PhD)

Horváth Gábor dandártábornok

Dr. Kalmár Zoltán (PhD)

Lamos Imre dandártábornok

Dr. Pogácsás Imre dandártábornok (PhD)

Szabó István vezérőrnagy

Dr. Szilágyi István (DSc)

Szpišnják József dandártábornok

Takács Attila dandártábornok

Dr. Tarrósy István (PhD)

A folyóirat kiadásában és terjesztésében közreműködik a HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft.

**Felelős vezető:** Benkóczy Zoltán ügyvezető

**Ágazati igazgató:** Vigh Mihály

**Szerkesztőségvezető:**

Dr. Isaszegi János ny. vezérőrnagy (PhD)

### **Szerkesztőség**

Felelős szerkesztő: Kiss Zoltán

Nyelvi lektor: Eszes Boldizsár

Tervezőszerkesztő: Dancs Katalin

Kézirat-előkészítő: Forró Zsófia

Korrektor: Török Judit

Szerkesztőségi titkár: Szabó Anita

Telefon: 272-02; 459-5355

e-mail: hsz@hm.gov.hu; kisszoltan@armedia.hu

A szerkesztőség címe: 1087 Budapest, Kerepesi út 29/B

Nyomdai kivitelezés: HM Zrínyi Térképészeti és

Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft.

Sokszorosítóüzem

Felelős vezető: Pásztor Zoltán

A folyóirat 600 Ft-os áron megvásárolható a Zrínyi Kiadó könyvesboltjában, valamint a HM Zrínyi Kft. webáruházában (shop.hmzrinyi.hu).

A folyóirat teljes terjedelmében olvasható

a parbeszed.hm.gov.hu és a honvedelem.hu portálon.

HU ISSN 2060-1506

A Honvédségi Szemlét az MTA Hadtudományi Bizottság

„A” kategóriás mértékadó folyóiratként ismeri el.

A folyóiratban közölt tanulmányok lektoráltak.

A Honvédségi Szemle lapelődői: Ludovica Academia

Közlönye, Magyar Katonai Közlöny, Magyar Mars,

Magyar Katonai Szemle, Honvéd, Katonai Szemle,

Honvédelem, Új Honvédségi Szemle

A Honvédségi Szemle tagja az Európai Katonai

Sajtószövetségnek (EMPA)

## **Szerzőinkhez**

Ezúton tájékoztatjuk a Honvédségi Szemle szerzőit, hogy a folyóiratunkban való publikálás feltételei és szabályai a [www.honvedelem.hu](http://www.honvedelem.hu) portál Kiadványok rovatában, a Honvédségi Szemle egyes számainak oldalán olvashatók.

*A szerkesztőség*

# Honvédségi Szemle

145. ÉVFOLYAM  
2017/6. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG KÖZPONTI FOLYÓIRATA

## Tartalom

### HADERŐSZERVEZÉS, -FEJLESZTÉS

*Pölöskei János Antal ezredes:*

Az új kihívásokra új válaszok születnek – átfogó válság- és műveletkezelés a SHAPE-en . . . . . 3

*Farkas Sándor őrnagy:*

A kifárasztó gerilla-hadviselési forma szakaszai . . . . . 13

### NEMZETKÖZI TEVÉKENYSÉG

*Kovács Csaba ny. alezredes:*

Huntington hagyatéka a szélsőséges iszlám mozgalmak, a terrorizmus és a tömeges migráció tükrében . . . . . 25

*Szénási Endre alezredes:*

Az amerikai–orosz szembenállás néhány katonai konfliktus tükrében . . . . . 39

### VEZETÉS, FELKÉSZÍTÉS

*Munk Sándor ny. ezredes – Ujj András ny. ezredes:*

Az információmenedzsment helye, szerepe, keretei a Magyar Honvédségben . . . . . 56

*Sztankai Krisztián százados:*

Green-on-Blue – a belső támadások veszélyei és hosszú távú hatásai a műveletekre . . . . . 74

*Komjáthy Lajos József alezredes – Csengeri János főhadnagy:*

A távirányított és pilóta nélküli repülőrendszerek alkalmazási lehetőségei a felkelők elleni műveletek során . . . . . 81

*Pákozdi Márta sz. őrnagy:*

A hősiesség mint a bátorság egyik útja . . . . . 93

**LOGISZTIKA***Taksás Balázs főhadnagy:*

A védelmi ipar és a katonai logisztika rejtett biztonsági kockázatai  
napjaink globalizált világában ..... 105

*Szalkai Iván ny. orvos ezredes:*

A krónikus stresszhelyzetben lévő állomány stressz-szintjének csökkentése  
neurobiológiai megközelítésben ..... 118

**HADTÖRTÉNELEM***Krámli Mihály:*

Az otrantói ütközet ..... 128

**FÓRUM***Lacsny Márton:*

Egy honvédelmi neveléssel foglalkozó szervezet fejlesztésének szempontjai ..... 137

**SZEMLE***Gál Csaba ny. mk. ezredes:*

Nemzetközi katonai és haditechnikai szemle ..... 145

*Harai Dénes ny. ezredes:*

„A valóság partján / rózsaszín szemüveg nélkül” ..... 152

ABSTRACT ..... 159

**E SZÁMUNK SZERZŐI**

Pölöskei János Antal ezredes, osztályvezető  
(HVK HTCSF Fegyvernemi Képességfejlesztési Osztály)

Farkas Sándor őrnagy, gyakorlati oktató  
(NKE HHK), PhD-hallgató

Dr. Kovács Csaba ny. alezredes (PhD)

Szénási Endre alezredes, kiemelt főtiszt, szakreferens  
(HM Védelempolitikai Főosztály)

Dr. Munk Sándor ny. ezredes (DSc), egyetemi tanár

Dr. Ujj András ny. ezredes (CSc), habilitált doktor,  
főiskolai tanár

Sztankai Krisztián százados, gyakorlati oktató  
(NKE HHK)

Komjáthy Lajos József alezredes, egyetemi adjunktus  
(NKE HHK)

Csengeri János főhadnagy, gyakorlati oktató  
(NKE HHK)

Pákozdi Márta sz. őrnagy, PhD-hallgató  
(ELTE Pszichológiai Doktori Iskola)

Dr. Taksás Balázs főhadnagy (PhD), egyetemi adjunktus  
(NKE HHK)

Dr. Szalkai Iván ny. orvos ezredes

Krámli Mihály hadtörténész

Dr. Lacsny Márton főtanácsadó  
(Emberi Erőforrások Minisztériuma)

Gál Csaba ny. mk. ezredes

Harai Dénes ny. ezredes (PhD), egyetemi tanár  
(NKE HHK)

Pölöskei János Antal ezredes:

## AZ ÚJ KIHÍVÁSOKRA ÚJ VÁLASZOK SZÜLETNEK – ÁTFOGÓ VÁLSÁG- ÉS MŰVELETKEZELÉS A SHAPE<sup>1</sup>-EN

ÖSSZEFOGLALÓ: A NATO-ban az elmúlt években átfogó struktúraváltás zajlott, melynek sok tényező volt az előzménye. A NATO Szövetséges Műveleti Parancsnokság (ACO<sup>2</sup>) szervezetét a váltás eredményeként átalakították, annak struktúrájában új szervezetek jelentek meg. Az írás az ACO szervezetében létrehozott Átfogó Válság- és Műveletkezelő Központ (CCOMC<sup>3</sup>) kialakításának előzményeit, szervezeti struktúráját és annak feladatait taglalja, kiemelve az azzal kapcsolatos tapasztalatokat.

KULCSSZAVAK: átfogó megközelítés, NATO válságkezelő folyamata, CCOMC, Átfogó Válság- és Műveletkezelő Központ, SHAPE, SACEUR<sup>4</sup>

### BEVEZETÉS

A NATO-ban lezajlott parancsnoksági struktúraváltást egy lényeges elem megalakítása is övezte – a SHAPE-en létrehozták az Átfogó Válság- és Műveletkezelő Központot (CCOMC). A Központ megalakítását számos esemény indokolta, melyek nemcsak a szervezeti struktúra kialakítására, hanem a munkafolyamatokra is hatással voltak. A grúziai (2008) és a líbiai (2011) válságok kitörése szinte készületlenül érte a NATO-t, nem voltak előrejelzések, a parancsnokoknak és a döntéshozóknak nem állt rendelkezésére olyan átfogó elemzés, mely biztosítani tudta volna a megfelelő információkat az esetleges új válságövezetokről. A SHAPE természetesen rendelkezett a megfelelő szervezetekkel a folyamatban lévő műveletek koordinálására, de e csoportok csak azzal a művelettel foglalkoztak, amelynek stratégiai irányítását rábízták.

Ezek a problémák hívták életre azt az átfogó folyamatot, melynek végeredményeként a SHAPE szervezetében létrehozták a CCOMC-t. A szervezet céljaként azt az alapvető szükségszerűséget határozták meg, hogy kerüljük el a stratégiai meglepést: „Szándékom, hogy az átfogó válság- és műveletkezelő folyamatot alkalmazom a SHAPE elsődleges stratégiai eszközeként és a stratégiai döntéshozatal tájékoztatása érdekében. Törzsfőnökként én felügyelem a folyamatot.”<sup>5</sup>

A SHAPE törzsfőnöke a következő alapelvet határozta meg a törzsrészlegeknek: „Gondoldj, tervezz és cselekedj stratégiai szinten és átfogóan.” Ez hűen kifejezi az igényt és a követelményt az együttműködésre és a koordinációra a *szervezetben belül és azon kívül* is.

<sup>1</sup> Supreme Headquarters Allied Powers Europe.

<sup>2</sup> Allied Command Operations.

<sup>3</sup> Comprehensive Crisis and Operations Management Centre.

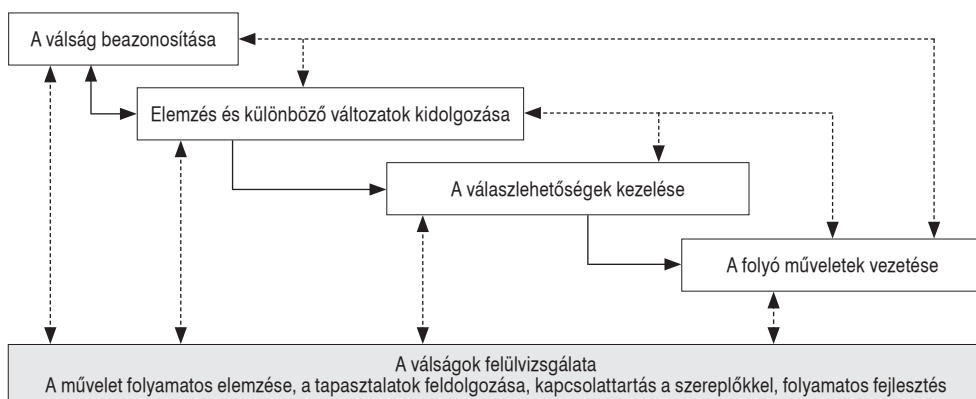
<sup>4</sup> Supreme Allied Commander Europe.

<sup>5</sup> SHAPE Comprehensive Crisis and Operations Management Process Handbook, 14 July 2015, COS Intent.

## A SHAPE ÁTFOGÓ VÁLSÁG- ÉS MŰVELETKEZELŐ FOLYAMATA (CCOMP<sup>6</sup>)

A SHAPE válságkezelő és műveletkezelő folyamata egyben a SACEUR döntést támogató folyamata, mellyel mind a kialakulóban lévő, mind a már zajló – műveletekben megjelenő – válsághelyzetek kezelését lehet végrehajtani. A folyamat jellemzői:

- időbeni információk biztosítása a döntéshozók részére a megfelelő döntések meghozatalához;
- a folyamat rugalmas kezelése, hogy a megfelelő válaszok szülessenek, megfelelő munkacsoportok kerüljenek összeállításra egy adott válság rendezése érdekében;
- feladatorientáltság, amely elősegíti a támogató/támogatott kapcsolatokat;
- az együttműködés elősegítése a különböző vezetési szintek és a válságkezelésben részt vevő más szervezetek között;
- együttműködő munkavégzés és az információk megosztása;
- különböző projektcsoportok rugalmas felállítása és megszüntetése, melyet a teljes törzs támogat.



1. ábra *A válság- és műveletkezelő folyamata*<sup>7</sup>

A folyamat alkalmazása képessé teszi a törzset:

- a válságvezetők, a kialakuló válsághelyzetek folyamatos követésére;
- több válsághelyzet egyidejű vizsgálatára;
- stratégiai szintű elemzések és jelentések készítésére;
- katonai javaslatok elkészítésére, a formális tervezés irányítására és vezetésére, továbbá stratégiai dokumentumok elkészítésére;
- a folyó műveletek stratégiai irányítására;
- a folyamatos tanulásra és a tapasztalatok megosztására.

A folyamat megköveteli a törzstisztek és törzsrészlegek szoros együttműködését, az információk megosztását és effektív felhasználását.

<sup>6</sup> Comprehensive Crisis and Operations Management Process.

<sup>7</sup> SHAPE-előadás: Comprehensive Crisis and Operations Management – The CCOMP. LTC Gábor Kozma, CCOMC Staff Officer, 2015. október 15. (Kézirat.)

## A válság- és műveletkezelő folyamat fázisai

A válság- és műveletkezelő folyamat öt, a NATO válságreakgáló rendszerével összehangolt fázisból áll:

- a válságok beazonosítása;
- elemzés és különböző változatok kidolgozása;
- a válaszlehetőségek kezelése;
- a folyó műveletek vezetése;
- a válságok felülvizsgálata.

Az 1. ábrán látható, hogy ez nemcsak egy kialakulóban lévő válsághelyzetben alkalmazható, hanem egy már folyó művelet során is, amikor a kialakult új helyzet kezelésére a Központ megoldási változatokat dolgoz ki. Ha szükséges, a válaszlehetőségek kidolgozása során a már kész művelettervhez kapcsolódó, azzal összhangban lévő kiegészítő terv is készülhet. Mint látható, a kidolgozott tervet ebben a helyzetben is folyamatosan értékelik. A továbbiakban bemutatom az egyes szakaszok legfontosabb jellemzőit.

### *A válságok beazonosítása*

A döntéshozatali folyamat első és egyben folyamatosan végzett fázisa a válságok beazonosítása. Ez folyamatosan végzett tevékenységet jelent, melynek során a törzs a SACEUR meghatározott stratégiai érdekeltségi területének megfelelően folyamatosan elemzi az információkat. A fázis során a civil és a katonai elemzők szakterületeik vonatkozásában értékelik a környezetet, a szereplőket és az esetleges válsághelyzetek fő tényezőit. E folyamat során egységes információs adatbázist alakítanak ki, amelynek adatai rendszeresen megjelennek a SACEUR rendezvényein és például a reggeli műveleti jelentésekben, de írásos feltejtésekben is. Az információkat rendszeresen eltárolják a Hadműveleti Tervezést Segítő Funkcionális Területi Szolgáltatás (TOPFAS<sup>8</sup>) rendszerben, mely az összes – a válságok rendezésében érintett vagy bevonásra tervezett – parancsnokság, így a SHAPE-törzsrészlegek és a hadműveleti parancsnokságok számára is elérhető.

### *Elemzés és változatok kidolgozása*

A folyamat második lépése az elemzések végrehajtása és különböző változatok kidolgozása. Az egyes válságövezetek esetében ez a munka folyamatosan történik. Célja az egyes válságok részletes és átfogó értékelése, kezdeti átfogó adatbázisok kialakításával a válsághelyzet komplex megismerése, a helyzetismeret felépítése. Mint ahogy a következő idézet is kifejezi, a modern válságok komplex környezetben játszódnak le, így elengedhetetlen azok átfogó megismerése és a katonai műveletek e környezetbe történő teljes beillesztése: „A modern válságokat a komplex és kölcsönös függőségek jellemzik, a konfliktusokat a történelmi, politikai, katonai, szociális, kulturális és gazdasági folyamatok összessége határozza meg.”<sup>9</sup>

A kidolgozott dokumentumokat a NATO tervezési dokumentumaiban meghatározott szakterületeknek megfelelően – politikai, gazdasági, katonai, társadalmi, információs, infrastruktúrális (PEMSII<sup>10</sup>) – készítik el és mutatják be a vezetésnek.

E fázis során kidolgozott dokumentumok lehetnek nem hivatalos stratégiai elemzések is, amelyek bemutatják a válság szereplőit, tényezőit. Ezeket a jelentéseket a Központ vezetői

<sup>8</sup> Tools for Operations Planning Functional Area Services.

<sup>9</sup> ACO Comprehensive Operations Planning Directive (COPD), 1-7. pont, 1-8. oldal.

<sup>10</sup> Political, Economic, Military, Social, Information, Infrastructure.

a SACEUR részére a rendszeres parancsnoki rendezvényeken is bemutatják. Természetesen az Észak-atlanti Tanács (NAC<sup>11</sup>) feladatszabása alapján ezek lehetnek formális jelentések is, mint például a SACEUR Stratégiai Értékelése (SSA<sup>12</sup>) vagy a Katonai Válaszlehetőségek (MRO<sup>13</sup>) című dokumentumok.

Az első fázisban kialakított jelentések alapján a SACEUR döntést hozhat egy *kereszt-funkciós munkacsoport* (CAT<sup>14</sup>) létrehozására a válsághelyzet részletesebb megismerése érdekében. Ez a törzscsoport egy ideiglenesen felállítandó munkacsoport, melynek tagjai lehetnek a SHAPE törzsének kijelölt állománya, az adott területen jártas meghívott szakértők, valamint a NATO-parancsnokság állományából kijelölt szakértők. A csoport vezetőjét a törzsfőnök jelöli ki a Hadművelési Csoportfőnökség (J3) állományából. Ha várható, hogy a folyamat végén tervezési feladattal is számolni kell, akkor a Haderőtervezési Csoportfőnökség (J5) állományából is kijelölhető a csoport vezetője. A CAT feladata, hogy:

- elemezze a kialakuló helyzetet, megállapítsa a kapcsolati rendszereket, meghatározza a kialakult válság természetét;
- feldolgozza a helyzetet, meghatározza a válság fő szereplőit és tényezőit;
- beazonosítsa a lehetséges hatásokat a NATO-nemzetekre;
- megállapítsa a NATO-válasz szükségességét, annak gyorsaságát, a NATO lehetséges szerepét a válság rendezésében és a folyó műveletekre gyakorolt hatásokat;
- kialakítsa a SACEUR kezdeti álláspontját;
- folyamatosan információval lássa el a parancsnoki csoportot a válságról;
- kidolgozza a megfelelő stratégiai dokumentumokat;
- alakítsa ki a megfelelő adatbázisokat;
- megteremtse a feltételeket a részletes tervezés megkezdéséhez.

Mindezeket a feladatokat a kialakított törzs annak érdekében végzi, hogy a NATO-parancsnok elkerülje a stratégiai meglepést, valamint segítse őt az időbeni döntések meghozatalában.

A dokumentumok elkészítése megköveteli az adott területi szakértők *egy kapcsolati hálóban történő összefogását*. Ennek érdekében rendszeres kapcsolatot kell tartani a NATO-parancsnokság hasonló szervezeteivel (Crisis Management Task Force – CMTF). Ugyancsak kiemelt feladat a területen tevékenykedő civil szakértők bevonása a kidolgozási folyamatba. Míg a NATO-parancsnokságok közötti információáramlás fő eszközeit a hadművelési tervezést segítő TOPFAS-rendszerbe történő adatfeltöltés, videokonferenciák és a szakértők közötti napi kapcsolat jelentik, addig a civil szakértők bevonása az elemzésekbe konferenciák rendezésével biztosított, ahol adott esetben több szakértő is segítheti a hozzájutást a megfelelő adatokhoz.

A második fázis végrehajtása során az összhaderőnemi munkacsoport (CAT) megfelelő módszerek alkalmazásával megállapítja a válsághelyzet fő jellemzőit, és lebontja azokat alkategóriákra. Ennek érdekében, hogy megfelelő módon lehessen értékelni a kialakult helyzetet, meg kell állapítani azok mérésének mutatóit és tartalmát. Ennek a rendszernek a segítségével lehet a kialakult helyzetet értékelni. A 2. ábra bemutatja a részletes vizsgálat egyik lehetséges termékét, amely mögött több száz értékelhető mutató áll.

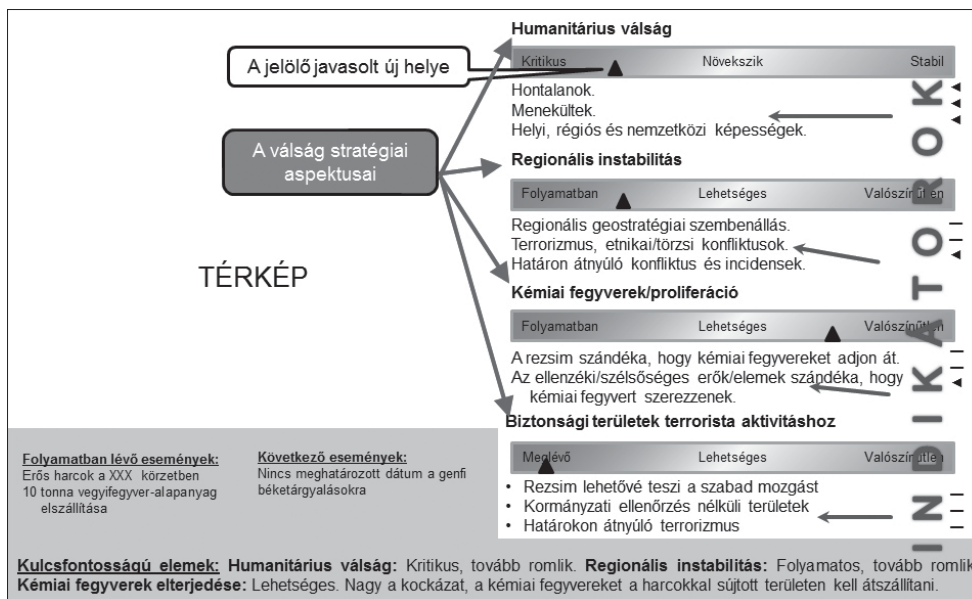
<sup>11</sup> North-Atlantic Council.

<sup>12</sup> SACEUR Strategic Assessment.

<sup>13</sup> Military Response Options.

<sup>14</sup> Cross-functional Action Team.





2. ábra Példa a válsághelyzet elemzésének vizuális ábrázolására<sup>15</sup>

A 2. ábrán látható elrendezés a Központ mintegy egyéves koordinációja során jött létre, amely az összes régiós munkacsoport elemzőtevékenységét is felöleli. Célja, hogy összefogottan, egy ábrán mutassa be a döntéshozóknak a kialakult helyzetet. A reggeli jelentések során az ábrához rövid magyarázatokat is fűz a jelentő tiszt. Látható, hogy itt hogyan történik a folyamatban levő ügyek, a fontosabb jövőbeni események ábrázolása, valamint a SACEUR részére megfogalmazott kulcsmegállapítások megjelenítése. Ezek azok a válság egészére vonatkozó megállapítások vagy javaslatok, melyek tájékoztatják a döntéshozót a kialakult helyzetről és a döntés szükségességéről.

Fontos kiemelni, hogy a 2. ábrán bemutatott vizsgálatban a mozgó jelölők (az ábrán fekete háromszögek) változtatására csak akkor van lehetőség, ha előzetesen az összes odatartozó mutatók kiértékelése megtörtént. A SACEUR a csoport által adott jelentést elfogadhatja, de vissza is küldheti további tanulmányozásra.

A második fázis eredményeként a válságról összegyűjtött anyagokat a TOPFAS-rendszerbe feltöltik, azokat a tervezőcsoport fel tudja használni a részletes tervezés során. A tervezés elősegítése érdekében természetesen a kezdeti elemzésben részt vevő szakértők is a tervezőcsoportban folytatják a munkát.

### A válaszlehetőségek kidolgozása

E folyamat során a tervező csoportfőnökség végrehajtja a tervek kidolgozását. Az Észak-atlanti Tanács kezdeti iránymutatása alapján a SHAPE kezdeményezi a hivatalos tervezési folyamatot, mely során a törzs kiadja a stratégiai tervezési útmutatót, végrehajtja a helyzet értékelését, kialakítja a cselekvési változatokat és a műveleti elgondolást, valamint a döntések meghozatala után kiadja a műveleti tervet.

<sup>15</sup> SHAPE-előadás, 2014 – Brief 3 – Stand 2 – Initial Estimation, LTC Janos Pölöskei (kézirat).

Ki kell emelni, hogy a válság- és műveletkezelő folyamat teljesen összhangban van a NATO válságreakáló folyamatával. A tervezési folyamatot a tervező törzs a NATO válság- és művelettervező direktívája (COPD<sup>16</sup>) alapján hajtja végre.

Bár a NATO válságreakáló folyamata lehetőséget ad a SACEUR részére *előkészítő tevékenységek* végrehajtására egy esetleges kifejlődő vagy folyamatban lévő válsághelyzet esetén, a döntéshozatali rendszerben átfedéseket alkalmaznak annak érdekében, hogy rugalmasabban tudjon reagálni a kialakuló helyzetekre. Ezzel biztosított, hogy a kialakuló válsághelyzetre a megfelelő stratégiai katonai javaslat időben elkészüljön.

#### *A folyó műveletek vezetése*

A folyó műveletek vezetése lehetővé teszi az új és a folyó műveletek *stratégiai irányítását*. A műveletek stratégiai irányítása magában foglalja:

- a szükséges lépések stratégiai szintű koordinálását egy művelet beindítása érdekében;
- a stratégiai kockázatok és kérdések vizsgálatát, a művelet monitorozását és stratégiai szintű értékelését, valamint jelentések felterjesztését a nemzetek részére;
- a műveletek végrehajtásának elősegítését;
- az érvényben lévő tervek és iránymutatások értékelését a műveletben érintett szervezetekkel és nemzetekkel;
- rendszeres stratégiai szintű műveletelemzések, felülvizsgálatok (PMR<sup>17</sup>) készítését;
- a művelet átmenetét egy más jellegű műveletbe (áttérés az NCMP másik fázisára);
- információ gyűjtését és archiválását a műveletről;
- művelet befejezéséről szóló jelentés elkészítését;
- válaszok adását a műveletekkel kapcsolatos megkeresésekre a műveletek előkészítése, végrehajtása és befejezése után.

A műveletek végrehajtása a tervezési folyamat végeztével kezdődik, amikor a terv végrehajtásra átkerül a műveleti részleghez. A tervezés során a Központ tervezői is részt vettek a terv elkészítésében, így annak végrehajtása és folyamatossága biztosított.

#### *A válsághelyzet felülvizsgálata*

A műveletek tervezése során a válsághelyzet elért eredményeinek értékelése minden törzs kiemelkedő feladata. Ezért a CCOM-folyamat utolsó lépése a válsághelyzet/művelet folyamatos felülvizsgálata. Ahogy az a 2. ábrán is látható, a helyzet felülvizsgálata már a folyamat elején megkezdődik. A szakemberek a tervezés elején megállapítják és folyamatosan finomítják azokat a *mérhető adatokat*, amelyek leírják – és így értékelhetővé teszik – a válságot, illetőleg a végrehajtott műveletet. A szakemberek folyamatosan adatokat gyűjtenek a kialakított mérési rendszer alapján a válságról és a műveletről. Az adatokat egy meghatározott, kimondottan a műveletre létrehozott értékelési rendszer segítségével elemzik és készítik jelentéseket a rendszeres művelet-felülvizsgálatokhoz. A kapott eredmények befolyásolják egy művelet folytatását vagy befejezését.

<sup>16</sup> Crisis and Operations Planning Directive.

<sup>17</sup> Periodic Mission Review.

## A CCOM-FOLYAMAT VÉGREHAJTÁSÁRA LÉTREHOZOTT SZERVEZETEK

A jelenleg is folyó műveletek világossá tették a NATO-nemzetek számára, hogy a szervezet a rendelkezésére álló eszközeivel önállóan nem képes egy kialakult válsághelyzetet megoldani. Ennek megfelelően ez az ügymenet átfogja a SHAPE törzsrészlegeit, bevonva azokat a tervezési folyamatokba, ezzel maximalizálva a – civil és katonai – szakértők tudását.

Az eljárás – belső jellege mellett – természetesen külső jelleggel is bír, amely a szakértői hálózat összekapcsolásában nyilvánul meg. Így a folyamat *egy rendszerbe* integrálja a NATO brüsszeli központja, a stratégiai parancsnokságok, az alárendelt parancsnokságok, a NATO-ügynökségek és a NATO-nemzetek szakértőit, továbbá a nem NATO-szervezetek (nem kormányzati és nemzetközi szervezetek) és a partnernemzetek meghívott szakértőit. Az így kialakított kapcsolati rendszer elősegíti a válsághelyzet mind jobb megismerését és megoldását.

A teljes rendszert a SHAPE törzsfőnöke vezeti a helyettesek és a csoportfőnökök útján. A folyamat végrehajtása érdekében a törzs állományából alakítják ki azokat a horizontális funkcionális csoportokat, amelyek a kiadott feladat szerint végrehajtják a tervezést. Minden kialakított csoport speciális, és csak az adott válsághelyzetet képes kezelni, hiszen a kialakult helyzetnek megfelelően alakították ki. A csoportok lehetnek *állandó jellegűek vagy ideiglenesek*. Minden esetben tisztázni kell a támogató és a támogatott szerepkört, továbbá az egyéb törzsfunkciókat és a funkcionális területek feladatait. A válság feldolgozása során változhat a feladat, tehát előzetes, informális értékelésből átmehet a formális tervezésbe, ezért a tervezőcsoport alapeleme ugyanaz marad. A SHAPE törzsfőnöke szükség esetén további erőforrásokat is átcsoportosíthat az egy adott válsághelyzet kezelését végző csoportokhoz.

## A CCOMC ÉS ÁLLANDÓ CSOPORTJAI

Az új eljárásrend eredményes végrehajtása érdekében a SHAPE különböző állandó munkacsoportokat alakított meg a SHAPE csoportfőnökségeiből, valamint felállított egy új törzset – a CCOMC-t – különböző stratégiai irányító és a válsághelyzeteket elemző részlegekkel.

A válsághelyzetet azonosító csoport (CIG<sup>18</sup>) nagyrészt a Felderítő Csoportfőnökség (J2 OPS) katonai és civil szakértőiből áll. A csoport a kijelölt területek szerint gyűjti és értékeli a felderítési információkat, elemzi a kialakult helyzetet. Adatbázist hoz létre a válságkövetéről, amely a formális tervezés esetén elérhető a többi tervezőcsoport részére.

A válság- és műveletelemző csoport (CRG<sup>19</sup>) folyamatosan elemzi és értékeli az adott válságkövetet a tervezés során felállított értékelési mutatók alapján. A csoport szorosan együttműködik a hadszíntéri parancsnoksággal, a hadműveleti szintű parancsnokságokkal és a SHAPE csoportfőnökségeivel, aminek eredményeként a rendszeres jelentések készülnek a SHAPE-parancsnokság részére.

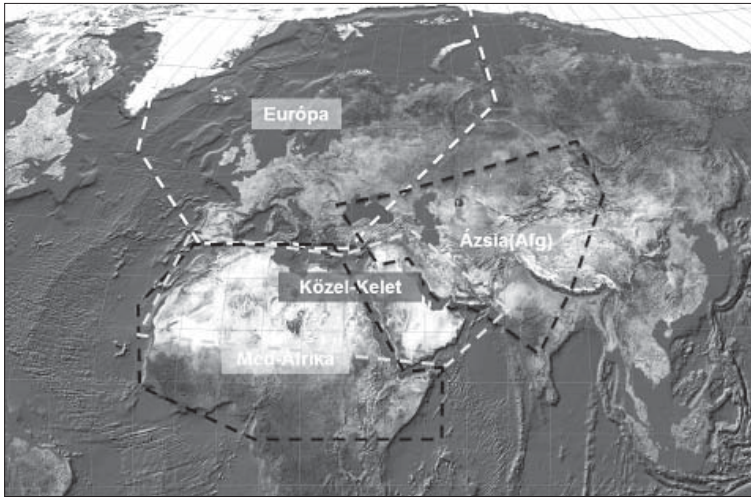
A folyó műveleteket tervező csoport (COPG<sup>20</sup>) fő feladatát a műveletek tervezési feladatainak végrehajtása képezi, de az új műveletek indítása előtti tervezési feladatokban is részt vesz. Kiemelten fontos, hogy a CCOMC tervezési és műveletvezető állománya is részt vegyen a tervezési feladatokban, mert annak végeztével a CCOMC veszi át a feladatok végrehajtásának irányítását. A folytonosság csak így biztosítható.

<sup>18</sup> Crisis Identification Group.

<sup>19</sup> Crisis Review Group.

<sup>20</sup> Crisis and Operations Planning Group.

A CCOMC-t támogató csoport (CSG<sup>21</sup>) fő feladata a tervezési feladatokhoz előkészített munkahelyek kezelése. A kialakított munkatér sok munkahellyel rendelkezik, ami lehetővé teszi egy időben két tervező munkacsoport megalakítását, valamint azok egy légtérben, de külön-külön történő elhelyezését. Több párhuzamosan működő tervezőcsoport felállításához más források is rendelkezésre állnak, de azt nem a CCOMC elhelyezési körletében oldják meg.



3. ábra Régiós munkacsoportok érdekeltségi területei<sup>22</sup>

A döntéshozatali folyamat alapja a megfelelő információk gyűjtése és rendszerezése. A SACEUR az információk rendszerezése érdekében *stratégiai érdekeltségi területeket* határozott meg a törzs részére. A 3. ábrán látható, hogy a kijelölt érdekeltségi területek átfedésben vannak. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az egyes területekkel foglalkozó csoportok egymás feladatait is átveszik. Itt inkább arról van szó, hogy az egyes munkacsoportok a közös területekkel kapcsolatosan megosztják az információkat egymással. Így például, ha egy olyan információ jelenik meg a központi régióban, mely érinti a déli régió feladataival foglalkozó munkacsoportok valamelyikét, az információ automatikusan megosztásra kerül.

A CCOMC kereteiben állandó jelleggel működik négy ún. regionális munkacsoport. A munkacsoportok felelősségi területét a SACEUR érdekeltségi területei alapján osztották fel.

A 8–15 fős munkacsoportok folyamatosan elemzik az érdekeltségi területükhöz tartozó eseményeket, és rendszeres jelentéseket készítenek a döntéshozók részére. Ha egy adott területen további vizsgálatokat kell elvégezni, akkor az adott regionális munkacsoport alakítja meg azokat a keresztfunkciós munkacsoportokat, melyek egy mélyebb tanulmány kidolgozásához szükségesek.

A regionális munkacsoportok:

- támogatják a válságok előrejelzésének folyamatát;
- folyamatosan fejlesztik az adott válságövezetről kialakított képet, együttműködve a CCOMC és a SHAPE állományával;
- vezetik a válaszlehetőségek kidolgozására létrehozott munkacsoportot;

<sup>21</sup> Centre Support Group.

<sup>22</sup> SHAPE-előadás: Comprehensive Crisis and Operations Management – The CCOMP.

- stratégiai szinten irányítják a folyó műveleteket;
- támogatják a tervezési folyamatot.

2015-ben egy teljesen új munkacsoport jött létre, amely a kibertérrel foglalkozik. Ez a csoport nem köthető egyik geostratégiai övezetnek sem, így számára nincs kijelölve földrajzi terület. Fő feladata a kibertérben megjelenő fenyegetések és kockázatok elemzése, helyzetismeret kialakítása a NATO-t fenyegető támadásokról. Tanácsot ad a különböző módszerekről a támadások elkerülésére és a következmények felszámolására.

Egy kialakuló esemény kezdeti értékelését a regionális munkacsoportok végzik, a nagyobb figyelmet érdemlő kérdések vizsgálatára azonban már nagyobb munkacsoport létrehozása szükséges, amely további katonai és civil szakértők bevonásával jön létre. Ezeket a mélyelemzéseket a regionális munkacsoportok bázisán kialakított, már említett keresztfunkciós munkacsoportok végzik. A csoport fő feladata, hogy elvégezze a kialakuló válsághelyzet részletes kezdeti vizsgálatát, hajtson végre formális tervezési feladatokat, felülvizsgálja az érvényben lévő műveleti terveket, elkészíti a műveletek rendszeres periodikus jelentését (PMR), vagy előzetes tervezési feladatot hajt végre. Ha már látható, hogy formális tervezést kell végrehajtani, akkor a Haderőtervezési Csoportfőnökség (J5) állományából kerül ki a CAT vezetése.

A csoport összetétele és mérete attól függően változhat, hogy milyen a válsághelyzet, amelyet kezelni kell. Kezdetben az állandó tagok száma kisebb, és a szakértőket csak egyes feladatok végrehajtására hívják be. A tervezés későbbi lépései során azonban szükségessé válhat nagyobb létszámú csoport összehívása annak érdekében, hogy a válsággal kapcsolatos összes területet lefedhessék.

A tervezés alsó szintjén a kidolgozó munkacsoportok helyezkednek el, melyek folyamatosan együttműködnek a tervezésben érintett témafelelősökkel (SME<sup>23</sup>). Ebben a fázisban elkészült dokumentumokat az osztályvezetők értékelik és terjesztik fel azokat a folyamat második szintjén elhelyezkedő törzsfőnökhelyettesek részére.<sup>24</sup> A második szinten meghozott döntések eredménye jut a parancsnoki csoport elé, ahol a SACEUR a döntését meghozza.

## ÖSSZEGRZÉS

A parancsnoksági struktúra 2011. évi átalakításával az ACO állománya is csökkent, így a feladatok magas szinten történő végrehajtásának a fenntartása érdekében a SHAPE működéséhez új módszereket kellett bevezetni. A CCOM-folyamat integrálja a SHAPE funkcionális területeit, végrehajtó szervezeteit, úgy teszi hatékonyabbá a munkát, hogy közben megfelel a NATO átfogó válságkezelési folyamatának is.

Az új rendszer bevezetése nem ment minden zökkenő nélkül. Az új beosztásokba tervezett törzstiszteket fel kellett készíteni, de az új válság- és műveletkezelés rendjét a teljes törzs bevonásával kellett visszatérően értelmezni. Különösen nehéz volt az átfogó válság- és műveletkezelő folyamat kialakítása, és az ehhez tartozó felelősségi területek elosztása a Központ állandó törzselemei között. Ki kell emelni, hogy az értékeléseket alaphelyzetben a CIG-törzs végzi civil és katonai területi szakértők bevonásával. A regionális munkacsoportok figyelik a részükre kiadott területet, és folyamatosan egyeztetnek a CIG-törzsszel, ami nem ment minden esetben surlódások nélkül.

<sup>23</sup> Subject Matter Expert.

<sup>24</sup> A CCOMC igazgatója is törzsfőnökhelyettes státusban van.

A felkészítésnél figyelembe kell venni, hogy a Központ katonaállománya általában háromévente cserélődik. Bár az állomány váltása átfedésekkel valósul meg, a tudás folyamatos szinten tartása problémákba ütközik, még úgy is, hogy a korábbi adatokat a TOPFAS-rendszer tárolja. A civil szakértők fluktuációja is nagy, és az újak beillesztése a rendszerbe nehézkesnek mutatkozott.

A létrehozott új funkciók alapgondolata az, hogy a törzs képes legyen átfogóan – stratégiai szinten – gondolkodni, tervezni és végrehajtani a feladatokat. A CCOMC lehetővé teszi az állomány gondolkodásának megváltoztatását, és elősegíti az együttműködő munkavégzést. A szervezet és a folyamatok létrehozásának tapasztalatait a Honvéd Vezérkar által végzett tevékenységek során szükségesnek tartom feldolgozni.

#### FELHASZNÁLT IRODALOM

- Allied Command Operations Comprehensive Operations Planning Directive (COPD), 04 Oct 2013.
- Kozma Gábor: *Comprehensive Crisis and Operations Management – The CCOMP*. SHAPE-előadás, 2015. október 15. (Kézirat.)
- Pölskei János: *Brief 3 – Stand 2 – Initial Estimation*. SHAPE-előadás, 2014. (Kézirat.)
- SHAPE Comprehensive Crisis and Operations Management Process Handbook. 14 July 2015.
- Speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen at the NATO Transformation Seminar, Paris, 08 Apr 2014. [http://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions\\_108909.htm](http://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_108909.htm) (Letöltés időpontja: 2017. 01. 10.)
- Standing operating procedure for the SHAPE Cross-functional Action team for Crisis Response. 18 Sep 2015.

Farkas Sándor őrnagy:

## A KIFÁRASZTÓ GERILLA-HADVISELÉSI FORMA SZAKASZAI<sup>1, 2</sup>

### Az ISIL hadviselése Mao Ce-tung tanainak tükrében

ÖSSZEFOGLALÓ: *Napjainkban a legtöbbet emlegetett és sokak által a legveszélyesebbnek<sup>3</sup> tartott dzsihádistá szervezet az ISIL.<sup>4</sup> A terrorista tevékenységeket elkövető „magányos farkasok”<sup>5</sup> a belőlük formálódó terrorista sejtek támadásai, valamint a közel-keleti régióból érkező emberáradat jelentős kihívást jelentenek hazánknak, az Európai Uniónak és legerősebb szövetségésének, az Amerikai Egyesült Államoknak is. A tanulmány központi témája, hogy jelenünk legsikeresebben működő terrorista szervezete milyen elemeket vett át az elmúlt évszázadok során a gerilla katonai gondolkodásmód elvei alapján küzdelmüket megvívó csoportoktól, különös tekintettel a Mao Ce-tung által vezetett gerillatevékenységre.*

KULCSSZAVAK: *Mao Ce-tung, gerilla, elhúzódoó háború, aszimmetrikus hadviselés, terror, stratégia, gerilla-hadviselési mód, intézményrendszer, hadászati védelem, hadászati egyensúly, hadászati támadás*

### BEVEZETÉS

A globalizált világ folytonos társadalmi és gazdasági változásai, valamint a biztonsági környezet szakadatlan átalakulása egyre újabb kihívásokkal szembesítik az államokat és azok haderőit. A közérdeket érvényesítő közszolgálatoknak, a jó és stabil kormányzásnak, benne a jól felszerelt és kiképzett haderővel korszerű tudományos ismeretekre kell épülniük.<sup>6</sup> Napjaink hadtudományi kutatásai között fontos szerep jut az egyre gyakrabban jelentkező

<sup>1</sup> Az írás a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosító számú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt égisze alatt működtetett Ludovika Kutatócsoport keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült tanulmány rövidített, szerkesztett változata.

<sup>2</sup> A szerzőnek e témakör más aspektusait elemző tanulmánya a Honvédségi Szemle 2017/2. számában jelent meg. Lásd [http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/62253/hsz\\_2017\\_2\\_\\_beliv\\_038\\_046.pdf](http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/62253/hsz_2017_2__beliv_038_046.pdf).

<sup>3</sup> Az Institute for the Study of War (ISW) által 2016. januárban kiadott háromrészes tanulmány első moduljában – U.S. Grand Strategy, al Qaeda and ISIS: Existential Threat to US and Europe – szereplő következtetések szerint az an-Nuszra társadalmi mozgósítás terén véghez vitt eredményei és más ellenálló szervezetekkel való hatékony együttműködése miatt hosszú távon sikeresebb lesz, mint az ISIL. Frederick W. Kagan – Kimberly Kagan – Jennifer Cafarella – Harleen Gambhir – Katherine Zimmermann: Al Qaeda and ISIS: Existential Threats to the U.S. and Europe. ISW, 2016, 24. <http://www.aei.org/publication/al-qaeda-and-isis-existential-threats-to-the-us-and-europe/> (Letöltés időpontja: 2017. 06. 16.)

<sup>4</sup> Islamic State in Iraq and the Levant – Iszlám Állam Irakban és Levantban. Használatos még – többek között – az ISIS (Islamic State in Iraq and Syria) és az IS (Islamic State) rövidítés is. A magyar szakirodalomban használatos az Iszlám Állam (IÁ) elnevezés, illetve rövidítés is.

<sup>5</sup> Kagan–Kagan–Cafarella–Gambhir–Zimmermann: i. m. 24.

<sup>6</sup> Pohl Árpád: Az új tisztképzés – a logisztikus megoldás. Hadtudományi Szemle, 2014/4. szám, 356–367. [http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi\\_szemle/szamok/2014/2014\\_4/2014\\_4\\_f\\_pohl.pdf](http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2014/2014_4/2014_4_f_pohl.pdf) (Letöltés időpontja: 2017. 06. 14.)

nem állami – állam alatti – szereplők ellen megvívott küzdelmeknek, melyek aszimmetrikus, gerilla-, felkelő, valamint hibrid műveletek formájában valósulnak meg. E hadviselési normák és módok elterjedésének következtében egyre inkább előtérbe kell helyezni a civil-katonai együttműködést, valamint a fegyveres erők, a rendvédelmi szervek, a katonai és a civil hírszerzési intézmények együttműködését. Mivel napjaink hadviselésében egyre nagyobb hangsúly kerül a nem katonai tényezőkre és szereplőkre, ezért a hadtudomány és a hadelmélet is elkerülhetetlenül közelebb kerül a civil kutatásokhoz.<sup>7</sup> Jelen tanulmányomban Mao Ce-tungnak, a történelem egyik legsikeresebb gerillavezetőjének eljárásai módjait és stratégiáját vizsgálom, mely a későbbiekben alapjául szolgál napjaink egyik legveszélyesebb „terrorista” szervezetének az elemzéséhez.

A Mao Ce-tung nevével fémjelzett kifárasztó gerilla-hadviselési forma alkalmazása során az aszimmetrikus küzdelmet szándékosan választó, gyengébb gerillacsapatoknak nem célja a gyors győzelem kivívása.<sup>8</sup> Ennek kézenfekvő oka a jelentős hátrány az erőforrások tekintetében, ami a hadviselés kezdeti időszakában nem teszi lehetővé a gerillák számára a hagyományos keretek között folyó műveletek végrehajtását és a győzelemhez szükséges koncentrált erő kifejtés megvalósítását. A gerillák számára biztos megsemmisüléssel járó döntő ütközetek elkerülése, valamint a felfejlődéshez szükséges idő biztosítása céljából a gerillák eleinte a területek ideiglenes feladásának stratégiáját követik. A tér időért cserébe történő feláldozását a hatalmas földrajzi tér és a gerillákkal szemben álló gazdagabb uralkodó társadalmi réteg egységének a hiánya teszi lehetővé.

A gerillák szempontjából kiemelkedő fontosságú a társadalmi tér a végső politikai cél megvalósítása érdekében. Széles társadalmi bázis nélkül nem létezhet sikeres gerillamozgalom, mivel a gerillák a lakosság nagyfokú támogatása révén jutnak naprakész információkhoz, logisztikai és személyi utánpótláshoz, valamint erőforrásokhoz.<sup>9</sup> A kifárasztási stratégia tehát legfőképpen a helyi lakosság megnyerésére és ellenőrzés alatt tartására helyezi a hangsúlyt, melynek hatékony megvalósításában jelentős szerepet játszik a propagandaeszközök által terjesztett megfelelő ideológia. A lakosság befolyásolása szempontjából a propagandaeszközök mellett meg kell említeni a tanulmányosorozat jelen részében részletesen ismertetésre kerülő terrorizmus eszköztárának bizonyos elemeit is,<sup>10</sup> melyek megfélemlítő erejüknel fogva gyakorolnak hatást a lakosságra.

Egy széles társadalmi bázis megteremtése a végső politikai cél elérésének szükséges, de nem elégséges feltétele. Ennek kivitelezéséhez elengedhetetlen a kormány tekintélyének, valamint katonai erejének és infrastruktúrájának a fegyveres küzdelem által megvalósított rombolása.

<sup>7</sup> Porkoláb Imre: Az irreguláris hadviselés adaptációja és működési mechanizmusa. Honvédségi Szemle, 2015/3. szám, 3–11. [http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/50852/hsz\\_2015-3.pdf](http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/50852/hsz_2015-3.pdf); Bakos Csaba Attila: Hagományostól eltérő vezetésszemlélet. Társadalom és Honvédelem, 2015/3. szám, 41–51. [http://uni-nke.hu/uploads/media\\_items/tarsadalom-es-honvedelem-2015-3\\_-szam.original.pdf](http://uni-nke.hu/uploads/media_items/tarsadalom-es-honvedelem-2015-3_-szam.original.pdf); Ujházy László: Az EUFOR ALTHEA-művelet parancsnoki struktúrája. Hadtudomány, 2014/1–2. szám, 65–72. [http://real.mtak.hu/18706/1/2014\\_1\\_2\\_7.pdf](http://real.mtak.hu/18706/1/2014_1_2_7.pdf) (Letöltés időpontja: 2017. 06. 14.)

<sup>8</sup> Farkas Sándor: Az ISIL hadviselése Mao Ce-tung tanainak tükrében: A kifárasztó gerilla-hadviselési forma. Honvédségi Szemle, 2017/2. szám, 44–45. [http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/62253/hsz\\_2017\\_2\\_beliv\\_038\\_046.pdf](http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/62253/hsz_2017_2_beliv_038_046.pdf) (Letöltés időpontja: 2017. 03. 21.)

<sup>9</sup> Porkoláb Imre: Az aszimmetrikus hadviselés: az ortodox és gerilla hadikultúra összecsapásai. Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények, 2006/3. szám, 65–80. <http://www.zmne.hu/dokisk/hadtud/Porkolab.pdf> (Letöltés időpontja: 2017. 06. 14.)

<sup>10</sup> Porkoláb Imre: A terrorizmus mint az aszimmetrikus hadviselés formája. Új Honvédségi Szemle, 2006/6. szám, 73.



Ez a tudatosan elhúzódozó jellegű küzdelem három egymásra épülő hadászati szakasz megvalósításán keresztül folyik. A propaganda, a harcok során elfoglalt nagy méretű összefüggő területeken élő nagyszámú lakosság feletti ellenőrzés, valamint a megszerzett harci tapasztalatok együttesen teszik lehetővé a gerillasereg reguláris erővé történő átalakítását, amely képes a hatalmi központokba szorult kormányerők ellen sikeresen megvívni a végső koncentrált támadást, megnyitva ezzel az utat a politikai hatalomátvétel előtt.

A korábbi tanulmányomban (Honvédségi Szemle, 2017/2.) bemutatott, valamint jelen dolgozatban kifejtett alapelvekkel Mao egy olyan hadviselési formát ír le, mely egyaránt hangsúlyozza a politikai, ideológiai mozgósítás és a katonai műveletek fontosságát. Ennek a két területnek az egybefogásával Mao egy olyan elméletet hozott létre, amely napjainkban is kiindulópontként szolgál a gerilla-hadviselést folytató szervezetek számára. A tanulmány célja, hogy elősegítse a harcát a gerilla katonai gondolkodásmód elvei alapján vívó, napjaink legsikeresebb terrorista szervezeteként<sup>11</sup> számon tartott ISIL tevékenységének a megértését a Mao által felállított alapelvek és elemzési kritériumok alapján. További cél, hogy az elemzés során feltárt hasonlóságok révén bebizonyítsam, hogy napjainkban az aszimmetrikus hadviselést választó állami szint alatti szervezetek – kiemelt tekintettel az ISIL-re – nem egy teljesen új eljárásmodot alakítottak ki, hanem a régi elveket porolták le és frissítették, modernizálták azokat a globalizáció és a fejlett információtechnológia által nyújtott lehetőségek segítségével.

## A KORMÁNY TEKINTÉLYÉT ÉS FEGYVERES ERŐIT PUSZTÍTÓ ELJÁRÁSOK, MÓDSZEREK

A már jelzett korábbi tanulmányomban – a Mao Ce-tung nevével fémjelzett – kifárasztó gerilla-hadviselésről megállapítottam, hogy a harcukat kezdetben jelentős erőforráshátrányban megvívó gerillák nem képesek rövid idő alatt a győzelemhez – a végső politikai célok megvalósításához – szükséges koncentrált erő kifejtés megteremtésére. Az ennek megvalósításához szükséges időt a térnek időért cserébe történő feláldozása útján teremtik meg, ami lehetővé teszi a sikeres gerillamozgalom alappilléreül szolgáló széles társadalmi bázis kiépítését.

A széles társadalmi bázis megléte azonban csak szükséges, de nem elégséges feltétele a végső győzelem kivívásának. Abban fontos szerepet játszik a kormány tekintélyének a rombolása, valamint katonai erejének és infrastruktúrájának a pusztítása is, ami az ellene folytatott fegyveres küzdelmek révén valósul meg: a „...*partizánosztagoknak... leplezve és villámgyorsan kell cselekedniök, hirtelen rajtaütésekkel kell meglepniök az ellenséget, a harc igen gyors befejezésére kell törekedniök...*”<sup>12</sup> melyet kicsi és igen mozgékony csoportok alkalmazásával érnek el.<sup>13</sup>

A kis méretű és mozgékony erők váratlan rajtaütésein és lesállításain keresztül megvalósuló harcjeljárásmoddal Mao nem talált fel semmi újat, hiszen ez már korábban is szerepelt egyéb

<sup>11</sup> A szerző véleménye szerint az ISIL nem pusztán egy terrorista szervezet. A terrorizmus csupán csak egy az ISIL által alkalmazott tevékenységi módok közül.

<sup>12</sup> Mao Ce-tung: A japán területablók elleni partizánháború stratégiájának kérdései. In: Mao Ce-tung válogatott művei. 2. kötet. Szikra, Budapest, 1953, 147.

<sup>13</sup> A „rajtaütéseket” mozgó vagy ideiglenesen megállított célpontok ellen is végrehajtották, ezt a tevékenységet a modern katonai terminológia lesállításnak hívja.

gerillák, felkelők, sőt még az útonálló banditák tevékenységi módjai között is.<sup>14</sup> Nem szabad megfeledkezni arról a tényről, hogy Mao élete korai szakaszában könyvtárosként dolgozott, és eközben korábbi gerillák és felkelők tevékenységének a tapasztalatait elemezte, és azokból ötleteket meríthetett. Nem is kellett a történelemben nagyon messzire visszanyúlnia, hiszen T. E. Lawrence, a Mao korát egy évtizeddel megelőző időszak legsikeresebb felkelésének vezetője az 1922-ben angol nyelven kiadott és világhírűvé vált, *A bölcsesség hét pillére* című könyvében rendkívül részletes leírást adott a kis alegységekkel végrehajtott harcászati tevékenységekről.<sup>15</sup> „*A taktikánk a csipkedés és roham lesz: nem lökés, hanem ütés (...) A legkisebb erőt kell felhasználnunk a leggyorsabb időben, a legtávolabbi helyen.*”<sup>16</sup> *A „...szórványos portyázásokat tudatos operációvá fejlesztjük (...) a törökök nagy tömegét tudjuk védő pozíciókban leszögezve tartani.*”<sup>17</sup>

Ez az eljárás mód arra kényszeríti a gerillákkal szemben álló felet, hogy csapatainak szétforgácsolásával próbálja a rendet fenntartani az általa uralni kívánt terület egészén. Ennek következtében nem lesz képes az erői koncentrálására, hiszen azzal, hogy a gerillák bárhol támadhatnak – és támadnak is –, a szemben álló félnek is mindenhol jelen kell lennie.<sup>18</sup> Tehát ennek a harcászati eljárásnak Mao nem az első, de nem is az utolsó alkalmazója volt. Az őt követő időszakban, sőt még napjaink felkelő szervezeteinek tevékenysége során is fellelhető ez a tevékenységi forma. A vietnami Giap tábornok erről a következőképpen írt: „*A gerillák (...) mindenütt jelen lévő egységei arra kényszerítették rá az ellenséget, hogy felaprózza erőit.*”<sup>19</sup>

A gerilla-hadviselés kezdeti fázisában a korábbi bekezdésekben kifejtett elvek betartása az életben maradáshoz segítette elő Mao és követői számára. Amíg nem történt meg a nagy társadalmi bázisra épülő, reguláris harc megvívására alkalmas sereg kialakítása „*óvakodni kell(ett) az erők szétforgácsolásától és a felgöngyölítő hadműveletektől.*”<sup>20</sup> De a felkelés későbbi szakaszaiban – amikor a hagyományos fegyveres küzdelemre alkalmas erők is a felkelők rendelkezésére álltak – sem nélkülözték ezt a meglepésen alapuló támadási módszert. A gerillaharcmodort alkalmazó erők a reguláris harcot folytató felkelőcsapatok harcát továbbra is támogatták annak érdekében, hogy az ellenségre történő komplex ráhatás folyamatossága a szemben álló fél teljes mélységében megvalósuljon. A fentieknek megfelelően Mao a gerillaháború lényegét az alábbi tömör megfogalmazásban fejtette ki:<sup>21</sup>

<sup>14</sup> Forgács Balázs: A néppel az uralkodóért. Az első gerillaelméletek. Felderítő Szemle, 2016/1. szám, 21–57. <http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2016-1.pdf>; Porkoláb Imre: Új kihívások az aszimmetrikus hadviselésben. Honvédségi Szemle, 2013/3. szám, 2–4. [http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/39409/honvedsegi\\_szemle\\_2013\\_3.pdf](http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/39409/honvedsegi_szemle_2013_3.pdf) (Letöltések időpontja: 2017. 06. 16.)

<sup>15</sup> Arabiai Lawrence hadügyi gondolatairól lásd Bakos Csaba – Jobbágy Zoltán: Explaining the Evolutionary Dynamics of an Insurgency: T. E. Lawrence and the Art of Tribal Warfare. AARMS, 2015/1. szám, 91–99. [http://uni-nke.hu/uploads/media\\_items/aarms-2015-1-jobbagy.original.pdf](http://uni-nke.hu/uploads/media_items/aarms-2015-1-jobbagy.original.pdf) (Letöltés időpontja: 2017. 06. 16.)

<sup>16</sup> Thomas Edward Lawrence: A bölcsesség hét pillére. I. kötet. Révai, Budapest, 1935, 400.

<sup>17</sup> Lawrence: i. m. 142.

<sup>18</sup> Walter Laqueur: Guerrilla Warfare – A Historical and Critical Study. Transaction Publishers, New Brunswick (U.S.A.), 2004, 39–40.

<sup>19</sup> Vo Nguyen Giap: A népi háborúról. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1976, 147.

<sup>20</sup> Mao Ce-tung: A Csingkangsanban folyó harc. In: Mao Ce-tung válogatott művei. I. kötet. Szikra, Budapest, 1952, 128.

<sup>21</sup> Jobbágy Zoltán: A háború antropológiája: primitív hadviselés, gerilla hadviselés és a szövetséges összhaderőnemi műveletek sikere. Hadtudomány, 2015, 25. (elektronikus) szám, 67–78. [http://real.mtak.hu/24618/1/8\\_JOBBAGY\\_ZOLTAN\\_2.pdf](http://real.mtak.hu/24618/1/8_JOBBAGY_ZOLTAN_2.pdf) (Letöltés időpontja: 2016. 03. 18.)

„Ellenségünk támad – mi visszavonulunk, ellenségünk megállt – mi nyugtalanítjuk, ellenségünk kimerült – mi megverjük, ellenségünk visszavonul – mi üldözzük.”<sup>22</sup>

A célpontok kiválasztása során, ha „...gyenge hadsereg harcol erős ellenség ellen, egy további elengedhetetlen feltétel az, hogy ki kell választani az ellenség gyenge alakulatait és ezeket kell megverni.”<sup>23</sup> Ilyen célpontok közé tartoztak az elszigetelt katonai objektumok, a települések szélein elhelyezkedő rendőrségi ellenőrző pontok, gyengébb fegyverzettel rendelkező – mögöttes területen elhelyezkedő – harci támogató kiszolgálást végző alegységek, valamint az infrastrukturális létesítmények különböző típusai. A támadások azonban nem csak a fegyveres erők kötelékébe tartozó egységek ellen irányulhattak. A célpontok között szerepeltek stratégiai fontosságú személyek, politikai vezetők, rendőri és katonai alegységek parancsnokai, de még a civil társadalomnak az a része is, amelyik az ellenség erőivel kollaborált.<sup>24</sup> Az infrastrukturális célpontok kiválasztása esetén kiemelt figyelmet kaptak a stratégiai jelentőségű vezetési pontok, a közút- és a vasúthálózat elemei, a kulcsfontosságú hidak, gátak, amelyek megsemmisítése vagy rombolása által a központi hatalom cselekvési szabadsága jelentős mértékben korlátozható volt.

Fontos megemlíteni, hogy a lázadók által végrehajtott támadások – az állam vagy a megszálló hatalom fegyveres erőinek gyengítésével és tekintélyének rombolásával párhuzamosan – a fegyverzeti anyagok és a technikai eszközök beszerzésének az elsődleges módja volt. Ennek az utánpótlási módnak a fontosságát jól fémjelzi, hogy Mao ütközetről ütközetre jegyezte a vezetése alatt álló gerillák által zsákmányolt fegyverzet – általában puskák – darabszámát.

A társadalmi bázis szélesedésével, a fegyveres gerillacsoportok létszámbeli és technikai megerősödésével, valamint a reguláris hadviselésben szerzett jártasság erősödése révén idővel lehetővé válik a gerillacsapatok tevékenységének az összehangolása, majd a kisebb csapatok jelentős részének reguláris erővé formálása. A partizánháború – a kifárasztó gerilla-hadviselési mód három szakaszán keresztül folyamatosan fejlődve – a reguláris erők mozgó hadműveleteivé alakul át, amikor a gerillacsapatok feladata az együttműködés a már regulárisra vált alegységekkel.<sup>25</sup> Ez az átalakulás teszi lehetővé a hagyományos katonai műveletek során a döntő erőfölény kialakítását, ami nélkülözhetetlen a kormányerők feletti végső győzelem kivívásához.<sup>26</sup>

<sup>22</sup> Mao Ce-tung: A kínai forradalmi háború stratégiai kérdései. In: Mao Ce-tung válogatott művei. 1. kötet. Szikra, Budapest, 390.

<sup>23</sup> Uo. 396.

<sup>24</sup> Ez a jelenség a 20. század városi gerillamozgalmainál is megfigyelhető volt, lásd Forgács Balázs: Gerillák a városokban – Carlos Marighella és „A városi gerilla kis kézikönyve”. Sereg Szemle, 2012/4. szám, 99–110. [http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/35166/seregszemle\\_2012\\_ivne%CC%81.pdf](http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/35166/seregszemle_2012_ivne%CC%81.pdf) (Letöltés időpontja: 2017. 06. 16.)

<sup>25</sup> Fontos, hogy a regulárisra vált sereg mellett a partizánosztagok egy részét és az alkalmazott harcmodorukat továbbra is meg kell tartani, hogy a reguláris sereg támogatására legyenek. Részletesebben lásd Jobbágy Zoltán: Clausewitz és a felkelők: a háború csodálatos háromsága és a felfegyverzett nép ereje. Honvédségi Szemle, 2013/3. szám, 28–31. [http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/38492/honvedsegi\\_szemle\\_2013\\_03.pdf](http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/38492/honvedsegi_szemle_2013_03.pdf) (Letöltés időpontja: 2017. 06. 16.)

<sup>26</sup> Az irreguláris erők átalakulásának fontosságáról lásd Forgács Balázs: Tito háborúja – A partizán-hadviselés elmélete és gyakorlata Jugoszláviában. In: Kovács Bálint – Matevosyan Hakob (szerk.): Politikai krízisek Európa peremén: a Kaukázustól a Brit-szigetekig. Magyar Napló Kiadó, Budapest, 2014, 255–271.

## MAO ÉS A TERROR

Mao műveinek egyikében sem található utalás a terror bármiféle alkalmazására. Ennek nyilvánvaló oka, hogy a társadalom szemében a terror szó alapvetően negatív jelentéstartalommal bír. Csupán említése is elutasító hatást válthat ki a lakosság körében, ami a gerilla-hadviselés egyik alapelve, a széles társadalmi bázis kialakítása szempontjából kontraproduktív lenne. Más kínai írók műveiben sem jellemző Mao tevékenységének negatív színben történő feltüntetése. Ez adódik egyrészt abból, hogy Maót a mai napig a kínai nemzet megmentőjének kultusza lengi körül. Másrészt nagy szerepe van a kritikák hiányában annak, hogy Maót, a Kínai Népköztársaság teljhatalmú vezetőjét nem érhetke kritika, valamint a róla és tevékenységéről nyilvánosságra kerülő információk kizárólag a pozitív dolgokat jelenítették, jeleníthették meg. A teljesebb kép kialakításához azonban elengedhetetlen a gerilla katonai gondolkodásmód ezen aspektusának a vizsgálata is. Ezt kizárólag a Jung Chang és Jon Halliday szerzőpáros által írt, 2006-ban megjelent *Mao, az ismeretlen történet* című könyvre alapozva elemzem. Ez a könyv szemtanúk elmondásai, valamint Mao és a vele közösen dolgozó emberek feljegyzései alapján készült.

Fontos kiemelni, hogy Mao esetében nincs szó terrorizmusról. Mao tevékenységét nem lehet a terrorizmus rendszerezése során felállított egyetlen kategóriába sem besorolni. Csupán a terrorizmus széles eszköztárának néhány eleméről és azok alkalmazásáról lehet említést tenni, melyek a félelemkeltés, a lélektani befolyásolás és a belső ellenségekkel való leszámolás célját szolgálták.

A könyvből levonható következtetések alapján megállapítható, hogy Mao rendkívül ügyesen használta fel a terror eszköztét a saját népszerűségének fokozására az alábbi eljárás alkalmazásával. Mielőtt Mao megjelent volna egy adott területen vagy egy új meghódított közösségben, utasítást adott kínzások és tisztogatások végrehajtására, viszont amikor megjelent az adott körzetben, parancsára ezek a kínzások abbamaradtak, ami őt pozitív színben, a nép megmentőjeként tüntette fel. Megjegyzendő, hogy a kötetben szerepelnek olyan, a megfélemlítéssel kapcsolatos események is, melyek Mao jelenlétében zajlottak.

A megfélemlítés eszközeként a kínai kommunisták a következő módszereket alkalmazták. Az alkalmazott eljárásmodok általánosak voltak, de a könyvben különös figyelmet kap a Jenan területén lezajlott terror, melyről egy Mao seregében szolgáló tiszt ezt mondta: „...egyszerűen bejelentették, hogy antibolsevikok vannak közöttük, megneveztek néhány embert (...) minden bizonyíték nélkül; ezeket pedig (...) megkínozták és vallomást csikartak ki belőlük, valamint körülbelül egy tucat másik ember nevét kérték. Azokat megint letartóztatták és megkínozták, így újabb neveket kaptak...”<sup>27</sup> Egy másik módszer volt olyan népgyűlések tartása, ahova kötelezően kivezényelték a népet, majd nyilvánosan kivégezték a vörös uralom előtti megyei előjárókat és a terület korábbi katonai vezetőit. A holttesteket felhúzták azokra a fákra, amelyek a Mao beszédéhez épített emelvény mögött voltak. Ezután végighordozták a tetemeket az utcákon, majd elrettentésként a város központi részein egy-egy fára felakasztva otthagyták őket. A nyilvános kivégzések hozzátartoztak a mindennapokhoz – kötelezték a lakosságot az ezeken való részvételre azért, hogy örökre beléjük költözzön a félelem. A városházákat sem kerülhette el a pusztulás. Lerombolásuk a régi rendszer végét szimbolizálta.

Az idézett kötet rögzíti, hogy szabadidejében minden embernek napi három alkalommal írásban rögzített „*gondolatvizsgálatot*” kellett tartania. Ennek során minden olyan gondo-

<sup>27</sup> Jung Chang – Jon Halliday: *Mao, az ismeretlen történet*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2006, 105.

latot le kellett jegyeznie, amely valaha is az ember eszébe jutott és a kommunista pártra nézve negatív hatásai lehetnek. A magánszféra nem létezett többé. Az embereket széles körű besúgásra készítették. Senki nem merte nyíltan elmondani a véleményét, az agymosás elérte, hogy az egyenlőségért harcoló fiatalok engedelmes robotokká váljanak. A terror még magukra a megfélemlítőkre is hatással volt.

A fentiekben leírt terror alkalmazásának megvoltak a negatív következményei. Néhány helyen zendülés tört ki a vörösök uralma ellen, de a legtöbb területen „*a vörös hatalom alatt lévők (...) nem mernek reakciósan viselkedni...*”<sup>28</sup>

Fontosnak tartom ismételten hangsúlyozni, hogy ezek az információk egyetlen könyvből származnak. Bár számos olyan motívum fedezhető fel ebben a műben, mely a kínai társadalom Maótól történő elszigetelődését mozdíthatta előre, viszont szem előtt kell tartani, hogy a Mao által vezetett forradalom a végeredményét tekintve sikeres volt, az a széles körű társadalmi támogatottság megszerzése nélkül nem valósulhatott volna meg. A tanulmánynak nem célja azt vizsgálni, hogy a siker mennyiben alapult a politikai agitáción, a félelemkeltésen vagy a meggyőzésen, mint ahogyan annak elemzése sem cél, hogy mennyiben játszott szerepet egy esetleges hamis propaganda a lakosság széles körének vörösök mellé állításában. Az elemzés szempontjából pusztán a széles társadalmi bázis megteremtésének szükségessége bír jelentőséggel, ami a sikeres gerilla-hadviselés elkerülhetetlen előfeltétele.<sup>29</sup> A könyvben említett és Mao által alkalmazott terrorista-eszköztár elemeinek bemutatása kizárólag az ISIL-lel történő összehasonlítás szempontjából lényeges.

## A KIFÁRASZTÓ GERILLA-HADVISELÉSI MÓD STRATÉGIAI SZAKASZAI

A kitűzött politikai célok megvalósítása érdekében a szándékosan hosszan elhúzódó aszimmetrikus hadviselés a felkelés különböző időszakaiban különböző eljárásmodok és elvek alkalmazását teszi szükségessé: „*...a háború törvényeinek is minden szakaszra nézve megvan-nak a maguk sajátosságai.*”<sup>30</sup> A maói irányvonal sajátos jellemvonása az elhúzódó küzdelem különböző stratégiai szakaszokra történő felosztása.

### A kifárasztó gerilla-hadviselési mód intézményrendszeri alapjai

A kifárasztó gerilla-hadviselési mód alapja olyan gerillabázisok létrehozása, amelyek a katonai erők kiképzéséhez, a műveletek megtervezéséhez, a feladatokra történő felkészüléshez, a logisztikai feltöltésekhez és az újjászerveződéshez nyújtanak biztos földrajzi területet. A felsorolt tevékenységek végrehajtása nagyfokú szervezettséget igényel, ami egy hatékonyan működő, a központi államhatalomtól független vezetési és irányítási struktúrát, azaz egy gerilla-intézményrendszer megvalósítását teszi szükségessé. Ennek kialakítása kizárólag abban az esetben valósítható meg, ha ezeken a területeken a kormány érdekérvényesítő képességét semlegesítik. Csou En-laj volt Mao segítségére, hogy olajozottan működő gépezetté alakítsa a társadalmat ezeken a területeken. Hatalmas bürokratikus szervezetet építettek ki, melynek

<sup>28</sup> Uo. 77.

<sup>29</sup> Porkoláb Imre: A hadviseléssel kapcsolatos elméletek és elvek változása napjaink konfliktusainak tükrében. Honvédségi Szemle, 2014/6. szám, 6–14. [http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/47524/hsz\\_2014\\_6.pdf](http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/47524/hsz_2014_6.pdf) (Letöltés időpontja: 2017. 06. 16.)

<sup>30</sup> Mao: A kínai forradalmi háború... 335.

feladatai közé tartozott többek között a toborzás,<sup>31</sup> az adók behajtása és különböző nyilvántartások vezetése. Ezek a központi hatalomtól független, tartósan fennmaradni képes területek szolgálnak alapul a lakosság feletti kontroll kiszélesítéséhez és a területi terjeszkedéshez.<sup>32</sup>

Mao a bázisterületek mellett nagy jelentőséget tulajdonít a jellemzően a gerillabázisok perifériáján elhelyezkedő olyan területeknek, ahol a kormány még jelentős társadalmi támogatottsággal bír, képes érvényesíteni politikai és katonai befolyását, de a gerillacsoportok viszonylag nagy szabadságfokkal tudnak műveleteket végrehajtani. Ezeket a gerillavezetők által kijelölt, meghódításra váró térségeket Mao gerilla befolyási övezetnek nevezi. Mao elmélete szerint ezeket a nagyobb kiterjedésű övezeteket körbe kell venni gerillabázisokkal. A bázisokról indított agitációs és katonai műveletek révén a társadalom átállítása és a kormány hatalmának semlegesítése után az ilyen övezeteket össze kell vonni, egységesíteni kell a bázisterületekkel, aminek következtében a teljes körzet egyetlen óriási bázisterületté alakul.

Mao a politikai hatalom átvételének/megragadásának és megtartásának a kulcsát a társadalmi támogatottság területről területre történő megszerzésében, a kormány hatalmának a területről területre történő semlegesítésében, a bázisterületek és a befolyási területek kialakításában és egybeolvasztásában, egy reguláris sereg megalakításában, valamint a teljes lakosságnak a gerillacélok megvalósítása érdekében történő mozgósításában látja: „*A Vörös Hadsereget és az egész lakosságot fel kell szólítani a hadjárat elleni harcra és a támaszpont védelmére.*”<sup>33</sup> Ezt a komplex, elhúzódó tevékenységet Mao három szakaszra osztva valósítja meg.

## A hadászati védelem szakasza

A hadászati védelem szakaszának a rendeltetése a hosszan elnyúló gerilla-hadviselés alapjainak a megteremtése. Ennek megvalósítása érdekében a kormány által leggyengébben ellenőrzött területeken tervezik a mozgalom elindítását, valamint néhány bázis létrehozását. Mivel ebben az időszakban még rendkívül sérülékenyek, ezért minden tevékenységüket olyan módon igyekeznek végrehajtani, hogy elkerüljék a hatalmon lévő kormány figyelmét. A védelem szakaszának a célja olyan szilárd bázisok létrehozása, amelyek biztonságos alapul szolgálnak a gerillák által képviselt ideológia terjesztéséhez. A hadászati védelem szakaszának végére a gerillaerők megtelepednek a központi hatalom által gyengén ellenőrzött területeken, és bár a kormány még ellenőrzése alatt tartja a lakosságot, de már jelentős mérvű gerillabefolyást képesek érvényesíteni a terület népessége körében.

Az első szakasz során megoldandó feladatokat egy tudatosan felépített, három lépésből álló folyamat keretén belül valósítják meg.<sup>34</sup> Első lépésként a kiképzett agitátorok beszállnak a kijelölt területekre, elvegyülnek a társadalom meghatározó célcsoportjaiban, majd felméri azok igényeit és sérelmeit. Második lépésként a beépült gerillák átvesszik az ellenőrzést e csoportok felett: „*...illegális szervezet létrehozásához (...) mindenképpen igyekezzünk behatolni a fehér körzetekbe, hogy magában az ellenség táborában fejtünk*

<sup>31</sup> A beszerzés hatéves korban kezdődött: a gyerekek az őrsök tagjaivá váltak, és 15 évesen az ifjúsági brigádokba kerültek. Minden felnőttnek a Vörös Honvédő Seregben kellett szolgálnia.

<sup>32</sup> Porkoláb Imre: A kifárasztó gerilla-hadviselési mód. Kard és Toll, 2006/2. szám, 113–122. <http://magyarhonved.hu/container/files/attachments/8571/113-122.pdf> (Letöltés időpontja: 2017. 06. 16.)

<sup>33</sup> Mao: A kínai forradalmi háború... 385.

<sup>34</sup> Porkoláb: A kifárasztó gerilla-hadviselési mód. 119–120.

*ki munkát.*<sup>35</sup> A lakosság egy része feletti ellenőrzésből származó erőforrások egy részét átirányítják a gerillatevékenységek támogatására. Harmadik lépésként az átirányított erőforrásokat a gerilla-infrastruktúra fejlesztésére, az adott terület védelmi harcaira, kisebb támadások indítására és a terület ellenőrzésére fordítják. A védelmi harc mellett végrehajtott zaklató jellegű támadásoknak célja a kormányerők folyamatos nyomás alatt tartása, ami elengedhetetlen a második fázisba történő átmenethez.

A hadászati védelem szakasza az ellenséges erők stratégiai támadásának és a gerillaerők stratégiai védelmének a szakasza, melyben a gerillák katonai műveleteinek szempontjából a bázisterületek védelmére irányul a legnagyobb figyelem. Mao ezt csapatok összevonásával valósítja meg. A védelmi harcot vívó csapatok kedvezőtlen feltételek esetén döntő ütközetre nem vállalkoznak az ellenséggel. Ha vereség vagy megsemmisülés veszélye fenyegeti a védő gerillaerőket, akkor azok kitérnek – elmozognak – a harc elől, és területeik feladása révén időt nyernek, melyet a számukra kedvező feltételek megteremtésére fordítanak. Ezt a típusú küzdelmet Mao belső vonalon folytatott harcnak hívja, és a lényegét a következőképpen fogalmazza meg: „*Számunkra a hadműveletek fő formáját az első szakaszban a reguláris csapatok mozgó hadműveletei fogják jelenteni, kiegészítő formáját pedig a partizánháború és az állóháború.*”<sup>36</sup> Az idézetből kitűnik, hogy a védelmi harccal párhuzamosan támadó tevékenységek is folynak. Ezek a jelentős veszteségeket okozó támadások egyrészt arra készítik a kormánycsapatokat, hogy erőt vonjanak el a fő harcterületről, másrészt a folyamatos váratlan támadásokkal való veszteség okozás felőrlí az ellenséges katonák harci morálját.

Megállapítható, hogy stratégiai szinten védekező művelet folyik, melynek sikeres megvívását jelentős számú, taktikai szinten végrehajtott kisebb támadás segíti elő.<sup>37</sup>

## A hadászati holtpont szakasza

Ez az ellenség stratégiai védekezésre történő berendezkedésének és a gerillacsapatok ellen-támadási előkészületeinek a szakasza. A második szakasz kezdete onnan számítható, amikor a gerillaerők a kormányerőkkel megegyező szinten képesek egyes területeken a lakosság feletti ellenőrzés megvalósítására. Míg az első szakasz legfontosabb feladata néhány olyan bázisterület kialakítása, ahol a gerillák biztonságos körülmények között hajthatják végre tervezési, utánpótlási és kiképzési feladataikat, addig a második szakasz fő célja ezeknek a bázisterületeknek a megszilárdítása, majd egységes hálózattá történő szervezésük. Ez a tevékenység járul hozzá a lakosság feletti uralom kiszélesítéséhez. A cél elérése érdekében a bázisterületeken végrehajtásra kerülő legfontosabb feladat a központi hatalom lakosságra gyakorolt hatásának teljes felszámolása, azaz a lakosság elszigetelése az állami intézményrendszerektől, magától a központi hatalomtól. További feladat a gerillabefolyási övezetek kijelölése, a befolyási övezetekben ideológiai és katonai műveletek végrehajtása, a végső cél pedig a kiválasztott területek meghódítása. A hadászati holtpont szakaszának a végére az összefüggő bázisterületeken és a bázisterületek által körbevett befolyási területeken a kormányerők hatalma a minimális szintre csökken, és tevékenységük nagy része a védeke-

<sup>35</sup> Mao: A Csingkangsanban... 168.

<sup>36</sup> Mao Ce-tung: Az elhúzódó háborúról. In: Mao Ce-tung válogatott művei. 2. kötet. Szikra, Budapest, 1953, 252.

<sup>37</sup> A sikeres stratégiai szintű védekezés érdekében taktikai szinten végrehajtott támadó műveletek elve már megjelenik az alábbi írásban is: Carl Schmitt: The Theory of the Partisan. 1962, 13. <http://users.clas.ufl.edu/burt/spaceshotsairheads/carlschmitttheoryofthepartisan.pdf> (Letöltés időpontja: 2017. 06. 16.)

zésre összpontosul. A központi hatalom az általa elvesztett területek visszaszerzése helyett a további veszteségek minimalizálására, megakadályozására törekszik.

„*Ami pedig a hadviselés formáit illeti, itt már a partizánháború lesz számunkra a legnagyobb jelentőségű, a reguláris csapatok mozgó hadműveletei pedig kiegészítő szerepet fognak játszani.*”<sup>38</sup> Tehát az első szakasszal ellentétben a reguláris erők védelmi tevékenysége és mozgó harca – bár továbbra is jelen van – már nem bír akkora jelentőséggel, mint a nagyszámú partizántámadások végrehajtása. Ezek a partizán katonai műveletek a stratégiai támadásukat terv szerint csak ideiglenesen felfüggesztő, a birtokba vett területek megerősítésén fáradozó ellenséges csapatokkal szemben zajlanak. Az elszenvedett állandó jellegű gerillatámadások, az ezekből eredő veszteségek, valamint a fizikai és a morális kifáradás hatására ezeknek a kormány- vagy külső megszálló erőknek a harci morálja jelentős mértékben csökken. Az összefüggő bázisterületeken a gerillák ellenőrzése alá tartozó, az államhatalomtól elszigetelt nagyszámú népesség, valamint a harci akaratuktól megfosztott kormányerők együttese teszi lehetővé a végső győzelem elérése érdekében folytatott hadászati támadások megkezdését.

## A hadászati támadás szakasza

Ezt a szakaszt az ellenség stratégiai védelme és a gerilla-hadviselést folytató fél stratégiai támadása jellemzi. Az első szakaszban leírt, egymástól területileg elhatárolt gerillabázisok egyre nagyobb összefüggő területekké történő szerveződése, a nagyszámú lakosság feletti ellenőrzésből adódó nagymértékű létszámbeli növekedés, az ellenségtől zsákmányolt és a külső támogatóktól kapott katonai felszerelések, valamint a gerillaharcok során megszerzett jelentős harci tapasztalatok az eredeti erőforrás- és képességbeli különbségek kiegyenlítéséhez vezetnek. Az összefüggő bázisterületek által körbezárt, kormányhatalmi központok elleni koncentrált erőfelfejtést igénylő támadások megkövetelik a gerillacsapatok átszervezését, csapatösszevonások végrehajtását. Az ilyen módon átcsoportosított, a nagyobb városokban koncentrálódó kormánycsapatokkal döntő ütközetre készülő erőket képessé kell tenni a hagyományos hadviselési forma megvívására. Ezért a katonai műveletek szempontjából az a cél, hogy a partizánháborúk a reguláris erők támadó jellegű mozgó hadműveleteivé alakuljanak át.

A kifárasztó gerilla-hadviselés szakaszaiban több alkalommal is megjelenik utalás a reguláris erők és a gerillacsapatok együttműködésére. A kettő közötti együttműködés lényegi elemei fázisról fázisra változnak. Hol a gerillacsapatok tevékenységén van a hangsúly, melyet a reguláris erők műveletei támogatnak, hol pedig ennek az ellenkezője érvényesül. Bizonyos esetekben a reguláris erők által követett stratégiai elgondolást a gerillaműveletek taktikai műveletei támogatják, hol pedig mindez fordítva történik. Egyértelműen megállapítható azonban az, hogy a kettő közötti összhang megteremtése elengedhetetlen a siker érdekében. Mao a stratégiai tervezés és végrehajtás, a hadműveleti tervezés és végrehajtás, valamint a harcászati szintű tervezés és végrehajtás közötti együttműködéssel kapcsolatban „*a hadvezetés különböző szervei közötti helyes kapcsolatok*”<sup>39</sup> meglétét kiemelkedő fontosságúnak tartja. Ennek megvalósulási módja a nyugati haderőkben napjainkban alkalmazott vezetési módszerhez hasonlítható, vagyis az előljáró parancsnok a kitűzött végcél és a parancsnok szándékának meghatározása mellett nagyfokú cselekvési szabadságot biztosít az alárendelt

<sup>38</sup> Mao: Az elhúzó... 254.

<sup>39</sup> Mao: A japán területablók... 145.



katonai vezető számára. Ez a típusú eljárás lehetővé teszi az alacsonyabb szint részére, hogy az előjáró által kijelölt célt saját elképzelés szerinti feladat-végrehajtás útján valósítsa meg. Mao elképzelése szerint ez a következőképpen valósul meg: ha a „...következőképpen valósul meg: ha a „...kötelék decentralizált harci műveletekre tér át, akkor az általános kérdésekben a hadvezetés központosításának elvét, a konkrét harci műveletek tekintetében pedig a decentralizálás elvét alkalmazzuk...”<sup>40</sup>

## ÖSSZEZÉS

A tudatosan elhúzódozó jellegű küzdelem három, egymásra épülő hadászati szakasz megvalósításán keresztül megy végbe. A hadászati védelem során a fő hangsúly a mozgalom elindításán és néhány bázisterület létrehozásán van. A mozgalom sérülékenysége miatt ezeket a tevékenységeket a kormány figyelmét kijátszva kell megvalósítani. A második szakasz – hadászati holtponthoz – fő célja a bázisterületek megszilárdítása és egy egységes hálózatba történő szervezése, valamint saját intézményrendszer kialakítása, amely hozzájárul a lakosság feletti uralom kiszélesítéséhez. Az utolsó szakaszban – hadászati támadás – a nagy méretű összefüggő bázisterületeken uralt nagyszámú lakosság feletti ellenőrzés és a megszerzett harci tapasztalatok lehetővé teszik a gerillasereg bizonyos részeinek reguláris erőkké történő alakítását, amelyek képesek a hatalmi központokba szorult kormányerők ellen sikeresen folytatni a végső koncentrált támadást, megnyitva ezzel az utat a politikai hatalomátvétel előtt.

A bemutatott alapelvekkel Mao egy olyan hadviselési formát ír le, mely egyaránt hangsúlyozza a politikai és az ideológiai mozgósítás fontosságát, valamint a katonai műveleteket. E két terület egybefogásával Mao egy olyan elméletet hozott létre, amely napjainkig kiindulópontként szolgál a gerilla-hadviselést folytató szervezetek számára.

## FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bakos Csaba Attila: *Hagyományostól eltérő vezetésszemlélet*. Társadalom és Honvédelem, 2015/3. szám. [http://uni-nke.hu/uploads/media\\_items/tarsadalom-es-honvedelem-2015-3\\_-szam.original.pdf](http://uni-nke.hu/uploads/media_items/tarsadalom-es-honvedelem-2015-3_-szam.original.pdf)
- Bakos Csaba Attila – Jobbágy Zoltán: *Explaining the Evolutionary Dynamics of an Insurgency: T. E. Lawrence and the Art of Tribal Warfare*. AARMS, 2015/1. szám. [http://uni-nke.hu/uploads/media\\_items/aarms-2015-1-jobbagy.original.pdf](http://uni-nke.hu/uploads/media_items/aarms-2015-1-jobbagy.original.pdf)
- Chang, Jung – Halliday, John: *Mao, az ismeretlen történet*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2006.
- Farkas Sándor: *Az ISIL hadviselése Mao Ce-tung tanainak tükrében: A kifárasztó gerilla-hadviselési forma*. Honvédségi Szemle, 2017/2. szám. [http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/62253/hsz\\_2017\\_2\\_\\_beliv\\_038\\_046.pdf](http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/62253/hsz_2017_2__beliv_038_046.pdf)
- Forgács Balázs: *A néppel az uralkodóért. Az első gerillaelméletek*. Felderítő Szemle, 2016/1. szám. <http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2016-1.pdf>
- Forgács Balázs: *Gerillák a városokban – Carlos Marighella és „A városi gerilla kis kézikönyve”*. Sereg Szemle, 2012/4. szám. [http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/35166/seregszemle\\_2012\\_ivne%CC%81.pdf](http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/35166/seregszemle_2012_ivne%CC%81.pdf)
- Forgács Balázs: *Tito háborúja – A partizán-hadviselés elmélete és gyakorlata Jugoszláviában*. In: Kovács Bálint – Matevosyan Hakob (szerk.): *Politikai krízisek Európa peremén: a Kaukázustól a Brit-szigetekig*. Magyar Napló Kiadó, Budapest, 2014.

<sup>40</sup> Uo. 201.

- Giap, Vo Nguyen: *A népi háborúról*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1976.
- Jobbágy Zoltán: *A háború antropológiája: primitív hadviselés, gerilla hadviselés és a szövetséges összhaderőnemi műveletek sikere*. Hadtudomány, 2015, 25. (elektronikus) szám. [http://real.mtak.hu/24618/1/8\\_JOBAGY\\_ZOLTAN\\_2.pdf](http://real.mtak.hu/24618/1/8_JOBAGY_ZOLTAN_2.pdf)[http://real.mtak.hu/24618/1/8\\_JOBAGY\\_ZOLTAN\\_2.pdf](http://real.mtak.hu/24618/1/8_JOBAGY_ZOLTAN_2.pdf)
- Jobbágy Zoltán: *Clausewitz és a felkelők: a háború csodálatos háromsága és a felfegyverzett nép ereje*. Honvédségi Szemle, 2013/3. szám. [http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/38492/honvedsegi\\_szemle\\_2013\\_03.pdf](http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/38492/honvedsegi_szemle_2013_03.pdf)
- Kagan, Frederick W. – Kagan, Kimberly – Cafarella, Jennifer – Gambhir, Harleen – Zimmermann, Katherine: *Al Qaeda and ISIS: Existential Threats to the U.S. and Europe*. ISW, 2016. <http://www.aei.org/publication/al-qaeda-and-isis-existential-threats-to-the-us-and-europe/>
- Laqueur, Walter: *Guerrilla Warfare – A Historical and Critical Study*. Transaction Publishers, New Brunswick (U.S.A.), 2004.
- Lawrence, Thomas Edward: *A bölcsesség hét pillére*. I. kötet. Révai, Budapest, 1935.
- Mao Ce-tung: *A Csingkangsanban folyó harc*. In: Mao Ce-tung válogatott művei. 1. kötet. Szikra, Budapest, 1952.
- Mao Ce-tung: *A Japán területre elleni partizánháború stratégiájának kérdései*. In: Mao Ce-tung válogatott művei. 2. kötet. Szikra, Budapest, 1953.
- Mao Ce-tung: *A kínai forradalmi háború stratégiai kérdései*. In: Mao Ce-tung válogatott művei. 1. kötet. Szikra, Budapest, 1952.
- Mao Ce-tung: *Az elhúzódozó háborúról*. In: Mao Ce-tung válogatott művei. 2. kötet. Szikra, Budapest, 1953.
- Pohl Árpád: *Az új tisztképzés – a logisztikus megoldás*. Hadtudományi Szemle, 2014/4. szám. [http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi\\_szemle/szamok/2014/2014\\_4/2014\\_4\\_f\\_pohl.pdf](http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2014/2014_4/2014_4_f_pohl.pdf)
- Porkoláb Imre: *A hadviseléssel kapcsolatos elméletek és elvek változása napjaink konfliktusainak tükrében*. Honvédségi Szemle, 2014/6. szám. [http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/47524/hsz\\_2014\\_6.pdf](http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/47524/hsz_2014_6.pdf)
- Porkoláb Imre: *A kifárasztó gerilla-hadviselési mód*. Kard és Toll, 2006/2. szám. <http://magyarhonved.hu/container/files/attachments/8571/113-122.pdf>
- Porkoláb Imre: *A terrorizmus mint az aszimmetrikus hadviselés formája*. Új Honvédségi Szemle, 2006/6. szám.
- Porkoláb Imre: *Az aszimmetrikus hadviselés: az ortodox és gerilla hadikultúra összecsapásai*. Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények, 2006/3. szám. <http://www.zmne.hu/dokisk/hadtud/Porkolab.pdf>
- Porkoláb Imre: *Az irreguláris hadviselés adaptációja és működési mechanizmusa*. Honvédségi Szemle, 2015/3. szám. [http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/50852/hsz\\_2015-3.pdf](http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/50852/hsz_2015-3.pdf)
- Porkoláb Imre: *Új kihívások az aszimmetrikus hadviselésben*. Honvédségi Szemle, 2013/3. szám. [http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/39409/honvedsegi\\_szemle\\_2013\\_3.pdf](http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/39409/honvedsegi_szemle_2013_3.pdf)
- Schmitt, Carl: *The Theory of the Partisan*. 1962. <http://users.clas.ufl.edu/burt/spaceshotsairheads/carlschmitttheoryofthepartisan.pdf>
- Ujházy László: *Az EUFOR ALTHEA-művelet parancsnoki struktúrája*. Hadtudomány, 2014/1–2. szám. [http://real.mtak.hu/18706/1/2014\\_1\\_2\\_7.pdf](http://real.mtak.hu/18706/1/2014_1_2_7.pdf)

Kovács Csaba ny. alezredes:

## HUNTINGTON HAGYATÉKA A SZÉLSŐSÉGES ISZLÁM MOZGALMAK, A TERRORIZMUS ÉS A TÖMEGES MIGRÁCIÓ TÜKRÉBEN

ÖSSZEFOGLALÓ: Rohamosan változó világunkban egyszerre több biztonsági kihívással kell számolnunk. Korábban egy neves tudós a civilizációk közötti összecsapásokat jövendölte, mások a Nyugat gyengülésére figyelmeztetnek. Emellett különösen aggasztó lehet számunkra a radikális iszlám eszmeiségének terjedése, valamint a kontinensünket markánsan érintő migráció. A szerző a tanulmányban bemutatja a nyugati országok biztonságát napjainkban leginkább fenyegető tendenciákat és azok várható következményeit.

KULCSSZAVAK: Huntington, civilizációk, hanyatlás, radikális iszlám, migráció

### BEVEZETÉS

A hidegháborút követő két és fél évtized során a világ nagymértékben megváltozott. A korábbi – aránylag kiszámítható – kétpólusú ideológiai szembenállást felváltotta egy lényegesen összetettebb, biztonsági kihívásokban bővelkedő nemzetközi rendszer. Jelenlegi világunkat a globalizáció okozta egyenlőtlenségek erősödése, bolygónk túlnépesedése, a klímaváltozás, a Nyugat vezető szerepének háttérbe szorulása, új feltörekvő civilizációk<sup>1</sup> előretörése, erősödő szélsőséges mozgalmak, mélyülő vallási/etnikai konfliktusok és bukott államok okozta instabil régiók jellemzik.

A tanulmány elkészítésével a nyugati (nyugati keresztény) és az iszlám civilizáció között egyre inkább szélesedni látszó szakadékra igyekeztem rávilágítani, ennek megfelelően több, a biztonságunkat érintő elmélet, jellemző tendencia összevetését, illetve a várható következmények biztonságpolitikai aspektusból történő elemzését tűztem ki célul.

A hipotézisemet a következő négy pillérré építettem fel, melyek alapvetően megegyeznek a tanulmány főbb részeivel:

(1) A kilencvenes évek elején két neves amerikai szakértő tollából egymástól eltérő elméletek fogantak meg. Francis Fukuyama az 1989-ben megjelent *A történelem vége?* című cikkében,<sup>2</sup> majd később (1992) könyvében<sup>3</sup> úgy vélekedett, hogy a szocializmus ideológiájának bukásával, azaz a hidegháborús szembenállás megszűnésével a társadalmak elérték a legmagasabb fejlettségi állapotot. Ez nem más, mint a liberális demokrácia, ennek megfelelően az ilyen berendezkedésű társadalmaknak nincs hova tovább fejlődni, tehát az emberiség számára elérkezett a történelem vége. Ezzel a véleménnyel merőben ellentétben

<sup>1</sup> Megjegyzés: a tanulmányban a civilizáció szót a Samuel P. Huntington által megfogalmazott értelemben használom, melynek bővebb magyarázata később olvasható (a szerző).

<sup>2</sup> Fukuyama 1989.

<sup>3</sup> Fukuyama 1992.

állt Fukuyama egykori mentora, Samuel P. Huntington 1992-ben megjelent *A civilizációk összecsapása?* című írása,<sup>4</sup> majd később (1996) könyve,<sup>5</sup> melyeket részben a Fukuyamával való egyet nem értés indukált. A szerző szerint a jövőt az általa megfogalmazott civilizációs törésvonalak mentén kialakuló konfliktusok, háborúk fogják jellemezni. A nagy érdeklődést, egyben vitákat kiváltó két álláspont közül a világ történései inkább a huntingtoni felfogás helyességét igazolják, így a tanulmányban igyekeztem ezzel az elmélettel többet foglalkozni (Huntington elmélete).

(2) A második részben (A Nyugat gyengülése) fontos helyet kap a lengyel származású amerikai Zbigniew Brzezinski, aki a *Stratégiai vízió* című munkájában<sup>6</sup> az Egyesült Államok és a Nyugat gyengülésének veszélyeire hívja fel a figyelmet. A szerző által leírt jelenség idővel más államok, államcsoportok felemelkedését eredményezheti. Amennyiben a hanyatlás bukássá fajul, kérdésként merülhet fel, hogy ki fogja a korábban uralt teret betölteni? Egy magyar szerző, Pokol Béla *Európa végnapjai* című könyvében<sup>7</sup> baljós képet fest kontinensünk várható jövőjéről. A szerző tézisei szerint a nyugat-európai országok problémája a megváltozott demográfiai mutatókban rejlik, azaz a többségi nyugati társadalmak elöregednek, ezzel párhuzamosan néhány évtized alatt az ott élő muszlim kisebbség lélekszáma várhatóan meg fog többszöröződni. A felvázolt jelenség idővel a nyugati társadalombiztosítási rendszerek bukását eredményezheti.

(3) A vallási szélsőségesesség korántsem új keletű dolog, ám napjainkban egyre több jel utal a jelenség tendenciózus erősödésére. Ennek eklatáns példája a terrorista szervezetek legújabb generációjának tartott Iszlám Állam (angolul: Islamic State, a továbbiakban röviden: IS) példa nélküli térnyerése. A részben az al-Kaidához köthető eredetű szervezet mostanra a világ egyik fő fenyegetésévé küzdötte fel magát. A tanulmány harmadik részében (A radikális iszlám előretörése) a szélsőséges iszlám ideológia növekvő népszerűségének vélhető okaival, hátterével, valamint az említett IS felemelkedésével és várható jövővel kapcsolatos kérdésekkel foglalkozom.<sup>8</sup>

(4) A negyedik, egyben utolsó részben (A tömeges migráció következményei) a hidegháborút követő időszak talán legnagyobb biztonsági kihívását, az Európát érintő migrációs hullám okait és valószínűsíthető következményeit vizsgálom. Az utóbbi néhány évben kontinensünkön közel-keleti, észak-afrikai (zömében muszlim) migránsok százezrei jelentek meg. A humanitárius kötelezettségeinket figyelembe véve azonban felmerülnek bizonyos kérdések: Kik ők valójában? Milyen céllal jönnek? Rejtőzhetnek-e soraikban vallási szélsőségesek? A korábban ilyen mértékben nem tapasztalt probléma hatalmas feszültségeket eredményezett egyes európai országok és adott politikusok között. Hatékony megoldás azonban egyelőre nem ígérkezik.

A tanulmány összefoglaló részében a két elmélet (a civilizációk összecsapása és a Nyugat gyengülése) és a két jelenség (a radikális iszlám előretörése és az Európát érintő tömeges migráció) összevetésével igyekeztem igazolni azon feltevésemet, miszerint a Nyugat gyengülése és a keletkező hatalmi űr betöltése a jövőben komoly biztonságpolitikai kihívást fog eredményezni a nyugati világ – leginkább Európa – számára.

<sup>4</sup> Huntington 1993.

<sup>5</sup> Huntington 1996. (Megjegyzés: a hivatkozások tekintetében a 2006-os magyar kiadást vettem alapul – a szerző)

<sup>6</sup> Brzezinski 2013.

<sup>7</sup> Pokol 2015.

<sup>8</sup> Megjegyzés: az utóbbi időszakban az Iszlám Állammal kapcsolatban meglehetősen sok írás (újságcikk, tanulmány, könyv) jelent meg, így a tanulmányban igyekeztem röviden foglalkozni a témával – a szerző.

(Fontos megjegyezni, hogy írásom nem az iszlám vallás, illetve nem a muszlim emberek ellen irányul, hanem az iszlám radikalizmus mint vallási szélsőségeség egyre inkább növekvő veszélyére kívánom a figyelmet felhívni.)

## HUNTINGTON ELMÉLETE

### Fukuyama és a történelem vége

Francis Fukuyama, a japán felmenőkkel rendelkező amerikai politológus 1989-ben a *The National Interest* folyóiratban megjelent cikke, illetve az 1992-ben napvilágot látott, *A történelem vége és az utolsó ember* című könyve szakmai körökben nagy érdeklődést váltott ki. Fukuyama szerint a hidegháború megnyerése után a Nyugat lényegében ellenfél nélkül maradt, a kommunista rendszer felett aratott győzelemmel a társadalmi fejlődés elérkezett a végső, legmagasabb fokára, mert a nyugati típusú liberális demokráciát követően nincs hova tovább fejlődni, azaz az emberiség számára elérkezett a történelem vége. Ennek megfelelően a világ jelenleg még nem demokratikus berendezkedésű országai nyilvánvalóan ebbe az irányba fognak tovább fejlődni. Fukuyama esszéje és könyve szakmai körökben természetesen vitákat szült, míg egyesek egyetértettek, addig mások cáfolták az elmélet helyességét. Később Fukuyama némileg módosította az elméletét, ám a közbeszéd számára az eredeti lett maradandó.

### Huntington és a civilizációk összecsapása

Fukuyamától eltérő véleményt fogalmazott meg Samuel P. Huntington az 1993-ban a *Foreign Affairsben* megjelent tanulmányában, és az 1996-ban kiadott, *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása* című könyvében mintegy válaszolva egykori tanítványának. A szerző korántsem látja olyan optimistán a jövőt, mint Fukuyama, szerinte a hidegháborús szembenállást követően a világ sokpólusúvá és sokcivilizációjúvá vált.<sup>9</sup> A konfliktusok kialakulása során a korábbi ideológiai ellentétek helyett inkább a vallási/kulturális különbözőségek kaptak hangsúlyos szerepet.<sup>10</sup>

Huntington elméletének egyik lényegi eleme, hogy a világot olyan egymástól különböző kulturális, vallási és etnikai háttérrel rendelkező csoportosulások alkotják, melyek gyakran átvélnék akár az országhatárokon is. Az ilyen csoportosulásokat civilizációknak nevezi, melyek a következők: a nyugati keresztény, a latin-amerikai, az afrikai, az iszlám, a kínai, a hindu, az ortodox keresztény és a japán. Az egyes civilizációk között a különbségek hatására úgynevezett törésvonalak alakultak ki, melyek mentén nagy a valószínűsége konfliktusok, háborúk kialakulásának.

Az ilyen törésvonal-háborúkra számtalan történelmi példát sorolhatunk fel, a legújabb korban ilyenek voltak az arab–izraeli háborúk, de idesorolható az orosz–afgán és a boszniai háború, az orosz–csecsen konfliktus, a koszovói konfliktus és háború, illetve a közelmúlt két véres cselekménye, az iraki és az afganisztáni háború. Mindezekre egyaránt jellemző volt, hogy a szemben álló felek eltérő kulturális, vallási háttérrel rendelkeztek, azaz más-más civilizációhoz tartoztak.

<sup>9</sup> Huntington 2006, 16–17.

<sup>10</sup> Uo. 24.

## A NYUGAT GYENGÜLÉSE

A hanyatló Nyugat víziója nem új keletű dolog, Oswald Spengler német filozófus *A nyugat alkonya* című művében<sup>11</sup> megállapította, hogy más egykori civilizációkhoz, birodalmakhoz hasonlóan egykoron a Nyugat is hasonló utat járhat be, azaz a felemelkedését követően el fog bukni. Napjainkban a globalizációellenes és egyéb szélsőséges politikai csoportosulások kommunikációjában is gyakran megjelenik a Nyugat bukása, ám ezt korántsem kell szó szerint értenünk. Úgy gondolom, hogy a jelenséget inkább egyfajta gyengülésként, pontosabban a korábbi vezető szerep csökkenéseként értékelhetjük, ám semmiképpen nem szabad figyelmen kívül hagynunk.

### Brzezinski víziója

Carter amerikai elnök nemzetbiztonsági főtanácsadója, a nyugati geopolitika elismert szaktekinvélye, Zbigniew Brzezinski 2012-ben megjelent *Stratégiai vízió* című könyvében felvázolja, hogy milyen lehet a 2025 utáni világunk, annak lehetséges átrendeződését prognosztizálja. A mű alcíme is sokatmondó: *Amerika és a globális hatalom válsága*.

Brzezinski szerint a Nyugat hosszú ideje tartó dominanciája egy ideje csökken,<sup>12</sup> a vezető hatalom, az Egyesült Államok világban betöltött vezető szerepe jelenleg ingatag.<sup>13</sup> Ezt több tendencia együttes hatása eredményezi. Az okok között említhetők a világban végbemenő változások, az Egyesült Államok korábbi többéves elhibázott külpolitikája (pl. az iraki háború), illetve a nagyhatalom gyengeségei. A szerző a következőket állapítja meg Amerika gyengeségei között: a magas államadósság, a romló minőségű, gyenge infrastruktúra, a fokozódó társadalmi egyenlőtlenségek, a lakosság tudatlansága, elbutulása, a rosszul működő pénzügyi rendszer, patthelyzet a politikai életben.

Amennyiben nem történnek érdemi lépések az említett hibák megszüntetésére, a hiányosságok kezelésére, azok további súlyosbodása Amerika számára akár a nagyhatalmi státus elvesztését is eredményezhetik. Brzezinski szerint külföldön Amerika hatalma azon áll vagy bukik, hogy a fentiekben felsorolt problémákkal mennyire képes megbirkózni.<sup>14</sup> Amennyiben az USA elbukna, nem egy hatalom uralkodna, hanem egy vetélkedéssel teli, kaotikus világrend venné kezdetét.

A másik vezető nyugati nagyhatalomról, az Európai Unióról a szerző úgy vélekedik, hogy az a világ második legerősebb hatalma lehetne, de ez kizárólag egy közös külpolitikával és védelmi képességekkel rendelkező, sokkal erősebb politikai unió esetén valósulhatna meg.<sup>15</sup>

### Európa végnapjai

A magyar Pokol Béla professzor *Európa végnapjai* című munkájában kendőzetlenül foglalkozik a nyugat-európai országok olyan problémáival, melyekről korábban a liberális multikulturalista felfogás, valamint az úgynevezett politikai korrektség miatt nem lehetett, illetve nem illet beszélni.

<sup>11</sup> Spengler 1994.

<sup>12</sup> Brzezinski 2013, 23.

<sup>13</sup> Uo. 24.

<sup>14</sup> Uo. 87.

<sup>15</sup> Uo. 41.

A szerző az európai országok demográfiai mutatóit tanulmányozva a következő fő megállapításokat tette: A nyugati többségi fehér társadalmakban régóta megfigyelhető tendencia a népességfogyás, mely egyben a társadalmak elöregedését is eredményezi. Az elmúlt évszázadtól kezdve a nyugati országokban egyre kevesebb gyermek születik, így arányaiban egyre magasabb az idősek száma, ezáltal a legtöbb országban a reprodukció már nem, illetve alig valósul meg. Ezzel párhuzamosan megfigyelhető, hogy a muszlim kisebbség aránya folyamatosan növekszik, mivel az egykori bevándorlók és leszármazottaik születési rátája magasabb, mint a nyugati többségé.

Az említett probléma különös jelentőséggel bír, mert egyrészt az elöregedő társadalmakban a csökkenő számú dolgozó (kereső) rétegnek egyre nagyobb számú idős embert (nyugdíjast) kell eltartania, ami óriási terhet ró az illető ország szociális ellátórendszerére, másrészt a pozitív demográfiai jellemzőkkel bíró muszlim népesség magas munkanélkülisége a segélyezés miatt szintén az állami költségvetést terheli. Pokol szerint ez a tendencia egy bizonyos idő után több nyugat-európai ország szociális ellátórendszerének összeroppanását eredményezi.

Másik gond a sikertelen integráció következtében kialakuló párhuzamos társadalmak jelensége. A muszlim lakosság tekintélyes része „elgettősodott” környezetben él, míg nagyszüleik, szüleik annak idején többé-kevésbé elsajátították a befogadó ország nyelvét, a lehetőségekhez képest igyekeztek beilleszkedni; a jelenlegi fiatalok nagy részére ez nem jellemző. Számukra a beilleszkedés nehézkes (illetve nem is akarnak), nyelvtudás hiányában az iskolázottságuk rendkívül alacsony. Köreikben egyre növekszik a frusztráltság, elégedetlenség, a Nyugat-ellenesség, így a bűnözés, és a szélsőséges ideológiák megjelenésének a valószínűsége is megnő. Az említett népesedési arányok változása és a radikális eszmék rohamos terjedése néhány évtizeddel később tarthatatlan állapotot eredményezhetnek a nagyobb muszlim népességgel rendelkező nyugat-európai államokban.

Érdekesképpen az Egyesült Államokban hasonló tendenciákat figyelhetünk meg, ott jellemzően a spanyol anyanyelvű kisebbség esetében tapasztalhatók az európai muszlimokhoz hasonló növekvő demográfiai jellemzők, miközben az angol anyanyelvű lakosság lélekszáma folyamatosan csökken. A jelenséggel Samuel P. Huntington foglalkozott behatóbban a *Kik vagyunk mi?* című könyvében.<sup>16</sup>

## A RADIKÁLIS ISZLÁM ELŐRETÖRÉSE

A fentiekben foglalkoztunk a nyugat-európai muszlim népesség sajátos helyzetével, a párhuzamos társadalmak kialakulásával, valamint említést tettünk a radikalizmus megjelenéséről. Kérdésként merülhet fel, hogy mi eredményezheti a szélsőséges ideológiák népszerűségét a muszlim emberek körében?

### A szélsőséges iszlám ideológia előretörésének okai

Számos muszlim országban tapasztalhatunk egyfajta vallási ébredést, mely a Nyugat által rájuk erőltetett demokrácia sikertelensége nyomán egyre inkább teret nyer. Napjainkban a Kemál Atatürk által egykoron európaizált Törökország politikájában és egyre nagyobb tömegekben erősödik a tradicionális értékekhez való visszatérés igénye, a muszlim életformához

<sup>16</sup> Huntington 2005.

történő ragaszkodás, egyben a korábbi nyugati demokratikus értékek fokozatos elvetése. A néhány évvel ezelőtti arab tavasz néven ismertté vált események kapcsán a tüntetések felkelésekké, néhol polgárháborúvá súlyosbodtak. A változást váró jellemzően fiatal tüntetők rendszerint az adott vezető (diktátor) távozását és a rendszer reformját követelték hazájukban. A következmények azonban a legtöbb érintett országban anarchiához vezettek, így a hatalom többnyire radikális politikai/vallási csoportok kezébe került.

Az iszlám szélsőségeség kapcsán célszerű felelevenítenünk egy a 2000-es években gyakran emlegetett fogalmat, a bukott állam(ok) fogalmát. A bukott államokra jellemző az instabil politikai rendszer, melynek során a gyenge vagy nem létező központi hatalom képtelen az erőszak-monopólium fenntartására, illetve a szociális rendszer hatékony működtetésére, azaz az állam nem képes ellátni a feladatát.<sup>17</sup> A bukott államokban rendszerint megjelenik a szervezett bűnözés, a terrorizmus, illetve a vallási fanatizmus. Az ilyen környezetben a radikális mozgalmak, kihasználva az állam gyengeségeit, igyekeznek kitölteni a keletkezett hatalmi vákuumot, átvenni annak szerepét, emellett az elégedetlen, elkeseredett emberek számára vonzóak lehetnek a szélsőséges eszmék – különösképpen, ha egy általuk hitelesnek vélt személy, például vallási vezető „tolmácsolja” feléjük. Napjainkban számos afrikai és közel-keleti muszlim ország is olyan helyzetben van, hogy a nem létező állam helyett szélsőséges csoportok élnek az erőszak monopóliumával.

A fentiekben említett iszlám ébredés, illetve a vele szervesen összefüggő vallási radikalizmus kiváltó okai között a következőket vélhetjük:

- Növekvő Nyugat- és globalizációellenesség. A legtöbb muszlim ország jelentős lemaradásban van a Nyugathoz képest, a lakosság zöme soha nem érte el a nyugati életszínvonalat.
- Csalódottság a Nyugat által importált demokráciában. A kérdéssel kapcsolatban Brzezinski is megállapítja, hogy: „A demokrácia terjesztését esetleg felváltja a tekintélyuralom, nacionalizmus és vallás különböző kombinációin alapuló nemzetbiztonság iránti vágy.”<sup>18</sup>
- Az első világháborút követően mesterségesen létrehozott közel-keleti muszlim nemzetállamok sikertelensége miatt kialakult elégedetlenség. (A területet felosztó nyugati döntéshozók figyelmen kívül hagytak számos fontos tényezőt, így a vallás és a politikai szétválaszthatatlanságát, illetve a tradicionális vallási/törzsi különbözőségeket.)
- A nyugati országokban élő muszlim népesség, főként a fiatalok elégedetlensége, csalódottsága (párhuzamos társadalmak, identitászavar, jövőkép hiánya).
- A fentiek eredményeképpen kiábrándult, csalódott (nem mellesleg iskolázatlan) emberek tömegeit a vallási fanatikusok könnyedén képesek szélsőséges irányba terelni.
- A Nyugat gyengeségeit/gyengülését érzékelve a radikális iszlám igyekszik kitölteni az űrt.

Összességében megállapíthatjuk, hogy a radikális iszlám eszméi mind az iszlám országokban, mind pedig a jelentősebb muszlim lakossággal rendelkező nyugati államokban jelen vannak és egyre inkább erősödnek.

<sup>17</sup> Marton 2004, 135.

<sup>18</sup> Brzezinski 2013, 114.



## Az Iszlám Állam kialakulása

Egyes szakemberek<sup>19</sup> szerint a 2001. szeptember 11-i amerikai események fordulópontként íródtak be a történelembe. Az ikertornyok és a Pentagon elleni terrortámadással a terrorizmus kilépett a nemzetközi porondra, a támadásért felelős al-Kaida nevű szervezet egyszerre ismertséget szerzett. Az azóta eltelt másfél évtized alatt a terroristák eszköztárára jelentősen átalakult. A radikális iszlám szervezetek legújabb generációja, az IS nevű szélsőséges szervezet megjelenésével a világnak a fenyegetés egy új fajtájával kell szembenéznie. A korábbiakban megismert terrorista csoportoktól (al-Kaida, tálibok stb.) több szempontból különböző szervezet rohamos térnyerése, látványos eredményei, valamint a kivégzéseket bemutató propagandavideók valósággal sokkolták a világ közvéleményét.

Az IS nem napjaink „terméke”, létrejötté több mint egy évtizeddel korábbi időszakra tehető.<sup>20</sup> Az IS elődszervezeteinek megszervezése, felállítását egy ismert terrorista, Abu Muszaf az-Zarkavi nevéhez köthető. Az-Zarkavi szegény családban született Jordániában, már gyermekként bűnözésből élt. Börtönbe kerülése után kezdte el lefektetni egy globális dzsihadista mozgalom alapjait. Szabadulása után Afganisztánban kapcsolatba került az al-Kaidával és magával Oszama bin Ladennel is. A tálib rendszer bukása után Irakba menekült, majd a 2003-as háborút követő időszakban síiták elleni öngyilkos merényletek szervezésével szerzett nevet. Ekkoriban az az-Zarkavi által vezetett radikális szunnita arab csoportok Iraki al-Kaida néven híressültek el. A dzsihadista szervezet neve Zarkavi 2006-os halála után változott Iraki Iszlám Államra.<sup>21</sup>

A következő lépcsőfok a szíriai felkelés majd polgárháború lett, mely ideális terepet jelentett a szervezet megerősödéséhez és továbbfejlődéséhez. Ebben az időszakban felkelőcsoportok százai harcoltak az Aszad-rezsim katonáival szemben, illetve esetenként egymás ellenében. Az időközben új vezető irányítása alá kerülő IS Szíriába küldött fegyveresei gyorsan nevet szereztek maguknak és a szervezetnek, rövid idő alatt tekintélyes mennyiségű hadianyagot zsákmányoltak és nagy területeket foglaltak el. Az IS önjelölt kalifája, elődjéhez, Zarkavihoz képest lényegesen eltérő gyökerekkel rendelkező Abu Bakr al-Bagdadi vallásos családból származik, teológiai végzettséggel rendelkezik. (Megjegyzés: A híradásokban több ízben felmerült al-Bagdadi halála, ám ezek valószínűsítésről nincsenek egyöntetű információk.)

## Az Iszlám Állam és az al-Kaida különbségei

A politika és a nemzetközi média hajlamos az IS-t pusztán terrorszervezetként emlegetni, azonban ez a megállapítás nem teljesen helytálló; döntő különbségek mutatkoznak más terrorista szervezetek (például az al-Kaida) és az Iszlám Állam között. A strukturát tanulmányozva feltűnik, hogy a hagyományos terrorista szervezetek esetében kis létszámú csoportok (sejtek) a jellemzők, ettől eltérően az IS komoly létszámú fegyveres erővel rendelkezik. A terrorista csoportokra alapvetően nem jellemzőek a terület megszerzésére és megtartására irányuló cselekmények, ezzel ellentétben az IS egyik fő erőfeszítése volt, hogy minél nagyobb területet szerezzen és uraljon. Ennek jelei a szíriai konfliktus során is megmutatkoztak, ugyanis az IS a többi felkelőcsoporttal ellentétben nem feltétlenül az Aszad-rezsim hadserege ellen harcolt, hanem igyekezett a területfoglalásra koncentrálni.

<sup>19</sup> Kissinger 2002, 5.

<sup>20</sup> N. Rózsa 2014, 4.

<sup>21</sup> Besenyő–Prantner–Speidl–Vogel 2016, 12.

Ennek érdekében inkább a hadszíntéren ténykedő számtalan ellenzéki csoportosulással konfrontálódott, majd legyőzve azokat, hatalmas területekre, illetve hadianyagra tett szert. Általában ez lett a sorsa az USA által kiképzett és felszerelt, úgynevezett „mérsékelt” felkelőcsoportoknak is. Az IS az iraki hadszíntéren képes volt rövid idő alatt győzedelmeskedni a jól felszerelt, ám morálisan gyenge iraki hadsereg felett.

Egy másik különbség a hagyományos terrorista szervezetek és az IS között, hogy az előbbiek számára főként az Egyesült Államok, illetve a vele szövetséges nyugati országok képezik az ellenséget, az IS számára viszont mindenki ellenségnek számít, aki nem szunnita muszlim, illetve akit ellenségnek (hitehagyottnak) titulál. A finanszírozás tekintetében ismét különbségeket fedezhetünk fel. A hagyományos terrorista szervezetek főként különféle adományokból finanszírozzák magukat. Az IS kezdetben hasonló módon ilyen adományokra szorult, ezek a források vélhetően néhány Öböl menti országból (Szaud-Arábia, Katar, Kuvait) származtak. Azonban az IS történetében nyomon követhető, hogy kezdetől fogva igyekeztek minél hamarabb áttérni az önfenntartásra, ami egy időszakban sikerült is. A híradásoknak megfelelően nagyvárosi bankok kirablásával óriási készpénzre tettek szert, csempészeken keresztül értékesítették az iraki hadsereg kifosztott fegyverraktáraiból zsákmányolt hadianyag egy részét, valamint az összerabolt műkincseket. A lakosságra adókat vetettek ki, védelmi jellegű pénzeket szednek, nagy bevételük származik az emberrablásokból (váltságdíj) és az emberkereskedelemből (jellemzően szexrabszolgák). Az általuk ellenőrzött területeken lévő olajkutakból származó olajjal is kereskedtek, amit vélhetően olcsóbban szintén csempészek útján tudtak eladni.<sup>22</sup> Érdekeség, hogy míg a korábbi terrorista szervezetek (al-Kaida, tálibok stb.) nem, illetve ritkábban használták a modern technikai eszközöket, az IS széleskörűen alkalmazza az internet és a mobiltelefon adta lehetőségeket.

Az IS neve és államépítési erőfeszítései kapcsán felmerülhet az a kérdés, hogy az IÁ valóban állam-e? A kérdés megválaszolása előtt fontos tisztáznunk az állam ismérveit, melyet a politikatudomány a következőképpen definiál: határolt államterület, a fennhatósága alá tartozó államnépesség és az állami erőszakhatalom.<sup>23</sup> Az IS egy időszakban viszonylag nagy kiterjedésű, zömében szunnita lakosságú területekkel rendelkezett mind Szíriában, mind Irakban, ám a média által bemutatott térképeken az általában piros vagy besatírozott területekből valójában a főbb közlekedési útvonalakat, illetve városokat, fontosabb objektumokat (pl. nagyobb hidak, gátak, villamos erőművek) uralta. Ennek megfelelően inkább befolyási zónákról beszélhetünk, mintsem egybefüggő államterületről. Államnépesség tekintetében a szunnita lakosság jellemzően lojális hozzájuk, a síitákat és a más vallású népcsoportokat megölték, elűldözték, esetleg lehetőséget adtak nekik az áttérésre. A keresztények és zsidók számára elviekben megadatott az adófizetés lehetősége (amennyiben nem ölték meg őket, vagy nem kellett áttérniük). Az állami erőszakhatalmat a saria szigorú törvényeinek megfelelően gyakorolják, azaz ugyan a saját értékrendjük alapján, de működik egyfajta igazságszolgáltatás.

Folyamatosan igyekeznek az állam látszatát kelteni, a harcokban lerombolt infrastruktúra egy részét helyreállították, újraindították a villamosenergia-termelő rendszert, közüzemi szolgáltatásokat működtetnek, új szociális rendszert építettek ki, különböző intézkedésekkel (pl. ingyenkonyhák, az árvák felkarolása, orvosi ellátás) próbálják elnyerni a lakosság bizalmát, ügyfélszolgálati irodákat hoztak létre, a rászorulóknak élelmiszert osztanak, iskolákat működtetnek.

<sup>22</sup> Arany–N. Rózsa–Szalai 2015, 24.

<sup>23</sup> Bayer 2000, 64.

Egy állam megítélése tekintetében fontos szempont az is, hogy más államok és a nemzetközi közösség mennyire ismeri el legitim államként. Ez az IS esetében egyáltalán nem történt meg, így a fenti kettősségek miatt egyes szakértők pszeudoállamként<sup>24</sup> definiálják.

## A kalifátus eszmeisége és jövője

A hírek szerint az IS-nek több országban is vannak követői, ezek közül hangsúlyosabban Líbiában számolhatunk a jelenlétükkel,<sup>25</sup> a többi „követők” lényegében komolytalanok, így például a nigériai Boko Haram nevű szélsőséges szervezet, mely ugyan hűségesküt tett az IS mellett, ám a nagy földrajzi távolság miatt nehezen képzelhető el komolyabb vezetés-irányítási kapcsolat a két szervezet között. Vélhetően számolhatunk a szervezet jemeni jelenlétével, melyről mintegy két éve propagandavideó<sup>26</sup> jelent meg. Emellett Indonéziában, a Fülöp-szigeteken és Afganisztánban is valószínűsíthető a jelenlétük, bár utóbbinál a tálibok megtiltották az IS toborzását az országban.

A fentiekben röviden áttekintettük az IS, pontosabban az új kalifátus kialakulásának főbb történéseit, a szervezet működését, államépítési törekvéseit. Amennyiben katonai oldalról vizsgáljuk az IS-t, akkor megállapíthatjuk, hogy nem képvisel komoly harcértéket, így egy nagyobb szárazföldi haderő rövid idő alatt képes lehet szétzúzni erőit. A lakott településeken a városi harc okozta nehézségek miatt mindez lassúbb folyamat.

Szakértők szerint a jövőben nem az IS katonai ereje fog veszélyt jelenteni a Nyugat számára, hanem a kalifátus által megtestesített eszmeiség: „...katonai akcióit és területét a nemzetközi közösség jó eséllyel tudja korlátozni, de magát a jelenséget, különösen ideológiai síkon, megszüntetni nem képes, sőt éppen a kalifátus eszméjének határokat nem ismerő terjedése jelentheti a fennálló nemzetközi rend és rendszer egyik legnagyobb kihívását.”<sup>27</sup>

Érdekesképpén megemlíthetjük az Egyesült Államok Nemzeti Hírszerző Tanácsának (National Intelligence Council – NIC) 2004-es kiadványát, mely a *Global Trends elnevezésű méltán népszerű sorozatban* jelent meg, *Mapping the Global Future 2020*<sup>28</sup> címmel. A kiadvány mindegyik fejezete egy elképzelt forgatókönyv felvázolásával zárul. A harmadik fejezet (*New Challenges To Governance*) a radikális iszlám erősödésével foglalkozik és – mintegy előrevetítve egy új iszlám állam létrejöttét – a *The New Caliphate* (Egy új kalifátus) című szcenárióval fejeződik be.

## A TÖMEGES MIGRÁCIÓ ÉS KÖVETKEZMÉNYEI

Az utóbbi mintegy két évben Európa vezető politikusainak kétségtelenül a migráció okozta a legtöbb fejtörést. Az Unión belül komoly feszültségek, belső ellentétek alakultak ki a tagállamok között, számos országban belpolitikai viszályokat eredményeztek a cselekvést illető nézetkülönbségek, ám a mai napig nem született konszenzus a kontinenst sújtó tömeges migráció problémájának megoldására. A következőkben tekintsük át, hogy a jelenlegi

<sup>24</sup> <https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/isis-not-terrorist-group> (Letöltés időpontja: 2017. 04. 01.)

<sup>25</sup> Szalai 2015.

<sup>26</sup> <http://jihadology.net/2015/04/24/new-video-message-from-the-islamic-state-soldiers-of-the-caliphate-in-the-land-of-yemen-wilayat-%E1%B9%A3anaa/> (Letöltés időpontja: 2015. 05. 03.)

<sup>27</sup> Arany–N. Rózsa–Szalai 2015.

<sup>28</sup> [https://www.dni.gov/files/documents/Global%20Trends\\_Mapping%20the%20Global%20Future%202020%20Project.pdf](https://www.dni.gov/files/documents/Global%20Trends_Mapping%20the%20Global%20Future%202020%20Project.pdf) (Letöltés időpontja: 2017. 04. 01.)

migrációs helyzet vajon milyen okok miatt alakulhatott ki, milyen valós kockázatokkal bír és milyen hosszú távú következményekkel járhat az „öreg” kontinensünk számára.

## A migrációs helyzet vélhető okai

Az Európát érintő migráció kialakulásához egy összetett történéssorozat vezetett. Kétségtelenül szerepet játszott a 2003-as iraki háború és az azt követő polgárháború, valamint befolyásoló tényező volt a szíriai polgárháború nyomán kialakult, anarchiához hasonlítható helyzet. A Közel-Keletre az instabilitás jellemző, Irakra és Szíriára akár bukott államként tekinthetünk, ami kedvez a szélsőséges mozgalmak kialakulásának (lásd korábban). Mindkét ország tekintélyes részében erős az IS tevékenysége, melynek nyomán emberek milliói kényszerültek lakhelyük elhagyására. Az előidéző okok tekintetében áttételesen megemlíthetjük a nyugati államok felelősségét (az iraki háború elindítása, az arab tavasz támogatása, illetve a szíriai polgárháborúban a „mérésékelt” felkelők támogatása) is, mely közvetetten, ám valószínűleg hozzájárult az instabil helyzet kialakulásához.

Az Európába indulók zöme valószínűleg a polgárháború és/vagy az IS elől menekült, illetve az egyre inkább romló helyzet miatt hagyta el hazáját vagy már a menekülttábor. Egy részüket akár maga az IS is küldhette, hiszen 2015 elején az IS megfenyegette Európát több százezer menekült útba indításával.<sup>29</sup> A migránsok másik tekintélyes része vélhetően a jobb élet reményében indul útnak. Komoly motivációs tényezők lehetnek a migrációt kiszolgáló cégekben érdekelt nyugati politikusok olyan korábbi nyilatkozatai, miszerint Európa (főként Németország) várja a bevándorlókat.

A migránsok Európába történő eljutásában fontos szerepet játszik Törökország, hiszen Szíria szomszédjaként stratégiai helyen terül el. Úgy gondolom, némileg álságos, hogy Törökország NATO-tagként hivatalosan az IS ellen foglal állást, azonban az IS fegyver-, műkincs- és olajcsempész-hálózata huzamos ideig zavartalanul működhetett a török határon keresztül. Szintén sajátos, hogy a migránsok egy időszakban háborítatlanul kelhettek át Törökországon Európa irányába, emellett a Nyugatról illegálisan távozó radikális muszlim fiatalok (az IS leendő újoncai) pedig fordított irányban Szíria fele. Nem utolsósorban jelenleg Törökország az Európai Uniótól „védelmi pénzt” szed a migránsok visszatartására. Másik stratégiai országgént Görögországot említhetjük, hiszen a migránsok Törökországból a tengeren átkelve először a görög szigeteken érik el a kontinenst. Sajnos Görögország önös érdekektől vezérelve nem képes, illetve nem hajlandó az Unió határait megvédeni.

A világban zajló folyamatokban egyre hangsúlyosabb szerepet játszanak a nem állami szereplők, esetünkben az úgynevezett nem kormányzati szervezetek (NGO), hiszen számtalan segélyszervezet vagy magát segélyszervezetnek nevező NGO tevékenykedik a migránsok útvonalain, illetve a menekültügyi eljárások különféle fázisaiban. Az ilyen szervezetek alkalmasint politikai célokat is szolgálhatnak, katalizálva a migráció teljes folyamatát. A migrációban kulcsszerepet játszanak még a bűnöző (embercsempész) hálózatok, melyek egy része összefügghet az IS tevékenységével is.

<sup>29</sup> <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2958517/The-Mediterranean-sea-chaos-Gaddafi-s-chilling-prophecy-interview-ISIS-threatens-send-500-000-migrants-Europe-psychological-weapon-bombed.html> (Letöltés időpontja: 2017. 04. 01.)

## Következmények

A bipoláris szembenállást követő időszak új kihívásai a biztonság tartalmának kiszélesített értelmezését tették szükségsszerűvé. Ennek megfelelően a szakértők dimenziókat (más néven szektorokat) különböztetnek meg, melyek a következők: katonai, politikai, gazdasági, társadalmi és környezeti.<sup>30</sup> A biztonságot veszélyeztető tényezők egyike a tömeges migráció, mely – a többi veszélyhez hasonlóan – a biztonság egyszerre több szektorára is képes hatást gyakorolni.

A katonai szektor fő feladata az ország területének védelme. Hazai példát hozva: a Magyar Honvédségnél újszerű feladatként jelentkezett határvédelmi feladatok (az ideiglenes biztonsági határzár kiépítése, járőrözés stb.) komoly erőfeszítéseket igényelnek katonáinktól. Másik, részben katonai kihívás kétségkívül a terrorizmus veszélye. Ugyan nem tudjuk felbecsülni a migránsok nagy tömegeivel együtt érkező szélsőségesek (potenciális terroristák) számát, ám feltétlenül számolnunk kell azok megjelenésével – sajnos, a közelmúlt terrorcselekményei is ezt igazolják.<sup>31</sup> Az ilyen személyek beazonosítása meglehetősen összetett feladat, mely hatékony titkosszolgálati és rendőrségi háttérmunkát/együtműködést igényel. A terrorizmus kockázata mellett számolnunk kell a szervezett bűnözés erősödésével is. A nyugati országokban jelenleg működő (nagy részben bevándoroltakból szerveződött) bűnöző szervezetek igyekeznek tagokat toborozni az újonnan érkező migráns fiatalok közül. Szintén a bűnözés erősödéséhez vezethet a képzettséggel és nyelvtudással nem rendelkező nagyszámú fiatal férfi megjelenése is. Emellett értelemszerűen az embercsempészet is erősödik.

A politikai szektorban rövid és hosszú távon is számolhatunk különféle kihívásokkal. Rövid távon a fentiekben említett politikai véleménykülönbségek okozhatnak instabilitást a kül- és belpolitikában. Hosszú távon a muszlim politikai szervezetek erősödésével számolhatunk. Ez utóbbi korántsem valószerűtlen, hiszen a második fejezetben tárgyalt demográfiai változások több évtizeddel később egyre több muszlim szavazót, ezáltal egyre komolyabb politikai erőt fognak eredményezni. Mindezek következtében idővel több nyugati ország parlamentjében várhatóan megjelennek szélsőséges muszlim pártok is, melyek a demokrácia eszközével képesek lesznek beleszólni a törvényalkotás folyamatába, így idővel a jelenlegi nyugati értékrendhez képest komoly morális és vallási változások is történhetnek. A politikai szektor egy másik változása lehet a szélsőjobboldali irányzatok/pártok megerősödése, hiszen a migrációs helyzet rossz kezelése (vagy nem kezelése) miatt növekvő elégedetlenség kedvez a radikális eszmék terjedésének.

A tömeges migráció a gazdasági szektorra szintén komoly terhetek ró, a bevándorolt tömegek ellátásának, elhelyezésének finanszírozása tetemesen növeli az illető állam kiadásait, növelve annak adósságtömegét. A jelenség leginkább a szociális ellátórendszert teszi próbára, mivel a nyugati országokban eleve gondokkal küzdő felosztó-kirovó nyugdíjrendszer finanszírozása mellett a migránsok eltartásáról (segélyezéséről) is gondoskodni kell. Korábban részletesebben foglalkoztunk a nyugati országok iszlámosodási tendenciáival, illetve a szociális ellátórendszerek összeroppanásának várható veszélyével, így nem nehéz levonnunk azt a következtetést, hogy a nagymértékű migráció ezt a folyamatot még inkább fel fogja gyorsítani.

<sup>30</sup> Buzan–Waeber–de Wilde 1998, 7.

<sup>31</sup> Besenyő 2015, 14.

A társadalmi szektor tekintetében hangsúlyos problémákat okozhat a migránsok tömeges megjelenése, ugyanis a más vallási és kulturális háttérrel, eltérő viselkedési normákkal rendelkező emberáradat és a lakosság között folyamatos konfliktusok keletkeznek. Egyre inkább számolni kell az elégedetlenkedők tömegeivel – mint ahogyan ezt több országban már napjainkban is tapasztalható. Az érintett nyugati országokban egyre több bevándorlóellenes tüntetés várható, melyek idővel komoly zavargássá súlyosbodhatnak. A jövőben rendszerezések lehetnek a lakosság és a bevándoroltak közötti összecsapások is, melyeket a rendőrség (súlyosabb esetben a katonaság) csak rendkívül nehezen lesz képes kordában tartani. Idővel számolni kell a közbiztonság folyamatos romlásával, amit az európai értékekhez szokott lakosság nehezen fog tűrni. Amennyiben a rendvédelmi szervek nem lesznek képesek garantálni a lakosság biztonságát, valószínűleg megnő a száma az önkényes „rendteremtő” szervezeteknek. A helyzet további romlásával akár polgárháborús helyzet is kialakulhat.

Egyelőre keveset beszélünk róla, de a migráció által számos eddig ismeretlen vagy ritka betegség is bekerülhet kontinensünkre. Nem szabad elfelednünk, hogy az embertömeg nagy része olyan régióból érkezik, ahol jellemzően nincsenek védőoltások.

## ÖSSZEGZÉS, KÖVETKEZTETÉSEK

A tanulmány egyes részeinek összegzésével a következőket állapítottam meg:

Huntington a civilizációk összecsapásáról szóló elmélete győzedelmeskedett Fukuyama a történelem végét vizionáló elmélete felett. Az etnikai-kulturális különbségek számtalan konfliktust, háborút indukáltak a huntingtoni civilizációs törésvonalak mentén, jelenleg is több ilyen összecsapás folyik. Némileg túlzás lenne kijelentenünk, hogy napjainkban a nyugati és az iszlám civilizáció összecsapása zajlik, azonban kétségtelen, hogy az utóbbi évtizedek során az ellentét rohamosan mélyül, a végkifejlet pedig tőlünk, nyugatiaktól függ.

A neves politológus, geopolitikai szakértő, Zbigniew Brzezinski szerint a nyugati világ – élén az Egyesült Államokkal – kezdi elveszíteni korábbi hangsúlyos szerepét. Víziója szerint a nyugati nagyhatalmak továbbgyengülése, esetleges bukása nyomán egy kaotikus állapotba juthat a világ. Nyilvánvaló, hogy egyes feltörekvő államok (vagy civilizációk?) azonnal igekeznenek a korábbi hatalmi űr betöltésére. A magyar Pokol Béla Európával kapcsolatban hangot ad aggodalmainak. Véleménye szerint a demográfiai változások a nyugati világ „eliszlamosodásához” vezetnek, mely több évtizeddel később akár a társadalombiztosítás összeroppanását, egyben Európa végét jelenthetik. Ugyan az említett szerzők részleteiben nem foglalkoztak vele (Brzezinski csupán érintőlegesen), ám megállapíthatjuk, hogy Európa gyengüléséhez nagymértékben hozzájárul az Unió lassú, nehézkes döntéshozatala (adott esetben döntésképtelensége – lásd napjainkban a migráció kérdését), illetve a tagországok zöménél évtizedek óta tapasztalható tartó alacsony védelmi költségvetés.

Az iszlám világban megfigyelhető a radikális irányvonal (politikai iszlám) tendenciózus erősödése. A korábbi terrorista csoportoktól eltérő, azoktól fejlettebb, kifinomultabb módszereket használó IS szélsőséges dzsihadista szervezet soha nem látott módon megerősödött, önmagát kalifátusknak kiáltotta ki, és államépítést folytat az általa uralt területeken. A szervezet ugyan katonailag legyőzhető, ám az általa képviselt eszmeiség a jövőben továbbra is hangsúlyos fenyegetés lehet. Komoly veszélyt jelent a nyugati országokban élő, növekvő lélekszámú muszlim közösségek körében terjedő dzsihadista eszme, mely a fiatalokat nagymértékben képes befolyásolni. Ez esetben otthon, a saját választott hazájukban követhetnek el különféle terrorista akciókat – mint azt a közelmúltban több alkalommal tapasztalhattuk is. Kérdésként merülhet fel, hogy az IS meddig lesz képes működését folytatni? Nos, a

válasz nagyban függ attól, hogy a Nyugat (élén az Egyesült Államokkal) mikor fog érdemi lépéseket tenni a szervezet felszámolására, optimális esetben együttműködve a Szíriában jelenleg is ténykedő orosz féllel. Az IS felett aratott győzelmet követően nem elhanyagolandó az Irakból és Szíriából szétszéledt egykori harcosok megjelenése a nyugati országokban.

Az iszlám radikalizmus erősödésével párhuzamos jelenség az Európába irányuló migrációs hullám, mely új biztonsági kihívásként jelentkezett kontinensünk számára. A migráció jelentős hatást gyakorol a biztonság szinte összes szegmensére, nagy terheket ró az érintett országok gazdaságára, komoly kihívás elé állítja a politikai és végrehajtó szerveket, a társadalomban pedig különféle nemkívánatos folyamatokat gerjeszt. Azonban a helyzet kezelése nehézkesen halad, hatékony megoldás jelenleg nem realizálódik, ám az országok részéről a jövőben egy együttműködésen alapuló közös fellépést feltételez. A nagy dilemma az, hogy hol a határ a humanitárius kötelezettségek és a százezrevel beáramló tömegek szinte kontrollálatlan befogadása között?

Úgy gondolom, hogy a humanitárius szempontok mellett feltétlenül szükséges mérlegelnünk a valós kockázatok mértékét és a várható hosszú távú következményeket. Amennyiben Európa vezetői nem lesznek képesek közös álláspontot kialakítani, és érdemben kezelni a migrációs nyomást, akkor hosszabb-rövidebb időn belül valóban számolhatunk egy a második részben prognosztizált jövővel, azaz Európa bukásával.

A tanulmányban tárgyalt elméleteket és jelenségeket egybevetve megállapíthatjuk: a gyengülő, előregedő Nyugatnak egy olyan demográfiailag fejlődő, egyre Nyugat-ellenesebb iszlám civilizációval kell szembenéznie, amelyben terjed a vallási szélsőségeség, és amely nem utolsósorban migránsokkal árasztja el Európát. Kétségtelen, hogy a jövőben a szélsőséges iszlám mozgalmak, a terrorizmus, valamint a migráció komoly erőpróba lesz a nyugati világ számára. A jelek szerint azonban Európa egyelőre nem hajlandó az említett jelenségeket egzisztenciális fenyegetésként azonosítani (biztonságiasítani). Amennyiben a Nyugat a jövőben nem lesz képes uralni a kialakult helyzetet, nem képes érdemi válaszokat adni az említett kihívásokra, a keletkező hatalmi vákuumot egykor akár a radikális iszlám töltheti be. Ez esetben végérvényesen leszámolhatunk azzal az Európával, ahol eddig békében, nyugalomban éltünk.

## FELHASZNÁLT IRODALOM

- Arany Anett – N. Rózsa Erzsébet – Szalai Máté: *Az Iszlám Állam – következmények*. KKI-tanulmányok, T-2015/1. Külügyi és Külgazdasági Intézet, Budapest, 2015.
- Bayer József: *A politikatudomány alapjai*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2000.
- Besenyő János: *Not the invention of ISIS: Terrorists among immigrants*. Journal of Security and Sustainability Issues, Volume 5, Number 1, 2015.
- Besenyő János – Prantner Zoltán – Speidl Bianka – Vogel Dávid: *Az Iszlám Állam – Terrorizmus 2.0 – Történet, ideológia, propaganda*. Budapest, Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhely, Kossuth Kiadó, Budapest, 2016.
- Brzezinski, Zbigniew: *Stratégiai vízió. Amerika és a globális hatalom válsága*. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2013.
- Buzan, Barry – Waever, Ole – Wilde, Jaap de: *Security: A New Framework for Analysis*. Lynne Rienner Publishers, Boulder, 1998.
- Fukuyama, Francis: *The End of History?* The National Interest, 1989 nyara.

- Fukuyama, Francis: *The End of History and the Last Man*. Free Press, 1992.
- Huntington, Samuel P.: *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*. Európa könyvkiadó, Budapest, 2006.
- Huntington, Samuel P.: *Kik vagyunk mi?* Európa Könyvkiadó, Budapest, 2005.
- Huntington, Samuel P.: *The Clash of Civilizations?* Foreign Affairs, 1993 nyara.
- Huntington, Samuel P.: *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York, Simon & Schuster, 1996.
- Kissinger, Henry: *Korszakváltás az amerikai külpolitikában?* Panem–Grafo, Budapest, 2002.
- Marton Péter: *Államkudarcok: az út a kooperatív fenyegetéscsökkentés felé?* Külügyi Szemle, 2004. 3–4.
- N. Rózsa Erzsébet: *Irak újra napirenden. Az Iraki és Levantei Iszlám Állam előretörése*. MKI-tanulmányok 17. Magyar Külügyi Intézet, 2014.
- Pokol Béla: *Európa végnapjai*. Kairosz Kiadó, Budapest, 2011.
- Spengler, Oswald: *A nyugat alkonya*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1994.
- Szalai Máté: *Az Iszlám Állam Libiában?* E-2015/3. KKI-elemzések, Külügyi és Külgazdasági Intézet, 2015.
- <https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/isis-not-terrorist-group>
- <http://jihadology.net/2015/04/24/new-video-message-from-the-islamic-state-soldiers-of-the-caliphate-in-the-land-of-yemen-wilayat-%E1%B9%A3anaa/>
- [https://www.dni.gov/files/documents/Global%20Trends\\_Mapping%20the%20Global%20Future%202020%20Project.pdf](https://www.dni.gov/files/documents/Global%20Trends_Mapping%20the%20Global%20Future%202020%20Project.pdf)
- <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2958517/The-Mediterranean-sea-chaos-Gaddafi-s-chilling-prophecy-interview-ISIS-threatens-send-500-000-migrants-Europe-psychological-weapon-bomb.html>



Szénási Endre alezredes:

## AZ AMERIKAI–OROSZ SZEMBENÁLLÁS NÉHÁNY KATONAI KONFLIKTUS TÜKRÉBEN

*ÖSSZEFOGLALÓ: Az amerikai–orosz szembenállás néhány területét elemző cikk három fő kérdéssel foglalkozik: a növekvő mértékben többpólusú világrend körülményei között a globális amerikai hegemonia fenntarthatóságának néhány problémájával, a Trump által az elnöksége első 100 napja alatt folytatott külpolitika értékelésével, valamint néhány olyan katonai konfliktus elemzésével, amelyek esetében az amerikai–orosz katonai szembenállás közvetlenül vagy közvetve megmutatkozik. Az értékelés szempontjából kritikus jelentősége van annak, hogy az Amerikai Egyesült Államok kirobbant-e egy nagy háborút Észak-Koreával.*

*KULCSSZAVAK: Donald Trump, Amerikai Egyesült Államok, Oroszország, Kína, külpolitika, háború, establishment*

### BEVEZETÉS

A világ számos katonai konfliktusa mögött amerikai–orosz érdekütközés, illetve szembenállás áll. Az Amerikai Egyesült Államok és Oroszország ellentétei nem elszigetelten, önmagukban, hanem Nyugat és Kelet konfliktusának részeként jelennek meg. Mielőtt amerikai–orosz érdekütközéssel járó, konkrét háborús konfliktusok elemzésére rátérnénk, célszerű a növekvő mértékben multipoláris világrend helyzetét általános formában áttekinteni. A világrendszer természete és az erőviszonyok alakulása messzemenően befolyásolja a pólusok, esetünkben főleg az Amerikai Egyesült Államok, Oroszország és Kína magatartását a katonai konfliktusok során. Az elemzés során Donald Trump elnöksége eddig megismerhető korszakának háborús konfliktusait vizsgáljuk, szükség szerint figyelembe véve olyan előzményeket és körülményeket, amelyek nélkül a konfliktusok nem érthetők meg.

### OBAMA HAGYATÉKA

Az Obama-adminisztráció súlyos hagyatékot hagyott Trumpra, bár ebbe korábbi amerikai kormányok is belejátszottak. Az Amerikai Egyesült Államok államadóssága Obama alatt mintegy megkétszereződött, vészesen közeledik a 20 ezer milliárd USD lélektani határhoz, ami az USA egy évi GDP-jének kb. 106%-át teszi ki. Az Amerikai Egyesült Államokban az állam, a lakosság és a vállalati szektor együttes adóssága azonban már mintegy 70 ezer milliárd USD, ami megközelíti az ország nemzeti összvagyonát, 80 ezer milliárd USD körüli értékű. Bármely országra érvényes, hogy ha az adott ország összes adóssága nagyjából megfelel a nemzeti összvagyonnak, az nyugodtan nevezhető „történelmi csődhelyzetnek”, ahogy ezt Bogár László közgazdász nevezi.<sup>1</sup>

<sup>1</sup> Bogár László: Bűdzsés és bírodalom. Magyar Hírlap, 2017. 03. 31. [http://magyarhirlap.hu/cikk/84089/Budzse\\_es\\_birodalom](http://magyarhirlap.hu/cikk/84089/Budzse_es_birodalom) (Letöltés időpontja: 2017. 04. 17.)

Egyelőre az Amerikai Egyesült Államok kiváltságos világgazdasági helyzete (pl. az olaj USD-alapú nemzetközi elszámolása és más tényezők révén) pozitív hatást gyakorol az amerikai gazdaságra, és részben elfedi az ország adósságválságában rejlő súlyos problémákat. Ugyanakkor kérdéses, hogy az Amerikai Egyesült Államok és a világgazdaság hogyan vészelné át egy olyan gazdasági válságot, amelynek során az amerikai adósságtömegekről egyértelműen kiderülne, hogy az finanszírozhatatlan. Az ország adósságtömegének kezelhetetlenné válása, „leolvadása” minden valószínűség szerint olyan tartós világgazdasági átrendeződéshez vezetne, amelyben az amerikai dollár elveszítené világgazdasági kiváltságainak nagyobb részét. Ebben a helyzetben még nyilvánvalóbbá, egyértelműbbé válna a világrendszer többpólusú jellege, ami jelenleg bizonyos szempontok alapján még vitatható.

Az amerikai infrastruktúra (utak, hidak, erőművek stb.) több évtizedes elhanyagoltsága ezermilliárd dolláros nagyságrendű befektetéseket igényel, ellenkező esetben a GDP-t csökkentő és a gazdasági növekedést akadályozó tényezővé válik. Az amerikai birodalom gazdasági és katonai értelemben egyaránt túlterjeszkedett, amin a multinacionális szuperstruktúrák (nagyvállalatok) sokat kerestek, a nemzetállam (az Amerikai Egyesült Államok) pedig egyre inkább megsínylette. Erre példa az „amerikai álom” működéséhez nélkülözhetetlen középosztály elszegényedése, vagy a széles tömegeket érintő órabérek reálértékének 1970-es évek óta tartó stagnálása egy olyan országban, ahol a munka termelékenysége a vizsgált időszakban – még gazdasági válságok alatt is – sokat nőtt. Az Amerikai Egyesült Államok világhatalmi vezető szerepe<sup>2</sup> relatív hanyatlás jeleit mutatja, az egypólusú világrend növekvő mértékben többpólusúvá válik.

A relatív hanyatlás jó példája, hogy 2016-ban az USA GDP-je vásárlóerő-paritáson alapon számolva a második helyre csúszott Kínához képest,<sup>3</sup> ami a nyugati elemzők írásaiban politikai és érzelmi okok miatt nem kapott kellően széles nyilvánosságot. Kína megelőzte az Amerikai Egyesült Államokat az informatikában, a szuperszámítógépek terén is, saját fejlesztésű hardverrel és szoftverrel.<sup>4</sup> Valószínűsíthető, hogy ha Kína képes megelőzni az Amerikai Egyesült Államokat az informatikai csúcsteljesítmények terén, akkor idővel minden más fontosabb területen képes lehet erre, beleértve a hadiipart is.

Az EU GDP-je is meghaladta az Amerikai Egyesült Államokét<sup>5</sup> – méghozzá nem csak vásárlóerő-paritáson alapon –, bár igaz, hogy az EU nem nemzetállam, hanem nemzetállamokat magában foglaló rendszer. Ezzel nem fogalmaztam meg kritikát a vásárlóerő-paritáson alapuló számítás jelentőségével szemben, ellenkezőleg: a vásárlóerő-paritáson alapuló számítás szerencsésebbnek tartom abból a szempontból, hogy az jobban érzékelteti a gazdasági realitásokat, mivel nem tünteti föl nagyobb GDP-ként azt, ha egy adott országban magasabb az árszínvonal.

<sup>2</sup> The 2016 U.S.-Global Leadership Report. What people worldwide think of U.S. leadership, according to the largest global public opinion study on the topic. Gallup, 2016. <http://www.gallup.com/services/191807/us-global-leadership-report-2016.aspx> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 20.)

<sup>3</sup> Eddig senki sem vette észre: Amerika a második helyre csúszott. Portfolio, 2014. 09. 04. [http://www.portfolio.hu/gazdasag/eddig\\_senki\\_sem\\_vette\\_eszre\\_amerika\\_a\\_masodik\\_helyre\\_csuszott.3.207455.html?utm\\_source=index\\_main&utm\\_medium=portfolio\\_box&utm\\_campaign=portfoliobox](http://www.portfolio.hu/gazdasag/eddig_senki_sem_vette_eszre_amerika_a_masodik_helyre_csuszott.3.207455.html?utm_source=index_main&utm_medium=portfolio_box&utm_campaign=portfoliobox) (Letöltés időpontja: 2016. 01. 11.)

<sup>4</sup> Patrick Thibodeau: China builds world's fastest supercomputer without U.S. chips. China's massive system runs real applications and is 'not just a stunt machine', says top U.S. supercomputing researcher. Computerworld, 2016. 06. 20. <http://www.computerworld.com/article/3085483/high-performance-computing/china-builds-world-s-fastest-supercomputer-without-u-s-chips.html> (Letöltés időpontja: 2017. 04. 23.)

<sup>5</sup> Bob Bryan: Europe is bigger than the US. Business Insider, 2015. 06. 30. <http://www.businessinsider.com/charts-eu-economy-is-bigger-than-the-us-2015-6> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 26.)

Az Oroszország elleni hidegháború a Szovjetunió széthullását követő rövid korszak kivételével nem fejeződött be. A Varsói Szerződés Szovjetunió kívüli volt tagállamait gyakorlatilag „átvevő” NATO nem elégedett meg a keleti bővítés eredményeivel, továbbra is igyekszik benyomolni az orosz érdekszférákba, miközben hivatalosan tagadja, hogy érdekszférák egyáltalán léteznek. Egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy a „NATO további keleti bővítése = több biztonság” mantra tarthatatlan, bár ezt a Szövetség hivatalosan nem akarja elismerni.

Obama elnöksége alatt sikerült eljutni egy teljesen feje tetejére állított, hamis, torz biztonságpolitikai fenyegetettségértékeléshez az Amerikai Egyesült Államok és így a nyugati világ többsége részéről. E szerint az értékelés szerint a nyugati világot érő, első számú biztonságpolitikai kihívás az „agresszív”, „terjeszkedő”, „egyre magabiztosabbá váló” Oroszország. A második legnagyobb biztonságpolitikai fenyegetés ebben a rendszerben Kína – újabb abszurdum, de legalább Kína messze van mind az Amerikai Egyesült Államoktól, mind Európától. További kérdés, hogy Kína világpolitikai, világ gazdasági stb. szempontból megkerülhetetlen, és idetartozik a nemzetközi biztonság kérdésköre is. Oroszország és Kína az ENSZ Biztonsági Tanácsának állandó tagjai, ami szintén jól illusztrálja, hogy ellenséggént, vagy legalábbis vezető biztonsági kihívásként történő kezelésük a nyugati világ részéről az egész globális biztonsági rendszer működőképességét veszélyezteti.

Míg Kína egyértelműen ázsiai jegyek szerint működő ország, Oroszország részben európai, részben pedig ázsiai jegyeket visel. Az európai tulajdonságok révén Oroszország lehetne a nyugati biztonsági rendszerben szövetséges is, ugyanakkor Moszkva nem hajlandó ezt junior partnerként, a Nyugatnak alárendelt szerepben játszani. A Nyugat pedig – bár ezt sem vallja be hivatalosan – nem képes, nem hajlandó Oroszországot egyenrangú félként kezelni, elfogadva az orosz modell másságát, legfőképpen létjogosultságát. A Nyugat képtelen elfogadni azt a realitást, miszerint Oroszország ragaszkodik önálló külpolitikájához és érdekszféráihoz, különösen a posztsovjét térségben, ami a volt Szovjetunió országait jelenti (a balti államok kivételével).

Az Obama-adminisztráció fenyegetettségértékelésében Oroszországot és Kínát Irán, Észak-Korea és végül a nemzetközi terrorizmus követte. Ebből is látszik, hogy mennyire feje tetejére állított ez a fenyegetettségértékelés, hiszen éppen a nemzetközi terrorizmusnak kellene az első helyen állnia, ahogyan ez – legalábbis a sokak által megkérdőjelezett hivatalos álláspont szerint – jelenleg a Trump-adminisztráció alatt is van. A Trump-adminisztráció konkrét cselekedetei viszont a hivatalos álláspontot nem igazolják meggyőzően például akkor, amikor a szír kormányerők repülőbázisát lőtték Tomahawk robotrepülőgépekkel 2017. április 7-én, szívességet téve ezzel az Iszlám Állam és a dzsihádisták ellenzék számára, amely az amerikai csapás mérés után azonnal támadásba lendült a kormányerők ellen. Másképpen fogalmazva: az Amerikai Egyesült Államok jelenlegi politikájában nem látszik annak felismerése, hogy az Aszad-rendszer és a dzsihádisták terrorizmus közül egyértelműen az utóbbi okozza a súlyosabb problémákat.

Érdekes eredménnyel jár az a gondolat kísérlet, amelynek során az Obama-adminisztráció „fenyegetettségértékelését” valójában „az amerikai birodalmi globális hegemoniát veszélyeztetők” listájaként vizsgáljuk meg. Ez utóbbi esetben a lista tételeinek sorrendje teljes mértékben helyes. Az első két helyen mindenképpen Oroszországnak és Kínának kell állnia. Oroszország azért áll a sor élén, mert az orosz fenyegetést könnyebb „aprópénzre váltani” a NATO-ban, hiszen Oroszország részben európai ország, Kína pedig Európától messze van. Továbbá ma még az orosz katonai potenciál áll a második helyen az Amerikai Egyesült Államoké után, ami szintén érv amellet, hogy Oroszország lehessen az első számú biztonsági fenyegetés.

A nemzetközi terrorizmus léte tulajdonképpen csak mérsékelt veszélyt jelent az Amerikai Egyesült Államok birodalmiságára, figyelmen kívül hagyva azt a fiktív forgatókönyvet, amikor az Iszlám Állam a saját elképzeléseinek megfelelően sok országot magában foglaló méretűre dagad. Bár erről az Amerikai Egyesült Államok hivatalosan hallani sem akar, a dzsihádisták jól felhasználhatók az Amerikai Egyesült Államoknak nem tetsző kormányok meggyengítésére, vagy akár megdöntésére is, amire jó példa Szíria<sup>6</sup> vagy akár Csecsenföld is. Lehet vitatkozni azon, hogy Irán és Észak-Korea közül melyik jelent komolyabb fenyegetést az Amerikai Egyesült Államok birodalmi hegemoniájára, de ennek nincs különösebb jelentősége. Irán közel-keleti befolyása kiterjedt, ugyanakkor nincs atomfegyvere. Észak-Koreának van atomfegyvere, ugyanakkor Iránnál elszigeteltebb. Egyik ország katonai ereje sem mérhető össze az Amerikai Egyesült Államokéval.

Az amerikai–orosz, amerikai–kínai szembenállás valójában a Nyugat és a Kelet szembenállásaként értékelhető, mivel Oroszország és Kína álláspontja a legtöbb katonai konfliktus esetében, amelyeket jelen elemzésben tárgyalni fogunk, általában jóval közelebb áll egymáshoz, mint a nyugatihoz.

## CLINTON ÉS TRUMP VÁLASZTÁSI ÍGÉRETEI

Az Amerikai Egyesült Államok és Oroszország szembenállása tekintetében Hillary Clinton elnökjelölt elképzelései – miszerint támogatja a szíriai repüléstilalmi zónák bevezetését – komoly aggodalomra adtak okot. Repüléstilalmi zónákat be lehet vezetni például egy olyan Líbiával, Irakkal vagy Szíriával szemben, ahol az adott állam lényegében egyedül áll szemben az Amerikai Egyesült Államok katonai erejével. A kérdés nemzetközi jogi vonatkozásaitól most eltekintve az Amerikai Egyesült Államok és szövetségesei rákényszeríthetik a gyengébb államra a repüléstilalmi zónákat, és a tilalom be nem tartása esetén lelőhetik annak repülőeszközeit, különösebb következmények nélkül.

Teljesen más a helyzet a Szíriában masszív katonai erővel jelen lévő Oroszország esetében, amelyet csak úgy nem lehet kitiltani a szíriai légtérnek az Amerikai Egyesült Államok és szövetségesei által kijelölt részéből, vagy amelynek a repülőeszközeit különösebb következmények nélkül le lehet lőni, ha azok nem tartották be a tilalmakat.<sup>7</sup> Ha az Amerikai Egyesült Államok lelőné a tilalmat megsértő orosz repülőeszközöket és orosz katonák halnának meg, az egy orosz–amerikai háború kirobbanásának előszobája lenne. Egy ilyen háború könnyen atomfegyverek bevetéséig és világháborúig fajulhat,<sup>8</sup> ami senkinek nem lehet érdeke. Ha Oroszország engedelmessé válna a ráoktrojált repülési tilalomnak, akkor meglebbe a precedens a nyugati világ számára, hogy hogyan lehet Oroszországot földre, gyakorlatilag térdre kényszeríteni. Ne legyenek illúzióink: a szíriai repüléstilalmi zónákat újabb és újabb zónák követnék szerte a világon, kiegészítve a légtérzárat szárazföldi és tengeri tilalmi zónákkal. Ha az orosz tehetetlenség fikciója valóra válna, a következő tilalmi

<sup>6</sup> Thomas L. Friedman: Why Is Trump Fighting ISIS in Syria? The New York Times, 2017. 04. 12. [https://www.nytimes.com/2017/04/12/opinion/why-is-trump-fighting-isis-in-syria.html?\\_r=0](https://www.nytimes.com/2017/04/12/opinion/why-is-trump-fighting-isis-in-syria.html?_r=0) (Letöltés időpontja: 2017. 04. 23.)

<sup>7</sup> Eric Zuesse: Whether to Go to War Against Russia Is Top Issue in US Presidential Race. Strategic Culture, 2016. 10. 12. <http://www.strategic-culture.org/news/2016/10/12/whether-war-against-russia-top-issue-us-presidential-race.html> (Letöltés időpontja: 2017. 04. 23.)

<sup>8</sup> Why Clinton's plans for no-fly zones in Syria could provoke US-Russia conflict. The Guardian, 2016. 10. 25. <https://www.theguardian.com/world/2016/oct/25/hillary-clinton-syria-no-fly-zones-russia-us-war> (Letöltés időpontja: 2017. 04. 23.)

zóna megbéníthatná például az orosz katonai képességeket a Krímben. Ennek ugyanakkor a valóságban semmilyen reális esélye nincs.

Ha az Amerikai Egyesült Államok által Oroszországra és a szír kormányerőkre oktrojált repüléstilalmi zónát Oroszország katonai következmények nélkül ignorálhatja, akkor az Amerikai Egyesült Államok válik nyilvánvalóan tehetetlenné és hiteltelenné. Ezek azok a szempontok, amelyek fölöttébb aggasztóvá tették Clinton szíriai repüléstilalmi zónákat támogató álláspontját.

Donald Trump elnökjelölti választási ígérete szerint készen állt az Oroszországgal fennálló kapcsolatrendszer felülvizsgálatára, végső soron kiegyezésre az oroszokkal. Ez a két ország kapcsolatának mélypontján, amikor Obama orosz diplomaták tömegét utasította ki az Amerikai Egyesült Államokból, nagyon ígéretesnek látszott. Úgy tűnt, hogy esélyt kaphatnak pragmatikus megfontolások, mégpedig a két ország számára kölcsönösen előnyös kiegyezés formájában, ami pozitívan hatott volna az egész világ biztonságára is.

## TRUMPOT „BEDARÁLTA” AZ AMERIKAI ESTABLISHMENT?

Trumpot már a választási kampány során is kritizálták, de megválasztását követően még több támadás érte az amerikai establishment részéről. A fősodorbeli újságok folyamatosan ontották a Trumpot bíráló botrányos cikkek sorozatát, amire jó példa a két, talán legismertebb amerikai napilap – a hagyományosan inkább republikánusnak számító *Washington Post*<sup>9</sup> és az inkább demokrata ízlésnek megfelelő *New York Times*<sup>10</sup> – elnökellenes ámokfutása. Ez azért is figyelemre méltó, mert a két újság gyakorlatilag lefedi az amerikai kétpártrendszert, ezáltal a mindkét forrásból származó bírálatözön kétpárti összefogást valószínűsít Trump politikájának jelentős „korrekciója”, vagyis az establishmentnek történő alárendelése céljából.

A Trumpot érő rengeteg bírálat meghozta „eredményét”: az Oroszországgal történő kiegyezés egyre egyértelműbb módon lekerült a napirendről, bár a négyéves elnökség eredményeit értékelni még korai lenne.

## 180 FOKOS FORDULAT, KONCEPCIÓTLAN KÁOSZ, VAGY HANGZATOS PR-ELEMEK TÚLSÚLYA EGY EGYÉBKÉNT KONCEPCIONÁLISAN VALÓBAN ÚJ AMERIKAI KÜLPOLITIKÁBAN?

Trump külpolitikájának 180 fokos fordulatáról számos, az elnök teljesítményével a választási ígéreték számonkérése során elégedetlen szerző ír.<sup>11</sup> Azok számára, akik 180 fokos fordulatként értékelik Trump külpolitikájának megváltozását, számos érv áll a rendelkezésére. A nem profi politikus, ugyanakkor pragmatikus üzletember imázsával induló Trumpra egyre nagyobb nyomást gyakorolt az establishment. Ennek eredményeként az amerikai elnök, alkalmazkodva

<sup>9</sup> Lásd többek között E. J. Dionne Jr.: Admit it: Trump is unfit to serve. The Washington Post, 2017. 02. 15. [https://www.washingtonpost.com/opinions/admit-it-trump-is-unfit-to-serve/2017/02/15/467d0bbe-f3be-11e6-8d72-263470bf0401\\_story.html?tid=a\\_inl&utm\\_term=.91293be4c9e4](https://www.washingtonpost.com/opinions/admit-it-trump-is-unfit-to-serve/2017/02/15/467d0bbe-f3be-11e6-8d72-263470bf0401_story.html?tid=a_inl&utm_term=.91293be4c9e4) (Letöltés időpontja: 2017. 02. 16.)

<sup>10</sup> Többek között: Michael S. Schmidt – Mark Mazetti – Matt Apuzzo: Trump Campaign Aides Had Repeated Contacts With Russian Intelligence. The New York Times, 2017. 02. 14. [https://www.nytimes.com/2017/02/14/us/politics/russia-intelligence-communications-trump.html?hp&action=click&pgtype=Homepage&clickSource=story-heading&module=a-lede-package-region&region=top-news&WT.nav=top-news&\\_r=0](https://www.nytimes.com/2017/02/14/us/politics/russia-intelligence-communications-trump.html?hp&action=click&pgtype=Homepage&clickSource=story-heading&module=a-lede-package-region&region=top-news&WT.nav=top-news&_r=0) (Letöltés időpontja: 2017. 02. 16.)

<sup>11</sup> Eric Zuesse: What the US Aristocracy Are Demanding. Strategic Culture, 2017. 04. 14. <http://www.strategic-culture.org/news/2017/04/14/what-us-aristocracy-demanding.html> (Letöltés időpontja: 2017. 04. 17.)

a „követelményekhez”, tudatosan vagy kényszerűen tekintélyes számú befolyásos „hóját” nevezett ki döntéshozói pozícióba (Mattis védelmi miniszter, McMaster nemzetbiztonsági főtanácsadó stb.). Ezen személyügyi-hatalomtechnikai döntések egy része teljes mértékben igazolható, ha Trump igyekszik az establishment által nehezen támadható, köztisztviseltes álló vezetőkkel körbevenni magát. Ugyanakkor a „hóját” döntéshozói pozíciókba kerülésével felmerül a kérdés, hogy vajon változik-e egyáltalán az amerikai külpolitika irányvonala, és ha igen, milyen irányba. Erre a kérdésre – némi leegyszerűsítéssel – elvileg két érvelésnek megfelelő válasz adható. Az egyik szerint az elnök meghívja a „hóját” a hatalomba, megbeszéli velük az új külpolitikával kapcsolatos követelményeket és mozgásteret, és e feltételek elfogadását követően kinevezi őket a hatalomba. Ez esetben a Trump-féle eredeti koncepció elvileg érvényesülhet, legalábbis a kardinálisnak tekintett kérdésekben.

Egy másik logika szerint az elnök pragmatikus, de teljesen elvtelen engedményeket tesz a „hóját” javára, akik a kinevezésüket követően érvényesíthetik saját álláspontjukat az amerikai külpolitikában. Az előbbi válasz érvényessége estén a Trump-féle külpolitika eredeti koncepciójának konszolidálásáról, az utóbbi esetben viszont 180 fokos fordulatról beszélhetünk. Jelenleg mindkét, előzőekben vázolt opció jelei láthatók Trump külpolitikájában.

A „180 fokos fordulatól” az különbözteti meg a „konceptiótlan káoszt”, hogy az utóbbi esetében Trump nem ura a helyzetnek, az establishment és a „hóját” pedig nehezen átlátható módon „terelik” az elnök politikáját, ezzel kiszámíthatatlanságot generálva. Szerencsére az establishment és a „hóját” koncepciójának maradéktalan érvényesülése eddig még nem következett be, így kérdésünkre sem tudunk kellőképpen egzakt választ adni.

A magam részéről annak az értékelésnek az elfogadására hajlok leginkább, amely szerint hangzatos PR-elemek túlsúlyának vagyunk tanúi egy egyébként koncepcionálisan új amerikai külpolitikában. Az Észak-Koreával kapcsolatos amerikai politika döntő hatást fog azonban gyakorolni arra, hogy ez a modell igaznak vagy hamisnak bizonyul. Nagyrészt PR-jelentőségű elemekként foghatók fel a szíriai célpontok ellen Tomahawk robotrepülőgépekkel végrehajtott csapások, amelyek a kormányerők katonai repülőterén szinte jelentéktelen kárt okoztak, illetve Afganisztánban a szupererős amerikai hagyományos (nem nukleáris) bombával történt erőfitogtatás, amely afgán áldozatainak száma és a katonai „nyereség” inkább jelképes, semmint stratégiai jelentőségű.

Ha azonban az Amerikai Egyesült Államok kirobbant egy nagy háborút Észak-Koreával, ez a – PR-elemek előtérbe helyezésén alapuló – modell azonnal megdől. Ez utóbbi esetben az új amerikai külpolitikai koncepció elmélete – Trump választási ígéreteivel ellentétes módon – továbbra is érvényes marad, hiszen egy új koreai háború kirobantása esetén a Trump-adminisztráció olyan katonai összeütközésre vállalkozna, amely elődei számára nem látszott szükségesnek vagy célszerűnek.

## A KÉT NAGYHATALOM KÖZÖTTI SZEMBENÁLLÁS NÉHÁNY KATONAI KONFLIKTUS TÜKRÉBEN

A továbbiakban a teljesség igénye nélkül rövid elemzések következnek néhány olyan katonai konfliktusról, amelyek az amerikai–orosz szembenállásra vezethetők vissza. Az elemzések során igyekszem a kortárs állapotokra koncentrálni, Trump elnökségének első 100 napja idejében.

## Grúzia

Nehéz józan számításokkal racionalitást találni abban, hogy vajon mire számíthatott Grúzia 2008-ban, amikor Szaakasvili elnök utasítására grúz csapatok megostromolták a szakadár délosztét „fővárost”, Chinvalit. Tbiliszi nem számíthatott arra, hogy Oroszország ki fog maradni a háborúból, mivel több figyelmeztetést is kapott korábban Moszkvától. Grúz részről arra sem számíthatnak, hogy az Amerikai Egyesült Államok majd közvetlenül beavatkozik a háborúba grúz oldalon, Oroszország ellen, mert egy amerikai–oros, pláne egy NATO–oros háborúban senki sem érdekelt, az világkatasztrófával járna. A Dél-Oszétiával, Abháziával és Oroszországgal lefolytatott háborút Grúzia elveszítette, Oroszország pedig elismerte a két szakadár régió állami önállóságát, és kétoldalú szerződések megkötésével azt katonai erővel is garantálja.

Az Oroszországgal fennálló területi konfliktus ellehetetlenítette Grúzia euroatlanti integrációját, mivel az feloldhatatlan problémákat vetne föl. Ezen nem változtat az a NATO-elv, hogy a Szövetség bővítésébe harmadik fél nem szólhat bele. Adott esetben Oroszország a harmadik fél, és de facto hatékonyan beleszól a grúz NATO-tagság lehetőségeibe.

## Ukrajna

Ukrajna – geopolitikai elhelyezkedése révén – két „tektonikus lemez” közé szorult: a Nyugat és Oroszország közé. Autentikus nemzeti érdekei azt kívánják, hogy mindkét „tektonikus lemezzel” jó kapcsolatokat ápoljon, megengedve azt, hogy valamelyik felet korlátozott mértékben preferálja a másikkal szemben. Ez Ukrajna autentikus nemzeti érdeke, de az ország jelenlegi vezetése nem ennek megfelelően gondolkodik és cselekszik. Lehet a végtelenségig folytatni vitákat arra vonatkozóan, hogy a többségében orosz identitású, Hruscsov által az Ukrán SZSZK részére adományozott Krím ukrán vagy orosz, illetve hogy melyek az önrendelkezés keretei és korlátai stb. Ugyanakkor egyértelmű, hogy Kijev korlátozott intenzitású háborúja a kelet-ukrajnai fronton megnyerhetetlen a Putyin vezette Oroszországgal szemben.

Ukrajna jelenlegi vezetése számára rossz hír volt Trump választási ígérete, miszerint kész – bizonyos feltételek mellett – kiegyezni Oroszországgal. Ha ez utóbbi megtörténik, a jelenlegi kijevi hatalom az amerikai politika megváltozását Ukrajna elárulásaként fogná fel, mivel az ellentétes az ország vélelmezett nemzeti érdekeivel.

Trump hatalomra kerülésével párhuzamosan kísérlet történt Kijev részéről a kelet-ukrajnai háború korlátozott felújítására, ami Moszkvának egyértelműen nem állt érdekében az Amerikai Egyesült Államokkal történő kiegyezés lehetőségének potenciális elszalasztása miatt. A harcok kiújulását az EBESZ adatai is igazolták, de sajnos ezekben az adatokban összemosták a szemben álló felek egyezményesértéseit, így az EBESZ-jelentések alapján nem vált egyértelművé, hogy ki a kezdeményező fél. A kelet-ukrajnai háború ukrán felújítását jelentő kísérletre az Oroszország által messzemenően támogatott szakadár erők fáziskéséssel, az intenzívebb csapások felújításával reagáltak, miután kiderült, hogy az eredetileg ukrán kezdeményezésű eskalációnak nincs különösebb hatása Trump irányvonalára.

Az is egyértelmű, hogy az újabb és újabb gazdasági konfliktusok Ukrajna és Oroszország között a legnagyobb kárt éppen a nacionalista kijevi rezsim által vezetett Ukrajnának okozzák. A szélsőséges ukrán nacionalisták által kezdeményezett szénblokád (a donyecki és a luganszki kitermelésű antracit importja ellen), amelynek a tehetetlen kijevi hatalom

az élére állt,<sup>12</sup> jól illusztrálja a gazdasági szembenállás Ukrajnát romboló jellegét. Ukrajna akárkitől szerzi be a blokádot követően a feketeszenet, az drágább lesz, mint a donyecki és a luganszki eredetű.

Valóban „furcsa háború” volt az, amikor Ahmetov ukrán milliárdos szakadár területeken termeltette ki a jó minőségű és olcsó feketeszenet, majd eladta azt Kijev számára. Eközben Ahmetov vállalatai Kijevnek fizettek adót. A szakadár területekről származó feketeszen termelésének ukrán állami bojkottja olyan cselekedet volt, amelynek ukrán nacionalista támogatói joggal állhatnának sorba a legmagasabb orosz állami kitüntetésekért.

A szakadár területeken kibányászott feketeszen elleni ukrán állami szintű blokád<sup>13</sup> elérte, hogy nemzetközi jogi értelemben véve a szakadárak mentesüljenek az Oroszországba irányuló export negatív következményei alól, mivel a nemzetközi jog nem várhatja el a szakadároktól, hogy lemondjanak a kitermelésről és önként éhen haljanak.

Kijev hasonlóan öngyilkos manőverekre szánta el magát az ukrajnai orosz bankrendszer ellen, amikor elveszítette az országba menő közvetlen külföldi tőkebefektetések 75%-át. Ráadásul nemzetközi jogi értelemben Kijev mindkét esetben látványosan kiszolgáltatta magát. Az orosz bankok elleni ukrán „blokkoló” tevékenység a garázdaság és a banditizmus eszköztárát meríti ki, mivel ezzel megfélemlítették a bankok alkalmazottait és ellehetetlenítették a bankok működését. Ennek várható következményei nem lesznek kedvezőek Ukrajna számára, ha az orosz fél kártérítési kereset benyújtása mellett fog dönteni.

Összességében véve Ukrajna az Oroszországgal való területi konfliktus csapdájába esett, amiből nem látszik kiút. Emellett az ukrán gazdasági reform nem produkálja a nyugati elvárásoknak megfelelő eredményeket, az EU pedig el van foglalva saját súlyos, egzisztenciális problémáival, ami miatt egy Ukrajnához hasonló volumenű, komoly problémákkal terhelt ország felvétele egyébként sincs napirenden.

Ez azt jelenti, hogy Ukrajna „főhet a saját levében” az alacsony intenzitású háborús konfliktus, a megoldatlan gazdasági problémák, a negatív demográfiai trendek, a mindent átszövő korrupció, a lakosság folyamatos elszegényedése stb. miatt, az európai és NATO-integráció reménye nélkül. A Világbank adatai alapján Ukrajna a világ legrosszabb gazdasági trendjét produkálta 1990 és 2015 között,<sup>14</sup> mivel az ország GDP-je csökkent negyedszázad alatt. Ehhez legfeljebb a Kadhafi utáni Líbia és Dél-Szudán gazdasági trendje hasonlítható, de az utóbbiak esetében problémaként felmerül, hogy a teljes vizsgált időszakra nem áll rendelkezésre adat.

## Szíria

2017. április 4-én Idlib tartományban állítólagos vegyifegyver-támadás történt, amely mintegy 80 halálos áldozatot követelt. A történekről nem sokkal több állt rendelkezésre, mint néhány

<sup>12</sup> Nicolai N. Petro – Josh Cohen: The Bizarre Reason Ukraine Could Be Facing a Legitimacy Crisis. A blockade has revealed the government’s unwillingness to enforce state authority against unsanctioned vigilantism. Strategic Culture, 2017. 03. 18. <http://www.strategic-culture.org/news/2017/03/18/bizarre-reason-ukraine-could-be-facing-legitimacy-crisis.html> (Letöltés időpontja: 2017. 04. 23.)

<sup>13</sup> Власть возглавила блокаду Донбасса: Киев официально приостановил транспортное сообщение с регионом. Antifashist, 2017. 03. 15. <http://antifashist.com/item/ukraina-oficialno-priostanovila-transportnoe-soobshhenie-s-donbassom.html> (Letöltés időpontja: 2017. 04. 23.)

<sup>14</sup> GDP, PPP (current international \$), World Bank, International Comparison Program database. The World Bank, 2017. <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.PP.CD?end=2015&locations=UA&start=2015&view=map> (Letöltés időpontja: 2017. 04. 23.)



videofelvétel a „fehér sisakosok” közreműködésével, akik számos korábbi hamisítással a hátuk mögött, megfelelő védőeszközök hiányában, fölöttébb gyanús körülmények között folytatták a mentést. A Trump-féle vezetés rendkívüli gyorsasággal ítélték az Aszad-rendszer fölött, megvádolva a szír kormány légierjét a vegyi fegyver bevetésével. Az Amerikai Egyesült Államok haditengerészete 2017. április 7-én 59 Tomahawk robotrepülőgéppel csapást mért arra a szír kormányerők által használt katonai repülőtérré, ahonnan állítólag a vegyi fegyvert alkalmazó repülőgépek felszálltak.

A szír kormány természetesen nem kérte az amerikai csapásmérést a szír kormányerőkre. Az Amerikai Egyesült Államok a csapásmérést az ENSZ BT határozata nélkül, bármiféle pártatlan, nemzetközi vizsgálat eredményeit nem megvárva mérte, ennek alapján a csapásmérés nemzetközi jogi értelemben teljes mértékben illegális. Az Amerikai Egyesült Államok állította, hogy Aszad bűnös, sőt Oroszországgal szemben is vádakot fogalmazott meg. A nyugati világ pedig készséggel elfogadta az amerikai vádakot, akármit is állítottak független szakértők, Oroszország és a szír kormány<sup>15</sup> (műtermi megvilágítást bizonyító, több irányba vetülő árnyékok, konkrét, nem helyénvaló orvosi tünetek, a mentést végrehajtók hiányos felszerelés melletti tünetmentessége, mentesítő anyagok megrendelésének hiánya, azonosíthatatlan és nem légibombákra jellemző fémdarabok stb.).

Lavrov orosz külügyminiszter Irak 2003-as megtámadásához hasonlította az incidenst, amikor a Szaddám-rendszer ellen megfogalmazott két nyugati vád – a tömegpusztító fegyverek jelenléte és a sugalmazott kapcsolat az al-Kaidával – egyikét sem tudták bizonyítani, pedig Irak katonai megszállása során minden lehetséges erőfeszítést megtettek ennek érdekében. Jellemző az amerikai és más nyugati demokráciákra, hogy azokat, akik hamis vádak alapján küldték háborúba haderejüket Irak ellen, azóta sem vonták felelősségre, pedig mérhetetlen kárt okoztak mind emberéletben, mind anyagiakban.

A 2017. április 4-i vegyi támadás talán leghitelesebb, legáltalánosabban elfogadottabb és legmegnyugtatóbb vizsgálása az ENSZ–OPCW<sup>16</sup> közös égisze alatt történhetne, ezt azonban egyes nyugati országok koherens magyarázatok nélkül blokkolják.<sup>17</sup> A vizsgálat megakadályozása felér egy indirekt beismerő vallomással. Arra utal továbbá, hogy a Nyugat nem mondott le az Aszad-rendszer mindenáron történő megdöntéséről, aminek az eszköztárába beletartoznak a „hamis zászló alatt elkövetett műveletek”<sup>18</sup> is. Ugyanez a Nyugat hallgat az ugyancsak 2017 áprilisában Moszulban végrehajtott vegyifegyver-csapásról, amely az Iszlám Állam számlájára írható,<sup>19</sup> mert ennek analógiája súlyos kérdéseket vetne fel Idlibre vonatkozóan is.

Orosz és szír hivatalos álláspont szerint Idlibben vagy nem történt vegyi fegyver bevetése, vagy pedig a kormány ellenzékének vegyifegyver-raktárát érte a szír légierő csapása, ami miatt a vegyianyag kiszabadulhatott. Azt ugyanakkor orosz és szír részről következetesen tagadják, hogy ők alkalmaztak volna vegyi fegyvert. Orosz és szír részről felajánlották,

<sup>15</sup> Химический фейк в Идлибе – факты и разъяснения (ФОТО). Rusvesna, 2017. 04. 13. <http://rusvesna.su/news/1491993821> (Letöltés időpontja: 2017. 04. 17.)

<sup>16</sup> Organisation for Prohibition of Chemical Weapons.

<sup>17</sup> Blocking of Russian OPCW Proposal on Idlib Aims to Push for Regime Change. Sputnik News, 2017. 04. 21. <https://sputniknews.com/politics/201704211052834914-russian-opcw-block-syria-regime-change/> (Letöltés időpontja: 2017. 04. 23.)

<sup>18</sup> False Flag Operations.

<sup>19</sup> Валерия Маслова: Ирак вам не Сирия: почему западные журналисты обходят вниманием химатаку в Мосуле. Russia Today, 2017. 04. 19. <https://russian.rt.com/world/article/380472-irak-siriya-smi-khimoruzhie-asad-ig> (Letöltés időpontja: 2017. 04. 23.)

hogy jöjjön nemzetközi bizottság Homsz szíriai bázisra, és kutasson vegyi fegyverek után a nyugati vádakra hivatkozva, és arra, hogy e fegyverek nyomát műszeres vizsgálatok elől eltüntetni gyakorlatilag lehetetlen. A „nemzetközi közösség” a vegyi fegyverek megtalálásának biztos kudarc tudatában nem élt a szír és az orosz kormány által felajánlott meghívással. A már régóta ismerős nyugati logika szerint azonban a vádak visszavonása vagy pontosítása a szír–orosz meghívás ellenére sem történt meg, pedig ez legalább a hitelesség látszatát erősíthette volna.

Az Aszad-rendszer részéről vegyi fegyvert bevetni politikai értelemben véve maximálisan ellenjavalt, ostoba, öngyilkos lépés. Katonai értelemben pedig a hathatós orosz katonai támogatással győzelemre álló, már megszilárdított Aszad-rendszer nem szorul rá arra, hogy vegyi fegyvert alkalmazzon. Minél több idő fog eltelni egy esetleges későbbi ENSZ–OPCW-vizsgálatig, annál valószínűbb, hogy annak nem lesz általánosan elfogadott eredménye. Vizsgálat hiányában pedig az érintett felek megmaradnak eredeti álláspontjaiknál.

Érdekes kérdéseket vet föl az amerikai Tomahawk-csapás a szíriai kormányerők légbázisára. Az amerikaiak előre figyelmeztették az oroszokat, hogy hova fognak csapást mérni, hogy elkerüljék az esetleges orosz katonai áldozatokat, ami gyorsan és beláthatatlan mértékben kiélezné a helyzetet. Az oroszok nyilván figyelmeztették a szír erőket, amelyek maximális mértékben kiürítették a bázis területét, ezért is volt minimális a szír légierő vesztesége. Az ugyanakkor orosz és szír szempontból nem működhet, hogy az amerikaiak annyiszor szóljanak és mérnek csapást a szír haderőre, ahányszor csak akarnak. Ennek végeredményeképpen pedig a szíriai haderő előbb-utóbb megsemmisül, vagy súlyos veszteségeket szenvedve napról napra gyengébbé válik. Olyan opciók ép elméjű katonai döntéshozatal esetén kizárhatók, hogy orosz erők mérnének csapást amerikai katonai képességekre, vagy fordítva. Így az oroszok és az amerikaiak látszólag és gyakorlatilag is tehetetlenek egymással szemben.

Az újabb amerikai csapásmérésekkel kapcsolatos dilemmára orosz részről egyszerű, de hatékony választ adtak: felfüggesztették a légtérbiztonsági memorandumban foglaltak végrehajtását,<sup>20</sup> a konkrét katonai együttműködést. A szír erők pedig elkezdtek orosz erők közelében vagy orosz erőkkel vegyesen települni, fokozva ezzel annak kockázatát, hogy esetleges újabb amerikai csapásmérés esetén orosz katonák fognak meghalni. Olyan kockázat keletkezett, amely már vállalhatatlan az Amerikai Egyesült Államok számára, ennek megfelelően újabb csapásmérések már nem történtek. Később, Tillerson és Lavrov külügyminiszterek, valamint Putyin moszkvai találkozásánál<sup>21</sup> követően az oroszok felújították a légtérbiztonsági memorandum végrehajtását, mivel a felek megállapodtak abban, hogy nem folytatódnak az amerikai csapásmérések a szír kormányerők ellen.

## Észak-Korea

Az összes eddigi amerikai–orosz katonai szembenállási területből a kézirat leadásakor még „lebegtetett” Észak-Korea elleni amerikai csapásmérés kérdése a legérdekesebb. Látszólag Oroszország ebben a konfliktusban nem különösebben mélyen érintett, valójában azonban

<sup>20</sup> Russia Restores Syria Flight Safety Memorandum With US at Tillerson's Request. Sputnik News, 2017. 04. 25. <https://sputniknews.com/middleeast/201704251052965996-russia-us-flight-safety-memorandum-restored/> (Letöltés időpontja: 2017. 04. 28.)

<sup>21</sup> David E. Sanger: Tillerson and Putin Find Little More Than Disagreement in Meeting. The New York Times, 2017. 04. 12. [https://www.nytimes.com/2017/04/12/world/europe/tillerson-putin-lavrov-russia-syria.html?\\_r=0](https://www.nytimes.com/2017/04/12/world/europe/tillerson-putin-lavrov-russia-syria.html?_r=0) (Letöltés időpontja: 2017. 04. 28.)

igen. Oroszország érintettsége nemcsak azért áll fenn, mert az Észak-Korea elleni esetleges amerikai katonai csapás a Nyugat és a Kelet konfliktusainak újabb hadszínterét nyitja meg, hanem ennél konkrétabb, „kézzelfoghatóbb” módon is. Míg Kína és Észak-Korea között Kölcsönös Segítségnyújtási, Együttműködési és Barátsági Szerződés van érvényben, amelynek része a katonai segítségnyújtás, ha a részes felek bármelyikét katonai támadás érné, Észak-Korea és Oroszország között a korábban megkötött szerződés azonban már nem áll fenn, csak egy kibővített konzultációs mechanizmus formájában. Egyes források szerint Kína mellett Oroszország is csapatokat küldött az észak-koreai határra. Kína részben nemzeti érdekei, részben pedig az érvényben lévő szerződés alapján is kénytelen lesz amerikai katonai csapásmérés esetén megvédeni szövetségét. Oroszország szintén beavatkozhat katonailag, ha erről Kína, Észak-Korea és Oroszország megállapodnak.

Mielőtt még az Észak-Koreára irányuló amerikai katonai csapásmérés valószínűsíthető forgatókönyveibe belemennénk, érdemes felállítani az országgal kapcsolatos „bűnlajstromot”. Észak-Korea nem demokratikus berendezkedésű ázsiai ország, ami nem új a történelemben. Ezzel Dél-Korea és Kína is megtanult együtt élni, ez nem igényel katonai beavatkozást. A demokratikus berendezkedést számon kérő Amerikai Egyesült Államokat nehéz komolyan venni például azt figyelembe véve, hogy egyik fő közel-keleti szövetségese Szaúd-Arábia, amely semmilyen nyugati értelemben demokratikusnak tekintett jegyet nem mutat.

Észak-Koreának sokat vitatott atomfegyverprogramja van, valószínűleg néhány nukleáris robbanótöltettel rendelkezik, amit provokatív jellegű rakétaindításokkal tetéz, de ez sem vezetett a jelenlegi hatalom részéről háborús konfliktushoz. Összességében megállapítható, hogy Észak-Korea „bűnlajstroma” meglehetősen szerény, ha egyáltalán „bűnnek” tekinthető az, ha egy ország saját fejlesztésű atomfegyverhez és célba juttató eszközökhöz akar jutni. Ha ez „bűn” és nem érvényesül nemzetközi jogi értelemben elfogadhatatlan kettős mérce, akkor lehet a többi atomhatalommal együtt a „szőnyeg szélére” állítani Észak-Koreát is.

Az atomfegyverek pusztá léte eddig elrettentésül szolgált, és végső soron stabilitást erősítő tényezőként hatott.<sup>22</sup> Az Amerikai Egyesült Államokon kívül atomfegyvert háborúban eddig még egyetlen ország sem vetett be. Most ez a biztonságpolitikai paradigma is megdőlni látszik, ha az Amerikai Egyesült Államok katonai csapást mérne az atomfegyverrel rendelkező Észak-Koreára. Paradox módon, visszatekintve, éppen Észak-Korea atomfegyverfejlesztési kísérleteit igazolja egy esetleges amerikai megelőző katonai csapásmérés, mivel az ázsiai országnak ez a legjelentősebb elrettentő eszköze.

Michael Pence amerikai alelnök az észak-koreai helyzettel kapcsolatos 2017. áprilisi nyilatkozatában azt mondta, hogy „minden opció megfontolás alatt áll, hogy elérjük céljainkat és biztosítsuk a stabilitást az észak-koreai nép számára”. Komoly aggodalomra ad okot az a szemléletmód, mely szerint egy állam, adott esetben az Amerikai Egyesült Államok egy másik szuverén állam, Észak-Korea népének elhossa a „stabilitást” katonai csapásmérő csoportosítással, „megelőző” csapásméréssel, senki által nem ismert számú áldozattal és anyagi kárral járó háborút kilátásba helyezve. A „stabilitás” kifejezés itt nem azt jelenti, mint a legkülönbözőbb nyelveken, önmagában. A „stabilitás” alatt adott esetben az Amerikai Egyesült Államoknak, esetleg a nyugati világ nagyobbik részének tetsző „rendet” kell érteni. Ennek azonban vajmi kevés köze van az érintett állam és nép biztonságához, jólétéhez stb. – legalábbis a közel-keleti, az afganisztáni és egyéb amerikai, illetve nyugati beavatkozások

<sup>22</sup> Nuclear Deterrence. Politics, 2017. <http://www.politics.co.uk/reference/nuclear-deterrence> (Letöltés időpontja: 2017. 04. 28.)

eddig példáiból okulva. Vagy ami még rosszabb, éppen fordított az összefüggés: a „demokráciaexport” háborút, polgárháborút, pusztítást, nyomort, szenvedést hoz az eredeti szándékkal elvileg ellentétes módon, feltételezve, hogy a nyugati katonai beavatkozás alapjaként szolgáló eredeti politikai akarat jóhiszemű volt. Az észak-koreai társadalmi berendezkedés megválasztásában valójában az észak-koreai nép akaratának kell meghatározónak lennie nemzetközi jogi értelemben, és nem nagyhatalmak katonai beavatkozásai, amelyeket nekik tetsző időpontban és indoklással hajthatnak végre.<sup>23</sup>

Az ENSZ BT jóváhagyása az Észak-Koreára történő esetleges katonai csapásméréshez el fog maradni, a várható kínai és orosz vétó miatt. Észak-Korea kormánya természetesen nem fogja kérni az amerikai csapásmérést az atomlétesítmények és más, kiemelt célpontok ellen, így a nemzetközi jogilag ismert két lehetőség az ország célpontjainak legális megtámadására ki fog merülni.

Még az is kérdéses, hogy lesz-e egyáltalán egy „akarók koalíciója” idővel, akik önkéntes alapon szeretnének majd egy Észak-Korea elleni háborúban az Amerikai Egyesült Államok oldalán részt venni, de ez már nem teszi legitimé az esetleges katonai beavatkozást.

Természetesen az észak-koreai nép számára el lehet hozni az Amerikai Egyesült Államok által ajánlott „stabilitást” békés módszerekkel is, mint például nyugati gazdasági szankciókkal. Mivel felelősen nem prognosztizálható, hogy a szankciókat az észak-koreai hatalom mennyi ideig képes elviselni – várhatóan sokáig, mert nagymértékben önellátóvá vált, másrészt számíthat Kína és Oroszország segítségére is –, valószínűtlen, hogy az Amerikai Egyesült Államok által bevezetett gazdasági szankciók elérnék a kívánt eredményt.

Pence amerikai alelnök szerint „letelt a stratégia türelem időszaka, és a türelem elfogyott”.<sup>24</sup> Lavrov orosz külügyminiszter kételyeit fejezte ki magával az amerikai stratégiai türelem létezésével kapcsolatban, mivel az Amerikai Egyesült Államok már korábban is sokat tett Észak-Korea atomprogramjának és gazdasági fejlődésének fékezése érdekében. Lavrov szerint Észak-Korea nemzetközi jogsértései nem indokolhatnak egy ugyancsak jogsértő, egyoldalú amerikai katonai beavatkozást.<sup>25</sup>

Az Amerikai Egyesült Államok fenyegetettségérzése nem indokolható meg hitelesen, ha a két ország – az Amerikai Egyesült Államok és Észak-Korea – katonai ereje össze sem hasonlítható, és ha valamire jó az amerikai rakétavédelmi rendszer, az éppen az amerikai kontinenst állítólag fenyegető, viszonylag kevés számú, műszakilag nem megbízható észak-koreai rakéta lelövése. Ezen az sem változtat, hogy a közelmúltban Észak-Korea egy eddigieknél is korszerűbb ballisztikus rakétával végzett kísérlettel követett el provokációt, amikor átlőtt Japán fölött.<sup>26</sup> Az erőviszonyokat nem változtatja meg a jelenlegi helyzetben döntő mértékben, hogy Észak-Korea immár általa hidrogénbombának nevezett atomfegyvert robbantott fel,<sup>27</sup> amiről azt állítja, hogy minden alkotóelemét önállóan gyártotta le, a rob-

<sup>23</sup> Moscow expects US to refrain from taking unilateral steps towards North Korea, Russia's top diplomat stressed that Moscow finds „Pyongyang's adventurous missile launches unacceptable”. TASS, 2017. 04. 17. <http://tass.com/politics/941698> (Letöltés időpontja: 2017. 04. 17.)

<sup>24</sup> Uo.

<sup>25</sup> Uo.

<sup>26</sup> Joshua Berlinger – Yoko Wakatsuki – Will Ripley: Trump says 'all options on table' after North Korea fires missile over Japan. CNN, 2017. 08. 30. <http://edition.cnn.com/2017/08/28/politics/north-korea-launch-unidentified-projectile/index.html> (Letöltés időpontja: 2017. 09. 14.)

<sup>27</sup> Did North Korea just test a hydrogen bomb? Scepticism met North Korea's claims that last January's test involved an H-bomb. The latest one leaves less room for doubt. The Guardian, 2017. 09. 03. <https://www.theguardian.com/world/2017/sep/03/did-north-korea-just-test-a-hydrogen-bomb> (Letöltés időpontja: 2017. 09. 14.)

banótöltet mérete alkalmassá teszi azt rakéta robbanófejébe történő beszerelésre, valamint a hidrogénbombákból immár annyit állíthat elő, amennyit csak akar. Független szakértők Észak-Korea hidrogénbombájára vonatkozó állításainak majdhogynem valamennyi pontját így-úgy megkérdőjelezi, ugyanakkor a korábbi szkepticizmus is kényszerűen, szükségszerűen oldódik, mert például a robbantás okozta földrengés erőssége lényegesen nagyobb volt, mint a korábbi hasonló kísérletek esetében. A rakétakísérlet rendkívül provokatív jellege mellett demonstrálta a rakéatechnológia terén bekövetkezett fejlődést, továbbá azt, hogy ki a potenciális ellenség egyike. Felmerültek továbbá a rakéatechnológia ukrán eredetére vonatkozó híresztelések is,<sup>28</sup> amit a hivatalos Kijev tagadott és rögtön Moszkvát vádolta meg. Jól látható, hogy a rakétakísérlet és a kísérleti robbantás összefüggenek, időzítésük Észak-Korea részéről tudatos, akármit is akartak ezzel elérni.

Mindez a fejlődés akkor jelentene érdemi elmozdulást a térség katonai erőviszonyaiban, ha Észak-Korea valóban elkezdené sorozatban gyártani a hidrogénbombákat, és a néhány bomba helyett elérnének mondjuk a százas nagyságrendig. Rakétaik pedig előbb-utóbb – ha nem is az Egyesült Államok területét – de az Észak-Korea közelében lévő amerikai katonai bázisokat közvetlenül fenyegetnék. A hidrogénbombák száma, hatóereje, a célba juttató eszközök fejlettségi szintje azonban még pusztítóbbá és irracionálisabbá tenne bármilyen totális háborút Észak-Korea, az USA, Dél-Korea és netán Japán érintettségével. Így a korábbiaknál is jobban működne a kölcsönös elrettentés logikája, a kölcsönös megsemmisítés – de legalábbis elfogadhatatlan és vállalhatatlan mértékű pusztítás – garanciáján keresztül. Ennek az okfejtésnek semmi köze az elvtelen pacifizmushoz: sokkal inkább józan belátáson és tényeken alapuló gondolatmenetről van szó.

Az Amerikai Egyesült Államok személyében egy olyan ország érzi magát fenyegetve a „szabad világ” vezéréként, amely a világ összes katonai kiadásának 37%-át költötte el egy-maga 2015-ben, egységes, modern, világszínvonalú rendszerben, ami több, mint a következő hét legnagyobb katonai költségvetéssel bíró ország összes katonai kiadása együttesen.<sup>29, 30</sup> Ráadásul az Amerikai Egyesült Államok maga mögött tudhatja a nyugati világ katonai erejének legnagyobb részét tömörítő NATO-t. Nem véletlen, hogy Észak-Korea eddig sem sietett megtámadni sem az Amerikai Egyesült Államokat, sem Dél-Koreát, Kínáról, Japánról és Oroszországról már nem is beszélve. Most az esetleges amerikai katonai csapásmérés Észak-Korea ellen „hozzásegítheti” az ázsiai országot ahhoz, hogy ott mérjen ellencsapást, ahol csak tud: nevezetesen szárazföldön, méghozzá dél-koreai területen lévő amerikai katonai támaszpontok ellen.

A jelenlegi észak-koreai hatalom létét mindenekelőtt négy dolognak köszönheti:

- Kína geopolitikai értelemben ellenérdekelte a dél-koreai társadalmi rendszer exportálásán alapuló nagy, egységes, erős, Amerika-barát Korea létrejöttében;
- Észak-Korea nem bővelkedik ásványkincsekben, mindenekelőtt olajban, ami miatt meghódítása hasonlóan vonzó lehetne, mint pl. Iraké vagy Iráné;

<sup>28</sup> Zachary Cohen – Jim Sciutto: US intel official: North Korea not reliant on imported missile engines. CNN, 2017. 08. 15. <http://edition.cnn.com/2017/08/14/politics/north-korea-icbm-study-ukraine-russia/index.html> (Letöltés időpontja: 2017. 09. 14.)

<sup>29</sup> Military Spending in the United States. National Priorities. <https://www.nationalpriorities.org/campaigns/military-spending-united-states/> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 25.)

<sup>30</sup> U.S. Military Spending vs. the World. National Priorities. <https://www.nationalpriorities.org/campaigns/us-military-spending-vs-world/> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 25.)

- Észak-Korea egymillió fő körüli erős haderővel és nem utolsósorban atomfegyverrel rendelkezik, ami miatt az ellene esetlegesen indítandó szárazföldi műveletek fölöttébb kockázatosak;
- említésre méltó, hogy az ország területének igen jelentős része hegyvidék vagy város, ami jelentősen megnöveli az észak-koreai haderő ellen szükséges szárazföldi csapatokkal szemben támasztott követelményeket, valamint az ország ellen esetlegesen végrehajtandó szárazföldi offenzívát szokatlanul nehézé és véressé teszi.

Valószínűtlen, hogy az Észak-Koreára mért esetleges amerikai katonai csapást Kína és Oroszország „ölbé tett kézzel” fogja nézni. Bár a kínai fősodorbéli média ezt tagadja, félhivatalos és nem hivatalos források szerint Kína 150 ezer, Oroszország pedig ismeretlen számú katonát küldött az észak-koreai határra. Kínának és/vagy Oroszországnak katonailag be kell avatkoznia, ha nem akarja a – bár nem problémamentes, de nem is ellenséges – szomszédját cserben hagyni úgy, hogy saját gyengeségét eközben látványosan demonstrálja.

Kína a katonai beavatkozás szempontjából igen jó helyzetben van, hiszen az észak-koreai rendezésre az Amerikai Egyesült Államok felszólította Kínát. Továbbá az észak-koreai vezetés pontosan tudja, hogy még ha nincsenek is azonos „platform” Kínával, egy esetleges kínai katonai beavatkozás Észak-Koreát mentené meg további amerikai katonai csapásmérésektől.

Az Amerikai Egyesült Államok nincs abban a helyzetben, hogy kínai és/vagy orosz csapatok megsemmisítését kockáztathatná, mert ezzel nagy atomhatalmak háborúja kerülne napirendre. Kína és Oroszország is olyan kategóriájú ország, amellyel az Amerikai Egyesült Államoknak a háborút mindenképpen el kell kerülnie, ellenkező esetben világháborúvá tevélyesedhet a katonai összecsapás – ez pedig nem lehet senkinek sem az érdeke. Ha tehát kínai és/vagy orosz „békefenntartó” csapatok avatkoznának be és foglalnák el Észak-Korea területének egyre nagyobb részét, az Amerikai Egyesült Államok kénytelen lenne felhagyni a katonai csapásokkal. Ha Dél-Korea időközben a háború részesévé válna, rá ugyanaz vonatkozna, mint az Amerikai Egyesült Államokra – ki kellene szállnia a háborúból.

A kínai és/vagy orosz katonai beavatkozás ugyanakkor nem jelentené azt, hogy az észak-koreai társadalmi rendszer megdöntését Kína és/vagy Oroszország az Amerikai Egyesült Államok helyett, vagy az Amerikai Egyesült Államok oldalán magára vállalná. Észak-Korea pedig ellenérdekelte lenne abban, hogy hadba lépjen az öt amerikai csapásoktól megmentő Kína és/vagy Oroszország ellen. Szinte elképzelhetetlen, hogy a három ország a válság kialakulása óta ne konzultált volna erről, természetesen zárt ajtók mögött.

Egy Észak-Korea ellen irányuló háború egyértelműen kínai és orosz biztonságpolitikai érdekeket sért, mivel Kínának és Oroszországnak nemcsak egy baráti hatalom esetleges elvesztésének következményeivel kellene számolnia, de radioaktív szennyezéssel, gazdasági károkkal, menekülthullámmal stb. is.

Felmerül a kérdés, hogy akkor ki és mennyiben érdekelt az Észak-Korea körül kialakult válság kirobbantásában. Egyes források szerint Dél-Koreában az elit nagyobbik része külpolitikai irányváltást szeretne, aminek része az Észak-Koreával való szembenállás csökkentése, a kapcsolatok kiegyensúlyozottabbá tétele. Ez logikusan együtt járna a Kínával folytatott különféle együttműködések szorosabbra fűzésével. Ez a cél a dél-koreai elit részéről pragmatikus, józan megfontolásokon alapul, és ennek oka alapvetően Kína felemelkedése és közelsége. Ezt a politikai irányváltást jól érzékelhetően akadályozza az Amerikai Egyesült Államok kardcsörtetése Észak-Korea miatt.

Abe japán miniszterelnök víziója szerint meg kell szabadulni azoktól az alkotmányos korlátoktól, amelyek a japán katonai erő fejlesztését a második világháború vége óta akadályozzák. Ez lehetőséget adna Japánnak, hogy nagy mennyiségű amerikai fegyverzetet

vásároljon, hivatkozva az Észak-Korea által gerjesztett fenyegetésre. A japán miniszterelnök jól érzékeli, hogy a második világháború óta eltelt időszakban a történelmi helyzet már megváltozott, az Amerikai Egyesült Államok pedig kifejezetten támogatja az általa kívánatosnak tartott elmozdulást a japán militarizmus megerősítése irányában.

Az előbbiekből az következik, hogy az Amerikai Egyesült Államok és Japán érdekelt az Észak-Korea körüli feszültség gerjesztésében, míg a külpolitikai irányváltást váró Dél-Korea elitje, Kína és Oroszország ellenérdekelt ebben. Nagy háború kirobbantásában ugyanakkor a felek egyike sem érdekelt, beleértve magát Észak-Koreát is, mivel az rendkívüli veszteségekkel és kockázatokkal járna, ami nincs arányban a békeidő során megjelenő kockázatokkal.<sup>31</sup>

## KÖVETKEZTETÉSEK

Az egyre nagyobb mértékben multipolárisrá váló világban az amerikai globális hegemonia egyre nehezebben és egyre kevésbé tartható fenn.

Az amerikai birodalom gazdaságilag és katonailag egyaránt egyértelműen túlterjeszkedett. Ezen sokat kerestek az amerikai érdekeltségű multinacionális nagyvállalatok, ugyanakkor ezt a szerepvállalást a nemzetállam megsínylette.

Az Obama-adminisztráció alatt hivatalossá vált amerikai fenyegetettségértékelés teljes mértékben hamis, feje tetejére állított és torz volt. Ha ugyanezt a fenyegetettségi listát „átnevezük” az amerikai globális hegemoniát akadályozó nemzetközi szereplők listájává, a sorrend hitelessé és pontossá válik.

Időre van még szükség ahhoz, hogy egyértelművé váljon, vajon a Trump-féle eredeti választási ígérek fel lettek adva az establishment és a „héják” javára, vagy történtek ugyan engedmények az amerikai elnök részéről, de ez a katonai konfliktusok során inkább PR-fogás, semmint jelentős stratégiai változás.

Ukrajna és Grúzia NATO-integrációs ambícióit ellehetetleníti az Oroszországgal fennálló területi konfliktus.

Szíria esetében az Aszad-rendszer megdöntésére irányuló törekvések lehetőségei reménytelenül beszűkültek a jelentős mértékű orosz katonai beavatkozás óta.

A Trump-adminisztráció külpolitikájának értékelése szempontjából kritikus kérdés, hogy az Amerikai Egyesült Államok kirobbant-e egy nagy háborút Észak-Korea ellen. Egy Észak-Korea elleni esetleges amerikai katonai csapásmérésnek beláthatatlanul súlyos következményei lehetnek.

Az Észak-Korea körüli amerikai feszültségkeltés mögött geopolitikai megfontolások és hadiipari üzleti érdekek állnak.

## FELHASZNÁLT IRODALOM

Berlinger, Joshua – Wakatsuki, Yoko – Ripley, Will: *Trump says 'all options on table' after North Korea fires missile over Japan*. CNN, 2017. 08. 30. <http://edition.cnn.com/2017/08/28/politics/north-korea-launch-unidentified-projectile/index.html>

<sup>31</sup> Federico Pieraccini: *Who Is Interested in a Conflict in North Korea?* Strategic Culture, 2017. 05. 01. <http://www.strategic-culture.org/news/2017/05/01/who-interested-conflict-north-korea.html> (Letöltés időpontja: 2017. 05. 01.)

- Blocking of Russian OPCW Proposal on Idlib Aims to Push for Regime Change. Sputnik News, 2017. 04. 21. <https://sputniknews.com/politics/201704211052834914-russian-opcw-block-syria-regime-change/>
- Bogár László: *Büdzsé és birodalom*. Magyar Hírlap, 2017. 03. 31. [http://magyarhirlap.hu/cikk/84089/Budze\\_es\\_birodalom](http://magyarhirlap.hu/cikk/84089/Budze_es_birodalom)
- Bryan, Bob: *Europe is bigger than the US*. Business Insider, 2015. 06. 30. <http://www.businessinsider.com/charts-eu-economy-is-bigger-than-the-us-2015-6>
- Cohen, Zachary – Sciutto, Jim: *US intel official: North Korea not reliant on imported missile engines*. CNN, 2017. 08. 15. <http://edition.cnn.com/2017/08/14/politics/north-korea-icbm-study-ukraine-russia/index.html>
- Did North Korea just test a hydrogen bomb? Scepticism met North Korea's claims that last January's test involved an H-bomb. The latest one leaves less room for doubt. The Guardian, 2017. 09. 03. <https://www.theguardian.com/world/2017/sep/03/did-north-korea-just-test-a-hydrogen-bomb>
- Dionne, E. J. Jr.: *Admit it: Trump is unfit to serve*. The Washington Post, 2017. 02. 15. [https://www.washingtonpost.com/opinions/admit-it-trump-is-unfit-to-serve/2017/02/15/467d0bbe-f3be-11e6-8d72-263470bf0401\\_story.html?tid=a\\_inl&utm\\_term=.91293be4c9e4](https://www.washingtonpost.com/opinions/admit-it-trump-is-unfit-to-serve/2017/02/15/467d0bbe-f3be-11e6-8d72-263470bf0401_story.html?tid=a_inl&utm_term=.91293be4c9e4)
- Eddig senki sem vette észre: Amerika a második helyre csúszott. Portfolio, 2014. 09. 04. [http://www.portfolio.hu/gazdasag/eddig\\_senki\\_sem\\_vette\\_eszre\\_amerika\\_a\\_masodik\\_helyre\\_csuszott.3.207455.html?utm\\_source=index\\_main&utm\\_medium=portfolio\\_box&utm\\_campaign=portfoliobox](http://www.portfolio.hu/gazdasag/eddig_senki_sem_vette_eszre_amerika_a_masodik_helyre_csuszott.3.207455.html?utm_source=index_main&utm_medium=portfolio_box&utm_campaign=portfoliobox)
- Friedman, Thomas L.: *Why Is Trump Fighting ISIS in Syria?* The New York Times, 2017. 04. 12. [https://www.nytimes.com/2017/04/12/opinion/why-is-trump-fighting-isis-in-syria.html?\\_r=0](https://www.nytimes.com/2017/04/12/opinion/why-is-trump-fighting-isis-in-syria.html?_r=0)
- GDP, PPP (current international \$), World Bank, International Comparison Program database. The World Bank, 2017. <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.PP.CD?end=2015&locations=UA&start=2015&view=map>
- Military Spending in the United States. National Priorities. <https://www.nationalpriorities.org/campaigns/military-spending-united-states/>
- Moscow expects US to refrain from taking unilateral steps towards North Korea, Russia's top diplomat stressed that Moscow finds „Pyongyang's adventurous missile launches unacceptable”. TASS, 2017. 04. 17. <http://tass.com/politics/941698>
- Nuclear Deterrence. Politics, 2017. <http://www.politics.co.uk/reference/nuclear-deterrence>
- Petro, Nicolai N. – Cohen, Josh: *The Bizarre Reason Ukraine Could Be Facing a Legitimacy Crisis. A blockade has revealed the government's unwillingness to enforce state authority against un sanctioned vigilantism*. Strategic Culture, 2017. 03. 18. <http://www.strategic-culture.org/news/2017/03/18/bizarre-reason-ukraine-could-be-facing-legitimacy-crisis.html>
- Pieraccini, Federico: *Who Is Interested in a Conflict in North Korea?* Strategic Culture, 2017. 05. 01. <http://www.strategic-culture.org/news/2017/05/01/who-interested-conflict-north-korea.html>
- Russia Restores Syria Flight Safety Memorandum With US at Tillerson's Request. Sputnik News, 2017. 04. 25. <https://sputniknews.com/middleeast/201704251052965996-russia-us-flight-safety-memorandum-restored/>
- Sanger, David E.: *Tillerson and Putin Find Little More Than Disagreement in Meeting*. The New York Times, 2017. 04. 12. [https://www.nytimes.com/2017/04/12/world/europe/tillerson-putin-lavrov-russia-syria.html?\\_r=0](https://www.nytimes.com/2017/04/12/world/europe/tillerson-putin-lavrov-russia-syria.html?_r=0)
- Schmidt, Michael S. – Mazetti, Mark – Apuzzo, Matt: *Trump Campaign Aides Had Repeated Contacts With Russian Intelligence*. The New York Times, 2017. 02. 14. [https://www.nytimes.com/2017/02/14/us/politics/russia-intelligence-communications-trump.html?hp&action=click&pgtype=Homepage&clickSource=story-heading&module=a-lede-package-region&region=top-news&WT.nav=top-news&\\_r=0](https://www.nytimes.com/2017/02/14/us/politics/russia-intelligence-communications-trump.html?hp&action=click&pgtype=Homepage&clickSource=story-heading&module=a-lede-package-region&region=top-news&WT.nav=top-news&_r=0)



- The 2016 U.S.-Global Leadership Report. What people worldwide think of U.S. leadership, according to the largest global public opinion study on the topic. Gallup, 2016. <http://www.gallup.com/services/191807/us-global-leadership-report-2016.aspx>
- Thibodeau, Patrick: *China builds world's fastest supercomputer without U.S. chips. China's massive system runs real applications and is 'not just a stunt machine', says top U.S. supercomputing researcher.* Computerworld, 2016. 06. 20. <http://www.computerworld.com/article/3085483/high-performance-computing/china-builds-world-s-fastest-supercomputer-without-u-s-chips.html>
- U.S. Military Spending vs. the World. National Priorities. <https://www.nationalpriorities.org/campaigns/us-military-spending-vs-world/>
- Why Clinton's plans for no-fly zones in Syria could provoke US-Russia conflict. The Guardian, 2016. 10. 25. <https://www.theguardian.com/world/2016/oct/25/hillary-clinton-syria-no-fly-zones-russia-us-war>
- Zuesse, Eric: *What the US Aristocracy Are Demanding.* Strategic Culture, 2017. 04. 14. <http://www.strategic-culture.org/news/2017/04/14/what-us-aristocracy-demanding.html>
- Zuesse, Eric: *Whether to Go to War Against Russia Is Top Issue in US Presidential Race.* Strategic Culture, 2016. 10. 12. <http://www.strategic-culture.org/news/2016/10/12/whether-war-against-russia-top-issue-us-presidential-race.html>
- Маслова, Валерия: *Ирак вам не Сирия: почему западные журналисты обходят вниманием химатаку в Мосуле.* Russia Today, 2017. 04. 19. <https://russian.rt.com/world/article/380472-irak-siriya-smi-khimoruzhie-asad-ig>
- Власть возглавила блокаду Донбасса: Киев официально приостановил транспортное сообщение с регионом. Antifashist, 2017. 03. 15. <http://antifashist.com/item/ukraina-oficialno-priostanovila-transportnoe-soobshhenie-s-donbassom.html>
- Химический фейк в Идлибе – факты и разъяснения (ФОТО). Rusvesna, 2017. 04. 13. <http://rusvesna.su/news/1491993821>

Munk Sándor ny. ezredes – Ujj András ny. ezredes:

## AZ INFORMÁCIÓMENEDZSMENT HELYE, SZEREPE, KERETEI A MAGYAR HONVÉDSÉGBEN

*ÖSSZEFOGLALÓ: Minden szervezet érdemi működtetésének kulcseleme az erőforrások célszerű és hatékony felhasználása. Nehezen vitatható tény, hogy az információ a szervezet rendelkezésére álló erőforrások rendszerének egyik organikus eleme, amely sajátos tulajdonságokkal rendelkezik, ennek következményeként pedig egyedi módon kezelendő. A szervezeti célú információk előállítása vagy beszerzése, elosztása, rendelkezésre bocsátása és tárolása, vagyis az „információ logisztikája” – napjaink népszerű kifejezését használva, az információmenedzsment – elengedhetetlen a vezetői munka támogatása és a végrehajtói szintek tevékenységének koordináltsága szempontjából. Különösen igaz ez az olyan szervezetekre, amelyek feladatrendszere eltérő jellegű elemekből áll össze, és amelyek e feladatokat rapid módon változó körülmények között hajtják végre. A Magyar Honvédség (MH) ilyen szervezet, amelynek szüksége van egy egységes elvekkel, átfogó struktúrával és kidolgozott eljárásrenddel bíró információmenedzsment-rendszerre.*

*KULCSSZAVAK: információmenedzsment, információ, információs erőforrás-menedzsment, információmenedzsment folyamata, információmenedzsment-szereplők és felelősségi körök*

### BEVEZETÉS

Az információ kiemelt szerepe, „megfelelő helyen, megfelelő időben, megfelelő tartalommal, és megfelelő minőségben történő biztosítása” napjainkban mindenki által ismert és elfogadott evidencia, célkitűzés. Az információ minden korban a szervezetek eredményességének és hatékonyságának, a szervezeti folyamatok megvalósításának semmi mással nem helyettesíthető „üzemanyaga” volt, amelynek megszerzését, előállítását, elosztását, rendelkezésre bocsátását – és ennek során, szükség esetén, tárolását és továbbítását – információs folyamatok, tevékenységek biztosították. Ezek rendjét korábban, a hagyományos eszközök alkalmazása esetén is a vezetés folyamatai határozták meg. Nincs ez máshogy napjainkban sem, amikor a korszerű információtechnológia szolgáltatásai rendkívüli mértékben megnövelték az információkhoz jutás lehetőségeit.

A technikai fejlődéssel azonban nem tartott lépést az információk szervezeti erőforrásként történő kezelésének módszertana és eljárásrendje. A gyakorlat tapasztalataiból és a szakirodalomból tömegével sorolhatók fel példák, amelyek az információk szervezeti szintű hasznosításának problémáit szemléltetik és igazolják: az információ rendelkezésre áll a szervezetben, de ahol szükség lenne rá, ott vagy nem tudják azt használni, vagy nem tudnak meglétéről, és újból előállítják; ugyanazon információk eltérő tartalommal, pontossággal, naprakészséggel is rendelkezésre állnak, és ezért felhasználóik nem a megfelelő információt használják fel.

Az információmenedzsment – mint a szervezeti információk erőforrásként történő kezelésének – fogalma, feladatrendszere régebb óta megfogalmazódott a katonai alkalmazásban

is. A NATO több éve rendelkezik információmenedzsment-politikával és azt részletező szabályozókkal, a Magyar Honvédség azonban még mindig nélkülözi ezeket. Maga a kifejezés is egy ügyiratkezelést támogató informatikai rendszerhez kapcsolódik, amely „csak” – és ez nem a szolgáltatás minőségére vonatkozik – az információmenedzsment egyes feladatait támogató rendszer. Hasonlóképpen, mintha a híradórendszert tekintenénk vezetési rendszernek. A Magyar Honvédség egységes információmenedzsment-rendszerének kialakítása a katonai felső vezetés elhatározott szándéka, amelynek megvalósításához szeretne ez a publikáció is hozzájárulni a maga módján.

Mivel – mint sok más dolog esetében – az információmenedzsment esetében sincsenek köbe vésett értelmezések, szabályok és megoldások, jelen publikáció nem kínál kész megoldásokat, sőt inkább igyekszik azon kérdéseket feltárni, amelyeknek a megválaszolása elvezethet a Magyar Honvédség információmenedzsment-rendszerének kialakításához. Természetesen a publikáció szerzőinek vannak elgondolásai egyes kérdésekre adandó válaszokra, ezek azonban hangsúlyozottan vélemények, javaslatok. A következőkben bemutatjuk az információmenedzsment helyét, szerepét, értelmezését, és egy változatban felvázoljuk a Magyar Honvédség információmenedzsment-rendszerének kereteit.

## ÚT A „VALAKI TUD VALAMIT”-TŐL AZ INFORMÁCIÓMENEDZSMENTIG

Ha információmenedzsmentről akarunk beszélni, akkor – egyáltalán nem paradox módon – egy teljesen más természetű fogalom tisztázásával kell indítanunk, ez pedig a szervezet. Szükséges ez azért, mert a szervezet lényegének megértése nélkül „eltévednénk” az információmenedzsment-értelmezések mára meglehetősen kuszává vált halmazában. Noha a szervezet-, szervezetszociológiai, szervezetikultúra-kutatások eredményeképpen a múlt század harmincas éveitől jelentősen szaporodtak a definíciók, megközelítési módja és közérthetősége okán egy hazai kutató meghatározását használjuk fel:

„A szervezet – a legtágabb értelemben – bármely, emberek közös tevékenysége révén kialakult társadalmi formáció. Jellemzője, hogy rendelkezik valamilyen céllal, és erőforrásait ennek érdekében mozgósítja. A legtöbb szervezet törekszik arra is, hogy hosszú időn keresztül fennmaradjon, s ennek érdekében hatékonyan igyekszik működni.”<sup>1</sup> (Kiemelés a szerzőktől.)

E definíció alapján a szervezetről tehát azt feltételezzük – és ezt igazolja az a néhány ezer év, amióta többé-kevésbé megbízható forrásokból származó ismereteink vannak az emberi közösségek működéséről –, hogy hierarchikus és funkcionális szempontok alapján szerveződnek. Vagyis legalább kétféleképpen strukturáltak: az egyik a hatalmi rendszerben elfoglalt hely annak minden járulékával, a másik pedig a végrehajtandó feladat. Nagyon durván leegyszerűsítve, az elsőt a vertikális, a másodikat a horizontális tagolás elemeiként kezelhetjük.

Kell legyen küldetésük, működésüknek valamiféle hosszabb távra szóló célkitűzése, mai szóval élve missziója, legyen az bármilyen „földhözragadt” is, mint például a megmaradás. A célkitűzések csak különböző természetű, de egymáshoz szervesen kapcsolódó feladatok végrehajtása, vagyis folyamatok lebonyolítása során teljesülnek. E folyamatok során a szervezet különböző típusú erőforrásokat használ fel, melyek megszerzése, megtartása, frissítése

<sup>1</sup> Dr. Gyökér Irén: Menedzsment alapjai. Szervezeti struktúrák (Előadás anyaga). 2012. [https://wiki.estiem.bme.hu/\\_media/targyak/menedzsment/menedzsment\\_jegyzet\\_2012\\_osz\\_7.dia.pdf](https://wiki.estiem.bme.hu/_media/targyak/menedzsment/menedzsment_jegyzet_2012_osz_7.dia.pdf) (Letöltés időpontja: 2017. 05. 13.)

vagy újratерemtése alapvetően befolyásolja a szervezet hosszú távú működőképességének fenntarthatóságát. A hatékonyság tehát kulcskérdés a fennmaradás szempontjából. Hogy ez biztosítható legyen, a célok és folyamatok szempontjából leginkább megfelelő méretű, felépítésű szervezetet kell kialakítani.

A szervezet milyenségét tehát elsősorban a fentiek – célok, folyamatok, struktúra – harmóniája határozza meg. Tudatában vagyunk annak, hogy sok más elem mellett például a szervezeti kultúra vagy a vezetői kultúra, benne a vezetési stílus, is jelentős befolyásoló tényezők, de témánk szempontjából ezek közvetett jelentőséggel bírnak.

## AZ INFORMÁCIÓMENEDZSMENT FOGALMÁNAK MEGJELENÉSE, FEJLŐDÉSE. AZ INFORMÁCIÓMENEDZSMENT VEZETŐI SZEMPONTÚ MEGKÖZELÍTÉSE

Egy szervezet működésére legnagyobb befolyást a vezető/vezetés gyakorol, minősége, hatékonysága tehát döntő eleme a sikerességnek. Feladatai rendkívül összetettek, bár viszonylag egyszerűen leírhatók:

- Tervezés
- Szervezés
- Személyes vezetés
- Koordináció
- Ellenőrzés

Ez az öt vezetési feladat – minden tartalmi eltérés mellett – abban hasonlít, hogy jelentős aktushoz, vezetői döntéshez kötött. Minél összetettebb, sokrétűbb egy szervezet feladatrendszere (időben és típusban), minél nagyobb a mérete, annál bonyolultabbá válik a döntés meghozatala.

Segítendő a vezetőt, az idők folyamán döntéstámogató elemeket és rendszereket kezdtek alkalmazni, kezdetben eseti, később formalizált módon. Ennek pregnáns példája az a római hadszervezet, amelynek alapjait Marius ún. hadireformjai vetették meg az i. e. 1. században, majd az Antoninusok uralkodása során, az i. sz. 2. században teljesedett ki. A nemritkán 2–6 légiót vezető hadvezért, de magát a légió parancsnokát is sokrétű feladatok terhelték. A klasszikus katonai vezetői tennivalók, úgymint a sereg kiképzése, felkészítése, a harcászati-hadműveleti tervek elkészítése és a harc, hadművelet megvívása mellett felelt a táborépítésért, az infrastruktúra egyéb elemeinek kialakításáért, a logisztikáért (beleértve a felszerelést, fegyverzetet, az elhelyezést, élelmezést, egészségügyi ellátást), a mobilitásért és számos egyéb dologért. Ha figyelembe vesszük a szervezeti struktúrákat és méreteket, akkor egy mélyen tagolt, sokrétű feladatrendszer ellátására alkalmas, nagy létszámú, nemritkán 30–36 ezer főt magában foglaló erőt kellett hatékonyan működtetnie, ami egy ember lehetőségeit messze meghaladja. Éppen ezért, okulva a hibákból és felhasználva a sikerekből leszűrt tapasztalatokat, tevékenységi területenként kijelölt személyekből álló, kifejezetten az ő vezetői feladatainak ellátását biztosító törzset hoztak létre, amely képes volt támogatni a döntéshozatal folyamatát.

Csak hogy ez nem működhetett eredményesen, ha e törzs tagjai és a szervezet formális vezetői – tevékenykedjenek a hierarchia bármely szintjén – nem rendelkeztek az időbeliséget és a tartalmat tekintve helytálló ismeretekkel. Ki kellett tehát alakítani a tág értelemben vett vezetői tevékenység végrehajthatóságához elengedhetetlenül szükséges ismeretek rendelkezésre bocsátásának, vagyis az információ áramlásának rendszerét. Előállították vagy beszerezték az információt, felhasználható formába öntötték és remélhetőleg időben eljuttatták

ahhoz, akinek ezt fel kellett használnia, legyen az a hierarchia csúcán vagy legalsó vezetési szintjén. Jóllehet, ilyen jellegű tevékenység már jóval korábban is folyt – hisz e nélkül akár az ország működtetése, akár a sikeres hadviselés vagy kereskedelem elképzelhetetlen lett volna –, ennek formalizált rendszerét mégis célszerű ehhez a korhoz kötni.

Van itt persze egy másik probléma is! Mivel a folyamatok általában hosszú ideig tartanak, és az események értékeléséhez, értelmezéséhez elengedhetetlen a feladatsorok végrehajtásának vizsgálata – például adott közigazgatási egységben adott időszakban befizetett adók, az adófizetésre kötelezettek számának alakulása, építkezések költségei, katonai szolgálatot teljesítők vagy teljesítettek –, a régebben keletkezett információkat is elő kell hívni. Az információt tehát megbízható módon és formában tárolni kell, óvni kell a fizikai sérüléstől és az avatatlan szemektől egyaránt. De ha már megvan, akkor tudnunk kell azt is, mit, hol találunk meg. Mivel ezt koronként precízen dokumentálták, ma is tudhatunk arról, hogy mennyire voltak termékenyek az Egyiptomi Óbirodalom egyes közigazgatási egységei valamely fáraó uralkodása idején, vagy éppen egy adott időszakban hány munkás dolgozott egy-egy piramis vagy csatorna építésén.

A fentiekből is kitetszik, hogy az emberiség már évezredek óta gazdálkodik az információval anélkül, hogy fogalma lett volna az információmenedzsment mibenlétéről. Meg kell jegyezni, hogy nagyjából a 17. század közepéig ez a fajta tevékenység meglehetősen hullámozó teljesítményt mutatott. Vagy a működtetéséhez szükséges tudás és szervezet, vagy a fontosság felismerése, esetleg ezek együttes hiánya okozták azt, hogy szervezetek – beleértve egész országokat – képtelenek voltak hosszú időn át hatékonyan funkcionálni. Az azóta eltelt idő – különös tekintettel a 19–20. század fordulójára – és a felhalmozott tapasztalatok azonban „megágyaztak” annak a folyamatnak, amelynek eredményeként az információmenedzsment a szervezetek hatékony működtetésének elengedhetetlen rendszerelemévé vált.

## Mit ronthatunk el?

Kijelenthetjük, hogy ez esetben is „fejétől búzlik a hal”. A vezető alkalmassága feladatai végrehajtására döntő fontossággal bír! Minthogy a szervezetek egyre összetettebb feladatokat kényszerülnek végrehajtani egyre bonyolultabb körülmények között, mind nehezebb eldönteni azt, milyen tudás birtoklása szükséges a hatékony működés biztosításához. Meg kell tehát határozni a döntéshozatalhoz és feladat-végrehajtáshoz szükséges információk körét. Az információ bősége nemritkán éppoly komoly oka a döntési zavaroknak, mint az információ hiánya. A szervezeti célok egyértelmű, világos kitűzése és a célállapotok előzetes leírása nagyban megkönnyíti a döntés meghozatalához és a végrehajtás megtervezéséhez, megszervezéséhez elengedhetetlenül szükséges információk körének meghatározását. A célok és feladatok egyértelmű megfogalmazása teszi lehetővé, hogy a vezető, vagyis a modern értelemben vett generalista által meghozandó döntés kialakítását segítő információk a specialisták munkájának köszönhetően megfelelő időben, formában, a szükséges mennyiségben és az elvárt minőségben rendelkezésre álljanak. Ha a vezető rosszul kérdez, a válasz sem lehet jó! Az információkat fontossági sorrendbe is kell rendezni, ezzel is megkönnyítve az azokat felhasználók dolgát.

A vezetőnek azt is meg kell mondania, hogy kinek, mit, mikor kell tudnia, hisz a végrehajtó szinteknek is biztosítani kellett a számukra szükséges időt. A vezető bizonytalansága, döntéshozatali inkompetenciája vagy impotenciája, az indokolatlan mértékben elhúzódo döntéshozatal az alárendelteknek a feladat végrehajtására rendelt idejét csökkenti, vagyis veszélyezteti a kitűzött célok teljesülését. Íratlan szabályként soha nem tévesztheti szem elől,

hogy munkatársainak működési hatékonysága attól függ, hogy ő milyen hatékonysággal tervez, szervez, koordinál. Komoly következménnyel járó probléma, ha döntésképtelenségével, tétovásával vagy bármilyen más okból lehetetlenné teszi, hogy az alárendeltek szakmájuk szabályai és a feladat diktálta követelmények szerint végezzék munkájukat. Ha feltételezzük, hogy a vezető egyébként alkalmas feladatai ellátásra, akkor a hiba elsődleges okát az információk környékén kell keresnünk.

A szervezet milyensége – ami természetesen ugyancsak nem független a vezetőtől – is befolyásolja az információmenedzsment rendszerének észszerű, hatékony működtetését. A szervezet optimális esetben az elérendő stratégiai cél, az ennek érdekében tervezett és szervezett folyamatok és az azokat alkotó feladatok eredményes teljesítésére alakult. Vagyis mind hierarchiája, mind elemeinek funkcionalitása azért olyan, mert adott helyzetben és időszakban az a legjobb. Ennek folyománya, hogy a szervezet elemei pontosan meghatározott feladatokkal bírnak, ismerik azok teljesítésének követelményeit, körülményeit és feltételeit. A vezetői szintek és posztok világos, egyértelmű jog- és felelősségi körökkel rendelkeznek, és sem ezekben, sem a feladatokban nincsenek átfedések és lefedetlen területek. Az egyértelmű feladatokhoz általában – függően a szervezet és a tagok rutinjától – egyértelmű végrehajtási „technológiák” is tartoznak, ami megkönnyíti mind a döntéshozó, mind a végrehajtók dolgát. Ha ez így van, akkor nem szabad, hogy problémát okozzon a feladatok terítése, a végrehajtás időbeni ütemezése, az erőforrások elosztása és a szintekhez-pozíciókhoz kötendő információkkal kapcsolatos tennivalók elvégzése sem. Ily módon feladat nem kerülhet sem inkompetens, sem illetéktelen szervezeti elemhez vagy személyhez – vagyis senkit nem dolgoztatunk fölöslegesen, szervezeti haszon nélkül –, de nem is maradhat gazda nélkül.

## Az információ és az információmenedzsment fogalma, értelmezése

Az eddigi előkészítés után itt az ideje annak, hogy meghatározzuk az eddig használt legfontosabb fogalmakat, az információt és az információmenedzsmentet. Le kell szögeznünk, hogy általános érvényű definíciója egyiknek sincs, a definíciók nagyban attól függenek, hogy megalkotójuk mely speciális tevékenységi területen működik. Az információra vonatkozó egyik ilyen megközelítést a budapesti Semmelweis Egyetem prezentálta a következő módon:

*„Bizonyos tényekről, tárgyakról vagy jelenségekről hozzáférhető formában megadott megfigyelés, tapasztalat vagy ismeret, amely valakinek a tudását, ismeretkészletét, annak rendezettségét megváltoztatja, átalakítja, alapvetően befolyásolja, bizonytalanságot csökkent vagy szünteti meg.”<sup>2</sup>*

A NATO-információmenedzsment-politikában a következő meghatározás szerepel:

*„Ismeret (tudás) bármilyen közlése, ábrázolása, úgymint tények, adatok vagy vélemények, bármilyen hordozón vagy formában, beleértve a szöveges, numerikus, grafikus, kartográfiai, szóbeli vagy audiovizuális formákat.”<sup>3</sup>*

Az mindkét definícióból világosan kitűnik, hogy olyasvalamiről van szó, amit használni kell – különben értelmét és értékét veszíti –, és e használatnak következményei vannak. Meghatározhatatlan eredetű a mondás, mely szerint *az információ hatalom*. Tény, hogy az, aki érdemi tudás birtokában van egy adott dologgal kapcsolatban, előnyt élvez azokkal szemben, akik ezzel nem rendelkeznek. Persze ez csak akkor igaz, ha ezt az elméleti előnyt a

<sup>2</sup> [http://semmelweis.hu/informatika/files/2013/03/fogalommagyazatok\\_es\\_definiciok.pdf](http://semmelweis.hu/informatika/files/2013/03/fogalommagyazatok_es_definiciok.pdf) (Letöltés időpontja: 2017. 05. 13.)

<sup>3</sup> NATO Information Policy, C-M(2007)0118.

gyakorlatban is alkalmazni kívánja. A szervezetek esetében az alkalmazás nem más, mint az információ eljuttatása azokra a helyekre, ahol azokat a szervezet érdekében fel kell használni.

Ahogy Vinton Grey Cerf amerikai matematikus és informatikus, az internet egyik szülőatyja fogalmazott: „A mai napi bölcs mondásom nem az lesz, hogy az információ hatalom, hanem az, hogy az információ megosztása hatalom. Szerintem az emberiség történelme során rendszeresen beigazolódtott, hogy az információ, a tudás megosztása egyre nagyobb hatalommal jár, és hogy azok a társadalmak, amelyek visszatartják az információt, óriási károkat okoznak saját maguknak.”<sup>4</sup> (Kiemelés a szerzőktől.)

Kissé továbblépve Cerf gondolatától, a megosztás a szervezetek életében a menedzsmentet jelenti, az információval való gazdálkodást, valamiféle információlogisztikát! Ezt a felfogást tükrözi a Nemzeti Közszolgálati Egyetem munkatársainak definíciója is, mely szerint „*információmenedzsmentnek az információk átgondolt, strukturált és felelős kezelését nevezzük, annak érdekében, hogy az adatok előállítására és felhasználására egy szervezet hatékonyságát növelje, illetve a szervezet alkalmazottai hatékonyan hozzájussanak a munkájukhoz szükséges információkhoz, valamint előállíthassák a szervezet számára fontos információkat. Az információmenedzsment tehát eljárások és rendszerek hatékony irányítása, annak érdekében, hogy a szervezet sikeresen szerezzon be, állítson elő, rendezzen, adjon közre és használjon fel információkat.*”<sup>5</sup>

A NATO már idézett dokumentuma a következőképpen fogalmaz: „*Az információmenedzsment egy olyan tudományág [szakterület], amely teljes életciklusa alatt szabályozza és támogatja az információ kezelését, biztosítva, hogy a megfelelő információ a megfelelő formában és minőségben elégtse ki egy szervezet igényeit.*”<sup>6</sup>

Ha röviden össze kívánjuk foglalni a fentebb leírtakat, akkor azt mondhatjuk: a szervezetek szempontjából az információ olyan különleges erőforrásnak tekintendő, amellyel helyesen gazdálkodva, más erőforrások – többek között pénz, munkaerő, technika, technológia, energia, szervezeti kapcsolatok stb. – felhasználásának hatékonyságát javíthatjuk. E „helyes felhasználást” az információmenedzsment adekvát rendszerének kialakításával, állandó és következetes, de az adott helyzetnek megfelelő, rugalmas működtetésével tudjuk biztosítani. Az ehhez kapcsolódó tevékenységeket (információhiány észlelése; hiányzó információk megszerzése vagy előállítása; az információk elemzése; az információk tárolása és rendezése; a releváns információk helyes megosztása; a megfelelő információk felhasználása) vizsgálva azt látjuk, hogy azok elsősorban vezetőhöz köthető és kötendő feladatok, melyeket különféle technikai eszközrendszerekkel támogathatunk. De ne feledjük, a történelmi példák azt bizonyítják, hogy információmenedzsment már akkor is létezett, amikor a mai háttértámogatásoknak még a gondolata sem vetődött fel.

## AZ INFORMÁCIÓMENEDZSMENT KATONAI ÉRTELMEZÉSE

Az információmenedzsment fogalma a katonai híradás és informatika fejlődéséhez, az információs szolgáltatások, tevékenységek szerepének megnövekedéséhez, majd a hálózat-központú megközelítésekhez kapcsolódóan a múlt század végén a katonai alkalmazásban is megjelent. A következőkben röviden összegezzük az Egyesült Államok haderejének és a

<sup>4</sup> [https://www.citatum.hu/szerzo/Vint\\_Cerf](https://www.citatum.hu/szerzo/Vint_Cerf) (Letöltés időpontja: 2017. 05. 13.)

<sup>5</sup> Árvay Viktor György – Bíró János: *Információmenedzsment és e-közigazgatás*. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2014.

<sup>6</sup> NATO Information Policy, C-M(2007)0118.

NATO-nak az információmenedzsmenttel kapcsolatos értelmezéseit, majd javaslatot teszünk az információmenedzsmentnek a Magyar Honvédségben javasolt értelmezésére.

Az információmenedzsment fogalma az *Egyesült Államok haderejében* legmagasabb szinten elsőként 1983-ban, a Védelmi Minisztérium 7740.1 direktívájában<sup>7</sup> jelent meg „információs erőforrás menedzsment” (Information Resources Management) formában. A 8000.1 direktívában<sup>8</sup> 1992-ben már az információmenedzsment (Information Management) meghatározásával is találkozhattunk.<sup>9</sup> A fogalom meghatározása 2006-tól a katonai szakkifejezések szótárában<sup>10</sup> is szerepel. A felső szintű dokumentumokban szereplő értelmezések mellett a fogalom meghatározásával részben eltérő formában találkozhatunk az összhaderőnemi és haderőnemi doktrínákban.<sup>11</sup> Ezt részletesebben tárgyalja Csanádi Győző publikációja.<sup>12</sup>

Az Egyesült Államok haderejében információmenedzsment alatt szűkebb értelemben az információk, tágabb értelemben az információs erőforrások menedzsmentjét értik, ahol az utóbbiba beletartoznak az információk kezeléséhez kapcsolódó humán, technikai, pénzügyi és informatikai erőforrások (így ezek menedzsmentje) is. A fogalom megnevezésére – azonos, vagy hasonló tartalom esetében is – mindmáig vegyesen találkozhatunk az információmenedzsment és az információs erőforrás menedzsment kifejezésekkel is.

Az információmenedzsment az Egyesült Államok haderejében eltérő feladatrendszert takar a haderő felső szintű vezetése, valamint a műveleti vezetés esetében. A kormányzati szabályozók<sup>13</sup> előírásainak megfelelően a *felső szintű információs erőforrás menedzsment* az információk és információs erőforrások fejlesztésének és felhasználásának szervezeti céloknak, igényeknek megfelelő, az eredményességet, hatékonyságot és gazdaságosságot figyelembe vevő, teljesítmény- és eredményalapú menedzsmentje.

*Az információs erőforrás menedzsment az információs erőforrások menedzsmentjének folyamata, amelynek rendeltetése a kormányzati szervezet küldetésének teljesítése, teljesítményének javítása, többek között az információgyűjtési terhek csökkentésével. Az információs erőforrások az információk, és a kapcsolódó, többek között humán, technikai, pénzügyi, és informatikai erőforrások együttese.*<sup>14</sup>

A felső szintű információs erőforrás menedzsment szorosan kapcsolódik a stratégiai tervezéshez, a haderőfejlesztéshez, és ezen belül az informatikai fejlesztésekhez és beszerzésekhez.

A *[műveleti] információmenedzsment* meghatározása az összhaderőnemi műveleti doktrínából<sup>15</sup> került be a katonai szakkifejezések szótárába:

<sup>7</sup> DoD Directive 7740.1, DoD Information Resources Management Program.

<sup>8</sup> DoD Directive 8000.1, Defense Information Management (IM) Program.

<sup>9</sup> A direktívának pontosított megnevezésekkel 2002-ben és 2003-ban, majd 2009-ben és 2016-ban újabb kiadásai jelentek meg.

<sup>10</sup> DoD Dictionary of Military and Associated Terms.

<sup>11</sup> JTF-IM, Multiservice Procedures for Joint Task Force–Information Management.

<sup>12</sup> Vö. Csanádi Győző: Az információmenedzsment szabályozása az Amerikai Egyesült Államok haderejében a kilencvenes évektől napjainkig. Hadmérnök, 2016 (XI)/2. 109–132.

<sup>13</sup> Ezek alapján az 1996-ban elfogadott, az információtechnológia menedzsmentjének reformjáról szóló Clinger–Cohen-törvény képezte, amely a kormányzati intézményeknél előírta az informatikáért felelős vezető (Chief Information Officer) feladatkörének bevezetését. Ezzel cseng össze a NATO C3 Csoport által 2017 márciusában kiadott dokumentum [AC/322-WP(2017)0005 (INV); Food for Thought Paper on the Chief Information Officer Function in NATO, Note by the Secretary] a szervezeti szintű Chief Information Officer pozíciók bevezetése vizsgálatának szükségességéről.

<sup>14</sup> DoD Directive 8000.01, Management of the Department of Defense Information Enterprise (DoD IE).

<sup>15</sup> Joint Publication 3-0, Joint Operations.



*Az információmenedzsment egy szervezet információs erőforrásai menedzsmentjének funkciója a különböző rendszerek, egyének és szervezetek által megszerzett adatok és információ kezelésére oly módon, amely mindazon résztvevők számára optimalizálja a hozzáférést, akik osztoznak ezen adatokon, vagy joguk van ezen információkhoz.<sup>16</sup>*

Az alapul szolgáló műveleti doktrína szerint a [műveleti] információmenedzsment a szervezeti adatok és információk fogadásának, rendszerezésének, tárolásának, irányításának és védelmének alapvető folyamata, amely a megosztásra épülő közös értelmezés érdekében biztosítja elérhetőségüket az arra jogosult felhasználók számára, és ezzel egy időben megakadályozza a bizalmas információk gondatlan felfedését. Támogatja a parancsnoki döntéshozatalt és a műveletek végrehajtását a szervezeten belüli és kívüli (vertikális és horizontális) információáramlás sebességének és pontosságának növelésével. A doktrína hangsúlyozza, hogy az információmenedzsment több, mint informatikai feladat, folyamat.

*Az információmenedzsmentről a NATO-ban* már az 1990-es évek végén kiadtak egy felső szintű dokumentumot (NATO Information Management Policy), amelynek korszerűsített változatát 2008 januárjában fogadták el. Kidolgozását a rigai csúcstalálkozó az információs fölényre, illetve a NATO-nak a hálózat nyújtotta képességre (Network Enabled Capability) vonatkozó döntései alapozták meg, amelyek felerősítették az információ, illetve eredményes és hatékony menedzsmentjének szerepét a NATO feladatainak megvalósításában. A dokumentumban foglaltakat egy 2008-ban kiadott direktíva<sup>17</sup> részletezi, támogatja.

*Az információmenedzsment értelmezése* a NATO-dokumentumokban egységesnek tekinthető, ugyanazzal a (korábban már bemutatott) meghatározással találkozhatunk lényegében minden releváns anyagban. Említésre méltó ugyanakkor, hogy az információmenedzsment meghatározása nem szerepel sem a NATO-szakkifejezések gyűjteménye 2015-ös frissítésében, sem a NATO–EU–ENSZ közös katonai meghatározás- és rövidítésgyűjteményében, amelyet 2015-ben adtak ki.<sup>18</sup>

*Az információmenedzsment alapvető célkitűzései* a NATO értelmezésében:

- az információs fölény elérésének támogatása, elsődlegesen egy információmegosztó hálózati környezetben;
- az információs erőforrások eredményes és hatékony felhasználásának támogatása a NATO-missziók végrehajtása során;
- a NATO számára tartós értéket képviselő információk azonosításának és megőrzésének támogatása.

*Az információmenedzsment alapelvei* a NATO értelmezésében:

- az információ szervezeti erőforrás, és ennek megfelelően kell kezelni;
- az információnak egyértelműen kijelölt tulajdonossal és kezelővel kell rendelkeznie;
- az információmenedzsmentet a felső szintű vezetés elkötelezettségének és megfelelő szervezeti struktúrájának kell támogatnia;
- az információmenedzsment alapját az információk megosztása képezi, egyensúlyban a biztonsági szempontokkal;
- az információknak az interoperabilitás, az együttműködés érdekében szabványosított felépítéssel és reprezentációkkal kell rendelkezniük;

<sup>16</sup> DoD Dictionary of Military and Associated Terms.

<sup>17</sup> The Primary Directive on Information Management C-M(2008)0113 (INV).

<sup>18</sup> AAP-06, NATO Glossary of Terms and Definitions és Informal Interorganizational Military Glossary of Abbreviations, Terms and Definitions Related to Conflict Prevention (CP) and Defence and Related Security Capacity Building (DCB) – North Atlantic Treaty Organization-European Union-United Nations.

- az információkat minden megjelenési formájukban megbízható módon meg kell védeni;
- a tervezési eljárások alapját az információigények (szükségletek) képezik.

*Az információmenedzsment a NATO műveleti doktrínákban* – annak ellenére, hogy a NATO C3 Testület 2011-ben egy végrehajtásra vonatkozó iránymutatást<sup>19</sup> adott ki – egyes esetekben még mindig különböző megfogalmazásokkal szerepel, amelyekből nem egyértelműek az információmenedzsment határai. A NATO összhaderőnemi műveleti doktrína<sup>20</sup> szerint például az információmenedzsment azon tevékenységek összessége, amelyek szerepe, hogy biztosítsák a releváns információk időbeni áramlását, ezzel támogassák a tervezés, döntéshozatal és végrehajtás minden aspektusát. Az információmenedzsment magában foglalja az információk azonosításával, gyűjtésével, szűrésével, fúziójával, feldolgozásával, fókuszálásával, elosztásával és felhasználásával kapcsolatos valamennyi tevékenységet.

*Az információmenedzsment fogalma a Magyar Honvédségben nyilvánosan elérhető átfogó szabályozóban, műveleti doktrínában*<sup>21</sup> nem jelenik meg. A kifejezéssel a Honvédelmi Minisztérium SZMSZ-ében is szereplő HVK Információ Menedzsment Rendszer (IMR) formájában találkozhatunk, amely egy korábban az MH Összhaderőnemi Parancsnokságon, majd ennek tapasztalatai alapján a Honvéd Vezérkarnál is bevezetett konkrét informatikai rendszer megnevezése, melynek rendeltetése az adott katonai szervezet tevékenységének, feladat-végrehajtásának, valamint döntés-előkészítő tevékenységének hatékony támogatása, naprakész információval történő ellátása. Az IMR a kialakított adminisztrációs háttérrel és eljárásrendekkel együtt biztosítja a beérkezett és a helyben készült ügyiratok (feladatok) feldolgozását, archiválását, a kiemelt feladatok végrehajtásának figyelemmel kísérését, a határidők felügyeletét, valamint a katonai szervezetek szervei közötti koordinációt és együttműködést is.

A rendeltetésből láthatóan az IMR-rendszer nem a NATO-értelmezés szerinti információmenedzsment-rendszer, hanem egy azt támogató informatikai rendszer, amelynek alapvető tárgya nem az információ, hanem az információkat hordozó ügyiratok. Összességében tehát megállapíthatjuk, hogy a Magyar Honvédségben jelenleg nincs érvényben lévő – a NATO információmenedzsment-politikájának megfelelő – szabályozás az információmenedzsmentről. Ennek feloldására várható a közeljövőben a Magyar Honvédség egységes információmenedzsment-rendszerének kialakítása. Ennek egyik érdekes, de nem lényeges kérdése lesz az alkalmazott szakkifejezés írásmódjának (információmenedzsment, vagy információ menedzsment) megválasztása.

Az információmenedzsment értelmezésével kapcsolatban *néhány alapvető kérdést* el kell dönteni, mert ezek érdemben befolyásolják az információmenedzsment meghatározását, rendeltetését, feladatait és a kapcsolódó felelősségi köröket. Ezek a következők:

- az információmenedzsment a szervezeti információk mellett kiterjed-e a szervezeti információs szükségleteket kielégítő információs folyamatokra, tevékenységekre;
- az információmenedzsment magában foglalja-e a szervezeti folyamatok információigényeinek kielégítésében érintett információs folyamatokat, tevékenységeket, vagy csak ezek menedzsmentjére terjed ki;
- hogyan értelmezzük az információmenedzsment szempontjából a menedzsment fogalmát, tartalmát.

<sup>19</sup> AC/322(EAPC)N(2011)0005, Guidance for Conductions Information Management in Joint Operations.

<sup>20</sup> AJP-3(B), Allied Joint Doctrine for the Conduct of Operations.

<sup>21</sup> Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrína, Magyar Honvédség Összhaderőnemi Műveleti Doktrína, Magyar Honvédség Összhaderőnemi Felderítő Doktrína, Magyar Honvédség Összhaderőnemi Híradó és Informatikai Doktrína.

Megítélésünk és javaslatunk szerint az információmenedzsment Magyar Honvédségben alkalmazandó értelmezése nem szűkíthető le kizárólag a szervezeti információkra, ki kell terjednie a szervezeti információigényeket kielégítő információs folyamatokra is, mivel az igények kielégítésének alapjául az információkat megszerző, előállító, rendelkezésre bocsátó tevékenységek szolgálnak. Ezek az információs folyamatok, tevékenységek azonban értelmezésünk szerint nem az információmenedzsment részét, hanem annak „csak” tárgyát képezik, vagyis az információmenedzsment egy menedzsmentfolyamat, a vezetési folyamat egy része. Végül menedzsment alatt szervezeti folyamatoknak, tevékenységeknek szervezeti célok eredményes és hatékony megvalósítására irányuló vezetési funkciók (tervezés, szervezés, irányítás, ellenőrzés stb.) összességét értjük.

Míndezen alapján az *információmenedzsment általunk javasolt értelmezése*, a NATO érvényben lévő meghatározásához igazodva, és más értelmezéseket is figyelembe véve a következő:

Az információmenedzsment a szervezeti információk teljes életciklusuk alatti erőforrásként történő kezelésére és ehhez kapcsolódóan a szervezeti információszükségleteket kielégítő információs folyamatokra irányuló tervezési, szervezési, irányítási és ellenőrzési tevékenységek rendszere.

Az információmenedzsment tehát egy szervezeti, azon belül vezetési folyamat, amelynek rendeltetése a szervezet céljai elérésének, feladatai megvalósításának segítése, a szervezeti működés eredményességének és hatékonyságának növelése: tulajdonképpen információs erőforrás menedzsment. Kiemelendő, hogy hatóköre kiterjed az információ, és ebből következően az információs tevékenységek minden – köztük hagyományos és elektronikus – formájára.

Az információmenedzsment általános fogalmán belül az alkalmazási sajátosságok – és az ebből következő eltérések – miatt célszerű lehet megkülönböztetni a szervezetek folyamatos, mindennapi működésére, valamint a konkrét feladatok (műveletek, projektek) előkészítésére és végrehajtására kiterjedő állandó információmenedzsment, valamint a műveleti információmenedzsment fogalmakat. Ezek részletesebb elemzésével jelen publikációban nem foglalkozunk, csak egyes kérdéseit fogjuk érinteni.

## A MAGYAR HONVÉDSÉG INFORMÁCIÓMENEDZSMENT-RENDSZERÉNEK KERETEI

Azt már korábban megállapítottuk, hogy az információmenedzsmentnek nincs általános, minden körülmények között és minden szervezet esetében alkalmazható generális típusa. Ugyancsak következik a fentebb leírtakból, hogy egy adott szervezet információmenedzsmentje sem lehet statikus, mert a küldetés, a misszió teljesítését lehetővé tevő folyamatok és a végrehajtandó feladatok függvényében változhat, mi több, változnia is kell! Ahhoz, hogy egy szervezet létezése adott fázisában adekvát információmenedzsment-rendszerrel rendelkezzen, mindenekelőtt a vele szemben támasztott elvárásokat kell megfogalmazni. Ezek alapján már leírhatók a rendszerjellemzők, az információs folyamatok, meghatározható a szereplők köre, feladataik és a velük kapcsolatos követelmények. Nincs ez másként egy olyan nagy méretű és összetett tevékenységet folytató szervezet esetében sem, mint a Magyar Honvédség és irányítószerve, a Honvédelmi Minisztérium.

## Az MH információmenedzsmenttel szemben támasztott valószínűsíthető követelményei

A Magyar Honvédség – mint a modern haderők általában – mind szervezeti elemeinek elhelyezkedését, mind azok jellemzőit tekintve rendkívül heterogén, ugyanakkor egységes irányítást és vezetést, azon belül szigorú, de az eltéréseket figyelembe venni képes sztenderdeket igénylő szervezet. Helyzetét nem egyszerűsíti az sem, hogy az integrált minisztérium létrehozásával irányítási és vezetési szintek, tevékenységi körök, végrehajtandó feladatok rendkívül bonyolult halmaza jött létre, amelyben esetenként komoly problémát okozhat a jog- és felelősségi körök, felhatalmazások, tevékenységi területek meghatározása. Nem túlzás azt állítani, hogy ilyen körülmények között létfontosságú az információmenedzsment rendszerének körültekintő kialakítása. Ennek során az alábbiakat feltétlenül figyelembe kell venni:

- az információmenedzsment-rendszerének elveiben és elvárásaiban a Magyar Honvédség egészére egységesen érvényesnek kell lennie, beleértve a Honvédelmi Minisztériumot is, figyelemmel annak kormányzati feladataiból adódó speciális tevékenységére;
- a rendszernek biztosítania kell a Magyar Honvédség által előállított, hozzá beérkező, vagy tevékenysége során keletkező információk szervezeti szintű, a szervezet érdekében történő hasznosítását, illetve hasznosulását;
- az információmenedzsment-rendszernek hozzá kell járulnia a szervezeti erőforrások hatékony alkalmazásához, függetlenül azok típusától, lehetővé kell tennie, hogy a feladatok végrehajtása során minden szinten adekvát és optimális döntések szülessenek;
- visszacsatolások révén támogatnia kell a döntéshozót tevékenysége minden fázisában, segítenie kell a vezetői akarat érvényesítését gyengítő tényezők felszámolásában;
- a rendszernek rugalmasnak kell lennie, hogy a működési környezetben bekövetkező változásokra reagálni tudjon, ugyanakkor nem engedheti meg a partikuláris érdekeknek megfelelő beavatkozásokat, eredjenek azok a szervezet bármely szintjéről;
- tekintve, hogy a Magyar Honvédség tevékenységét kormányzati elvárások határozzák meg, információmenedzsment-rendszerét is annak megfelelően, ahhoz illeszkedve kell kiépítenie, figyelemmel a működési sajátosságaira;
- a kiépítendő rendszernek illeszkednie kell a NATO szövetségi rendszerében kialakult és elfogadott elvárásokhoz, elvekhez és eljárásokhoz.

## Az MH információmenedzsment-folyamata, feladatai

A korábbiakban megfogalmazott álláspontunk szerint az információmenedzsmentet szervezeti vezetési folyamatnak, a szervezet vezetési tevékenységrendszerének részének tekintjük, amelynek lényege a szervezeti információk és az információszükségletek kielégítésében érintett információs folyamatok tervezése, szervezése, irányítása és ellenőrzése. A következőkben meghatározzuk az információmenedzsment néhány alapvető általános jellemzőjét, körülhatároljuk tevékenységrendszerét, majd felvázoljuk újszerű feladatait.

Alapvető megállapításnak tartjuk, hogy *az információmenedzsment mindig egy önálló szervezethez tartozik*. Szervezeti egység, szerv önálló információmenedzsmenttel nem rendelkezik, az ehhez kapcsolódó feladatai, tevékenységei az őt magában foglaló szervezet információmenedzsmentjének részét képezik. Végül összetett szervezetrendszer – esetünkben például a Magyar Honvédség vagy egy haderőnem – információmenedzsmentje alatt az egyes önálló szervezetek információmenedzsmentjeinek egységes, egymással összehangolt, a vezetési kapcsolatoknak megfelelően szabályozott, irányított rendszerét értjük. Ebben

a rendszerben az előjáró szervezet az információmenedzsmentre vonatkozó szabályozás keretein belül meghatározhatja az alárendelt szervezetek információmenedzsment-rendszerének felépítését, működésének rendjét, megvalósítandó információmenedzsment-feladatait, -tevékenységeit.

Az *információmenedzsment mint önálló folyamat* szükségessége az információ mint szervezeti erőforrás és az információs képességek mint az eredményes és hatékony működést biztosító tényezők szerepének megnövekedésével jelent meg. Minden szervezetben, szervezeti egységben mindig is folytak információs tevékenységek a kitűzött célok eléréséhez, a megszabott feladatok teljesítéséhez szükséges információk biztosítása érdekében. A vezetési folyamat és a szervezeti eljárásrend ma is magában foglalja a működéshez szükséges információigények meghatározását, valamint az ezek kielégítéséhez szükséges információs folyamatok, tevékenységek megtervezését, megszervezését, irányítását és végrehajtását. Ezek a tevékenységek azonban nem alkotnak egységes, szervezeti szinten irányított, felügyelt, optimális folyamatot, a rendelkezésre álló információk pedig nem vagy nem kellően hasznolódnak szervezeti szinten.

Az információmenedzsment folyamatának, feladatainak vizsgálata során az első feladat a körülhatárolás, annak meghatározása, hogy *mely tevékenységek nem tartoznak az információmenedzsment körébe*. Ez természetesen nem egy előzetes célok, szempontok nélkül eldönthető kérdés, a rendszer körülhatárolása a rendszerek vizsgálatának első és legfontosabb feladata.

Amennyiben az információmenedzsmentet – mint azt javasoljuk – a vezetési folyamat részének tekintjük, nem tekinthetjük részének az információk felhasználását, valamint az olyan alapvető szervezeti információs folyamatokat, tevékenységeket, amelyeknek megvalósítására speciális (egyes esetekben speciális katonai) szakterületek születtek. Ez utóbbiak közé tartoznak: az információk megszerzése (felderítő szakfeladatok, illetve a szervezetek közötti és azokon belüli információáramlás feladatai), az információk tárolása (felhasználói feladatok és ügyviteli szakfeladatok), az információk továbbítása (híradó szakfeladatok), az információk védelme (információvédelmi szakfeladatok), valamint az információkat hordozó iratok kezelése (ügyviteli szakfeladatok). Ezek a folyamatok, tevékenységek az információmenedzsment tárgyát képezik, a szervezeti támogató folyamatok közé tartoznak.

Nem tekinthetjük továbbá az információmenedzsment részének az információs tevékenységeket támogató szolgáltatások nyújtását, illetve az ezt biztosító technikai (napjainkban már szinte kizárólagosan informatikai) rendszerek, eszközök, hálózatok működtetését. Ezek a szolgáltatások, rendszerek, eszközök az információmenedzsment, illetve az információs folyamatok, tevékenységek támogató infrastruktúráját, eszközrendszerét képezik. A szolgáltatások nyújtása, a rendszerek, hálózatok működtetése pedig az információmenedzsmentet (is) támogató folyamatok közé tartozik.

Az *információmenedzsment folyamatának beindítói* mindig az információigények. Ha nincs információigény (ami persze működő szervezet esetében nem lehetséges), nincs szükség információmenedzsmentre sem. Az információigény lehet külső: az előjáró vagy együttműködő szervezetek által előírt vagy kért, az alárendelt szervezetek számára biztosítandó; és lehet belső: a szervezeti folyamatok végrehajtásához szükséges információ.

Az információigények eltérő módon jelentkeznek a mindennapi működést támogató állandó információmenedzsment, illetve a feladatorientált működést támogató műveleti információmenedzsment esetében. Az előbbi esetében az információigények jelentős része az általános szervezeti eljárásrendből vezethető le, hosszabb távra meghatározható. A műveleti információmenedzsment esetében, bár struktúrájuk előzetesen felvázolható, a konkrét

információigényeket a művelet (feladat) tervezésének kezdetén határozzák meg (a parancsnok kritikusinformáció-követelménye). A működés során mindkét esetben merülhetnek, merülnek fel új, egyedi információigények, amelyeket az információmenedzsment által irányított (szükség esetén módosított) információs folyamatoknak kell kielégíteniük.

A katonai műveletek előkészítése és végrehajtása során az *információigények kielégítését szolgáló tevékenységek rendszere*, még nem egységes irányítás alatt álló folyamatba rendezve és nem információmenedzsmentnek nevezve, a vezetési folyamat jól szabályozott részét alkotta. A művelet előkészítésének időszakában a parancsnok és törzse meghatározta a különböző szervezetek, szervezeti elemek által megszerzendő, összeállítandó információkat; illetve ezek megosztásának, továbbításának rendjét (kinek milyen információkat, mikorra, kinek a számára kell rendelkezésre bocsátania). Ezt a rendszert a kidolgozás, majd a végrehajtás során a menetközben felmerülő információigényeknek megfelelően pontosították. Az információszolgáltatás alapját a 'kinek kell átadni' ('tudnia kell' kinek, need-to-know) elve képezte.

Az információs folyamatok tervezése, szervezése kevesebb figyelmet fordított a szervezeti információkhoz kapcsolódó, a tervezés során már ismert konkrét információigényektől független feladatokra, amelyek a hálózatközpontú megközelítésre épülő műveletek számára már nem voltak elegendők. Az új környezetben az információkkal rendelkező szereplők feladata már nem kizárólag, sőt nem elsősorban az információk rendelkezésre bocsátása a kijelölt szereplők számára. Ehelyett előtérbe került a rendelkezésre álló információk elérhetőségének biztosítása az arra jogosultak számára, anélkül, hogy ezek köre vagy információigényei előre ismertek lennének. Ez a „tudnia kell” elvvel szemben a „meg kell osztani” (need-to-share)<sup>22</sup> elv formájában fogalmazódott meg, amelyet csak felerősített az informatikai rendszerek, hálózatok által biztosított, emberi közreműködés nélküli – a megküldés helyett a lekérdezésre<sup>23</sup> épülő – információmegosztás elterjedése, lassan uralkodóvá válása.

Az új követelményeknek megfelelő információmenedzsment alapja az információkért viselt, egész életciklusukra kiterjedő felelősség, és ennek részeként a – többek között a nem konkrét információigényekhez kapcsolódó – következő információmenedzsment-feladatok:

- az információk felhasználásra történő előkészítése (rendszerezése, besorolása, leírása);
- a rendelkezésre álló információk körének közzététele, elérhetőségének biztosítása;
- az információk életciklusának végén archiválásra történő átadásuk vagy megsemmisítésük.

Jelen publikáció nem vállalta fel az információmenedzsment folyamata átfogó modelljének meghatározását, és a fenti lista sem teljes körű, csak szemléltetni akarja az információmenedzsment újszerű feladatait. A Magyar Honvédség egységes információmenedzsment-rendszerének kialakítása során önálló, egymással összehangolt alrendszerekként kell kezelni a mindennapi működést (elsősorban a Honvédelmi Minisztérium és az MH Összhaderőnemi Parancsnokság működését) támogató állandó információmenedzsment-rendszer, illetve a műveleti (feladat-végrehajtó<sup>24</sup>) tevékenységet támogató információmenedzsment-rendszer kialakítását, szabályozását.

<sup>22</sup> Más megfogalmazásban „felelősség a megosztásért” (responsibility-to-share).

<sup>23</sup> Angol szakkifejezéssel „push” helyett „pull”.

<sup>24</sup> Például a határőrizeti célú ideiglenes biztonsági határzár létesítésére és a tömeges bevándorlás miatt kihirdetett válsághelyzetre vonatkozó feladatok.

## Az MH-információmenedzsment szereplői és feladataik

A Magyar Honvédség információmenedzsment-rendszerének működésében, működtetésében érintett szereplők körét és feladataikat az információmenedzsment tervezett folyamatához, tevékenységeihez illeszkedően kell meghatározni. A szerepkörök azonosítása során felhasználhatóak az információmenedzsment katonai alkalmazásának már meglévő tapasztalatai, megoldásai. Jelen publikáció terjedelmi okokból e téren sem törekedhet a teljességre és részletességre, célja a javasolt keretek meghatározása. Nem foglalkozik a Magyar Honvédség információmenedzsment-rendszere felső szintű szereplőivel és azok feladataival, mivel ezek meghatározása jelentős mértékben függ az információmenedzsment értelmezésétől, feladatrendszerétől. Ennek megfelelően a következőkben a rendelkezésre álló tapasztalatok, eredmények alapján bemutatjuk az információmenedzsment szereplőinek egy lehetséges csoportosítását, majd meghatározzuk a legfontosabbnak tartott szerepkörök alapvető jellemzőit és azok főbb felelősségi és feladatkörreit.

Az *információmenedzsment szereplőinek rendszerezése* elvégezhető tisztán elméleti alapon, arra építve, hogy az információmenedzsmentet menedzsmentfolyamatnak, a vezetési folyamat részének tekintjük. Ebből következően az információmenedzsment megvalósításában mindenképpen – sok tekintetben meghatározó – szerepet játszanak a szervezet vezetői (a szervezet parancsnoka/vezetője, valamint a törzs egyes vezető beosztású tagjai). A szereplők másik nagy csoportját – mint minden szakterület esetében – az információmenedzsment szakfeladatait megvalósító szakemberek alkotják. Végül az érintett szereplők közé tartoznak a szervezetnek az egyes, speciális képességeket nem igénylő információmenedzsment-feladatokat, illetve az információmenedzsment által irányított információs tevékenységeket megvalósító tagjai: a felhasználók.

Tágabb kitekintésben vizsgálhatóak különböző kapcsolódó folyamatok – például katonai műveletek vezetése, informatikai szolgáltatás menedzsment, információbiztonság menedzsment, iratkezelés stb. – egyes szerepkörei is, pontosabban ezen szerepkörök információmenedzsmenttel fennálló kapcsolatai (ezzel azonban jelen publikációban nem foglalkozunk).

A *vezetői információmenedzsment-szerepkörök* alapvetően az általános vezetői felelősségre, feladatokra épülnek. A *szervezet vezetője, parancsnoka* az információmenedzsment vonatkozásában elsősorban a következőkért felelős:

- az információmenedzsment-szabályozókban foglaltak érvényesítéséért;
- a szervezeti információmenedzsment-rendszerrel szemben támasztott követelmények meghatározásáért, megvalósulásuk ellenőrzéséért, a szükséges beavatkozások megtételéért;
- az információmenedzsment-rendszer működéséhez szükséges erőforrások biztosításáért;
- a kulcsfontosságú információmenedzsment-szerepkörök kijelöléséért.

Mivel az információmenedzsment értelmezésünk szerint a vezetési folyamat része, mind az állandó információmenedzsment, mind a műveleti információmenedzsment esetében jelentős szerepet kell játszania a *vezető, parancsnok vezetési folyamatokért felelős helyettesének*, aki szervezeti szinten a törzsfőnök, vagy a parancsnok ezen feladattal megbízott helyettese, a Honvédelmi Minisztérium esetében pedig a miniszter által kijelölt HM-vezető. A szerepkört betöltő személynek alapvető feladata az információmenedzsment részletes követelményeinek meghatározása, a szervezeti szabályozórendszer kidolgozásának felügyelete és az információmenedzsment-rendszer működésének felügyelete, irányítása.

A szervezet szakterületi vezetői az információmenedzsment vonatkozásában alapvetően a szakterületükön keletkezett (megszerzett, előállított) információkért felelősek azok teljes életciklusa során. Mint információgazdák (information owner), feladatkörükbe tartozik:

- az adott információk létrehozásának és tartalmuk naprakészen tartásának biztosítása;
- a hozzáférési szabályok és egyeztetés alapján a kibocsátási korlátozások meghatározása;
- végül az életciklus végén az archiválási vagy törlési intézkedések meghatározása.

A szervezeti információk (pontosabban információípusok) mindegyikéhez egyértelműen ki kell jelölni azok felelős információgazdáját.

Az információmenedzsment szakmai szerepkörei között megítélésünk szerint kiemelt szerepet az információk szervezeti szintű hasznosításának feltételeit biztosító *információkezelők* (information custodian) játszanak, akik az információgazdák által meghatározott szabályok keretei között kezelik és az arra jogosultak számára rendelkezésre bocsátják a gondjaikra bízott információkat. Feladataik közé tartozik a kezelt információk „láthatóvá tétele” a potenciális felhasználók számára, valamint az információk egyeztetett szintű biztonságának és rendelkezésre állásának biztosítása. Az információkezelőket az illetékes információgazdák jelölik ki.

Egy szervezet információmenedzsment-szakfeladataiért felelős, kijelölt személy a *vezető információmenedzsment-szakember* (senior IM official, vagy műveletek esetében information management officer), aki a szervezet vezetőjének, parancsnokának vagy törzsfőnökének alárendeltségében tevékenykedik. Amennyiben azt a feladatok mennyisége megköveteli, munkáját *beosztott információmenedzsment-szakemberek* segítik. Műveleti információmenedzsment esetében a törzsszekciókban is kijelölnek információmenedzsment-szakfeladatokat megvalósító törzstiszteket.

Feladataik közé tartozik többek között:

- az információmenedzsment-terv kidolgozása;
- az információmenedzsment-rendszer működésének felügyelete, fejlesztése;
- a szervezet tagjainak információmenedzsment-felkészítésének tervezése, szervezése és megvalósítása;
- valamint az együttműködés más szervezetek információmenedzsment-szakembereivel.

Végül a *szervezeti archívumkezelő* (archivist) az a szereplő, aki felelős a maradandó értékű szervezeti információk (information with permanent value) azonosításáért, a szervezeti archívumok/információtárak átfogó irányításáért; a szervezeti információk megtartására, archiválására vagy megsemmisítésére, illetve nyilvánosságra hozatalára vonatkozó szabályozás megvalósításáért; a maradandó értékű információk hosszú távú megőrzésének és elérhetőségének biztosításáért.

Az *információmenedzsment felhasználói feladatai* közé alapvetően az információmenedzsment eredményes és hatékony megvalósításához szükséges ismeretek, képességek megszerzése és alkalmazása tartozik. A felhasználóknak szakmai tevékenységük, a szervezeti információk kezelése során érvényesíteniük kell az információmenedzsmentre vonatkozó szabályozásokat, előírásokat. Tisztában kell lenniük azzal, hogy az információk erőforrásként történő kezelése szakfeladataik integráns része, és az általuk megszerzett, előállított, felhasznált információkat ennek megfelelően is kell kezelniük.

A Magyar Honvédség információmenedzsment-rendszerének kialakítása során megítélésünk szerint kiemelt figyelmet az információgazda és az információkezelő szerepkörök és feladataik meghatározására kell fordítani, összhangban az érvényben lévő NATO-szabályozókkal.



## Az MH információmenedzsmentjéhez kapcsolódó folyamatok, feladatok

A Magyar Honvédség egységes információmenedzsment-rendszere kereteinek meghatározását követően szükségesnek tartunk elemezni két olyan folyamatot, amelyeket sokan azonosítanak az információmenedzsmenttel, vagy jobb esetben, de megítélésünk szerint helytelenül, annak részeként értelmeznek. Ezek a megközelítések véleményünk szerint elvonják a figyelmet az információmenedzsment lényegéről, és olyan feladatokat, tevékenységeket helyeznek a központba, amelyeknek nem feladatuk, és nincs is lehetőségük az információk szervezeti erőforrásként történő kezelésének biztosítására. Ezek az iratkezelés és az információk folyamatok, tevékenységek informatikai szolgáltatásokkal történő támogatása. A következőkben vázlatosan összegezzük az ezek önállósága melletti érveket, egyben bemutatjuk legfontosabb kapcsolódási pontjait.

Az *iratkezelés* az iratok kezelésére irányuló tevékenységek<sup>25</sup> folyamata, ahol irat alatt valamely szerv működése, vagy személy tevékenysége során keletkezett, vagy hozzá érkezett egy egységként kezelendő információt, adategyüttest<sup>26</sup> értünk. Az iratkezelés tárgyát a szervezet működése során kezelt információkat tartalmazó információhordozók képezik. Az iratkezelés alaprendeltetése a szervezeti feladatok végrehajtásának támogatása az információkat hordozó iratok nyilvántartásával, tervszerű, szervezett áramoltatásával, tárolásával és visszakereshetőségével; másodlagos rendeltetése a szervezeti működéshez már nem szükséges iratok hosszabb távú elérhetőségének biztosítása.

Az egyes szervezeti feladatok végrehajtásához információkra van szükség, amelyek egy részét iratok hordozzák, illetve a szervezeti feladatok végrehajtása során információk keletkeznek, amelyek egy részét irat formájában kell előállítani. A szervezeti tevékenységhez kapcsolódó iratok körét a szervezeti eljárásrendek határozzák meg. A vezetési, igazgatási szervezetek, szervek működésének egyik alapvető tevékenysége (egyedi) ügyek intézése, amelyek szakszerűségének, dokumentáltságának alapvető feltételei az ügyiratok. Ennek megfelelően találkozhatunk az ügyirat és ügyiratkezelés kifejezésekkel is.

Az iratkezeléssel kapcsolatban egyértelműen hangsúlyozni kell, hogy nem információkat, hanem információhordozókat kezel, és nem minden, a szervezet működése során kezelt információt, hanem csak azokat, amelyeket valamely típusú hordozón rögzítettek. Ebből következően az iratkezelés (és tevékenységei) nem képezik részét az információmenedzsmentnek, hanem támogatják azt, eszközt biztosítanak az információk irat formájában történő továbbításához, tárolásához, visszakereshetőségéhez.

Témánk szempontjából kiemelendő, hogy az iratkezelés hagyományos és jól működő rendszerét jelentős mértékben befolyásolta az elektronikus információhordozók megjelenése. Amíg ezek csak a hagyományos információhordozók elektronikus, tartalmilag nem módosítható „kópiái”, addig érdemben nem okoznak problémát az iratkezelés rendszerében, sőt jelentős mértékben javítják a tárolás, továbbítás, elérhetőség lehetőségeit. Azonban amikor egy adategyüttes esetében nem egyértelmű az „egységként kezelés”, nem biztosított a tartalmi módosíthatatlanság, és megbízhatóan nem rendelhetőek hozzá az iratok alaki kellékei

<sup>25</sup> Irat készítése, átvétele, felbontása, érkeztetése, iktatása, nyilvántartása, szignálása, kiadmányozása, expedálása, rendszerezése, selejtezhetségek szempontjából történő válogatása, használatra bocsátása, védelme, irattározása, levéltárba adása, selejtezése.

<sup>26</sup> Szöveg, adat, grafikon, hang, kép, mozgókép vagy bármely más formában lévő információ, vagy ezek kombinációja (amely megjelenhet papíron, mikrofilmen, mágneses, elektronikus vagy bármilyen más adathordozón). Vö. 1995. évi LXVI. törvény a közokiratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről.

(köztük például az aláírás), a hagyományos iratkezelés megoldásai nem alkalmazhatóak, vagy alkalmazásuk akadályozza az információk szervezeti szintű hasznosítását.

A szervezeti információs folyamatok, tevékenységek informatikai szolgáltatásokkal történő támogatása napjainkban már minden szervezet eredményességének és hatékonyságának alapvető feltétele. A korszerű információtechnológia egyre gyorsuló ütemben támogatja információk informatikai rendszerekben történő tárolását, feldolgozását, megjelenítését és távközlési (híradó) rendszerek segítségével történő továbbítását. A szervezeti információkat kezelő információs folyamatok, tevékenységek egyre bővülő részét, egyes területeken már egészét informatikai rendszerek támogatják, valósítják meg.

Témánk szempontjából kiemelendő, hogy az informatikai szakterület rendeltetése az informatikai támogatás: az informatikai szolgáltatások nyújtására, illetve ezen szolgáltatások feltételeinek megteremtésére és fenntartására irányuló tevékenységek összessége.<sup>27</sup> A szolgáltatások szervezeti célú felhasználása, ennek megszervezése és irányítása a felhasználói oldal feladata és felelőssége. Senki sem gondolja, hogy a műveleti vezetés során az információk törzsek közötti megosztása a híradó szakterület feladata, felelőssége, vagy a művelet cselekvési változatainak kidolgozása az informatikai szakterület feladata, felelőssége. Nincs ez másként az információmenedzsment esetében sem. Az egyes információk esetében nem az informatikai szakemberek felelősek a szervezeti szintű hasznosításért, hanem az adott információgazda, és az információkezelők, akik ennek feltételeit biztosítják.

A fentiekből következően a Magyar Honvédség egységes információmenedzsment-rendszere (vagy egy szervezet információmenedzsment-rendszere) nem azonos egy – bármely széles körű és jól használható szolgáltatásokat nyújtó – informatikai rendszerrel. Az információmenedzsment-rendszer alapvető szereplői, felelősségi körei a szervezet, az egyes szakterületek vezetéséből kerülnek ki, és az információmenedzsment-rendszer lényegét a szerepkörök, felelősségi és hatáskörök, feladatok összehangolt rendszere képezi. Az informatikai rendszerek csak ezen tevékenységrendszer támogatását szolgálják, szolgáltatásaik körét, követelményeiket ezen tevékenységrendszer határozza meg.

## FELHASZNÁLT IRODALOM

1995. évi LXVI. törvény a közokiratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről.  
[https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy\\_doc.cgi?docid=99500066.tv](https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99500066.tv)

AAP-06, NATO Glossary of Terms and Definitions. NATO Standardization Office, 2015.

AC/322(EAPC)N(2011)0005, Guidance for Conductions Information Management in Joint Operations (CIMJO). Consultation, Command and Control Board, 2011 június.

AJP-3(B), Allied Joint Doctrine for the Conduct of Operations. NATO Standardization Agency, 2011 március.

Ált/39; A Magyar Honvédség Informatikai Szabályzata. Magyar Honvédség, 2014.

Ált/40; A Magyar Honvédség Egységes Iratkezelési Szabályzata. – Magyar Honvédség, 2008.

Árvay Viktor György – Bíró János: *Információmenedzsment és e-közigazgatás*. Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Budapest, 2014.

Citatum idézetgyűjtemény, Vint Cerf idézetek. [https://www.citatum.hu/szerzo/Vint\\_Cerf](https://www.citatum.hu/szerzo/Vint_Cerf)

<sup>27</sup> A Magyar Honvédség Informatikai Szabályzata, Ált/39.

- Csanádi Győző: *Az információmenedzsment szabályozása az Amerikai Egyesült Államok haderejében a kilencvenes évektől napjainkig*. Hadmérnök, 2016 (XI.)/2.
- DoD Dictionary of Military and Associated Terms. Joint Chiefs of Staff, 2017. május.
- DoD Directive 7740.1, DoD Information Resources Management Program. Department of Defense, 1983. június 20.
- DoD Directive 8000.1, Defense Information Management (IM) Program. Department of Defense, 1992. október 27.
- DoD Directive 8000.1, Management of DoD Information Resources and Information Technology. Department of Defense, 2003. november 21.
- DoD Directive 8000.01, Management of the Department of Defense Information Enterprise (DoD IE). Department of Defense, 2016. március 17.
- Gyökér Irén: *Menedzsment alapjai. Szervezeti struktúrák* (előadásanyag). 2012. [https://wiki.estiem.bme.hu/\\_media/targyak/menedzsment/menedzsment\\_jegyzet\\_2012\\_osz\\_7.dia.pdf](https://wiki.estiem.bme.hu/_media/targyak/menedzsment/menedzsment_jegyzet_2012_osz_7.dia.pdf)
- Informal Interorganizational Military Glossary of Abbreviations, Terms and definitions Related to Conflict Prevention (CP) and Defence and Related Security Capacity Building (DCB). North Atlantic Treaty Organization-European Union-United Nations, 2015. február.
- Joint Publication 3-0, Joint Operations. Joint Chiefs of Staff, 2017. január.
- JTF-IM, Multiservice Procedures for Joint Task Force–Information Management. Air Land Sea Application Center, 1999. április.
- The Primary Directive on Information Management, C-M(2008)0113 (INV). North Atlantic Council, 2008 november.
- The NATO Information Management Policy, C-M(2007)0118. North Atlantic Council, 2007. december. [http://semmelweis.hu/informatika/files/2013/03/fogalommagyarazatok\\_es\\_definiciok.pdf](http://semmelweis.hu/informatika/files/2013/03/fogalommagyarazatok_es_definiciok.pdf)

Sztankai Krisztián százados:

## GREEN-ON-BLUE – A BELSŐ TÁMADÁSOK VESZÉLYEI ÉS HOSSZÚ TÁVÚ HATÁSAI A MŰVELETEKRE

ÖSSZEFOGLALÓ: *Napjainkban a béketámogató katonai feladatok tervezése és végrehajtása során már nemcsak a klasszikusnak számító katonai szempontokat veszik figyelembe, hanem fokozott hangsúlyt kap a műveleti terület civil környezetének, ezen belül is a helyi lakosság kulturális sajátosságainak az ismerete. A nemzetközi békefenntartó missziók során a katona számára egy idegen országban végzett szolgálat mindig nagy kihívást jelent mentálisan és fizikálisan is. Az eltérő kultúrából, környezetből érkezők együttműködése sosem problémamentes, éppen a kulturális különbségek és a közös nyelv hiánya miatt.*

KULCSSZAVAK: *katonai antropológia, Green-on-Blue, baráti tűz*

### BEVEZETÉS

A NATO-ban elfogadott APP-6 szabályzat egy olyan egyedülálló katonai jelrendszer, melyet azért hoztak létre, hogy a szövetséges haderőben egyformán jelöljék a szárazföldi katonai és civil kötelekeket, szervezeteket, csoportokat és egységeket.<sup>1</sup> A jelzésrendszer színkódjaival lehetővé teszi a saját, szövetséges, baráti, ellenséges vagy semleges/ismeretlen erők jelölését is. Műveleti területen, Afganisztánban a magyar Tartományi Újjáépítési Csoport (PRT<sup>2</sup>) 10. váltása idején is több támadás érte a szövetséges erőket, melyek jelzésére ezt a fajta módszert alkalmazták.

*Green-on-Blue* támadásnak nevezzük, ha a helyi fegyveres erők – ez Afganisztánban legtöbbször az Afgán Nemzeti Hadsereg (ANA<sup>3</sup>) vagy az Afgán Nemzeti Rendőrség (ANP<sup>4</sup>) kötelékében szolgáló személy – egyik tagja támadást intéz az ISAF katonája ellen. A megnevezésben lévő színek a műveleti területen tartózkodó egységek hadműveleti megjelölése, miszerint a saját erőket a kék színnel, az ellenséges erőket pirossal, a baráti erőket zöld színnel jelölik, a semlegesek pedig a sárga színt<sup>5</sup> kapják. A hadműveleti térképen ez a fajta színkódjelölés tiszta képet alkot a helyszínen tevékenykedő erőkről, azok mozgásáról és erejéről. Ezeket a megnevezéseket legtöbbször csak a NATO-erők használják, és e szerint különböztetünk meg három támadási fajtát.

<sup>1</sup> <http://www.kalasznyikov.hu/dokumentumok/natojelek.pdf> (Letöltés időpontja: 2017. 05. 10.)

<sup>2</sup> Provincial Reconstruction Team. A tanulmány szerzője 2011-ben szolgált a PRT 10. váltásában CIMIC összekötő tisztként.

<sup>3</sup> Afghan National Army.

<sup>4</sup> Afghan National Police.

<sup>5</sup> A Yellow-on-Blue támadásra, vagyis például egy NGO elleni támadásra igen kicsi az esély, még nem használták ezt a kifejezést a katonai jelentésekben, így ezzel nem foglalkozik sem a NATO, sem pedig e tanulmány.

*Red-on-Blue* támadásnak nevezzük, amikor egy katonai akcióban a szövetséges erők harcba bocsátkoznak az ellenséges erőkkel, például a felkelők egy beazonosított csoportjával. Ez a fajta harc szinte mindennapos a szövetséges fegyveres erők és a felkelőcsoport tagjai között az olyan műveleti területen, mint Irak, Szíria vagy éppen Afganisztán.

*Blue-on-Blue* támadásról akkor beszélünk, amikor az egyik szövetséges csapatunkat egy másik szövetséges csapat veszi tűz alá, például téves beazonosítás miatt. Számtalan ilyen esetet rögzítettek a közelmúlt fegyveres konfliktusaiban. A többnemzeti összhaderőnemi, nemcsak szövetséges, hanem partners csapatok – az ANA, az ANP és a nemzetbiztonsági szolgálat (NDS<sup>6</sup>) – együttműködése is sok koordinációt igényel, mert a különböző nemzeti, szövetségi, haderőnemi sajátosságok, alkalmazott eszközök és eljárások jelentős eltéréseket mutatnak, ezért veszélyeket hordoznak magukban. Az egyik ilyen veszély a *baráti tűz*, mely elnevezés talán ismerősebb az olvasó számára, hiszen a híradásokban, könyvekben is így hivatkoztak az ilyen típusú támadásokra. Ez a kissé eufemisztikus kifejezés az ausztrál hadseregben, a vietnami háború (1956–1975) idején jelent meg a hivatalos katonai terminológiában.

A baráti erők elleni nem szándékos csapás egyidős a háborúval, hiszen már az ókorban büntetést kaptak azok a katonák, akik saját társaikat sebesítették meg egy-egy közelharcban, de szinte mindennaposak voltak az ilyen sebesülések ott, ahol éles eszközzel harcoltak a katonák. Később a lőpor megjelenésével és a távolsági harceszközök alkalmazásával megnőtt a saját csapatok sebzési rátája. Egy francia tábornok említette a 19. században, hogy a napóleoni háború idején a halott francia katonák 25%-a saját tüzérségi tűz által halt meg. Ez akkoriban elfogadható arány volt, hiszen ha belegondolunk, hogy egy füsttel elárasztott csatamezőn, ahol két-három vagy akár több nemzet fiai is harcolnak, szinte lehetetlen távolról értelmezni a látottakat, és a tüzérségi tűz bizony ebben az esetben a saját erőket is megsebzí. Más megnevezéssel is illetik ezt a fajta támadást, ez pedig a „*fratricide*”, vagyis testvérgyilkosság, de ez kevésbé médiabarát kifejezés, így ez csak a katonai szlengben használatos.

A baráti tűz (testvérgyilkosság) lehetséges okait Stevenson alezredes az ausztrál haderő vietnami háborúban szerzett tapasztalatai (1962–1972) alapján három csoportra osztotta:<sup>7</sup>

- az ellenséggel harcban álló csapatok véletlenül saját erőket is támadnak;
- valamilyen katonai-műszaki hiba miatt ellenséges tevékenység nélkül bekövetkezett saját veszteség;
- „kalkulált” testvérgyilkosság, amikor az ellenség (élőerő, haditechnika, objektum) támadásával tudatosan veszélyeztetjük saját erőinket is.

## GREEN-ON-BLUE

A Green-on-Blue támadások tudatos belső támadások baráti erőktől, amelyek eltervezett fegyveres akciót hajtanak végre a velük együtt szolgáló szövetséges katonák ellen. Ez a fajta támadás többféle lehet, például robbanóeszközzel elkövetett merénylet vagy fegyverrel, de akár késsel történő támadás is. A Green-on-Blue támadásoknak két alaptípusát különböztetjük meg.

1. A *tervezett terrorcselekmény* egy átállított vagy beszervezett, vagy akár egy megfenyegetett, tehát kényszer hatása alatt álló egy vagy több helyi fegyveres által elkövetett

<sup>6</sup> National Directorate of Security.

<sup>7</sup> LTCOL Robert C. Stevenson: Not-so friendly fire: An Australian taxonomy for fratricide. Abstract. Land Warfare Studies Centre, 2006. Working Paper No. 128. [https://www.army.gov.au/sites/g/files/net1846/f/wp128-not-so\\_friendly\\_fire\\_robert\\_stevenson.pdf](https://www.army.gov.au/sites/g/files/net1846/f/wp128-not-so_friendly_fire_robert_stevenson.pdf) (Letöltés időpontja: 2017. 07. 26.)

támadás. Az ilyen támadások legtöbbször az elkövető életébe kerülnek, hiszen az elkövetés után szinte azonnal végeznek vele a szövetséges erők katonái. A felkelők azért szeretik ezt a típusú támadást, mert nagyon nagy a stratégiai és a pszichés hatása, hiszen sok embert érint, ráadásul kevésbé számítanak rá. A bizalmatlanság keltése az együttműködő katonák között mérhetetlen nagy stratégiai előnyhöz juttatja azt, aki él ezzel a támadástípussal.

2. A kulturális félreértésekből adódó sértettség által elkövetett fegyveres támadás esetében a szövetséges erők valamelyik tagja olyan módon sértette meg helyi kollegáját, hogy az csak fegyverrel képes saját, családjá és törzse becsületét visszaszerezni társai szemében. Ez is lehet *ad hoc* támadás, de akár egy később végrehajtott támadás is. Ennek egyetlen célja az, hogy a helyiek szemében ne csökkenjen az adott személy társadalmi-közösségi tekintélye, megítélése, ami igen nagy jelentőséggel bír olyan országokban, mint Afganisztán vagy Irak. Természetesen a sértés lehet direkt vagy indirekt, de feltételezhető, hogy a kulturális felkészítés után senkiben nem fordul meg a direkt sértés gondolata. A felkészítések egyik fontos része a kulturális ismeretek átadása mind a koalíciós, mind a szövetséges erők állománya körében.

Nagyon nehéz az ilyen támadások okát megtalálni, hiszen az elkövető általában vagy nem éli túl a támadást, és csak környezete tud felvilágosítást adni a lehetséges okokról, vagy a támadó gyorsan elmenekül és lehetetlen megtalálni. A belső támadások (*inside attack*) igen veszélyesek, és szinte kivétel nélkül célt érnek, mert nehezen jelezhetők előre, és emiatt nehezen lehet kivédeni őket.

A Long War Journal által 2008. január 1. óta vezetett statisztika szerint<sup>8</sup> 2008-ban az összes haláleset kevesebb mint 1%-át (két fő) okozta belső támadás, a legnagyobb veszteség 2012-ben volt, 61 fő halt meg (15%) ilyen támadásban. A 2017. június 17-i állapotot a táblázat tartalmazza. Az addigi összesen 96 belső támadásban meghalt 155 fő és megsebesült 203 fő.

Év	Támadások száma	Halottak		Sebesültek száma
		száma	aránya az összesből %	
2008	2	2	<1	3
2009	5	12	2	11
2010	5	16	2	1
2011	16	35	6	34
2012	44	61	15	81
2013	13	14	9,9	29
2014	4	4	6	26
2015	2	4	80	3
2016	2	4	n. a.	4
2017	3	3	n. a.	11

*Az Afganisztánban 2008. január 1. óta bekövetkezett belső támadások száma és az azokban elszenvedett szövetséges veszteségek (Szerkesztette a szerző)*

<sup>8</sup> [http://www.longwarjournal.org/archives/2012/08/green-on-blue\\_attack.php](http://www.longwarjournal.org/archives/2012/08/green-on-blue_attack.php) (Letöltés időpontja: 2017. 07. 26.)

2011 előtt a NATO-parancsnokok úgy gondolták, hogy a Green-on-Blue támadások 90%-át kulturális sértés miatt követték el. Később viszont – az ilyen támadások „hatékony-ságát” felismerve – a felkelők fokozták a belső támadások számát, és próbáltak minél több merénylőt beszervezni a szövetségesekkel együttműködő fegyveres erők tagjai közé. Az ellenintézkedések hatékonyságát mutatja a támadások és az áldozatok számának az utóbbi években tapasztalt csökkenése.

A koalíciós erők és az afgán kormány is igyekezett különböző képzésekkel csökkenteni az ilyen típusú fenyegetettséget. Nagy hangsúlyt fektettek a kulturális különbségek részleteinek vizsgálatára,<sup>9</sup> hogy csökkentsék a sérelmek miatt kialakuló konfliktusok számát. A kulturális félreértések halálos következményei már így is túl sok áldozatot szedtek mindkét oldalon Afganisztánban. Az afgán kormány is lépéseket tett az ilyen esetek csökkentésére, interkulturális ismeretekkel készítik fel az újonc katonákat, rendőröket, a képzés során bemutatják a koalíciós erők eltérő kultúráit és szokásait, amelyekkel nem megsérteni kívánták a helyieket, hanem egyszerűen csak egy másik kultúrából érkeztek, és ezért el kell tudni fogadniuk azok különös, néha sértőnek tűnő szokásait is.<sup>10</sup> Az afgán hadsereg egyik ilyen oktatási anyaga egy 28 oldalas ismertető, amely bemutatja a koalíciós erők eltérő kulturális szokásait, példákkal illusztrálva az eltéréseket, de az amerikai erők is készítettek hasonló útmutatót katonáik számára.<sup>11</sup>

Korábbi tanulmányomban<sup>12</sup> több esetet – van közöttük magyarokat érintő is – felsoroltam arra vonatkozóan, hogy milyen félreértéseket, illetve veszélyes helyzeteket okozhat, ha nem ismerjük eléggé a helyiek kulturális szokásait, hagyományait, illetve ők nem tudják elfogadni a mi szokásainkat.

Tapasztalatból tudom, hogy néha igen nehéz legyőzni az emberi félelmet a mássággal szemben, amikor rá vagyunk kényszerítve egy idegennel való együttműködésre. A Green-on-Blue támadások csökkentéséhez mindkét félnek tolerálnia kell a másik kultúráját és oda kell figyelnie egymásra. A testbeszéd, a kulturális tudatosság mára nélkülözhetetlen eszköz a nemzetközi katonai műveletekben. Azoknak a katonáknak, akik idegen országban teljesítenek szolgálatot, fokozottan figyelniük kell önmagukra és a kulturális különbségekre,<sup>13</sup> hogy ne tegyenek olyat, ami félreérthető.

A jobb kulturális megismerés miatt szükséges a megfelelő és a pontos kulturális felkészítés, amely az általam kialakított TOMAV-rendszer<sup>14</sup> része.

<sup>9</sup> Boldizsár Gábor: A magyar PRT, mint a legkomplexebb külföldi válságkezelés műveleti környezete. Társadalom és Honvédelem, 2013, 17:(1–2), 44.

<sup>10</sup> <http://counterjihadreport.com/tag/green-on-blue-attacks/> (Letöltés időpontja: 2015. 10. 28.)

<sup>11</sup> A téma kifejtése részletesebben megtalálható a szerző egy korábbi tanulmányában. Sztankai Krisztián: A kulturális félreértésekből adódó veszélyek műveleti területen, és egy új, hatékony rendszer bemutatása ennek csökkentésére. Honvédségi Szemle, 2015/5. szám, 150–160. [http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/53085/hsz\\_2015-5..pdf](http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/53085/hsz_2015-5..pdf) (Letöltés időpontja: 2017. 07. 26.)

<sup>12</sup> Uo.

<sup>13</sup> Boldizsár Gábor: A magyar PRT humán környezete. Hadtudományi Szemle, 2012/1–2. szám, 8. [http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi\\_szemle/szamok/2012/2012\\_1/2012\\_1\\_hm\\_boldizsar\\_gabor\\_1\\_9.pdf](http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2012/2012_1/2012_1_hm_boldizsar_gabor_1_9.pdf) (Letöltés időpontja: 2017. 07. 26.)

<sup>14</sup> Tervezés, oktatás, megelőzés, alkalmazás és visszacsatolás. A TOMAV-rendszerrel kapcsolatban lásd Sztankai Krisztián: i. m.

## ÖSSZEGZÉS

Igen nehéz megállapítani, hogy egy Green-on-Blue támadás oka terrorcselekmény volt-e, vagy kulturális sértés miatt következett be. Ha a Green-on-Blue támadások mindössze 5–10%-a történik kulturális sértés miatt, akkor is foglalkoznunk kell az ilyen támadások csökkentésével, esetleg elkerülésével, ami csak a kutatások növelésével, szakszerű oktatással, képzéssel érhető el. Éppen ezért a belső támadások magas száma ösztönözte arra a Pentagont, hogy valamennyi katonai oktatásba és felkészítésbe újra bevezessék a filozófiai képzést, ezáltal emeljék az oktatásban a kulturális tudatosságot, így jobban megértetik a katonákkal az iszlám vallás hagyományait és szabályait. A Pentagon olyan megállapításokat tett és szabályozást vezetett be, melyekben megfogalmazzák, hogy bármely katona, aki megsérti az iszlám szabályait, súlyos büntetésben részesülhet, illetve arra a megállapításra jutott, hogy az amerikai katonák tehetők felelőssé a Green-on-Blue támadások jelentős részéért, mert nem voltak kellő megértéssel a helyi kultúrára.<sup>15</sup>

Természetesen naivitás lenne azt állítani, hogy azért támadták meg a szövetséges katonákat, mert bal kézzel érintette meg a helyi lakost, vagy a talpát mutatta egy asztalnál. Ez igen kevés indok egy gyilkosságra, de mégis sok apró nézeteltérés és kulturális különbség vezethet el oda, hogy azt már nem tudja tolerálni a helyi muszlim katona vagy rendőr, és úgy gondolja, hogy elégtételt kell vennie. Ennek egyik példáját hozza fel egy kutatás, amely egy 2011-es támadást vizsgált meg Gamberiben egy helyi előretolt műveleti bázisnál. A kutatás kimutatta, hogy a támadás mélyen gyökerező gyűlölet miatt történt, melyet többszörös társadalmi és személyes sérelem eredményezett. Ez a kutatás azt is tartalmazza, hogy az afgán biztonsági erők tagjai igen sokszor váltak türelmetlenné és kerültek konfliktusba az amerikai katonákkal, mert konvojuk miatt a civilek és a betegek nem tudtak mozogni. Az ilyen magatartást a helyiek sértésnek tekintik, illetve azt látják, hogy akadályozzák a helyi lakosokat abban, hogy éljék a jól megszokott életüket.<sup>16</sup>

A gyorsan haladó konvojok a mi váltásunkban is okoztak problémákat, hiszen az utcán játszó gyerekek szinte azonnal megrohmozták a járműveket, és ennek sokszor bizony baleset lett a következménye. Legtöbbször azonban a toronylövésztől elhangzó káromkodások és a vizespalackok dobálása azt a képet eredményezik rólunk, hogy nem tiszteljük a helyi viszonyokat és a lakosságot.

Idegen környezetben az ilyen katonai „önpusztító” viselkedés – aminek oka lehet az információhiány, a tudatlanság vagy a szándékos kulturális intolerancia – eredményezheti a Green-on-Blue támadások igen jelentős részét. Az ilyen katonai missziós attitűddel az ellenkezőjét érzük el annak, amiért a katonák jelen vannak és próbálnak egy békeműveletet végrehajtani. Ha elidegenítjük a lakosságot a viselkedésünkkel, azzal csak azt érzük el, hogy támogatni fogják azoknak a csoportoknak tevékenységét, amelyek minél előbb kint akarják tudni a szövetséges haderőt az országból, valamint olyan támadásokat fog eredményezni, ahol egy személyt több atrocitás is ér egy szövetséges katona által, és bosszút áll.

<sup>15</sup> <https://creepingsharia.wordpress.com/2012/09/24/pentagon-orders-islamic-sensitivity-training-for-u-s-troops-after-afghans-murder-them/> (Letöltés időpontja: 2017. 07. 26.)

<sup>16</sup> Jeffrey Bordin: A crisis of trust and culturalincompatibility: A Red Team Study of Mutual Perceptions of Afghan National Security Force Personnel and U.S. Soldiers in Understanding and Mitigating the Phenomena of ANSF-Committed Fratricide-Murders. May 12, 2011. <http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB370/docs/Document%2011.pdf> (Letöltés időpontja: 2015. 10. 28.)



Az Afganisztánban tevékenykedő szövetséges erők parancsnokai többször jelezték, hogy emelni kell a kulturális képzések számát és színvonalát. Ellenkező esetben a két csoport közötti viszony tovább romlik, és elkerülhetetlen lesz a vereség. Ha az ott szolgálatot teljesítő külföldi katonák viselkedésükkel elidegenítik és felbosszantják az afgán népet, az nem szolgálja az ország újjáépítését. Éppen ellenkezőleg, az ilyen viselkedés hozzájárul a szélsőséges és a radikalizmus növekedéséhez az afgán társadalomban.<sup>17</sup> Sajnálatos módon a felkelők pontosan ezeket a többszöri sértéseket használják fel arra, hogy meggyőzzék a hadsereg vagy a rendőrség egyik tagját, hogy csak azzal tud elégtételt venni, ha támadást intéz ellenük, ami előbb-utóbb azt fogja eredményezni, hogy a szövetséges csapatok elhagyják az országot.<sup>18</sup>

Véleményem szerint a tanulmány bebizonyítja, hogy ennek a képességnek, tehát a kulturális tudatosságnak – vagy hívhatjuk kultúrák közötti kompetenciaismereteknek – preventív hatása van. Minél jobban ismerjük a helyi kultúrát, minél inkább foglalkozunk a katonák ilyen típusú ismereteinek bővítésével, annál inkább csökkenthető a belső támadások esélye, a helyi lakosság pedig sokkal inkább fogja támogatni a szövetséges csapatok feladatait, ha azt látja, hogy toleránsak vagyunk a helyi hagyományokra.

Talán még nagyobb aktualitása van e témának ma Magyarországon és Európában, hiszen a migráció hatására egyre több eltérő kulturális háttérrel rendelkező személy érkezik a kontinensre Afrikából, Szíriából, Afganisztánból, Irakból, Marokkóból stb.,<sup>19</sup> és a határon dolgozó rendőrök, katonák és a szociális szféra dolgozói egyre gyakrabban kerülnek velük kapcsolatba. Ebben a helyzetben egy kis félreértés is okot adhat az agresszív megnyilvánulásra mindkét oldalon. A tolerancia ebben a helyzetben kimagaslóan fontos, annak párosulnia kell a háttér-információkkal az adott kulturális régiókról, hiszen a könnyebb beazonosíthatóság is szempont a migránsok esetén, amihez szintén elkerülhetetlen a kulturális antropológia megjelenése.

## FELHASZNÁLT IRODALOM

Boldizsár Gábor: *A magyar PRT humán környezete*. Hadtudományi Szemle, 2012/1–2. szám. [http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi\\_szemle/szamok/2012/2012\\_1/2012\\_1\\_hm\\_boldizsar\\_gabor\\_1\\_9.pdf](http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2012/2012_1/2012_1_hm_boldizsar_gabor_1_9.pdf)

Boldizsár Gábor: *A magyar PRT, mint a legkomplexebb külföldi válságkezelés műveleti környezete*. Társadalom és Honvédelem, 2013, 17:(1–2).

Bordin, Jeffrey: *A crisis of trust and cultural incompatibility: A Red Team Study of Mutual Perceptions of Afghan National Security Force Personnel and U.S. Soldiers in Understanding and Mitigating the Phenomena of ANSF-Committed Fratricide-Murders*. 2011. május 12. <http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB370/docs/Document%2011.pdf>

Jobbágy Zoltán: *The migrant crisis in Hungary and the Hungarian Border Fence*. In: Magdalena Náplavová – Kateřina Pochobradská (szerk.): *New Approaches to the National Security*. Konferencia, Brno, 2017. 02. 14, University of Defence, 2017. [https://www.unob.cz/fvl/vyzkum\\_vyvoj/Documents/Konference/Conference%20Proceedings%202017.pdf](https://www.unob.cz/fvl/vyzkum_vyvoj/Documents/Konference/Conference%20Proceedings%202017.pdf)

<sup>17</sup> Uo.

<sup>18</sup> Uo.

<sup>19</sup> Jobbágy Zoltán: *The migrant crisis in Hungary and the Hungarian Border Fence*. In: Magdalena Náplavová – Kateřina Pochobradská (szerk.): *New Approaches to the National Security*. Konferencia, Brno, 2017. 02. 14, University of Defence, 2017, 9–12. [https://www.unob.cz/fvl/vyzkum\\_vyvoj/Documents/Konference/Conference%20Proceedings%202017.pdf](https://www.unob.cz/fvl/vyzkum_vyvoj/Documents/Konference/Conference%20Proceedings%202017.pdf) (Letöltés időpontja: 2017. 07. 26.)

Stevenson, Robert C.: *Not-so friendly fire: An Australian taxonomy for fratricide*. Abstract. Land Warfare Studies Centre, 2006. Working Paper No. 128. [https://www.army.gov.au/sites/g/files/net1846/f/wp128-not-so\\_friendly\\_fire\\_robert\\_stevenson.pdf](https://www.army.gov.au/sites/g/files/net1846/f/wp128-not-so_friendly_fire_robert_stevenson.pdf)

Sztankai Krisztián: *A kulturális félreértésekből adódó veszélyek műveleti területen, és egy új, hatékony rendszer bemutatása ennek csökkentésére*. Honvédségi Szemle, 2015/5. szám. [http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/53085/hsz\\_2015-5..pdf](http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/53085/hsz_2015-5..pdf)

<http://counterjihadreport.com/tag/green-on-blue-attacks/>

<https://creepingsharia.wordpress.com/2012/09/24/pentagon-orders-islamic-sensitivity-training-for-us-troops-after-afghans-murder-them/>

<http://www.kalasznyikov.hu/dokumentumok/natojelek.pdf>

[http://www.longwarjournal.org/archives/2012/08/green-on-blue\\_attack.php](http://www.longwarjournal.org/archives/2012/08/green-on-blue_attack.php)

## A HVK TUDOMÁNYOS SZAKKÖNYVTÁR KÖNYVAJÁNLÓJA

Pintér Tamás, Rózsafi János, Stencinger Norbert:

*Magyar ezredek a Doberdó-fennsík védelmében*  
(Nagy Háború Kutatásért Közhasznú Alapítvány, 2017, 4500 Ft)

Peter Lee: *Igazságháborúk . A klímaváltozás, a katonai beavatkozás és a pénzügyi válság politikai kérdései* (Kossuth Kiadó, 2017, 3990 Ft)

Carole Hillenbrand: *Az iszlám. Új történeti bevezetés* (Kossuth Kiadó, 2016, 3990 Ft)

Norman Ohler: *Totális kábulat* (Kossuth Kiadó, 2017, 3400 Ft)

Szentpéteri Nagy Richard: *Bérc, avagy a joguralom útjai* (Noran Libro, 2017, 3990 Ft)

Bognár Zalán, Jójárt György, Reznák Erzsébet:

*Téglákba vésett történelem. A ceglédi fogolytábor története*  
(Kossuth Múzeum, 2017, 5600 Ft)

Maxim Biller: *Bruno Schulz fejében* (Kossuth Kiadó, 2015, 1990 Ft)

László Ágnes: *Értékteremtők 2017* (Kossuth Kiadó, 2017, 2800 Ft)

Jörg Löhr, Ulrich Promann: *Siker. Hasznos tudás mindenkinek 30 percben* (Kossuth Kiadó, 2017, 995 Ft)

Jörg Werzer: *Érzelmi intelligencia. Hasznos tudás mindenkinek 30 percben*  
(Kossuth Kiadó, 2017, 995 Ft)

Ormos Mária: *A Föld felfedezése és meghódítása* (Kossuth Kiadó, 2016, 3490 Ft)

Dr. Steve Williams: *Német társalgás. Berlitz Nyitott Világ (MP3 CD-vel) – Garantált nyelvtudás könnyedén, gyorsan, szórakoztatóan!* (Kossuth Kiadó, 2010, 3990 Ft)

Simon Sinek: *A jó vezetők esznek utolsóknak. Hogyan építsünk összetartó, lelkes és sikeres csapatot* (HVG Könyvek, 2017, 4200 Ft)

Tim Hardford: *Alkotó rendetlenség. Hogyan legyünk kreatívak és rugalmasak túlszabályozott világunkban?* (HVG Könyvek, 2017, 3900 Ft)

Ken Blonchard, Spencer Johnson:

*Egyperces menedzsment* (HVG Könyvek, 2017, 2900 Ft)

Eva Hoffmann: *Hogyan unatkozunk?* (HVG Könyvek, 2017, 2200 Ft)

Robert Kegan, Lisa Laskow Lohey:

*Immunis a változásra. Hogyan ismerjük fel és győzzük le önmagunk és csapatunk ellenállását?* (HVG Könyvek, 2017, 4500 Ft)

Robert Cialdini: *Előhatás. A meggyőzés forradalma* (HVG Könyvek, 2017, 4900 Ft)

Kaszás György: *Gondolkodjunk, mert vagyunk. 12 kreatív problémamegoldó módszer*  
(HVG Könyvek, 2011, 3500 Ft)

John Purkiss, David Royston-Lee:

*Énmárka. Tedd magad eladhatóvá az Interneten is*  
(HVG Könyvek, 2015, 3900 Ft)

Komjáthy Lajos József alezredes – Csengeri János főhadnagy:

## A TÁVIRÁNYÍTOTT ÉS PILÓTA NÉLKÜLI REPÜLŐRENDSZEREK ALKALMAZÁSI LEHETŐSÉGEI A FELKELŐK ELLENI MŰVELETEK SORÁN

*ÖSSZEFOGLALÓ: A tanulmány áttekintést ad a távirányított és pilóta nélküli repülőrendszerek alkalmazásáról a 20–21. század konfliktusai során. Ismerteti a felkelők elleni műveletek alatt eddig szerzett tapasztalatokat, továbbá kitér eme eszközök alkalmazásának lehetőségeire a felkelők elleni műveletek előkészítésének végrehajtásakor, illetve ezek részterületeire (erők megóvása, felderítés, megsemmisítés stb.).*

*KULCSSZAVAK: hatásalapú műveletek, felkelők elleni műveletek, műveletek előkészítése, távirányított repülőrendszer, pilóta nélküli repülőrendszer*

### BEVEZETÉS

Napjainkban a katonai erő alkalmazása jelentősen változott az elmúlt évszázad fegyveres konfliktusaihoz viszonyítva: jellemző a professzionális, speciálisan kiképzett gyors reagálású kötelékek alkalmazása. Ezeknek az erőknek a felkészítése és kiképzése, valamint a felszerelésük komoly erőforrásokat igényelnek az adott nemzettől, így nagyon fontos, hogy a legmodernebb (leghatékonyabb) eszközökkel segítsük és támogassuk ezeknek az erőknek a harcát. „A pilóta nélküli harcjárművek alkalmazása mögött a katonai műveletek végrehajtásával járó – a végrehajtó állományt fenyegető – kockázatok lehető legkisebb mértékre csökkentésének szándéka áll.”<sup>1</sup>

A pontos és valós felderítés már fél siker, ennek egyik eleme a modern műholdas felderítőrendszerek mellett a fedélzeti személyzet nélküli repülőgép, illetve a hozzájuk tartozó eszközrendszer és földi személyzet – az idetartozó fogalmakat később fejthetjük ki – alkalmazása, de ezek az eszközök a harcbiztosítás és -támogatás területén is kiválóan alkalmazhatóak. Írásunkban példákkal alátámasztva vizsgáljuk ezeknek az eszközöknek az alkalmazási lehetőségeit a felkelők elleni műveletek során, valamint bemutatjuk az eddigi tapasztalatokat, eredményeket is.

### MIK IS VALÓJÁBAN A FEDÉLZETI SZEMÉLYZET NÉLKÜLI REPÜLŐRENDSZEREK?

Először is a távoli irányítási vagy távirányítási technológiáról kell beszélnünk, amely lehetővé teszi, hogy egy eszközt vagy rendszert (például földi jármű, repülőgép, rádiólokátor, légi irányítási rendszer stb.) a fedélzeten vagy az eszköz közelében való jelenlétünk hiányában

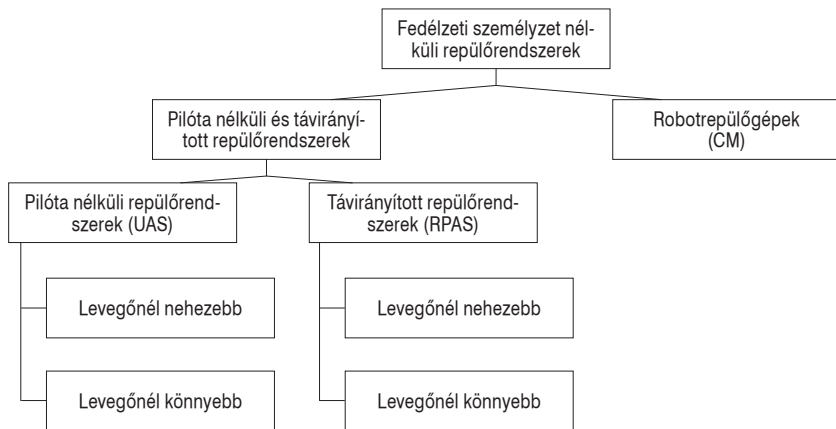
<sup>1</sup> Horváth Tibor: A Magyar Honvédség befejezett szárazföldi műveletei Afganisztánban: tapasztalatgyűjtemény. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Budapest, 2014, 67–72.

alkalmazni, üzemeltetni tudjunk. A fedélzeti személyzet nélküli légi rendszerek, eszközök tekintetében a szakirodalom két nagy csoportot képez. Az első csoportba a pilóta nélküli és a távirányított repülőrendszereket (Unmanned Aircraft System – UAS; Remotely Piloted Aircraft System – RPAS) soroljuk, a másik csoportot az úgynevezett robotrepülőgépek – vagy tükörfordításban cirkálórakéták (Cruise Missile – CM) – alkotják.

Ezek után tehát határozzuk meg a különbséget a távirányított repülőrendszerek, illetve a robotrepülőgépek között. A robotrepülőgép egy irányított fegyverfajta, amely a célig tartó utat a levegőben a repülőgépekhez hasonlóan, előre programozott útvonalon és töréspontokon keresztül, az aerodinamikai felhajtóerő segítségével a levegőben maradván stb. teszi meg, majd a célhoz érve becsapódáskor megsemmisül. A távirányított repülőrendszer – melyben a légi jármű lehet merev- vagy forgószárnyas – többször felhasználható (különösen a földi elemei) sokoldalú eszközhalmaz, melynek repülő platformja fegyverek, zavaró-, felderítő- és megfigyelőeszközök hordozására és alkalmazására képes. Az ilyen rendszerek alkalmazhatósága a mikroelektronika fejlődésével folyamatosan bővül.

Különbséget kell tennünk továbbá az úgynevezett távirányított és a pilóta nélküli (vagy automatizált) légi rendszerek között, ahogy teszi ezt például a brit Királyi Légierő alapvető légi és űrdoktrínája is. A távirányított repülőrendszer egy olyan eszközcsoport, melynek légi (végrehajtó) egysége fedélzetén személyzet nem tartózkodik, irányítását egy távoli helyről hajtják végre. A pilóta nélküli légi rendszerek esetében szintén nem tartózkodik személyzet a légi járművön, illetve nem egy adott személy általi folyamatos, hanem programozott irányításról és felügyeletről beszélünk, melyben emberi beavatkozás által utólagos módosítások tehetők. Mindkét csoportnál a légi rendszerelem esetében megtalálhatóak az aerodinamikai felhajtóerőt, illetve az arkhimédészi felhajtóerőt kihasználó eszközök, tehát az úgynevezett levegőnél nehezebb és a levegőnél könnyebb légi járművek, továbbá a levegőnél nehezebb eszközök esetében elérhetőek a merev- és a forgószárnyas konstrukciók is.

Korábban jellemző volt, hogy az előbbi fogalmak csupán magára a légi eszközre vonatkoztak (például pilóta nélküli repülőgép – unmanned aerial vehicle), míg az adatkapcsolat létrehozására alkalmas eszközökre, a földi irányító- és kiszolgálószemélyzetre, irányító berendezésekre stb. nem utaltak, mára azonban elterjedt ezeknek az eszközöknek a rendszerszinten történő szemlélése, így a fogalmak utolsó szava a *rendszer* szóra cserélődött.



1. ábra A fedélzeti személyzet nélküli repülőrendszerek csoportosítása (Szerkesztették a szerzők)

A fegyverek történetében technológiai vízvonalat képviselnek a fedélzeti személyzet nélküli repülőrendszerek. Hasonló fordulatról lehet beszélni, mint amelyet egykor a lőpor, a gőzhajtás vagy a nukleáris fegyver megjelenése jelentett. Olyan lehetőségek nyílnak meg, amelyekről egy nemzedékkel korábban még csak álmodni lehetett – fogalmazott Peter W. Singer, a washingtoni Brookings Intézet szakértője.

Felosztásukat alapvetően a maximális felszállótömeg, a hatósugár – robotrepülőgép esetében a hatótávolság –, a maximális repülési magasság és a repülési időtartam szerint teszik meg, de a következő szempontok alapján is végezhető a rendszerezés:

- felépítés (merev-, forgószárnyas és hibrid eszközök);
- felhasználás módja (egyszeri és többszöri);
- meghajtás módja (dugattyús, gázturbinás és elektromotoros);
- irányítás módja (távírányítású, programvezérelt és kombinált vezérlésű);
- indítás módja (földi és légi indítású);
- visszatérés módja (leszállással, ejtőernyővel, elfogóhálóval, nem tér vissza);
- repülési jellemzők (sebesség, magasság, hatósugár/hatótáv, repülési időtartam szerint);
- rendeltetés (alkalmazás) alapján.<sup>2</sup>

## A PILÓTA NÉLKÜLI ÉS A TÁVIRÁNYÍTOTT REPÜLŐRENDSZEREK ALKALMAZÁSI MÓDJAI

Napjainkban a távirányított repülőrendszerek alkalmazása került előtérbe mind a felkészítés, mind pedig a harctámogatás és a harcbiztosítás területén, de automatizált rendszereket is alkalmaznak. A folyamatos fejlődés mellett ma a következő feladatokra használjuk e rendszereket:

- hírszerzés, megfigyelés, felderítés;
- célmegjelölés irányított fegyverek számára;
- tűzérési tűzhelyesbítés;
- harci kutató-mentő feladat;
- földi célok elleni csapásmérés;
- harcászati károk felmérése;
- távérzékelés, légi terepfelmérés;
- általános légi felvétel és ortofotó készítése;
- atom-, biológiai és vegyi felderítés;
- légi korai előrejelzés;
- rádióelektronikai felderítés (Signals Intelligence – SIGINT);
- rögtönzött robbanószerkezetek felderítése;
- meteorológiai felderítés;
- rádiótechnikai átjátszás;
- rádióelektronikai zavarás;
- célrepülőgépként éleslövészeteknél.<sup>3</sup>

<sup>2</sup> Dr. Palik Mátyás (szerk.): Pilóta nélküli repülés profiknak és amatőröknek. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2013, 66–68.

<sup>3</sup> Joint Air Power Competence Centre: Strategic Concept of Employment for Unmanned Aircraft Systems in NATO. 7. JAPCC, Kalkar, Germany, 2010. [http://www.japcc.org/wp-content/uploads/UAS\\_CONEMP.pdf](http://www.japcc.org/wp-content/uploads/UAS_CONEMP.pdf) (Letöltés időpontja: 2017. 06. 18.)

Az alkalmazási területek – melyek nagy része a felkelők elleni művelek során is megjelenhet – felsorolása után érdemes áttekinteni, hogy miben mások az RPAS/UAS-ok a fedélzeti személyzettel ellátott légi járművekhez képest. Ezeket a különbségeket előnyös tulajdonságoknak tekinthetjük. Legáltalánosabban elmondható, hogy ezek az eszközök veszélyes terület felett bevethetőek emberi élet kockáztatása nélkül, illetve jellemzően jóval hosszabb időt képesek a célterület felett eltölteni. A parancsnok nagyobb magabiztossággal vállalhatja fel egy nagy kockázatú feladat végrehajtását, továbbá a háttérben sem kell tartani a negatív politikai visszhangoktól és polgári elégedetlenségtől a személyi veszteségekből fakadóan. Képesek sugárszennyezett vagy fertőzött területek fölött méréseket, feladatokat végrehajtani emberi egészségromlás nélkül.

Nagy fontosságú feladatoknál figyelmen kívül hagyhatók olyan tényezők, melyek mellőzése hagyományos légi járművek esetében nem megengedhető. Ilyenek a jelentősen kedvezőtlen időjárási körülmények; a nem megfelelő karbantartási lehetőségek, esetleg a lehetőség hiánya; a siker küszöbén alacsony üzemenyagszint stb. Emellett a repülőrendszerek levegőbe emelkedő eleme akár az emberi tenyér méretét sem haladja meg, de a feladat követelményeitől, bonyolultságától és a hordozandó hasznos tehertől függően annak sokszorososa is lehet. A méret tehát hozzáigazítható a végrehajtandó feladat követelményeihez. Végül lényeges különbség a hosszan tartó jelenlét, a működési idő is, mely időtartam nemritkán eléri a 20 órát, ami többek között nagymértékű képességnövekedést, gazdaságosságot és rugalmasságot jelent. Ballonok esetében – melyek fő feladata a megfigyelés és a felderítés – a levegőben eltölthető idő akár hetekben is mérhető.<sup>4</sup>

Az alkalmazási lehetőségek széles spektruma és az előnyös tulajdonságok nagy száma mellett tisztában kell lennünk e rendszerek képességeinek a határaival is. Az RPAS/UAS-ok magukkal hordozzák a hagyományos repülőgépek korlátait, mint a limitált hasznos teher, az időjárási korlátozások, a függés a földi kiszolgálóelemektől stb. Specifikusnak mondható azonban a korlátozottság az adatkapcsolatban. Irányításukban az adatkapcsolat tökéletlensége nem hátráltat olyan mértékben, mint amikor szenzorai jeleit kellene közel valós időben látnunk, vagy a fegyveralkalmazást lenne szükséges pontosan kontrollálnunk, habár bizonyos esetekben az irányítás folyamatossága is előtérbe kerülhet. Jellemző viszont rájuk, hogy rendelkeznek előre beprogramozott repülési eljárással – vagy ennek lehetőségével – adatkapcsolat-vesztés esetére. Az adatkapcsolat folyamatosságára hatással lehet: elektromágneses zavar; fizikai távolság vagy jelerősség; terepakadály; korlátozott sávzélesség; a napszél; a frekvenciakiosztás számos korlátja. A légköri jellemzők közül az RPAS/UAS-okra a legnagyobb hatással a felszálláskor tapasztalható esetleges „keresztzél” van, vagyis a felszállási irányra merőleges vagy közelítően merőleges nagy erősségű szél. Nagyobb magasságban az erős szél befolyással lehet az üzemenyag-felhasználásra, a levegőben (a célterület felett) eltölthető időre, a célazonosításra, de akár a fegyveralkalmazásra is. A turbulencia (légörvény) szintén negatív hatással van a légi jármű irányítására, befolyásolja a fegyveralkalmazás lehetőségeit és a szenzorok működését (például a képstabilitást). A repülési jellemzőkre negatív hatást gyakorol a jegesedés is, mert nagymértékben ronthatja a repülőeszköz repülési jellemzőit (a legtöbb RPAS/UAV-on nincs jegesedést megelőző/gátló berendezés). Jegesedési veszély esetén a légkör olyan részében kell repülni az eszközzel, ahol annak feltételei nem állnak fent.<sup>5</sup>

<sup>4</sup> Uo.

<sup>5</sup> Uo.

Láthatjuk tehát, hogy a széles körű felhasználhatóság mellett fontos tudatában lennünk a fent említett korlátozó tényezőknek, és akkor még nem említettük az alábbi kategóriákat: egyes típusoknál az éjszakai körülmények jelentette korlátozások; betartandó repülési és légtér szabályok; az adattárolás korlátai; a fegyveralkalmazás következtében légkörbe kerülő füst-, por- és egyéb részecskék; a légi elem fedélzeti rendszereinek esetleges túlmelegedése; illetve további időjárás körülmények, mint erős csapadék, alacsony felhőalap, köd stb. Mindezek ellenére a korábban említett körülmények között és a felsorolt pozitív tulajdonságokat szem előtt tartva igenis van létjogosultságuk ezeknek a rendszereknek, amit az élet is igazol. A megfigyelt tendenciák alapján térnyerésük a fedélzeti személyzettel ellátott repülőgépekhez képest egyre nő. A továbbiakban a felkelők elleni műveletek során betöltött szerepüket és az ebből adódó sajátosságokat ismertetjük.

## AZ RPAS/UAS-OK FELADATAI A FELKELŐK ELLENI MŰVELETEKRE TÖRTÉNŐ FELKÉSZÜLÉS SORÁN

A felkelők elleni (Counter Incurgency – COIN) műveletek során jellemzően nem szükséges robusztus erőket alkalmazni, különösen ami a légi eszközöket és rendszereket illeti. A stratégiai (hadászati) légi művelet ebben az esetben – és ahogy a légierő alapkörnyezetében általában fogalmazzuk – nem azt jelenti, hogy nagy méretű bombázó-repülőgépekkel minél több légi bombát juttassunk célba, tehát nem a végrehajtó eszközön van a hangsúly, hanem azon, hogy elérjük a megfelelő hatást. Az RPAS/UAS-ok ebben az esetben kiváló helyettesítői és/vagy kiegészítői a fedélzeti személyzettel ellátott repülőeszközöknek a harcoló, a harctámogató és a harci kiszolgálóterületen, a fenti alkalmazási lehetőségeknek megfelelően.

Egy COIN-műveletnek számos sajátossága van mind a felkészülés, mind pedig a végrehajtás során. A teljesség igénye nélkül néhány: vallási-etnikai környezet megismerése; bonyolult végrehajtói és támogatórendszer; a végrehajtó, a béketeremtő és a támogatóerők nem honi területen dolgoznak; sajátos együttműködés a legális (elismert) kormányzati és nem kormányzati szervezetekkel, humanitárius szervezetekkel; területre jellemző történelmi hagyományok, szokások stb. A jelenleg érvényes szabályzó szerint a felkészítés a békeműveletekre három fázisban történik: egyéni felkészítés, kötelékfelkészítés és a hadszíntéri (alkalmazási) területen történő felkészítés.

Az első fázisban az egyéni felkészítést segítve az elsődleges az RPAS/UAS-ok által biztosított aktuális légi felvételek megismerése az alkalmazási területről, esetleges célobjektumról, személyekről, azok környezetéről, esetleges megközelítési lehetőségeikről. A különleges erők alkalmazása során a kiválasztott célszemélyről vagy objektumról a legpontosabb információkat szintén e rendszerek segítségével kaphatjuk meg a leggyorsabban, ideértve a környezeti változásokat a kiválasztott cél körül. 2015-ben a Korán-égetések alkalmával az afganisztáni ISAF-misszió több műveleti parancsnokságán (Joint Operations Center – JOC) ilyen, felkészülést segítő felvételek alapján értékelték ki a felháborodott tömegek reakcióit.

A felkészülés során gyakoroltatják az adott katonai törzs felderítő részlegében dolgozó értékelőket a légi felvételek elemzésére, a szemben álló fél által telepített rögtönzött robbanószerkezetek (Improvised Explosive Device – IED) árulkodó jeleinek a felismerésére. Az itt dolgozó törzstisztek felkészítésére külön tanfolyamokat szerveznek, megismertetik őket a szövetségi keretekben használt legújabb képelemző eszközökkel és eljárásokkal. A felkészítés során találkozhatunk továbbá olyan speciális lögyakorlatokkal, amikor a támadó légi célokat RPAS/UAS-okkal imitálják.

A második felkészítési fázisban a kötelékek összekovácsolása és közös tevékenykedése a fő cél. A nemzetközi erők alkalmazása során hangsúlyos a közös munka és felkészítés. A feladat a cél (légi) megjelölésétől az RPAS célra vezetésén át a felvételek elemzéséig és az információknak a felhasználókhöz történő minél gyorsabb eljuttatásáig tart. Különleges erők alkalmazása során a műveleti területen nagyon fontos a pontos információ és a helyzetfelmérés, így nagymértékben csökkenthető a baráti tűzben megsérült katonák száma. A NATO a hálózatalapú<sup>6</sup> adatfeltöltés és felhasználás rendszerét használja egyre nagyobb sikerrel, ezzel csökkenti az ilyen irányú sérüléseket és növeli a harc hatékonyságát.

*„A hálózatközpontú katonai műveletek a szárazföldi haderőnem számára lehetővé teszik számítógépen keresztül az információcserét a többi haderőnemmel és más erőkkel. A parancsnokok állandóan valós képet kapnak a hadszíntéren folyó tevékenységekről, ez alapján a felderítés–célkiválasztás–csapás ideje lényegesen csökkenthető.”<sup>7</sup>* Az ilyen típusú műveletek adatszolgáltatási alapja a műhold és az RPAS/UAS. A felkészítés második fázisában elemzik és számítógépek segítségével gyakoroltatják a felkelőcsoportok elleni harc megvívását a légi felvételek alapján. Különösen nagy figyelmet szentelnek a többnemzeti törzsek összekovácsolására.

A harmadik fázisban történik a hadszíntéri felkészítés. A beérkező katonai alegységek általában három napban hajtanak végre felkészítést, ekkor az éppen aktuális hadszíntéri harc eljárásokat ismertetik velük. Tájékoztatják őket a felkelők által alkalmazott támadóeszközökről (például a 2. és a 3. generációs IED-ekről), megismertetik velük a hadszíntéren alkalmazott RPAS/UAS-ok típusait és alkalmazásuk elveit, pontos információt kapnak az aktuális lakossági érzületről, az etnikai-vallási összetételéről stb.

## AZ RPAS/UAS-OK ALKALMAZÁSÁNAK MÓDJAI A FELKELŐK ELLENI MŰVELETEK SORÁN

Hogyan és mire tudjuk alkalmazni a távirányított repülőrendszereket a felkészülést, felkészítést követő feladat-végrehajtáskor. Az alkalmazási területeket alapvetően három csoportra oszthatjuk: támadás, érzékelés és egyéb feladatkörök.

A támadás során egyelőre általában földi célpontok elleni alkalmazás jellemzi a tevékenységüket. Amikor a légtér birtoklásáért folytatott tevékenységre kiemelt figyelmet szükséges fordítani, akkor a személyzettel ellátott repülőgépek alkalmazása kerül előtérbe, előnyük (még) jelentős.

Az érzékelés feladatkörben a „hagyományos” felderítésen és megfigyelésen túl olyan speciális feladatokat hajtanak végre, mint atom-, biológiai és vegyi felderítés, elektromágneses kisugárzások bemérése, meteorológiai információgyűjtés, részt vesznek harci vagy általános kutató-mentő feladatokban, előbbiben akár tűztámogatást biztosítóként is (ez tehát határterület), de a harci károk kiértékeléséhez szükséges felvételek, információk begyűjtésében is stb.

Az egyéb kategóriát olyan támogatási feladatok jelentik, mint a rádiótechnikai átjátszás, a rádióelektronikai zavarás és a célrepülőgépként történő alkalmazás éleslövészeteknél, kiképzési feladatok végrehajtásakor.

<sup>6</sup> A hálózatalapú hadviselés lényege, hogy szinte minden információ azonos időben áll a parancsnokok rendelkezésére valamennyi vezetési szinten. Így megteremtődnek a döntés legjobb feltételei.

<sup>7</sup> Szternák György: Gondolatok a hatásalapú- és a hálózatközpontú katonai műveletekről. Hadtudományi Szemle, 2008/3. szám, 5. [http://epa.oszk.hu/02400/02463/00003/pdf/EPA02463\\_hadtudomanyi\\_szemle\\_2008\\_3\\_001-007.pdf](http://epa.oszk.hu/02400/02463/00003/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2008_3_001-007.pdf) (Letöltés időpontja: 2016. 10. 12.)



A következőkben a támadás-tűztámogatás és az érzékelés feladatköröket fejtjük ki részletesebben, külön kiemelve a rögtönzött robbanószerkezetek elleni tevékenységet.

## Támadás, tűztámogatás

Az egyik legfontosabb terület tehát az ellenség tűzzel történő pusztítása. A modern tüzérségi eszközöket ellátták távolságmérő eszközökkel, de a tüzérség tűzcsapásai során – megosztott tűzvezetés esetén, vagy a meredek röppályájú eszközök használatakor – az okozott kár felmérése fontos, kihívásokkal teli feladat. Az eredményesség felméréseinek nagy jelentősége van a személyzettel ellátott légi járművek és az RPAS-ok által végrehajtott támadások esetében is. A tűz eredményének megfigyelése, illetve a tűzhelyesbítés alapja lehet a személyzet nélküli repülőrendszer. Ebben az esetben kiváló megoldásnak bizonyulhat az adott terület felett folyamatos jelenlétet biztosító automatizált repülőrendszer, az UAS. A légi felvételek értékelése során a műveleti központok meghatározhatják azokat a célokat, amelyek akár döntő fontossággal is bírhatnak a békeműveletek végrehajtásakor vagy a felkelők elleni tevékenység során.

Kiindulva a hatásalapú hadviselés filozófiájából és alkalmazva a John A. Warden-féle ötgűrűs célpriorizálási modellt, valamint az ellenség általa rendszerként történő elfogadását, az RPAS/UAV-ok a célterület felett eltölthető hosszú idejük okán kiváló eszközei a célkiválasztási eljárásokban úgynevezett „felbukkanó” célok (time sensitive target) észlelésére, azonosítására és az ellenük való tevékenységre, azok pusztítására. John A. Warden, az Amerikai Egyesült Államok Légierőjének nyugállományú ezredese az első öbölháború során a végrehajtott légi műveletek tervezőcsoportjának vezetője volt. Warden kidolgozott egy úgynevezett ötgűrűs modellt, mely koncentrikus körökből áll, legfontosabb célként, „legbelül” a szemben álló politikai/katonai vezetés helyezkedik el.<sup>8</sup> A vezetés kulcsszereplőit azonban jellemzően csak kitartó felderítés és megfigyelés végrehajtása során tudjuk észlelni és azonosítani, ehhez szükséges a folyamatos jelenlét a műveleti terület felett. Annak érdekében, hogy megfelelő gyorsasággal tudjunk hatni rájuk, nagy pontosságú fegyverzetet is szükséges a levegőben tartanunk. Az ellenség rendszerként való szemlélése úgy tartja, hogy a rendszer megfelelő elemeinek a kiiktatása után a rendszer működésképtelenné válik, a vezető és köre pedig egy ilyen, kultusz- és propagandaorientált rendszerben kiemelkedően fontos célpontként jelenik meg.<sup>9</sup>

Ez adja tehát az RPAS/UAS-ok létjogosultságát a COIN-műveletek során, azaz a (közel) folyamatos jelenlét biztosításának a képessége. Bár megoldható ez a feladat személyzettel ellátott repülőgépekkel is, viszont jóval nagyobb anyagi és eszközráfordítás mellett, továbbá a személyi állomány életét kockáztatva. Rendelkezhetünk akár a légtér birtoklásának legmagasabb szintjével, a légi uralommal is egy terület felett, de a műszaki meghibásodás rizikója mindig fennáll, tehát ilyen esetben sincsenek pilótáink teljes biztonságban (már amennyiben létezik ez az állapot).

<sup>8</sup> Gönczi Gabriella – Krajnc Zoltán: Korunk meghatározó légierő teoretikusa: John A. III. Warden. Hadmérnök, 2010/1. szám, 350., 355–356. [http://hadmernok.hu/2010\\_1\\_gonczy\\_krajnc.pdf](http://hadmernok.hu/2010_1_gonczy_krajnc.pdf) (Letöltés időpontja: 2017. 06. 27.)

<sup>9</sup> 2009. augusztus 5-én hajnali fél kettőkor két AGM-114 Hellfire levegő-föld rakétát indítottak egy amerikai felségjelzésű RPAS-ról Laddahra, egy Vazirisztán (Pakisztán) belső, déli részén elhelyezkedő falura. A célba vett ház egy a tálibokat támogató vallási vezetőhöz, Maulana Ikram-ud-Dinhez tartozott. A támadás tizenkét áldozatának egyike Baitullah Mehsud, a pakisztáni tálibok karizmatikus vezetője volt. <https://www.edouardpflimlin.com/2009/12/01/drones-la-mort-qui-vient-du-ciel/> (Letöltés időpontja: 2017. 06. 27.)

Továbbgondolva és a felkelők harcmodorát alapul véve nemcsak a vezetőik, hanem maguk az egyszerű harcosok sem könnyen beazonosíthatók. Előzőek a nagyfokú védelem, álcázás, rejtés stb. okán, utóbbiak pedig sok esetben nehezen megkülönböztethetők, elhatárolhatók az adott területen élő átlagemberektől. Az előző gondolatmenet tehát ebben az esetben is alkalmazható. Az előbb már említettük, de még egyszer hangsúlyozzuk a nagy pontosságú fegyverek alkalmazásának, illetve a (nem csak légi) fegyverek pontos használatának fontosságát. A NATO által 2016 elején kiadott COIN-doktrína így fogalmaz: a COIN-feladatot „az emberek között, az emberekért” hajtjuk végre.<sup>10</sup> Úgy hisszük, a polgári áldozatejtés következményeit nem szükséges kifejtünk.

Az RPAS/UAS-ok fontos, illetve egyre nélkülözhetetlenebb támogatást biztosítanak a különleges műveleti csoportok alkalmazása során. Kapcsolattartásra, rádiótechnikai átjátszásra, élő mozgókép biztosítására alkalmasak a feladat-végrehajtás helyéről a műveleti központ részére, illetve képesek a kijelölt objektumok rádióelektronikai zavarására, a rádióforgalmazás blokkolására is.

## Érzékelés

Az RPAS/UAV-ok másik szerepköre az érzékelés, melyben a hagyományos felderítési és megfigyelési feladatok mellett egyéb információszerző feladatokat is megkülönböztetünk. Az előbbi és az ebben az alfejezetben megnevezett feladatköröket nem lehet teljesen elkülöníteni egymástól, hiszen a támadás-tűztámogatás során is markánsan megjelenik a felderítés és a megfigyelés, melyeket ugyan le lehetne választani, de véleményünk szerint nem célszerű. Ehelyett inkább úgy fogalmazunk, hogy a szemben álló fél militáns erejének felderítésére, megfigyelésére irányuló feladatokat a támadás témakörében tárgyaljuk.

Jelen alfejezetünk témája, az érzékelés feladatkörébe sorolhatjuk azokat az információszerző feladattípusokat, melyek a szemben álló fél egyéb tevékenységéről vagy egyéb körülményekről a parancsnok információigényének megfelelően adnak helyzetképet, és indirekt módon segítik az ellentevékenységet.

Az RPAS/UAS-ok támogathatják a csapatok mozgását. A különböző menetek, szállítások előkészítése és tervezése során fontos szerepet kapnak: a célkörlet pontos távolsága; az útvonal sajátosságai; illetve az ezen felderített egyéb tényezők. Mindezeket figyelembe kell venni az előkészítés során az üzemanyag-fogyasztás, a menetidő, az erők megóvása, a feladatok stb. betervezése okán.

Tervezés szempontjából a törzsek számára nagy jelentősége lehet a kialakult szándékos tűzkerletek távolságának a saját erőktől; a műveleti területen levő iparterületek, üzemek távolságának a táboroktól és a harcterülettől. A személyzet nélküli repülőrendszerekkel a területről és az objektumokról háromdimenziós légi felvételek készíthetők, amelyek lehetővé teszik a gyorsabb értékelést és célfelismerést.

A táborok, elhelyezési objektumok közelbiztosításának fontos elemét képezhetik az RPAS/UAV-ok. Afganisztánban a Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erő (International Security Assistance Force – ISAF) Mazari-Sarifban lévő táborának védelme érdekében általában egy UH–60 Black Hawk géppár járőrözött a tábor légtérében, de az időjárási viszonyok nem mindig tették lehetővé a repülést. Később áttértek az RPAS/UAV-ok alkalmazására, ami

<sup>10</sup> AJP 3.4.4 Allied Joint Doctrine for Counter Insurgency (COIN). 1-3. Nato Standardization Office, Brussels, 2016.

költséghatékonyabb megoldás volt, illetve kevesebb korlátozással repültek, valamint képesek voltak biztosítani a táborhoz vezető útvonalak és a környező terület megfigyelését. Szintén személyzet nélküli repülőrendszereket alkalmaztak a helyi lakossággal, illetve a különböző vallási csoportokkal történt összetűzések, atrocitások során a tömegreakciók megfigyelésére.<sup>11</sup>

## A rögtönzött robbanóeszközök elleni tevékenység

A felkelők elleni műveletek egyik kulcskérdése a rögtönzött robbanószerkezetek elleni védelem. 2011-ben a koalíciós erők veszteségeit még mindig közel 59%-ban okozták IED-ek.<sup>12</sup> Az IED-ek kivédése komoly erőfeszítést igénylő (eszköz-, mentális, oktatási, kiképzési stb. viszonylatban) bonyolult feladat, amelynek első lépése, hogy azonosítsuk a telepítési helyeiket. Ezeknek az eszközöknek a telepítése, elrejtése azonban nem történik nyom nélkül, a szakavatott szemek például légi felvételek segítségével – a tipikusan árulkodó jeleket keresve – jó eséllyel képesek beazonosítani a „pokolgépeket”. Az RPAS/UAS-ok bevonásával a menetvonal felderítésébe és a menetbiztosítás során végzett tevékenységükkel csökkenthető a robbanóeszközök alkalmazásának a hatékonysága. A békefenntartó műveletek során a légi uralom jellemzően a szövetségesek kezében van, így lehetőség nyílik felderítőrepülés végrehajtására és légi felvételek készítésére a tervezett útvonalon a lehetséges csapdák, lesállítások felderítése érdekében.

A felderítő- és megszüntető tevékenység irányulhat a hálózatra vagy magára a robbanóeszközre. A hálózat humán, toborzó, kiképző, külső-belső támogató elemeinek feltérképezése egyfajta hírszerző tevékenységet igényel, míg a robbanószerkezeteket előállító üzemek, a kihelyezők és a lokációk megtalálása, leleplezése felderítési, megfigyelési feladat. Az IED-ek alkalmazói elrettentő, demoralizáló hatást kívánnak elérni az eszközök alkalmazásával, melyek célpontjai jellemzően társadalmi beágyazottságúak (jelképek, vallási-etnikai csoportok, állami és nem állami szervezetek stb.) vagy maguk a fegyveres erők. A rögtönzött robbanóeszközök elműködésének metódusait, illetve célterületre juttatásuk módjait a felderítés hatékonysága érdekében érdemes szem előtt tartani, tehát hogy mely helyeken és milyen formában találhatóak meg. Az elműködés módjai lehetnek: időzítés, áldozat általi, parancs általi (vezetékes vagy vezeték nélküli). A kijuttatásuk történhet: manuálisan, járművel vagy öngyilkos merénylő által.<sup>13</sup>

Az IED-eket gyakran közösségi területeken helyezik el, a polgári lakosság ellen irányulnak, az alkalmazóik pedig olyan propagandát közvetítenek, amely a pánikot, az elkeseredettséget és a megfélemlítést kihasználva a lakosságot a szövetséges, illetve a békefenntartó erők ellen fordítják. A fegyveres erőket általában az előrevonási, közlekedési, utánpótlási vonalakon támadják IED-ekkel, illetve épületekben elrejtve alkalmazzák őket. A menet (szállítás) megkezdése előtt RPAS bevetésével, illetve az általa készített felvételek alapján a harcvezetési vagy műveleti központ összehasonlító elemző módszerrel felderítheti a letelepített rejtett robbanóeszközöket és az ellenálló-rajtaütő csoportokat. Az éjszakai vagy

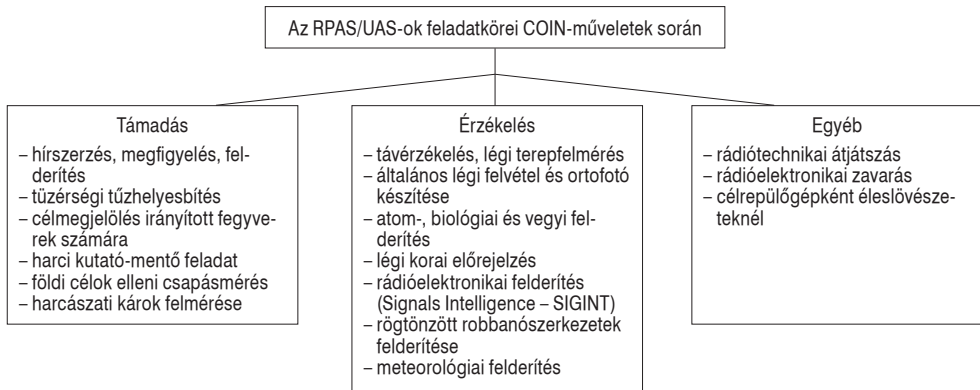
<sup>11</sup> Ilyen esetként említhetjük a tálib holttestek levizelését, az ilyen cselekmények lefényképezését, majd a fotók feltöltését a közösségi médiumokra (például Facebook, Instagram). Történt mindez a nagy felháborodást kiváltó Korán-égetések következtében.

<sup>12</sup> Szternák: i. m. 1.

<sup>13</sup> Joint Air Power Competence Centre: NATO Air and Space Power in Counter-IED Operations. 4–5. JAPCC, Kalkar, Germany, 2011. [http://www.japcc.org/wp-content/uploads/C-IED\\_Update\\_2011\\_web.pdf](http://www.japcc.org/wp-content/uploads/C-IED_Update_2011_web.pdf) (Letöltés időpontja: 2017. 06. 27.)

a rossz látási körülmények természetesen megnehezítik a feladat végrehajtását, de a fejlett szenzortechnológia segítségével nagyrészt e nehézségek áthidalhatók. A korábban már említett hosszú vagy állandó jelenlét megnehezítheti, ellehetlenítheti a felkelők IED-alkalmazási lehetőségeit, valamint rövidebb reakcióidőt tesz lehetővé számunkra az ellentevékenységre.

Az afganisztáni béketámogató műveletek során megtörtént, hogy egy felderített „IED-gyár” megsemmisítésére kijelölt erők a gyár megközelítésére alkalmas útvonalakon elhelyezett rögtönzött robbanószerkezetek és a kedvezőtlen terepviszonyok miatt nem voltak képesek a feladat végrehajtására. A helyzet átlátását RPAS bevetésével javították, majd a parancsnok döntése alapján ugyancsak RPAS segítségével semmisítették meg a robbanóanyaggyárat.



2. ábra A távirányított és a pilóta nélküli repülőrendszerek feladatkörei felkelők elleni műveletek során (Szerkesztették a szerzők)

## AZ RPAS/UAS-OK ELLENI VÉDELEM

Természetesen egy fegyver nemcsak az egyik félnél jelenik meg, hanem a másik oldal is alkalmazhatja, ezért egyre inkább előtérbe kerül a fedélzeti személyzet nélküli repülőrendszerek elleni védelem. A kereskedelemben is elérhető olcsó, kisméretű – de akár egyéb forrásból beszerzett, nagyobb méretű – eszközök miatt fel kell készülnünk a szemben álló fél (felkelők) által alkalmazott RPAS-ok észlelésére és hatástalanítására. Napjainkban kiemelt kérdés a telepített eszközök, a vezetési-irányítási pontok és a manővererők védelme az RPAS/UAV támadásai ellen. Számos lehetőség közül válogathatunk mind az észlelés, mind a védelem tekintetében.

Az észleléshez elérhetőek érzékeny akusztikai rendszerek, melyek a repülőeszköz által kibocsátott zaj alapján képesek meghatározni annak irányát és távolságát, de a repülőeszköz által kibocsátott elektromágneses hullámok is nagyon árulkodóak lehetnek, ha rendelkezésünkre áll a megfelelő felderítőeszköz. Rádióhullámok segítségével is meghatározható a légi rendszerelem iránya, távolsága és mozgási jellemzői, de a nagyon kicsi hatásos visszaverő felülettel rendelkező eszközök ilyenfajta észleléséhez speciális, például a repülő madarakat is érzéklni képes radarokra van szükségünk. Ebben a kategóriában meg kell említenünk a látható fény- és az infravörös tartományban felderíteni képes eszközöket is.<sup>14</sup>

<sup>14</sup> Makkay Imre: Drónok harca. Repüléstudományi Közlemények, 2015/1. szám, 63–68. [http://www.repulestudomany.hu/folyoirat/2015\\_1/2015-1-05-0192-Makkay\\_Imre.pdf](http://www.repulestudomany.hu/folyoirat/2015_1/2015-1-05-0192-Makkay_Imre.pdf) (Letöltés időpontja: 2017. 06. 28.)

A védelmi, elfogási, hatástalanítási célokra is számos lehetőség áll rendelkezésre. Irányított energiájú (lézer-) fegyverek, melyek a repülőeszköz felhevítésével képesek azt működésképtelenné tenni, illetve földre kényszeríteni. Az RPAS-ok ellen hatásos lehet például az eszközt elkapó háló bevetése, illetve léteznek hálövető kézi eszközök is. Elektronikai zavarással elérhető, hogy megszűnik a kapcsolat az irányító és a repülőelem között. Ilyen esetben természetesen fel kell mérni a kockázatot, hogy az irányítás megszűnése után a lezuhanó vagy irányítatlan eszköz kárt tud-e tenni a saját eszközökben, állományban. Alkalmazható a kinetikus hatástalanítás is, amikor egy arra megfelelő fegyverrel és lövedékével semmisítjük meg a légi célt. E fegyver összeköttetésben állhat a felderítőrendszerrel, és annak információi, utasításai alapján semmisíti meg a repülő rendszerelemet, mint például az amerikaiak által kifejlesztett miniatűr légi megsemmisítő rendszer (Lethal Miniature Aerial Munition System – LMAMS).<sup>15</sup> A stacioner eszközök, objektumok védelmére az egyik lehetséges megoldás lehet a Falcon Shield, melyet a fedélzeti személyzet nélküli rendszerek ellen fejlesztettek ki. Komplex rendszer, amely nemcsak felderíti, de hatástalanítja is a nemkívánatos RPAS/UAS-okat.<sup>16</sup> A mozgást végző manővererők védelmére pedig az amerikai Battelle cég által fejlesztett DroneDefender-rendszer lehet alternatíva, amely karabély méretű és fogását tekintve is hasonló mobil eszköz.<sup>17</sup>

## KÖVETKEZTETÉSEK

Mint a fentiekből látható, a személyzet nélküli repülőrendszerek alkalmazása nagymértékben támogatja, elősegítheti a felkelők elleni műveletek sikerét, a katonai veszteségek csökkentését, a polgári áldozatszedés kizárását, illetve minimalizálását. Ugyanakkor bizonyos kockázatot jelent az operátorok részéről az úgynevezett „PlayStation-effektus”<sup>18</sup> esetleges kialakulása, ami veszélyeztetheti az objektív döntést. A kezelő hamarabb hozhat alkalmazási döntést, mint a ténylegesen jelen lévő parancsnok.

Elmondható, hogy a felkelők elleni műveletek során a RPAS/UAS-ok feladatkörei három csoportra oszthatók: támadás-célmegjelölés (direkt ráhatással a szemben álló félre), érzékelés (indirekt támogatás) és egyéb feladatok.

Napjainkban egyre inkább a költséghatékony katonai műveletek kerülnek előtérbe, a hatásalapú műveletek végrehajtása és kialakítása a hálózatalapú tervezéssel a siker egyik biztosítója. Ha ehhez hozzáadjuk a 21. század technológiáját és technikai eszközeit, akkor a siker elérésének esélye jelentősen megnövekszik.

Véleményünk szerint a RPAS-ok alkalmazását már szakasz-, illetve a különleges erők esetében tűzcsoporszinten érdemes lenne tervezni. E rendszerek feladata az adatszolgáltatás

<sup>15</sup> Makkay: i. m. 68–70.

<sup>16</sup> Falcon Shield. <http://www.us.selex-es.com/-/falconshield> (Letöltés időpontja: 2016. 11. 21.)

<sup>17</sup> DroneDefender. <http://www.battelle.org/our-work/national-security/tactical-systems/battelle-dronedefender> (Letöltés időpontja: 2016. 11. 21.)

<sup>18</sup> A „PlayStation-mentalitás” kifejezést Philip Alston kezdte el használni: „...az operátorok több ezer mérföldre vannak a harctértől, és a műveletekben kizárólag számítógép-monitorok és audiokapcsolat segítségével vesznek részt, fennáll a veszélye egyfajta „PlayStation-mentalitás” kialakulásának az emberöléssel kapcsolatban. Képzési programokat kell biztosítaniuk azon drónoperátorok részére, akik soha nem voltak kitëve a harc kockázatainak és szigorának, ily módon nincs meg bennük a humanitárius jog iránti tisztelet, és elkötelezettség más hasonló garanciák betartására.” Varga Attila Ferenc: A drónok, mint a kockázatmentes hadviselés eszközei. *Hadtudományi Szemle*, 2013/2. szám, 50. [http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi\\_szemle/szamok/2013/2013\\_2/2013\\_2\\_hm\\_varga\\_attila.pdf](http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2013/2013_2/2013_2_hm_varga_attila.pdf) (Letöltés időpontja: 2017. 06. 28.)

mellett az esetleges híradástechnikai eszközök blokkolása is lehet, így alkalmazásukkal biztosítani lehetne, hogy a célszemélynek elfogásakor ne legyen lehetősége a segítség hívásra. A feladatuk alapszinten e kiemelt célpontok (személyek, eszközök) megsemmisítése, ugyanakkor fel kell készülni arra, hogy a felkelők is alkalmaznak RPAS/UAS-okat. Különösen várható ez stacioner objektumok (vezetési pontok, kormányzati épületek, kiképzőbázisok,<sup>19</sup> informatikai központok, ipari létesítmények) ellen. Ezért a modern, 21. századi felkelők elleni műveletekben nem szabad megfélemleni az ilyen eszközök elleni védelemről sem, a katonai és a politikai vezetők védelmére pedig külön figyelmet kell szentelni a felkelők elleni tevékenység során. Mind a két fél – a békefenntartók és a felkelők – törekszik a karizmatikus vezetők semlegesítésére.<sup>20</sup>

## FELHASZNÁLT IRODALOM

- AJP 3.4.4 Allied Joint Doctrine for Counter Insurgency (COIN). Nato Standardization Office, Brussels, 2016.
- Gönczi Gabriella – Krajnc Zoltán: *Korunk meghatározó légi erő teoretikusa: John A. III. Warden*. Hadmérnök, 2010/1. [http://hadmernok.hu/2010\\_1\\_gonczy\\_krajnc.pdf](http://hadmernok.hu/2010_1_gonczy_krajnc.pdf)
- Horváth Tibor: *A Magyar Honvédség befejezett szárazföldi műveletei Afganisztánban: tapasztalatgyűjtemény*. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Budapest, 2014.
- Joint Air Power Competence Centre: NATO Air and Space Power in Counter-IED Operations. JAPCC, Kalkar, Germany, 2011. [http://www.japcc.org/wp-content/uploads/C-IED\\_Update\\_2011\\_web.pdf](http://www.japcc.org/wp-content/uploads/C-IED_Update_2011_web.pdf)
- Joint Air Power Competence Centre: Strategic Concept of Employment for Unmanned Aircraft Systems in NATO. JAPCC, Kalkar, Germany, 2010. [http://www.japcc.org/wp-content/uploads/UAS\\_CONEMP.pdf](http://www.japcc.org/wp-content/uploads/UAS_CONEMP.pdf)
- Makkay Imre: *Drónok harca*. Repüléstudományi Közlemények, 2015/1. [http://www.repulestudomany.hu/folyoirat/2015\\_1/2015-1-05-0192-Makkay\\_Imre.pdf](http://www.repulestudomany.hu/folyoirat/2015_1/2015-1-05-0192-Makkay_Imre.pdf)
- Dr. Palik Mátyás (szerk.): *Pilóta nélküli repülés profiknak és amatőröknek*. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2013.
- Szternák György: *Gondolatok a hatásalapú- és a hálózatközpontú katonai műveletekről*. Hadtudományi Szemle, 2008/3. [http://epa.oszk.hu/02400/02463/00003/pdf/EPA02463\\_hadtudomanyi\\_szemle\\_2008\\_3\\_001-007.pdf](http://epa.oszk.hu/02400/02463/00003/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2008_3_001-007.pdf)
- Varga Attila Ferenc: *A drónok, mint a kockázatmentes hadviselés eszközei*. Hadtudományi Szemle, 2013/2. [http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi\\_szemle/szamok/2013/2013\\_2/2013\\_2\\_hm\\_varga\\_attila.pdf](http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2013/2013_2/2013_2_hm_varga_attila.pdf)
- <http://hu.euronews.com/2015/02/09/dron-olte-meg-a-terroristak-helyi-parancsnokat-afganisztanban>
- <http://www.battelle.org/our-work/national-security/tactical-systems/battelle-dronedefender>
- <http://www.hirado.hu/2016/10/12/dront-vetett-be-az-islam-allam-irakban/>
- <http://www.us.selex-es.com/-/falconshield> (Letöltés időpontja: 2016. 11. 21.)
- <https://www.edouardpflimlin.com/2009/12/01/drones-la-mort-qui-vient-du-ciel/>

<sup>19</sup> Az Iszlám Állam 2016. október 2-án hajtott végre RPAS-támadást a szövetséges koalíciós erők ellen. Irakban két francia katona megsérült, két pesmerga katona meghalt. Drónt vetett be az Iszlám Állam Irakban. <http://www.hirado.hu/2016/10/12/dront-vetett-be-az-islam-allam-irakban/> (Letöltés időpontja: 2016. 10. 12.)

<sup>20</sup> RPAS által végrehajtott NATO-légicsapás végzett Abdul Rauf Molla egykori tálib vezérrel, aki felesküdött a másik szélsőséges szervezetre, az Iszlám Államra. A támadásban további öt iszlám szélsőséges veszítette életét. Drón ölte meg a terroristák helyi parancsnokát Afganisztánban. <http://hu.euronews.com/2015/02/09/dron-olte-meg-a-terroristak-helyi-parancsnokat-afganisztanban> (Letöltés időpontja: 2016. 10. 12.)

Pákozdi Márta sz. őrnagy:

## A HŐSIESSÉG MINT A BÁTORSÁG EGYIK ÚTJA

ÖSSZEFOGLALÓ: *Mit jelent ma hősnek lenni? Sokan erre a kérdésre azt válaszolnák, „hősnek kell lenni ahhoz, hogy a világban éljünk”. Mindenképpen elgondolkodtató. De mit jelenthet mindez egy katonára számára, akitől az emberek elvárják, hogy minden körülmények között, önfeláldozóan, élete árán is megvédje őket, az állam polgárait? Vajon mit mond mindezekről a pozitív pszichológia? E kérdések arra ösztönözték a szerzőt, hogy részletesen is áttekintse a bátorság mint erényhez kapcsolódó hősiesség, mint erősség témakörét, bízva abban, hogy az általa közvetített információk átadásával segítheti katonatársai „hot point”-okon történő szerepvállalásait.*

KULCSSZAVAK: *bátorság, kitartás, hősiesség, katonaság*

### BEVEZETÉS

Katonának lenni sosem volt könnyű feladat. Megfelelni a különböző katonai kihívásoknak – a fegyverek mesteri kezelése, hadgyakorlatok, különböző kiképzések, missziós szerepvállalások – igazán embert próbáló feladat. Az is tény azonban, hogy az erős, kitartó, elhivatott szakemberek közül is többen egyre nehezebben viselik a katonai pálya kihívásait. E gondolatok mentén elindulva próbálok segítséget nyújtani mindazon katonatársaimnak, akik hősiesen teljesítik a napi feladatokat, és azoknak is, akik éppen a hadsereg elhagyásának gondolatával foglalkoznak.

A bátorság mint erény megismeréséhez Peterson és Seligman 2004-ben megjelent, „A személyiség erősségei és erényei” (Character Strengths and Virtues – a továbbiakban: CSV) című kötetének<sup>1</sup> gondolatait hívom segítségül. A szerzők könyvükben hat alapértéket különböztetnek meg, amelyek csaknem minden kultúrában a boldogság forrásának tekinthetők: a tudást, a bátorságot, az emberiséget, az igazságot, a mértékletességet és a transzcendenciát, melyeknek különféle le- és elágazásai vannak. Így e hat erényhez összesen 24 erősség tartozik.

Seligman kiindulópontja – a hagyományos pszichológia és pszichiátria hatalmas tudásbázisára alapozva – az volt, hogy az ember képes választani és döntéseket hozni. Hangsúlyozta, hogy a pszichológiának legalább ugyanannyi figyelmet kell fordítani az erősségekre, mint a gyengeségekre. Ennek okán kiemelte, hogy annak az embernek az élete is fontos, aki nem produkál mentális betegséget, a „Mentális rendellenességek körmeghatározó és statisztikai kézikönyve” (Diagnostic Statistical Manual of Mental Disorders – DSM) lapjain fellelhető tüneteket. Ennek köszönhetően Seligmanék elkészítették a DSM ellenpárját, a CSV-t, mely útmutatóként szolgálhat a kutatók mellett a *hétköznapi emberek számára is az életükben előforduló nehézségek, akadályok leküzdésében, személyes fejlődésük elősegítésében.*<sup>2</sup>

<sup>1</sup> Christopher Peterson – Martin Seligman: Character Strengths and Virtues. Oxford University Press, 2004, 197–228.

<sup>2</sup> Uo.

Seligman és munkatársai, Katherine Dahsgaard irányításával feldolgozták Arisztotelész és Platon, Aquinói Szent Tamás és Szent Ágoston, Konfuciusz, Buddha, Lao-ce, Benjamin Franklin írásait, merítettek az Ótestamentumból, a Talmudból, a busidóból (a szamarájok erkölcsi kódexéből), a Koránból és az ókori ind bölcséleti művekből, az upanisadokból – nagyjából mintegy kétszáz „erénykatalógust” böngészve végig. Legnagyobb meglepetésükre a fent említett hat erény a közel háromezer év alatt a világunkban található kultúrák mind-egyike számára fontos volt.<sup>3</sup> Ezt a hat erényt szinte az összes vallás és filozófiai hagyomány elfogadja, és úgy gondolják, hogy sikerül velük megragadni a „jó karakter” fogalmát. A mérésükre kifejlesztett kérdőívek közül egy – a felnőttek számára készült, 240 kérdésből álló kérdőív – regisztrációt követően magyar nyelven is elérhető.<sup>4</sup> A kitöltés után szintén magyar nyelven megjelenő eredmény a domináns erősségtől lefele irányulóan egy-egy mondatban jeleníti meg az erősségeket (24 erősségre vonatkozóan), melyek figyelembevételével a napi életben történő boldogulás egyik útja lehet.

## A BÁTORSÁGOT ALKOTÓ ERŐSSÉGEK

A bátorságot alkotó erősségek az akaratereő széles körű gyakorlását foglalják magukban kívánatos, ám bizonytalan kimenetelű célokkal kapcsolatban. Csupán azok a cselekvések tekinthetőek a bátorság megnyilvánulásának, amelyeket nagy nehézségek árán viszünk véghez. Kivétel nélkül mindenhol erénynek tekintik, és minden kultúrának megvannak az ezt az erősséget megtestesítő hősei.<sup>5</sup> A hősiesség, a kitartás és az integritás jelenti az erény elérésének három, általánosan elfogadott útját. Az életerő, mely érzéseket is megjelenít, további vizsgálat tárgyát képezi. Érdeemes megjegyezni, hogy az akaratereő mint az egyik legfontosabb belső erő, nagymértékben jelen van egy bátor, hősi cselekedet végrehajtása során, azonban a pozitív pszichológusok könyvükben külön erősséggként nem emelik ki. E kérdéskör azonban mégis igen érdekes lehet a kutatók számára.

A következőkben tekintsük át részletesen a bátorságot és erősségeit.

A *bátorság* nem más, mint akaratunk révén elérni céljainkat (külső, belső) akadályokkal szemben is.

A bátorság erősségei:<sup>6</sup>

1. *Hősiesség, vitézség, merészség* (szűkebb értelemben vett bátorság). Nem riadni vissza a fenyegetésektől, kihívásoktól, fájdalomtól vagy a nehézségektől. Bátran megtenni akár népszerűtlen dolgokat is. A hősiesség többet jelent, mint az életveszélyben, fizikai létünk fenyegetésekor mutatott merészség; a népszerűtlen, bonyolult vagy veszélyes intellektuális, illetve érzelmi álláspontok felvállalása is ide tartozik. „Akkor is kiállok bizonyos dolgok mellett, ha sokan nem értenek egyet velem.”

2. *Kitartás, buzgalom, szorgalom*. Befejezni azt, amit elkezdtünk, végigvinni egy tevékenységet, ügyet, még akkor is, ha nehézségekbe ütközünk. Amit felvállaltunk, azt mindig el is végezzük, néha még többet is. A kitartás ugyanakkor nem csap át elérhetetlen célokhoz

<sup>3</sup> Oláh Attila: Mi a pozitívuma a pozitív pszichológiának? <http://docplayer.hu/48085-Olah-attila-mi-a-pozitivuma-a-pozitiv-pszichologianak.html> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 11.)

<sup>4</sup> VIA research, személyiség erényei kérdőív: <http://www.viacharacter.org/www/Research/Research-Findings> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 11.)

<sup>5</sup> Lásd Arisztotelész műveit: Eudemoszi Etika. Nagy Etika. (Fordította: Steiger Kornél.) Gondolat, Budapest, 1975.

<sup>6</sup> Peterson–Seligman: i. m.



való kényszeres ragaszkodásba. Az igazán tevékeny ember rugalmas, nem maximalista, hanem realista. Az ambíciónak jó és rossz oldalai egyaránt lehetnek, azonban a jó oldalai egyértelműen idetartoznak. „Amibe belefogok, azt mindig be is fejezem.”

3. *Hitelesség, becsületesség, tisztesség.* Hiteles, őszinte módon bemutatjuk magunkat. Vállalni a felelősséget tetteinkért és szavainkért. Két lábbal a földön járunk, nem akarunk másnak látszani, mint amik vagyunk, „valódi” személyek. Az integritás és a hitelesség többet jelent pusztán igazmondásnál. „Tenmagadhoz légy őszinte, s másokhoz is igaz leszel!” „Mindig állom a szavam.”

4. *Életerő, lelkesedés, energia.* Az életet aktívan, dinamikusan éljük. Megjelenik benne az életérzés. Pszichológiai és testi tényezők közvetlenül és interaktívan kapcsolódnak hozzá. Testi szinten a vitalitás a jó fizikai egészséghez és testi funkcionális működéshez kapcsolódik, mely betegségektől és fáradságtól mentes. Pszichológiai szinten az életerő akarati tapasztalatokon és az Én (self) intra- és interperszonális szintjén tükröződik vissza. A lelki feszültségek, konfliktusok és a stresszorok csökkentik az életerőt. „Tele vagyok energiával.” „Fel vagyok töltődve.” „Ritkán érzem magam kiégve.”<sup>7, 8</sup>

A bátorságot, mint erényt, különböző aspektusokból lehet megközelíteni, és ezek nem is mindig azonosak vagy hasonlóak.

*Comte-Sponville* francia filozófus vitatta a bátorság egyetemességét; emlékeztetett arra, hogy a félelem és az azt legyőző különböző cselekedetek társadalomtól társadalomig változóak, a félelem legyőzésének képessége mindig becsesebb, mint a gyávaság vagy félelenség (bátortalanság).<sup>9</sup>

*Putnam*<sup>10</sup> egy mindent magában foglaló bátorságot három típus alapján határolt be: fizikai, erkölcsi (morális) és pszichés bátorság.

A fizikai bátorság az a típus, amely legyőzi a testi sérülés miatti félelmet vagy halálfélelmet, annak érdekében, hogy megmentse önmagát vagy mások életét.

Az erkölcsi bátorság magában foglalja az etikai integritást vagy hitelességet a barátok, munkatársak, magánélet vagy a presztízs elvesztésének kockázatánál.

A pszichés bátorság tartalmazza mindazt, amit az embertől elvárnak: hogy szembe szálljon egy elgyengítő betegséggel vagy destruktív (romboló) habitussal (viselkedéssel). Ennek a bátorságnak a jellemzője, hogy szembenézzen a saját belső (titkos, rejtett) gonosz szellemével.<sup>11</sup>

Peterson és Seligman követi Putnam iránymutatását, és mindhárom kategóriát a bátorság erénymagjának tekinti. A definíciót nem korlátozzák egyedülállóan kirívó (megdöbbentő) tettekre – a tartós bátorságot szintén nem. Ez felszínre hoz egy lehetséges, de nyilvánvalóan szükséges megjegyzést a bátorságról: ennek az erőnek ugyanúgy van egy belső, mint egy külső, rejtett énje. Tehát a bátorság nemcsak a megfigyelhető cselekedetekben nyilvánul meg, hanem az észlelések, érzések, motivációk és döntések is részét képezik, amelyek előidéznek azokat.<sup>12</sup>

<sup>7</sup> R. E. Thayer: *Calm energy*. New York, Oxford University Press, 2001.

<sup>8</sup> R. E. Thayer: *The origin of everyday moods: Managing energy, tension and stress*. New York, Oxford University Press, 1996.

<sup>9</sup> Peterson–Seligman: i. m.

<sup>10</sup> Daniel Putnam: *Psychological courage*. Philosophy, Psychiatry and Psychology, 1997.

<sup>11</sup> Arisztotelész *Etikája*. <http://people.inf.elte.hu/bagsaai/ethics.html> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 01.)

<sup>12</sup> Peterson–Seligman: i. m.

Az is tény azonban, hogy a kutatók kezdenek különbséget tenni a morális és fizikai helyzetekre vonatkozó bátorság között, továbbá azt is számításba veszik, hogy kíséri-e félelem, vagy sem.

## A KÜLSŐ ÉS BELSŐ BÁTORSÁG

A bátor ember képes szétválasztani a félelem érzelmi és viselkedéses összetevőit; így a helyzet keltette szubjektív és fizikai reakciók ellenére le tudja gyűrni menekülési vágyát és képes szembenézni a félelemkeltő helyzettel. A félelem hiánya, a vakmerőség vagy az elhamarkodottság nem tekinthető bátorságnak, csakis az, amikor a veszéllyel a félelem ellenére szállunk szembe. A történelem során a bátorság fogalma a „harctéri”, fizikai bátorságon túl kiterjedt az erkölcsi és pszichológiai bátorságra is. Az erkölcsi bátorság olyan dolog mellett kiállni, melyről tudjuk, hogy veszítünk okozza. Idetartoznak például az óriáscégek vagy a kormányok elleni tüntetések résztvevői. Pszichológiai bátorságra utal, ha valaki beteg, érzi, hogy valami nincs rendben, és keres egy újabb orvost, aki meggyógyítja, vagy kipróbál egy új terápiát.

## A BÁTORSÁG FILOZÓFIAI NÉZETEI

Az erények mint módosító (javító) jellegű tényezők vannak jelen életünkben, melyek ellensúlyoznak valamennyi nehézséget, ami elválaszthatatlan az emberi léttől. Tudatosságunk segít megérteni, mit miért teszünk. Megmutatja, miért gondoljuk azt, amit gondolunk, és miért érzünk úgy, ahogy érzünk. Lehetőséget ad a gondolkodásra, mielőtt valamire reagálnánk. Ha azonban nem nézünk magunkba, és nem értjük meg saját egyéniségünk mintázatait, akkor semmilyen változást sem várhatunk magunktól, így ugyanazokat a hibákat fogjuk elkövetni. Ellenben ha befelé tekintünk, felismerjük, melyek azok a meggyőződéseink, érzelmi mintáink, amelyek nem támogatnak bennünket, ezt követően talán megváltozhatunk, de ehhez elengedhetetlenül szükséges a valódi bátorság, hiszen önmagunkkal kell szembemennünk. El kell ismernünk, hogy tévedtünk. Lehet, hogy azzal kell szembenéznünk, amit mások gondoltak rólunk, vagy olyasmivel, amit valamilyen társadalmi elvárásnak gondolunk, sőt talán az is. Sokszor egyszerűbb felhagyni a változás álmával, mint bátorságot meríteni önmagunk kiteljesítésére. A változáshoz szükséges tudatosság fejleszthető azzal, ha időről időre őszinte önvizsgálatot tartunk, figyeljük magunkat, medítálunk.<sup>13, 14</sup>

A *pszichoanalitikus elméletek* szerint a bátorság egy minőség, ami segíti az embereket abban, hogy saját félelmeiket legyőzzék. Ebben az értelemben a bátorság lényeges lehet a lélekgyógyászat vagy bármilyen pszichológiai változásra tett kísérlet során.<sup>15</sup>

*Szociálpszichológiai megközelítésben* a legtöbb hősiességgel, bátorsággal kapcsolatos kutatás a háborút és annak következményeit figyelte meg. Talán a leginkább figyelemre méltó felismerés a háború éveit alatti rendkívüli kihívásokkal való szembenézésből, a kollektív munkavégzésből származott, amely képessé tette az embereket arra, hogy elviseljék és éljék mindennapi életüket, cipeljék a terheket.<sup>16</sup> Egy közösségen belül a kihívással való

<sup>13</sup> Arisztotelész Etikája.

<sup>14</sup> Kiss Barnabás: Pozitív pszichológia – Boldogság, gyere haza! 2010. [http://tablet.magyararancs.hu/lelek/pozitiv\\_pszichologia\\_-\\_boldogsag\\_gyere\\_haza-73267?pageId=104](http://tablet.magyararancs.hu/lelek/pozitiv_pszichologia_-_boldogsag_gyere_haza-73267?pageId=104) (Letöltés időpontja: 2015. 03. 27.)

<sup>15</sup> Thayer 1996.

<sup>16</sup> Peterson–Seligman: i. m.

szembenállás gyakori „velejárói” a kitartás, találatekonyság, kölcsönös segítségnyújtás, kohézió és társadalmi támogatás.

Szociálpszichológusok, pszichoanalitikusok arra a következtetésre jutottak, hogy a bátorság az emberek mindennapi életének részeként van jelen, a kihívásokkal szemben (pl. szituatív bátorság: a 93-as járat utasai 2001. szeptember 11-én saját életük feláldozásával megakadályozták a terroristákat céljaik elérésében). A bátorság fogalma századokon keresztül fokozatosan változott (háborúk, társadalmi és gazdasági válságok), azonban a lelkiismeret szerepe mindvégig hangsúlyos

## TÖRTÉNELMI HÁTTÉR

A hősiesség kiemelkedő helyet foglal el a mitológiában, a népi hagyományokban, a nyugati filozófiában, a korai görög filozófiában és a keleti vallásfilozófiában is.

*Platón*, aki először foglalkozott a bátorság kérdéskörével, azt állította, hogy különbség van a hősiesség (bátorság) és az elhamarkodottság (meggondolatlanság) között.

*Szókratész* megállapításában a hősiesség egyedi tulajdonság, míg az elhamarkodottság, merészség és vakmerőség – amelyeknek nincs előrelátása – közös tulajdonságot képviselnek.

*Platón és Szókratész* nézetében az előrelátás, a bátorság lényeges elkülönítő elem az elhamarkodottsághoz képest.

*Aquinói Szent Tamás* megállapításában az előrelátás (óvatosság) fő erényként jelenik meg, míg a bátorság ehhez képest alárendelt.

*A közelmúlt pszichoanalitikusai* a pszichológiai veszélyre adott gyors válaszként tekintenek a hősiességre (bátorságra).

*Putnam (1997)* vitatta a pszichológiai bátorság fogalmát; véleménye szerint nincs megfelelően „felismerve” az etikában, és bizonygatta a pszichológiai bátorság kapcsolatát az általános félelemmel, mely a saját szokásaink által az alapvető jól-lét szempontjából nélkülözhetetlen.

*C. Goldberg és Simon (1982)* helyeselték, hogy az emberek a bátorságon keresztül nézzenek szembe a mindennapi életükben jelen lévő aggodalmakkal. Állításuk szerint a hős (bátor) tettek énmegegerősítők, ebben a nézetben a bátorság visszatükröződik a cselekedetekben, melyek előnyeként az én mégis képes az emberiséghez kötődő kapcsolatának felállítására. Olyan embereket tanulmányoztak, akik a bátorság extrém tetteiben vettek részt, mint például holokauszt-túlélők, kapcsolatot találtak a bátorság és az emberiséghez tartozás érzése között.

## A BÁTORSÁG „FAJTÁI”

A *fizikai* bátorságot jellemzi a testi sérüléstől vagy a haláltól való félelem legyőzése (csatater, mely bővelkedik a bátorság variációiban).

*Félelem szülte* bátorságnak hívjuk a szégyentől, a gyaláztól és a hasonló megaláztatástól való félelmet, ami a fizikai bátorságot (cselekvésre) ösztönzi.

Az *erkölcsi* bátorság gyakran vonatkozik a mások véleményétől való félelemre. Az erkölcsi bátorság rákényszeríti az egyént, illetve megengedi, hogy meggyőződése szerint cselekedjen a társadalmi félelem vagy gazdasági következmények ellenére. A félelem, ami erkölcsi bátorságot idézhet elő, több formában megjelenhet, például: munka elvesztésétől, szegénységtől, barátok elvesztésétől, kritikától, ellenségektől való félelem. Következményeik lehetnek hosszú vagy rövid távúak.<sup>17</sup>

<sup>17</sup> Arisztotelész Etikája.

Az erkölcsi és fizikai bátorság közötti különbség nyilvánvaló. A közöttük meghúzódo, mintegy egyharmadnyi eltérésben a pszichológiai bátorság játszik szerepet.

Putnam meglátása szerint egy pszichológiai bátorságra szoruló egyén a testi stabilitás elvesztésétől fél. Több millió ember néz szembe saját félelmeivel, aggodásaival nap mint nap – felhasználva saját lelki bátorságát –, mely cselekmények mások számára láthatatlanok.<sup>18</sup>

Az erkölcsi erények katalógusában a bátorság eltúlozva vakmerőséghez vezet, hiányában gyávaságról beszélünk. Mindkettő egyaránt rossz, mert aki mindentől fél, menekül és semmivel sem mer szembeszállni, az gyáva lesz; aki pedig semmitől sem ijed meg, hanem mindenkinek nekitámad, az vakmerővé válik.

Mindezeket a katonai életpályán a következők szerint lehet értelmezni. A katonaság egy erős alá-főle rendelt függelmi viszony, mely óhatatlanul magával hoz bizonyos emberi motívumokat is. A hatalom drogként működik néhány ember számára, és azt gondolják, hogy ők, akár a rendfokozatuk miatt, akár a beosztásuk által, megtehetnek olyan dolgokat, amelyek sok esetben félelemkeltő helyzetet teremtenek és az emberi méltóság megbántásával járnak. Azonban a tény az, hogy e mögött a hatalom keltette „drog” mögött inkább gyávaság áll, mint bátorság. Könnyebb a hatalom mögé bújva megfélemlíteni másokat, mint adott feladatnál felvállalni önmagunkat.

A bátorság középhatár a gyávaság és a vakmerőség között, középhatár a félelem és a biztonság érzése között. A félelmet keltő dolgokban nem mindig beszélhetünk bátorságról, hisz vannak dolgok, amelyektől kötelesség félni. Ilyen a gyalázat: aki fél tőle, az tisztességes ember. Vagy akkor sem beszélhetünk bátorságról, ha valaki a betegségtől, szegénységtől fél, ezek olyan dolgok, amelyek nem tőlünk függenek, nem a magunk hibájából származnak. Legfélelmetesebb dolognak Arisztotelész a halált jelöli meg, aki ettől nem fél, az nevezhető bátornak, pontosabban az, aki a háborúban néz szembe a halállal, és nem az, aki baleset vagy betegség során. A bátor ember sem rendületlen, ő is érez félelmet, de ellen tud állni az erkölcsi jó kedvéért.

Tekintsük át a külső bátorság mint erény négy erőssége közül a *hősiesség*, *merészség*, *vitézség* és *bátorság* kritériumait, nézzük meg, hogyan azonosíthatóak.

*A hősiesség definíciójának elemei:*

- A hős, vitéz tetteknek önkéntesnek kell lennie, a kikényszerített cselekedet nem tekinthető hősiességnek.
- A hősiesség (bátorság) szükséges „velejárói”: egy kockázat megértése, egy cselekmény következményeinek elfogadása; hajlam arra vonatkozóan, hogy a kockázatot felvállalja, illetve reálisan értékelje azt.
- Potenciális sérülés, veszteség, kockázat, veszély jelenléte.
- A sebezhetőség, veszély érzése nélkül nincs bátorság.
- A bátorság értékes, mert megengedi az embereknek, hogy elfojtsák a veszélyre adandó közvetlen válaszaikat, és kiértékeljék a megfelelő cselekvések körét.

A hősiesség a félelem uralmával jár.

Shelp szerint „az ember talán önként cselekszik veszélyes és ijesztő körülmények között, ahol az aktuális kockázatokat az erejének megfelelően értékeli, annak érdekében, hogy megvédje önmagát vagy másokat”.<sup>19</sup>

<sup>18</sup> Putnam 1997.

<sup>19</sup> Peterson–Seligman: i. m.

Az első világháború hősei közül Lazányi István cselekedetét áttanulmányozva kijelenthető, hogy a fentiekben megfogalmazott állítások alapján valóban hősiei tetteiről beszélhetünk. A feladatot önkéntesen: „tisztek ismételt figyelmeztetése ellenére”, a kockázatot megértve: „az oroszok legélénkebb tüzeiben”, a félelme uralmával: „nyugalommal és elszántsággal”, „bátran egymaga mentette meg” társait a haláltól.<sup>20</sup>

Fontos kiemelni, hogy a katonai rendszabályokat figyelembe véve Lazányi parancsot tagadott meg, és éppen ezzel mentette meg a társait a haláltól. A „parancsmegtagadás” ellenére vitézségi érdemmel jutalmazták cselekedetét.

A hősiei tettet végrehajtó személy nem riad vissza a fenyegetésektől, kihívásoktól, haláltól való félelemtől, fájdalomtól. Bátran megtesz – akár – népszerűtlen dolgokat is. Történelmi prototípusnak nevezik, melyre a háborúk szolgálnak alapul. Fizikai bátorságot azonban nemcsak a harcosok mutatnak a harcmezőn, hanem megfigyelhető a tűzoltóknál a tűzből való menekítése során, valamint a mentősök súlyos balesetnél történő közreműködése esetén is. A közelgő halállal szembeni bátorság nem egyenlő a vakmerőséggel; inkább egy képesség arra vonatkozóan, hogy az ember a félelem ellenére képes legyen cselekedni.

## A HŐSIESSÉG JELLEMZŐI

Először, a hősieiség mint erősség *beteljesítő jelleggel bír*, elégedettséget eredményez – például jogérvényesítés dühös csoporttal szemben, amikor félelmet legyőzve cselekszünk.

Másodszor, a hősieiség *erkölcsi értékítéletként* azonosítható, melyhez a „heroic” és „brave” kifejezések és az azok mögött meghúzódó cselekedetek tartoznak. Minden kultúrának megvannak a saját ünneptelt hősiei (heroes). A hősieiséget mint erősséget önmagáért értékeljük, noha gyakran jár pozitív következményekkel. A hőstetteket végrehajtó személyeket jutalmazzák. Hangsúlyozandó azonban, hogy a jutalom a cselekvésben önmagában rejlik, nem abban, hogy pozitív érzések keletkeznek bennünk. Arisztotelész szerint külső tényezők hatására végrehajtott cselekvés nem tekinthető erénynek, mert azt a jutalom ígérete vagy külső kényszer irányítja.

Harmadszor, a hősieiségben megjelenik a *szerepnység*, partnerség, az emberi tisztelet, vagyis *nem lekicsinyelni másokat*: hősiek „felmagasztalása” látottak, hallottak alapján, mely cselekvésre ösztönöz másokat. Íme, egy sokat mesélt bátorságtörténet: „Sauer Mátyás a 23. gyalogezred közvéteze október 2-án Milánónál egy súlyosan sebesült közvétezt pillantott meg, aki állásainkhoz szeretett volna kúszni. Sauer közvétez parancs nélkül, az ellenséges tüzellel nem törődve, kiment a lövésszárokból a drótakadályokig. Az akadály alatt futóárkot ásott és odakúszott a sebesült bajtársához. Az állandóan fokozódó tüzelel közben bajtársát visszahozta állásainkba, és átadta a szanitéceknak.”<sup>21</sup>

Negyedszer, a hősieiségnek *nem szerepnésés ellentéte* a gyávaság vagy akaraterő hiánya. Idetartoznak még a bénító aggodalmak, neurózisok, melyek a bátorság hiányában sújtanak bennünket. A klinikai pszichológusok, neurológusok számtalan tanulmányban feltárták ezen állapotok negatív aspektusait.

Ötödször, a hősieiség *vonás jellegű*: azaz olyan pszichológiai jellemző, mely számos különböző helyzetben megjelenik és időbeli stabilitást mutat. A bátorság tehát egy jellemvonás volna? A szakemberek véleménye eltérő. Kreativitás vagy bátorság? – teszük fel a kérdést

<sup>20</sup> Hősök Naptára. <http://www.hungarianarmedforces.com/hosoknaptara/2015/150326.htm> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 01.)

<sup>21</sup> Hősök Naptára. <http://www.hungarianarmedforces.com/hosoknaptara/> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 01.)

sokan. Maga a tett sajátossága jellemzi, vagy a személy, aki végrehajtotta? Hány bátor tett kell ahhoz, hogy valakit bátornak nevezünk? A katonák sincsenek jutalmazva többszörösen Becsület Érdemrenddel. Egy egyedi helyzetben előforduló, egyszeri hősi cselekedetből nem következtethetünk arra, hogy a háttérben a bátorság erénye áll. Finfgeld e tárgykörben úgy fogalmaz, „ha a bátorság egy jellemvonás, akkor bizonyítékokat kell keresnünk az e világi megnyilvánulásokra”.<sup>22</sup> Érdekes tapasztalat, hogy ha valaki folyamatosan bátran cselekszik, az egyszer kimagasló bátor tettet is végrehajt.

Hatodszor, a hősiesség *sajátossága* abban áll, hogy tisztán elkülöníthető a többi erőstől, bár lehet, hogy kapcsolatban áll a becsületességgel és a kitartással.

Hetedszer, a hősiességnek vannak cselekvésre ösztönző *mintaképei, ideáljai*, melyekhez neveket, csoportokat és az általuk végrehajtott vitéz tetteket tudjuk társítani. A világháborúk számos hőstettet szolgáltattak, de mai korunkban is találkozhatunk olyan személyekkel, akik meggyőző erővel mutatják be ezen erősséget.

Nyolcadszor, a hősiességnek vannak *csodagyerekei*. Tizenéves gyerekek, akik korán és elképesztő hatékonysággal használják erősségeiket mások megmentésére.<sup>23</sup>

Kilencedszer, a hősiesség *hiányozhat is*, vagyis akiknél hiányzik a bátorság, azok gyávák. A sürgős helyzetben bekövetkező gyávaságot a szociálpszichológusok pluralista tudatlanságként kezelik. Azt javasolják, hogy vizualizáljunk egy szituációt arra vonatkozóan, hogy adott helyzetben hogyan kellene cselekednünk, mely rávezet bennünket arra, hogy a félelem keltette helyzetben csupán gyávák vagyunk, és nem tudatlanok.

Tizedszer, az *intézmények és rítusok szerepe*. Az intézmények és szokások, rituálék által biztosított egy „gyakorlóterep”, ahol a gyerekek és serdülők egy biztonságos közegben, valós körülményeket hűen utánzó szituációban fejleszthetik önmagukat, megtanulhatják azt, hogy mit kell cselekedni akkor, amikor a félelem felbukkan. A kultúra szerepmmodelljei lehetnek valóságok – katonák, tűzoltók –, akik automatikusan cselekednek vészhelyzetben, a félelem ellenére.

A hősiesség (bátorság) jelentése helyzetfüggő, ami a társadalmi beállítódás, kultúra, valamint tudomány területén eltérően jelenhet meg.<sup>24</sup>

## KUTATÁSOK

A kiterjedt irodalommal szemben kevés empirikus kutatást végeztek e témakörben – a bátorság alulkutatott terület, melynek egyik oka az lehet, hogy nehéz olyan laborkörülményeket létrehozni, melyekben a bátorság mérésére alkalmas feltételek rendelkezésre állnának.<sup>25</sup>

A legtöbb létező kutatás esettanulmány, interjú, elméleti forogatókönyvekre alapozott válaszok gyűjteménye. Szemben a többi erénnyel, itt nincsenek pszichológiai skálák, melyekkel az egyéni különbségek mérhetők lennének.

Hiányoznak a megbízható és érvényes mérések, kevés a jól dokumentált fordítás. A létező kutatás(ok) azonban az alábbi – kevés, lehetséges – kapcsolatokat, összefüggéseket (korrelátumokat) tárták fel:

<sup>22</sup> Deborah L. Finfgeld: Courage as a process of pushing beyond the struggle. Qualitative Health Research, 1999.

<sup>23</sup> Piaget, J.: The moral judgment of the child. New York, Free Press, 1932/1965.

<sup>24</sup> Peterson–Seligman: i. m.

<sup>25</sup> Carl Rogers: On becoming a person: A therapist's view of psychotherapy. Boston, MA, Houghton Mifflin, 1961.

- proszociális orientáció;
- belső kontroll;
- önérvényesítés, önbizalom;
- függetlenség és szabadság értékelése;
- társadalom számára végzett hasznos munka értékelése;
- öröm elhalasztásának képessége;
- többtípusú érzelmi állapot egyszerre történő megtapasztalása;
- életkor;
- kockázat;
- cselekményorientáció;
- kontextusbeni tudás;
- stressz alatti alacsony arousal-szint;
- azonosulás másokkal vagy emberi közösséggel.<sup>26</sup>

## BÁTORSÁG ÉS A SZOCIÁLIS KÖRNYEZET

Rothschild és Miethe tanulmánya alapján a hősiesség legalább olyan veszélyes lehet, mint amennyire értékes tud lenni, ha az eredménye nem egyértelműen elfogadható vagy pozitív a környezet számára. A nem egyértelműen pozitív hőstett következményei lehetnek: depresszió, szorongás, tehetetlenség, érzések visszafojtása, mások iránti bizalmatlanság, romló fizikai egészség, pénzügyi hanyatlás és családi problémák. Ezek leginkább akkor fordulhatnak elő, amikor az egyénben felmerül az önvád: „Valóban helyesen cselekedtem?” Talán hívható néha így is: értelmetlen bátorság, céltalan hősködés.<sup>27</sup>

A bátor tetteknek a társadalmi közösségekben is következményei vannak. Azokban a népi kis csoportokban vagy társadalmi egységekben, ahol a csoport tagjai szemtanúi más emberek bátor tetteinek, megtapasztalhatják az „emelkedés” érzését, ami bátor cselekedetek végrehajtására ösztönözheti őket. Rachmann különösen bátor katonákból álló csoportokat tanulmányozott, ilyen volt a 442. ezredharccsoport (442nd Regiment Combat Team), mely az USA haderejének legtöbb kitüntetést szerzett egysége volt a második világháborúban, amely kizárólag *niszeikből*, második generációs amerikai japánokból állt, s az olasz, francia és német hadszíntéren vetették be.<sup>28</sup>

## MIT GONDOLNAK A KUTATÓK?

A vizsgálatok során nagyon sok fontos, megoldatlan kérdés merült fel. A fiatalabb vagy az idősebb embereknél valószínűbb, hogy belebonyolódjanak testi bátorságot igénylő (hős-) tettekbe? Inkább az idősebb emberekre jellemző, vagy a fiatalabbakra, hogy erkölcsileg hős (bátor) tettet hajtsanak végre? A pszichológiai bátorság növekszik vagy csökken az életkorral?

Sokkal többet tudunk arról, hogy az emberek hogyan gondolkodnak a hősiességről (bátorságról), mint arról, hogy hogyan cselekednek bátran. Míg a nagyon fiatal gyerekek inkább testi (hős-) cselekedeteket észlelnek (érezkelnek), mint mások lélektani bátorságát, addig a serdülőknek fejlettebb lélektani komplexitásérzésük van, és ennél fogva megértik a

<sup>26</sup> Peterson–Seligman: i. m.

<sup>27</sup> Uo.

<sup>28</sup> J. E. Ware – C. D. Sherbourne, C. D.: The MOS 36-Item Short-Form Health Survey (SF-36): I. Conceptual framework and item selection. *Medical Care*, 30, 1992, 473–483.

társadalmi kockázatokat. A felnőttek a bátorság gyakorlati részeként jobban képesek megérteni a félelmet, részben azért, mert ők képesek konceptualizálni, és tapasztalatok útján megvitatni a többtípusú érzelmek (emóciók) versengését.<sup>29</sup> Az irodalom egy egyedfejlődési tendenciát javasol annak felmérésére, hogy mit jelent bátornak (hősnek) lenni, amely azonban csak kevés „nyomot” biztosít annak a megítélésére, hogy hogyan változik az élettartamon keresztül az, hogy egy egyén bátorsággal – hősként – cselekszik.

Cavanagh és Moberg meglátásában a fiatalabbak az öregebb embereknél hajlamosabbak az izgalomkereső viselkedésre. Azok az emberek, akik az izgalomkereső viselkedési hajlandósággal rendelkeznek, könnyebben teljesítenek a félelemmel szemben, mint azok, akik nem rendelkeznek e tulajdonsággal. Megjegyzik azonban, hogy nem lehet egyértelműen szétválasztani az izgalomkeresést és a bátorságot. Ha valaki idegenkedik a magas rizikójú cselekedetektől, még mindig cselekedhet bátrabban, mint egy izgalomkereső, aki lehet, hogy elszalad a kockázatvállalás elől; ezt a jelenséget is érdemes lenne megvizsgálni.<sup>30</sup>

A közelmúltbeli kutatások több tényezőt javasolnak, amelyek képessé tehetik az egyént arra, hogy bátran cselekedjen. Ezek:

- a bátorság támogatása szöveges üzenetekkel;
- proszociális értékek szövegszerű támogatása, sokatmondó igazságon alapulóan;
- erős vezetés;
- bizalom;
- viselkedéssel szembeni tiszta elvárások;
- közösségi kapcsolatok.

Shelp és munkatársai szerint a proszociális orientációt szükséges fejleszteni a bátorság elérése érdekében, továbbá a biztos kötődés és a proszociális szerepmodellek szintén elősegíthetik bátor tettek megnyilvánulásait. Mások azt javasolják, hogy büntessük meg azokat a „bátrakat”, akiknek a tettei negatív következményekkel járnak.<sup>31</sup>

A csoportkohézióra, mely főképp a hadseregeknél fejlett, elsősorban a testi bátorságra ösztönző csoportkölcsonhatás jellemző. A koreai háborúban tanulmányozták a katonák személyiségjegyeit, mely azt mutatta, hogy bátor cselekedeteket a szociálisan érett, értelmesebb és érzelmileg stabil egyének voltak képesek véghez vinni.

Pszichoanalitikusok számos módszert dolgoztak ki és használnak a bátorság fejlesztése érdekében. Ezek a:

- pozitív énmeghatározás;
- magasabb motiváció;
- hibákból való tanulás képességének fejlesztése;
- kitartás.<sup>32</sup>

A nemek kérdéskörét kevés empirikus tanulmány vizsgálta, általában – a haderők összetétele miatt – a férfiak kerültek a fókuszba, de esetenként találkozunk olyan nőkkal is, akiket a bátorságuk, hősiességük miatt érdeméremmel tüntettek ki. Például a 17 éves Baráth Éva civil posta-távíró kisegítő, aki a heves ágyútűz ellenére a helyén maradt, és továbbította a katonai szempontból fontos táviratokat. Hősies helytállásáért Koronás Arany

<sup>29</sup> Peterson–Seligman: i. m.

<sup>30</sup> K. M. Sheldon: The self-concordance model of healthy goal-striving: When personal goals correctly represent the person. 2002.

<sup>31</sup> Richard M. Ryan – Christina Frederick: On energy, personality, and health: Subjective vitality as a dynamic reflection of well-being. *Journal of Personality*, 1997, 529–565.

<sup>32</sup> Peterson–Seligman: i. m.



Érdemkereszt a Vitézségi Érem szalagján kitüntetéssel jutalmazták (Hősök Naptára).<sup>33</sup> Florence Nightingale angol ápolónőt a krími háborúban végzett áldozatos munkájáért Viktória királynő 1883-ban életműve elismeréseképpen Királyi Vörös Kereszt (Royal Red Cross) kitüntetésben részesítette. Majd 1907-ben – első nőként a brit birodalomban – a királytól megkapta az angol Becsületrendet (Order of Merit). Ezen elismerések a hősiességért adományozott érdemrendekkel azonosak.<sup>34</sup>

## ÖSSZEGRZÉS

Megállapítható, hogy kevés empirikus kutatás fókuszál a hősiességre mint alaperősségre, különösen a stabil és általános egyéni különbségek vonatkozásában, számos felismerés – például amelyeket Peterson és Seligman említ – egyetlen tanulmányból ered; a terület sokkal több és mélyebb kutatást követel. Az is tény, hogy a hősiességről szóló kultúraközi és nemzetek közötti összehasonlító tanulmány nagyon ritka. A hős cselekedetek következményeiben és tapasztalataiban rejlő nemi különbségek hasonlóképpen ismeretlenek. A hősiesség társadalmi szempontjai érdekes területet mutatnak a lehetséges kutatásokra vonatkozóan. Míg a hősiesség társadalmi fontossága általában elfogadott, kevés kutatás vizsgálja a hőstett különös társadalmi vonatkozásait. Összességében megállapítható, hogy a hősiességgel kapcsolatos kutatás a pszichológia nyitott határai közül az egyik marad.

## FELHASZNÁLT IRODALOM

Arisztotelész Etikája. <http://people.inf.elte.hu/bagsaai/ethics.html>

Arisztotelész: *Eudemoszi Etika. Nagy Etika.* (Ford.: Steiger Kornél.) Gondolat, Budapest, 1975.

Fingfeld, Deborah L.: *Courage as a process of pushing beyond the struggle.* Qualitative Health Research, 1999.

Florence Nightingale. [https://hu.wikipedia.org/wiki/Florence\\_Nightingale](https://hu.wikipedia.org/wiki/Florence_Nightingale)

Hősök Naptára. <http://www.hungarianarmedforces.com/hosoknaptara/>

Kiss Barnabás: *Pozitív pszichológia – Boldogság, gyere haza!* 2010. [http://tablet.magyararancs.hu/lelek/pozitiv\\_pszichologia\\_-\\_boldogsag\\_gyere\\_haza-73267?pageId=104](http://tablet.magyararancs.hu/lelek/pozitiv_pszichologia_-_boldogsag_gyere_haza-73267?pageId=104)

Oláh Attila: *Mi a pozitívuma a pozitív pszichológiának?* <http://docplayer.hu/48085-Olah-attila-mi-a-pozitivuma-a-pozitiv-pszichologianak.html>

Peterson, Christopher – Seligman, Martin: *Character Strengths and Virtues.* Oxford University Press, 2004.

Piaget, Jean: *The moral judgment of the child.* New York, Free Press, 1932/1965.

Putnam, Daniel: *Psychological courage.* Philosophy, Psychiatry and Psychology, 1997.

Rogers, Carl: *On becoming a person: A therapist's view of psychotherapy.* Boston, MA, Houghton Mifflin, 1961.

Ryan, Richard M. – Frederick, Christina: *On energy, personality, and health: Subjective vitality as a dynamic reflection of well-being.* Journal of Personality, 1997.

<sup>33</sup> Hősök Naptára.

<sup>34</sup> Florence Nightingale, <https://www.ujakropolisz.hu/cikk/florence-nightingale-lampas-holgy> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 02.)

- Sheldon, K. M.: *The self-concordance model of healthy goal-striving: When personal goals correctly represent the person.* 2002.
- Thayer, R. E.: *Calm energy.* New York, Oxford University Press, 2001.
- Thayer, R. E.: *The origin of everyday moods: Managing energy, tension and stress.* New York, Oxford University Press, 1996.
- VIA research, személyiség erőnei kérdőív. <http://www.viacharacter.org/www/Research/Research-Findings>
- Ware, J. E. – Sherbourne, C. D.: *The MOS 36-Item Short-Form Health Survey (SF-36): I. Conceptual framework and item selection.* Medical Care, 30, 1992.

### A HVK TUDOMÁNYOS SZAKKÖNYVTÁR KÖNYVAJÁNLÓJA

- Sebastian Gorka: *A dzsihád legyőzése* / Patmos Records, 2017, 3190 Ft
- Moritz Boerner: *Harag és frusztráció – Hasznos tudás mindenkinek 30 percben* / Kossuth Kiadó, 2017, 995 Ft
- Max Weber: *A tudomány és a politika, mint hivatás* / Kossuth Kiadó, 2017, 1990 Ft
- Oswald Spengler: *A Nyugat alkonya I–II.* / Noran Libro Kiadó, 2011, 8990 Ft
- Fredric Jameson: *A posztmodern, avagy a késői kapitalizmus kulturális logikája* / Noran Libro Kiadó, 2010, 2990 Ft
- Nádori Attila [szerk.]: *Britannica Hungarica kisenciklopédia – Filozófia* / Kossuth Kiadó, 2016, 3990 Ft
- Nádori Attila [szerk.]: *Britannica Hungarica kisenciklopédia – Művészeti stílusok* / Kossuth Kiadó, 2015, 3990 Ft
- Nádori Attila [szerk.]: *Britannica Hungarica kisenciklopédia – Az antik világ – Görögország* / Kossuth Kiadó, 2015, 3490 Ft
- Nádori Attila [szerk.]: *Britannica Hungarica kisenciklopédia – Az antik világ – Róma* / Kossuth Kiadó, 2015, 3490 Ft
- Dési János: *Sajtóstul a házba – Régi és új anekdoták a média világából* / Noran Libro Kiadó, 2017, 2800 Ft
- Mary Frances Budzik, Michael Kerrigan, Charles Phillips:  
*Katolicizmus – Képes enciklopédia* / Kossuth Kiadó, 2012, 3990 Ft
- Ian Harris: *Buddhizmus – képes enciklopédia* / Kossuth Kiadó, 2010, 2490 Ft
- Szunyogh Szabolcs: *Jákób csillaga: Zsidóság – vallás, hagyomány, kultúra* / Noran Libro Kiadó, 2015, 3391 Ft
- Odze György: *Sorstöröttek - Onódy Lajos és Bara Margit története* / Noran Libro Kiadó, 2017, 2380 Ft
- Végel László: *Egy makró emlékiratai* / Noran Libro Kiadó, 2017, 2541 Ft
- Gyömbér Noémi, Kovács Krisztina, Ruzits Éva:  
*Gyereklélek sportcipőben – Fiatalkori és utánpótlás sportpszichológia mindenkinek* / Noran Libro Kiadó, 2016, 3391 Ft
- Kádas Mária: *Kurgáni napló* / Noran Libro Kiadó, 2017, 3825 Ft
- Gyömbér Noémi, Kovács Krisztina, Ruzits Éva:  
*Gyereklélek sportcipőben – Mentális napló sportoló fiataloknak* / Noran Libro Kiadó, 2016, 2040 Ft
- Lothar Seiwert: *Időmenedzsment – Hasznos tudás mindenkinek 30 percben* / Kossuth Kiadó, 2017, 846 Ft
- Frank H. Berndt: *Kiegész – Hasznos tudás mindenkinek 30 percben* / Kossuth Kiadó, 2017, 846 Ft

Taksás Balázs főhadnagy:

## A VÉDELMI IPAR ÉS A KATONAI LOGISZTIKA REJTETT BIZTONSÁGI KOCKÁZATAI NAPJAINK GLOBALIZÁLT VILÁGÁBAN

*ÖSSZEFOGLALÓ: A globalizáció utóbbi évtizedekben tapasztalt erősödése jelentős hatással van számos ország védelmi iparára, mivel egyre több haditechnikai fejlesztés és gyártás történik nemzetközi együttműködés keretében. Ilyen helyzetben a nemzetközi együttműködésben részt vevő államok nemzetgazdaságának védelmi képességei is nagyban függnek a globalizáció alapvető gazdasági törvényszerűségeitől, az értékláncok működésétől, feldarabolódásától és esetleges megszakadásától. Írásában a szerző – példák bemutatásával is – ismerteti az értéklánc transznacionalizálódásával járó kihívásokat és kockázatokat, majd kiemelten vizsgálja a katonai logisztika függőségét az értéklánc működésétől, vagyis a katonai logisztika biztonsági kockázatait a globalizáció függvényében.*

*KULCSSZAVAK: katonai logisztika, védelmi ipar, gazdaságmozgósítás, globalizáció, értéklánc, biztonság*

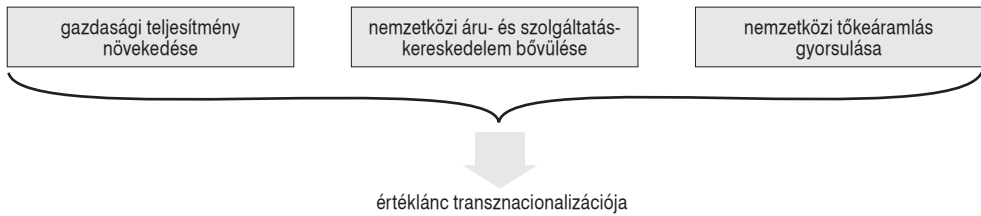
### BEVEZETÉS

Napjainkban a védelmi ipar és a katonai logisztika olyan biztonsági kihívásokkal és kockázatokkal szembesül, amelyeket talán még nem is sikerült teljesen felfognunk és értelmeznünk. Ezek a kihívások és kockázatok a globalizációs folyamatok törvényszerűségeiből adódnak, s ami elfedi őket, az a globális béke viszonylag stabil szintje és a jelentős, kiterjedt hagyományos konfliktusok (háborúk és hidegháborúk) halványuló emléke. Napjaink fejleményei azonban mutatják, hogy – sajnos – nem lehet az örök békességre alapozni. Bár minden jelentős állam szeretne a mai technológiai fejlettségi szint mellett egy szövetséges rendszerek közötti háborút elkerülni, azért egy ilyen lehetséges konfliktussal együtt járó kihívásokat érdemes számba venni. (Már csak azért is, mert – ellentétben a „forró” háborúval – egy hidegháború-közeli állapot kialakulása nem is annyira elképzelhetetlen.)

Jelen írás célja egy ilyen kihívás beazonosítása a nemzetgazdaság védelmi képessége (mozgósítási biztonsága), a védelmi ipar és a hozzá ezer szállal kötődő katonai logisztika területén. Ezért a cikkben röviden áttekintem a globalizáció alapvető gazdasági törvényszerűségeit, az értékláncok működését és feldarabolódását, bemutatom a gazdaságmozgósítás lényegét s a védelmi ipar szerepét a katonai logisztikában, és legvégül ezek láncolatából levezetve azokat a kihívásokat, amelyekkel napjainkban a védelmi képességek fenntartása kapcsán szembesülnünk kell.

### A GLOBALIZÁCIÓ GAZDASÁGI FOLYAMATAI

Ha a globalizáció alapját képező gazdasági folyamatokat akarjuk összegezni, akkor azt a következő ábra segítségével tehetjük meg:



1. ábra *A globalizáció gazdasági folyamatai (Szerkesztette a szerző)*

A kereskedelmi korlátok leépülése, valamint a rohamosan fejlődő és így egyre gyorsabbá és fajlagosan egyre olcsóbbá váló információáramlás és logisztikai lehetőség következtében a kereskedelem bővülése bőven meghaladja a gazdasági növekedés ütemét. Az utóbbi évtizedben újdonságnak a szolgáltatáskereskedelem elképesztő gyorsaságú felfutása tekinthető. Ez pedig azt jelenti, hogy a nemzetgazdaságok teljesítménye egyre inkább függ a kereskedelemtől, azaz napjainkban ugyanakkora jövedelem eléréséhez két-háromszor annyi nemzetközi kereskedelemre van szükség, mint mondjuk 50 évvel korábban.<sup>1</sup>

A tőkepiacok liberalizálása, valamint az információs technológia már említett szárnyalása, illetve a vállalatirányítási módszerek és a technológiák fejlődése következtében a nemzetközi tőkeáramlás értéke a kereskedelem bővülésénél is gyorsabb ütemben nő. A nemzetközi tőkeáramlás felgyorsulását kikényszeríti az erősödő világpiaci verseny, amely a lehető leghatékonyabb működésre kényszeríti a vállalatokat. Ezért a vállalatok a termelési és a szolgáltatási folyamataikat úgy terítik szét a világon a nemzetgazdaságok között, hogy mindegyik folyamat vagy részfolyamat oda kerüljön, ahol az a leghatékonyabban végrehajtható.<sup>2</sup> Ennek következtében a nemzetgazdaságok függősége a külföldi tőke jelenlététől – a kereskedelem-függőséggel párhuzamosan – szintén folyamatosan nő.<sup>3</sup> Az előző két reláció következtében az értékláncok napjaink globalizált világában erőteljesen transznacionalizálódtak.

## AZ ÉRTÉKLÁNC ÉS ANNAK TRANSZNACIONALIZÁCIÓJA

Az előző folyamat értelmezéséhez szükséges az értéklánc fogalmának meghatározása. Ha nagyon egyszerűen akarjuk megfogalmazni, akkor azt írhatjuk le, hogy az értéklánc mindazon folyamatok összessége, amelyek szükségesek ahhoz, hogy egy termék vagy szolgáltatás megszülessen és a fogyasztókhöz eljutva végső felhasználásra kerüljön. Az értéklánc tehát az ötlet megszületésétől a végső fogyasztóhoz történő eljuttatásig tart, s így magában foglalja a kutatást, a fejlesztést, az innovációt, az alap- és segédanyag előállítását, a gyártási eszköz és az alkatrész legyártását, az összeszerelést, a folyamatok közötti logisztikát, az előállításához és a vásárláshoz kapcsolódó szolgáltatásokat (pénzügyi, marketing-, IT- stb. szolgáltatások, értékesítés, szerviz).

<sup>1</sup> Taksás Balázs főhadnagy: Gazdasági biztonsági kihívások napjaink globalizált világában. PhD-értekezés. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2013, 119. <http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/9706/Taks%3%a1s%20Bal%3%a1zs%20%20%3%a9rtekez%3%a9s?sequence=1&isAllowed=y> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 12.)

<sup>2</sup> Lakatos Péter – Szászi Gábor – Taksás Balázs: A logisztikai infrastruktúra szerepe a regionális versenyképesség alakításában. In: Dr. Csath Magdolna (szerk.): Regionális versenyképességi tanulmányok. NKE Szolgáltató Nonprofit Kft., Budapest, 2016, 183.

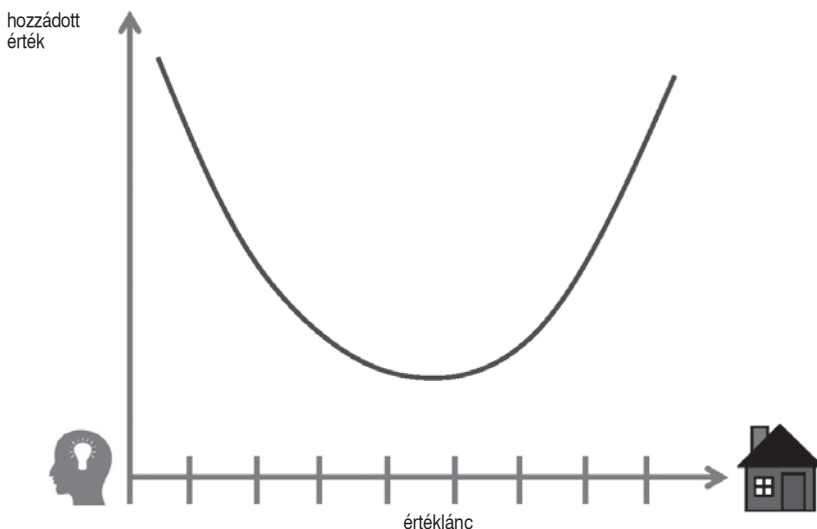
<sup>3</sup> Taksás: i. m. 128.



2. ábra Az értéklánc (Szerkesztette a szerző)

Egy évszázaddal ezelőtt még az volt a jellemző, hogy az értéklánc döntő része egy kézben, jellemzően az innovátor és egyben összeszerelő vállalkozás keretében összpontosult. Szintén jellemző volt a földrajzi koncentrátság is, azaz az értéklánc legtöbb folyamata egy adott ország területén ment végbe.

Az előzőekben leírt globalizációs folyamatoknak köszönhetően mára ez teljesen megváltozott, mind az értéklánc tulajdonosi (felügyeleti), mind pedig a földrajzi koncentrátsága tekintetében. A világgiazi verseny okozta hatékonysági kényszer következtében erőteljes dekoncentráció következett be, vagyis egyrésről az értéklánccok egyre rövidebb szakaszát felügyeli egy-egy szereplő, ugyanakkor viszont az értéklánccok folyamatai erőteljesen transznacionalizálódnak, azaz egy-egy termék és szolgáltatás előállításában egyre több nemzetgazdaság vesz részt. Emiatt egy nemzetgazdaság érték- és jövedelemteremtő folyamatai nagyon nagy mértékben függenek más nemzetgazdaságok folyamataitól, hiszen input és output oldalon szorosan kapcsolódnak, vagyis közös értéklánccot alkotnak. Így ha valamilyen esemény történik az értéklánc valamely pontján – illetve az azt létrehozó nemzetgazdaságban –, akkor az hatással lesz más nemzetgazdaságok adott értéklánc(ok)hoz kötődő folyamataira és a jövedelemtermelő képességére is. Ez az a fontos összefüggés, amelyet a védelmi iparban jelentkező kockázatok megértéséhez látnunk kell. Még egy fontos törvényszerűség van, amit fel kell ismernünk, s ebben a 3. ábra segít.



3. ábra A hozzáadott érték az értéklánc különböző fázisaiban (Szerkesztette a szerző Csath ábrája<sup>4</sup> alapján)

<sup>4</sup> Prof. Dr. Csath Magdolna: Emberarcú versenyképesség. Ludovika Szabadegyetem, előadás, 42. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2015. március 31. [http://uni-nke.hu/uploads/media\\_items/8-csath-magdolna.original.pdf](http://uni-nke.hu/uploads/media_items/8-csath-magdolna.original.pdf) (Letöltés időpontja: 2017. 01. 12.)

Az értéklánc egyes folyamatai során nem ugyanakkora hozzáadott érték, azaz nem ugyanakkora munka- és tőkejövedelem keletkezik. Jellemzően az értéklánc legelején (K+F, innováció) és legvégén (szolgáltatások) található folyamatoknak a legnagyobb a hozzáadott értéke, míg a középső szakasz folyamatainak (alap- és segédanyaggyártás, összeszerelés) a jövedelemtermelő képessége jóval alacsonyabb.<sup>5</sup>

Természetesen minden ország, minden gazdaság próbál a lehető legmagasabb jövedelemtermelő képességre szert tenni, a lehető legmagasabb jövedelemszintre eljutni. Ezért az lesz a jellemző, hogy a legfejlettebb, leggazdagabb országok – amelyek versenyképessége a legjobb, és megtehetik, hogy úgymond „válogathatnak” az értéklánc folyamatai között – a magas hozzáadott értéket létrehozó folyamatokra fognak specializálódni. Bár talán helyesebb fordított logikával megközelíteni a kérdést: pont azért lesznek ők a leggazdagabbak, mert a magas hozzáadott értéket létrehozó folyamatokra szakosodnak. Vagyis napjainkban a legfejlettebb országokban döntően az értékláncok eleje és a vége található meg, s a középső – erősen természeti erőforrás- és munkaigényes – szakaszt jellemzően kiszervezik alacsonyabb fejlettségű, alacsonyabb élet- és bérszínvonalú nemzetgazdaságokba.

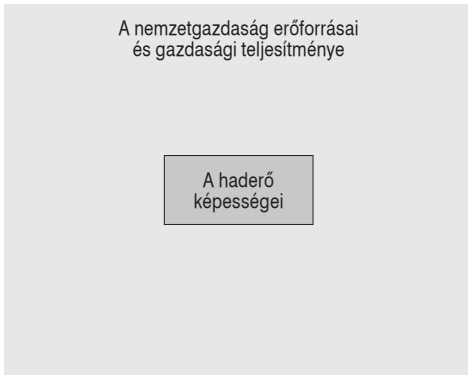
## A NEMZETGAZDASÁG VÉDELEMTÁMOGATÓ KÉPESSÉGE, A VÉDELEMGAZDASÁGI ÉS A KATONAI POTENCIÁL

Az előzőekben leírt folyamatok a védelemgazdasági potenciálon keresztül kapcsolódnak a haderőhöz. A következő alapösszefüggés a haderő outputjára (honvédelmi erejére) mutat rá: erőforrás + képesség = erő.

Az egyenletben az erőforrások alatt a különböző termelési tényezőket értjük, úgymint természeti erőforrások, humán erőforrás (és tudás), tőke és tőkejavak (anyagi készletek, haditechnikai eszközök), vezetési-szervezési tevékenység, információ. Ezeket az erőforrásokat a haderő a nemzetgazdaságból vagy annak segítségével szerzi meg. Képesség alatt pedig azt az általános tudás- és technológiai színvonalat értjük, amely segítségével az előző erőforrásokat a haderő felhasználja.

Békeidőszakban viszonylag egyértelmű a helyzet. A nemzetgazdaság a haderő részére biztosít valamilyen mennyiségű erőforrást, s a haderő képességei ezeknek az átadott erőforrásoknak, valamint a nemzetgazdaság általános tudás- és technológiai színvonalának a függvényében alakulnak ki. Az átadott erőforrások ilyenkor döntően azt a tőkét (jövedelmet) jelentik, amelyet a haderő költségvetési támogatásként megkap. Békeidőszaki hadkötelezettség fennállása esetén a másik átadott erőforrás a humán erőforrás. Ebből a tőkéből biztosíthatja (veheti meg) a számára szükséges többi erőforrást. Minél magasabb ez a tőke (a költségvetési támogatás), annál több erőforrást (magas képzettségű szakembert, kiképzést, készleteket és magas színvonalú haditechnikai eszközöket stb.) tud megvenni, annál nagyobb erőre tesz szert. (4. ábra) Az erőforrások felhasználásának a hatékonysága természetesen legalább annyira számít a kialakítandó erő elérésében, mint az erőforrások nagysága.

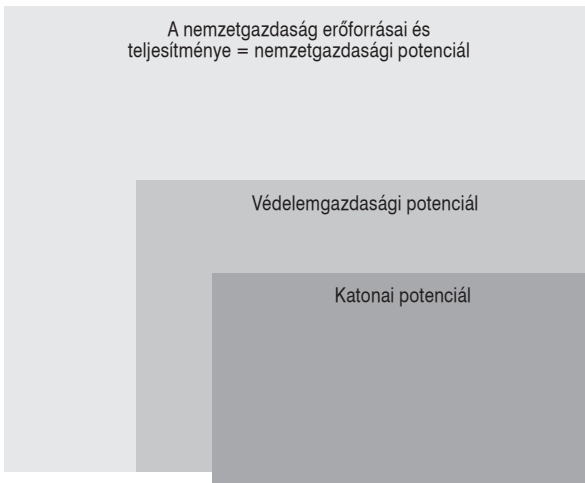
<sup>5</sup> Uo.



4. ábra *A nemzetgazdaság és a haderő kapcsolata békeidőszakban (Szerkesztette a szerző)*

Krízishelyzetekben – hazai terminológiában: a különleges jogrend időszakában – azonban a tőke mellett ugyanolyan fontossá válnak az egyéb erőforrások, valamint a képességszint, azaz a nemzetgazdaság általános technológiai színvonala is. Ilyenkor a nemzetgazdaság mozgósítja erőforrásait a kitűzött cél eléréséért. A védelem érdekében mozgósítható erőforrások által előállítható teljesítményt nevezzük védelemgazdasági potenciálnak. Ezek az erőforrásokon belül azok, amelyek konkrétan katonai célokat is képesek szolgálni, részei a katonai potenciálnak is, hiszen rengeteg olyan erőforrás van, amelynek fontos szerepe lehet a védelemben – a lakosság ellátásában, a polgári védelemben, a katasztrófavédelemben stb. –, de a haderő nem tudja őket felhasználni. Ezek a védelemgazdasági potenciálnak a részei, de nem részei a katonai potenciálnak.

Ezt mutatja be az 5. ábra, amelyen azonban az is jól látható, hogy a katonai potenciálnak van egy olyan része – és ahogy később láthatjuk, egyre inkább növekvő része –, amelyet a nemzetgazdaság önmaga nem képes lefedni. Azaz a mindenkori katonai potenciál függ más nemzetgazdaságok erőforrásaitól és képességeitől. Példának csak annyit, hogy nem minden nemzetgazdaság képes saját magának katonai repülőgépet vagy akár csak annak egyes főbb alkotóelemeit – hajtómű, rakétafegyverzet, felderítőrendszer stb. – előállítani, azokat külföldről kell beszereznie.



5. ábra *A nemzetgazdaság és a haderő kapcsolata krízisidőszakban (Szerkesztette a szerző)*

A védelemgazdasági potenciál azonban szintén nem egy állandó érték, hanem a krízishelyzetben folyamatosan változik. A krízisidőszak kezdetének pillanatában rendelkezésre álló erőforrásokat nevezhetjük statikus elemeknek. (6. ábra.) Idetartoznak a nemzetgazdaság meglévő erőforrásai, mint a népesség (munkaerő), azon belül a különböző védelmi feladatokra felkészített állomány, az infrastruktúra elemei, épületek és objektumok, járművek és szállítóeszközök, anyagi és infrastrukturális készletek, tartalékok stb. A védelem az adott pillanatban ezekkel gazdálkodhat. Ezek igénybevételének lehetőségeit és módjait jogszabályok határozzák meg (házánkban a honvédelmi törvény és a katasztrófavédelmi törvény). Ezek az erőforrások azonban a felhasználás során fogynak, elhasználódnak, tönkremennek. Kérdés, hogy mennyire képes a nemzetgazdaság ezt a fogyást pótolni. Itt jön képbe a védelemgazdasági potenciál dinamikus eleme, a termelési, szolgáltatási (előállítási) képesség. Ha a nemzetgazdaságnak erős ez a képessége, akkor magas színvonalon képes pótolni a fogyó statikus elemeket, és a védelem szintje magasan tartható. Ha azonban ez a termelési és szolgáltatási képesség gyenge, akkor a nemzetgazdaság nem lesz képes magas szinten támogatni a védelmet, pótolni a kiesett erőforrásokat (embereket, eszközöket, készleteket stb.), és a (hon)védelemi képesség csökken.



6. ábra A védelemgazdasági potenciál összetevői (Szerkesztette a szerző)

A védelem – és ezen belül a haderő – ereje tehát döntően attól függ, hogy a saját nemzetgazdaságunk hazai forrásból vagy más szövetséges vagy semleges nemzetgazdaságokból importálva mennyire képes pótolni a krízishelyzet során felhasznált vagy megsemmisült erőforrásokat (statikus elemeket). S hogy ez a képesség mitől függ? Sok összetevője van. Függ például a nemzetgazdaság általános tudás- és technológiai színvonalától. Képzett embereket könnyebb a védelem feladataira bevonni, és ugyanúgy magasabb technológiai színvonalal bonyolultabb és komplexebb tőkejavak (gépek, felszerelések, infrastruktúraelemek, eszközök stb.) állíthatók elő.

E tudás- és technológiai színvonal mellett (előtt?) a legfontosabb tényező az értékláncok megléte. Napjainkban bármilyen anyag, eszköz vagy szolgáltatás, amelyet a (hon)védelem céljából használunk fel, nagyon hosszú és komplex értéklánc végén jön létre. Ezért a védelemgazdasági potenciál dinamikus elemének legkritikusabb tényezője az lesz, hogy mennyire rendelkezünk az értéklánc egészével, illetve mennyire férünk hozzá az értéklánchoz.

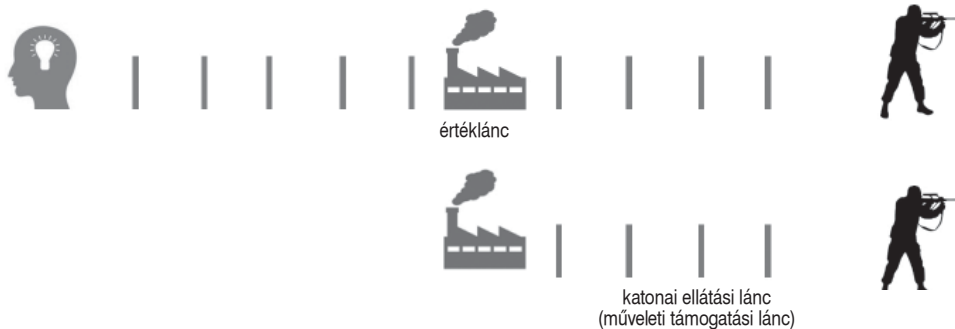
## A KATONAI LOGISZTIKA ÉRTÉKLÁNCFÜGGŐSÉGE

Az előzőekből látható tehát, hogy a katonai logisztika miként tölti be a híd szerepét a nemzetgazdaság (védelemgazdasági potenciál) és a haderő között. A katonai logisztika csak



olyan erőforrásokat képes a haderő számára biztosítani, amelyeket a nemzetgazdaság a krízisidőszakban képes előállítani vagy importból beszerezni.

Ebből az összefüggésből már megérthető a katonai logisztikai értékláncfüggősége is. Ezzel kapcsolatban itt szoktuk elkövetni azt a hibát mi, katonák – és azon belül a katonai logisztikusok –, hogy csak katonai ellátási láncban (műveleti támogatási láncban) gondolkodunk értéklánc helyett. Ez valamilyen szinten természetes, hiszen békeidőszakban a különböző feladatok, kiképzések, műveletek kapcsán döntően csak az ellátási lánc okoz kihívást. A katonai erő és a honvédelmi képesség kapcsán azonban a fő kockázatok az értéklánc egészében rejlenek. Az értéklánc és az ellátási lánc kapcsolatát a 7. ábra mutatja.



7. ábra Az értéklánc és a katonai logisztikai ellátási lánc kapcsolata (Szerkesztette a szerző)

NATO-értelmezés szerint az ellátási lánc a szükséges anyagok, cikkek, felszerelések előállításától annak végső felhasználójáig – az ábrán ezt szemlélteti a katona – történő eljuttatását jelenti.<sup>6</sup> Az értéklánc – a korábban ismertetetteknek (2. ábra) megfelelően – annival több ennél, hogy magában foglalja azokat a folyamatokat is, amelyek ahhoz szükségesek, hogy ezek az anyagok, cikkek, felszerelések elkészüljenek. Látni kell, hogy a végtermék előállítását megelőző folyamatok nélkül a műveleti támogatási lánc teljesen működésképtelen.

Hiába van nekünk például egy szuper teherautógyárunk, ha az nem jut hozzá a gyártáshoz szükséges alkatrészekhez, alkotóelemekhez – futómű, váltó, csavar, gumiabroncs stb. És hiába tudna alkatrészt venni valahonnan, ha az azt gyártó üzem nem jut hozzá a szükséges alapanyagokhoz – alumínium, acél, műanyag stb. És hiába lenne alapanyagforrás, ha az a forrás nem jut hozzá nyersanyaghoz – kőolaj, szén, bauxit, ritkafémek stb. És így tovább.

Ez egy értékláncnak csak egy nagyon leegyszerűsített leírása. Gondoljunk csak bele: egy korszerű híradó vagy informatikai eszközben szinte a teljes periódusos rendszer megtalálható. Napjainkban – köszönhetően a bevezetőben leírt viszonylag magas szintű globális békének – továbbra is természetesnek vesszük, hogy az értéklánc műveleti támogatási láncot megelőző elemei rendelkezésre állnak. Úgy, mint régen, amikor még az alacsonyabb technológiai színvonalon és a globalizáció alacsonyabb szintjén az értéklánccok teljes egészében megtalálhatóak voltak az adott országban. De miért is lenne ez így mondjuk egy konfliktus esetén?

<sup>6</sup> Venekei József alezredes: NATO logisztika és a NATO Műveleti Támogatási Lánc Menedzsment. Hadmérnök, 2012/4. szám, 69. [http://hadmernok.hu/2012\\_4\\_venekei.pdf](http://hadmernok.hu/2012_4_venekei.pdf) (Letöltés időpontja: 2017. 01. 12.)

## A KATONAI LOGISZTIKA BIZTONSÁGI KOCKÁZATAI A GLOBALIZÁCIÓ FÜGGVÉNYÉBEN

A levezetésben elérkeztünk oda, hogy most már beazonosíthatjuk a bevezetésben említett rejtett biztonsági kockázatokat.

### A katonai potenciál növekvő importfüggősége

A technológiai színvonal rohamos növekedésével egyre komplexebb termékek és szolgáltatások születnek, és ez abszolút igaz a hadtudomány területére is. E termékek és szolgáltatások előállítására egyrészt egyre több és speciálisabb tudást, másrészt termelőeszközök, anyagok és egyéb inputok egyre szélesebb körét igényli. Mivel a nemzetgazdaságok nem rendelkeznek ilyen széles spektrumú erőforrásbázissal, ezért egyre kevésbé képesek önmagukban előállítani ezeket a javakat, egyre kevésbé képesek önállóan támogatni a védelmet. A technológiai fejlődés következtében egy adott ország védelemgazdasági potenciálja egyre kevésbé tudja fedezni a katonai potenciál igényét (5. ábra), vagyis hogy háború esetén a katonai erő növelése egyre inkább az importjavakon múlik.

Ezt támasztja alá a védelmi iparban látható hatalmas kereskedelem bővülés – pedig ez a kereskedelem sokkal erőteljesebben szabályozott és felügyelt, mint más szektorokban –, valamint az, hogy a világ haderői egyre több importált eszközt és szolgáltatást vesznek igénybe. Ez a jelenség még a világ leghatalmasabb védelemgazdasági potenciállal meg támogatott haderőinél (Amerikai Egyesült Államok, Oroszország, Nagy-Britannia, Kína, Izrael stb.) is megfigyelhető.

Az előbbihez hozzájárul az is, hogy a bipoláris világrend megszűnése után a korábban szemben álló nagyhatalmi tömbök viszonylag gyorsan és folyamatosan elkezdtek fegyveres erőik létszámát és védelmi kiadásait reálértékét csökkenteni. Emiatt jelentősen csökkent a hadiipari termékek iránti kereslet, amelyet még az olyan újonnan és fajsúlyosan megjelenő keresleti oldali szereplők, mint a Perzsa (Arab)-öböl országai sem tudtak ellensúlyozni. Emiatt jelentős kihasználatlan kapacitások jelentkeztek a kínálati oldalon a hadiipari gyártóknál.

A szűkülő kereslet, az egyre élesedő verseny és a gyengülő profitabilitás végül a gyengébb szereplők elhullásához vagy versenytárs általi felvásárlásához vezetett. Így az 1990-es évek vége óta egy nagyon erős koncentráció alakult ki a hadiiparban. Sokszor korábban stratégiai fontosságúnak tekintett hadiipari vállalatokat kebeleztek be más – gyakran másikkal – országokból – érkezett cégek. Így előfordulhat az is, hogy ugyan az adott ország hadereje nem importból, hanem hazai gyártásból szerzi be haditechnikai eszközét, de ez a belföldi gyártó egy külföldi anyacég tulajdonában van, és adott esetben a külföldi állam befolyása alatt áll. Ezért akár a belföldi beszerzésnél is fennállhatnak kockázatok, hiszen kérdéses, hogy konfliktus esetén az adott ország haditechnikai eszközeinek beszerzési igényére hogyan fog reagálni a külföldi anyavállalat. Hajlandó lesz-e leányvállalatával az adott ország számára eszközöket gyártatni?

E kockázatok csökkentése érdekében sok ország jogrendjébe belefoglalták, hogy krízishelyzetben, különleges jogrend fennállása esetén az állam termelési és szolgáltatási kötelezettséget írhat elő a területén működő cégek számára. De ez – a technológia, a tőke és a munkaerő, valamint az anyagi és a szolgáltatási inputkérdések miatt – sem nyújt

százszázalékos biztonságot. Ez a létszám- és költségvetés-csökkenés, valamint az ebből adódó haditechnikai keresleti visszaesés hazánk esetében is – hangsúlyosan – megfigyelhető.<sup>7</sup>

## A katonai logisztika növekvő függősége az értéklánctól

A katonai potenciál kérdése csak krízishelyzet (konkrétan háború) esetén kerül elő, de az előzőekből látni kell, hogy a globalizációs folyamatok következtében a katonai logisztika működésének már békeidőszakban is komoly kockázatai lehetnek. E kockázatok a növekvő értékláncfüggőségből adódnak. Ahogy az elején leírtam, a globalizált világban ezek az értéklánccok feldarabolódtak, a vállalatok tevékenysége ezért hatalmas mértékben függ nagyon sok más, idegen országokban települt vállalat tevékenységétől, vagy ugyanazon anyavállalat másik, a Föld teljesen eltérő pontján települt leányvállalatának a tevékenységétől. Ennek a kockázatai teljesen egyértelműek. A kereskedelmet, a szállítást nagyon sok tényező akadályozhatja, amelyek szinte azonnal kihathatnak a vállalatok, és így a katonai ellátási lánc (műveleti támogatási lánc) legelején álló vállalatokra is. Ez azt jelenti, hogy ha bármilyen akadály felmerül az értéklánc működésében, akkor a katonai logisztika azzal szembesül, hogy nem képes hozzájutni azokhoz a javakhoz, amelyek szükségesek lennének a feladata ellátásához.

Milyen tényezők veszélyeztethetik vagy akadályozhatják az értéklánc működését? Az első természetesen a politika. A kereskedelem korlátozható vagy teljesen megakadályozható jogi és politikai eszközökkel. Ki lehet vetni szankciókat, embargókat, kereskedelmi korlátozásokat, be lehet vezetni önkéntes exportkorlátozást, kiviteli tilalmat stb. Megakadályozható, hogy egy másik országba vagy szövetséges rendszerbe bejusson az értéklánc adott eleme (embargó), vagy elvághatjuk a saját országunkból, szövetségi rendszerünkben kiinduló értéklánccokat (kiviteli tilalom, exportkorlátozás). Erre tipikus példa, hogyan próbálja a nemzetközi közösség megakadályozni az értékláncon keresztül egyes országok nukleáris fejlesztéseit. Egyszerűen ezekbe az országokba nem exportálhatóak a nukleáris fejlesztés végső folyamatát megelőző értékláncclemek (javak), valamint alapvetően engedélyköteles bármilyen nemzetközi kereskedelem ilyen javakkal. Ez persze adott esetben nem csak a tömegpusztító fegyverek értéklánccával valósítható meg. Elég csak a hidegháborúra és a COCOM-listára<sup>8</sup> gondolni, s arra, hogy milyen nehézségeket okozott ez már akkor is a – napjainkhoz képest jóval kevésbé globalizált és transznacionalizált – szocialista gazdaságoknak.

A kereskedelmet és így az értéklánc működését akadályozhatják szállítási problémák, melyek hátterében szintén állhatnak politikai vagy éppen természeti okok. Az előbbiekhöz tartoznak az olyan esetek, amikor valamelyik tranzitország akadályozza a szállítást, vagy a szállítási útvonal biztonságával kapcsolatban növekednek a kockázatok. Ilyen eset volt például az orosz–ukrán gázvita kapcsán a Közép- és Kelet-Európában kialakult kritikus helyzet 2008–2009 telén, de megemlíthetők a szomáliai anarchia talaján kifejlődött kalóz-

<sup>7</sup> Dr. Pap Andrea: A XIII. Honvédelmi Minisztérium fejezet kiadásainak alakulása a 2005–2013 közötti időszakban. *Hadtudományi Szemle*, 2015/3. szám, 130. [http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi\\_szemle/szamok/2015/2015\\_3/15\\_3\\_tt\\_pappa.pdf](http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2015/2015_3/15_3_tt_pappa.pdf) (Letöltés időpontja: 2017. 01. 12.)

<sup>8</sup> COordinating COMmitte for Multilateral Export Controls – a vezető nyugati államok által 1948–1994 között működtetett bizottság, amely három területen – fegyverzet, atomenergia, kettős rendeltetésű anyagok/eszközök – korlátozta az exportot főképpen a szovjet blokk országaiba. <http://www.referenceforbusiness.com/encyclopedia/Con-Cos/Coordinating-Committee-for-Multilateral-Export-Controls-and-the-Wassenaar-Arrangement.html> (Letöltés időpontja: 2017. 07. 30.)

zkodás okozta szállítási nehézségek, és hasonló ok miatt volt kulcskérdés a Nyugat számára a Szuezi-csatorna biztosítása 1956-ban.

A szállítási és az ellátási akadályok hátterében állhatnak természeti tényezők is. Bár a legtöbb cég az értéklánc egyes elemeinek előállítását próbálja jól és diverzifikáltan megközelíthető helyekre telepíteni, de azért így is merülhetnek fel nehézségek. Erre nagyon jó példa volt a 2011-es cunami Japánban, és az autóiipari értéklánc elektronikai fázisának a függősége a japán gazdaságtól. A cunami következtében nemcsak a japán autógyárak álltak le – miközben a gyárakban nem okozott komolyabb kárt a természeti csapás, ráadásul jelentős részük nem is Japánban termelt –, hanem a Chryslertől kezdve a Jaguaron át számtalan autóiipari óriás. A fő probléma az volt, hogy a kisebb beszállítók közül többen is a szökőár által sújtott térségben működtek, és váltak működésképtelenné.<sup>9</sup>

A napjainkban elterjedt nagyon hatékony, gyakorlatilag raktárkészlet nélkül működő, a beszállítóktól menetrendszerűen érkező alkatrészeket, részegységeket beépítő (just-in-time) termelési rendszerek az értéklánc komolyabb megingásait nem képesek kezelni. Az elektronikai iparágon keresztülhaladó értékláncok – ilyen a hadiipar jelentős része is! – szinte minden esetben kötődnek a japán gazdasághoz, így annak bármilyen okból történő kidőlése azonnal működési fennakadásokat okozhat a javak előállításában. Egyes esetekben a tranzitterületeken keletkező – politikai vagy természeti – akadályok földrajzilag könnyen megkerülhetőek, máskor azonban az elkerülés technikailag nehezen kivitelezhető – például csővezetékes szállítási módszer esetén –, vagy jelentősen költség- és időigényes, például a szárazföldön kiépített, a tengerhajózási útvonal jelentős lerövidítésére szolgáló csatornák elkerülése.

Katonai logisztikai problémát okozhat az is, ha egyszerűen azért nem férünk hozzá az értékláncokhoz, mert valamelyik láncszemnél annyira megugrott a piacon a kereslet, hogy a kínálat nem képes azt lekövetni. A védelmi ipar tipikusan olyan szektor, ahol a kereslet nagyon rugalmas, nagyon gyorsan tud változni, míg a kínálati oldal elég rugalmatlan, sokkal lassabban képes kapacitásmódosítást végrehajtani a kereslet változására reagálva. Ezért előfordulhat, hogy hiába van pénzünk, mégis kiszorulunk a piacról, s nem férünk hozzá valamilyen jószághoz. Ez lehet azért, mert nem elégségesek a kapacitások a megnövekvő kereslet kielégítésére, és a kínálati oldalon lévő szereplők más vevőket választanak, vagy azért, mert azoknak még több pénzük van, esetleg egyéb – politikai, kulturális, ideológiai stb. – okból választják inkább őket. Ilyen hirtelen megugró keresletből adódó helyzetet generált az ukrajnai (polgár)háború a szovjet fegyverrendszerek és haditechnikai eszközök piacán.

Az értékláncfüggőség meglátása azért is fontos, mert így érthetővé válik az a megközelítés, amelyet már az Átfogó Védelmi Jelentés elkészítési munkálata<sup>10</sup> során is folyamatosan hangsúlyoztam: a honvédelmi képességeinkkel kapcsolatban a magyar védelmi ipar békeidőszaki termelésének és kapacitásainak a mérése nem ad semmilyen iránymutatást. Hiszen békeidőszakban az előzőekben leírt kockázatok megléte mellett azért általában az a jellemző, hogy a világon bárholonnan bármit meg lehet venni, ez általában csak pénz kérdése. Háború esetén meg hiába vannak óriási hadiipari gyáraink és kapacitásaink, ha az érték-

<sup>9</sup> Ács Barnabás: Autóiipar-válság – vízőzön után. <http://interjapanmagazin.com/autoipar-valsag-vizozon-utan-2/> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 12.)

<sup>10</sup> Boda József nb. vezérőrnagy – Boldizsár Gábor ezredes – Kovács László ezredes – Orosz Zoltán altábornagy – Padányi József dandártábornok – Resperger István ezredes – Szenes Zoltán ny. vezérezredes: Fókusz és együttműködés. A hadtudomány kutatási feladatai. 9. Honvédségi Szemle, 2016/3. szám, 3–19. [http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/57137/hsz\\_2016-3..pdf](http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/57137/hsz_2016-3..pdf) (Letöltés időpontja: 2017. 01. 12.)

lánchoz nem férünk hozzá, és az összes üzemben áll a termelés, mert például kiderül, hogy nemhogy harckocsit, de a babkonzerv dobozát sem tudjuk előállítani. Egy korábbi példára utalva: az nagyon jó, hogy van egy állami tulajdonú, tehergépjárművek előállítására is képes üzemünk, de erősen kérdéses, hogy egy nemzetközi konfliktus esetén képes lenne-e bármit is gyártani, hiszen döntően összeszerelést végez.

A békeidőszaki tevékenység és kapacitás tehát nem nyújt támpontot a honvédelmi képességeinket illetően. Ehelyett inkább a védelmi ipari értékláncokat kellene vizsgálni. Meg kellene nézni, hogy az értékláncok mekkora szakasza található meg jelenleg hazánkban, illetve szövetségeseinknél, valamint mekkora szakasz megteremtésének a feltételei (technológiai, humán és természeti erőforrás stb.) állnak rendelkezésre. Ez egy nagyon komplex és nehéz vizsgálat lenne, viszont valós képet adna a honvédelmi képességekről, illetve a nemzetgazdaság azt támogató erejéről.

Ha a saját helyzetünkről most akarunk egy nagyon gyors képet alkotni, akkor azt mondhatjuk, hogy nem túl szívdéítő a helyzet. Az elemzések azt mutatják, hogy általánosságban is a magyar gazdaság legnagyobb gyengesége és sebezhetősége – még más kelet-közép-európai országokkal összehasonlítva is – az alacsony szerkezeti diverzifikáltság és a nagyon rövid értékláncok jelenléte.<sup>11</sup> Ha ezeket az értékláncadatokat megnézzük, rájövünk, hogy Magyarország esetében önálló védelmi ipari képességekről teljesen felesleges beszélni.

Természetesen ez nem azt jelenti, hogy nincsen szükség védelmi iparra. Sőt! Minél erősebb jelenléte nemcsak a Magyar Honvédség hazai és nemzetközi feladatainak művelési támogatási láncát segítené, és annak békeidőszaki biztonságát növelné, hanem technológiai és tudásintenzív ágazatként az egész nemzetgazdaságra pozitív hatást gyakorolhatna. Főleg, ha az értéklánc minél nagyobb része – és nem csak összeszerelő, összeállító üzemek – települne nálunk.

Kérdés, hogy a szövetségi rendszerünk, a NATO vagy az EU esetében mi a helyzet. Ha Európát nézzük, rengeteg nagy múltú, kimagasló technológiai színvonalat képviselő védelmi ipari céget találunk. Érdeemes lenne azonban itt is megvizsgálni, hogy a BAE Systems, a Leonardo (Finmeccanica) vagy éppen a KraussMaffei vállalatok termékeinek értékláncából mekkora rész található földrajzilag is Európa területén. Hiszen ahogy azt tanulmányom első részében írtam, a fejlett európai országok az értékláncok elején és a végén lévő folyamatokra szakosodtak, hogy magasabb hozzáadott értéket és nagyobb jövedelmet érjenek el. Ez a specializálódás a védelmi ipar területén – pontosan biztonsági okokból – kevésbé ment végbe, de azért kérdés, hogy az értéklánc mekkora hányadát tartja Európa saját kezében. (Érdekes lenne összehasonlítani például az Amerikai Egyesült Államok helyzetével is.) Mi történne abban az esetben, ha tegyük fel Kína felfüggesztené az exportját Európa felé, ha a japán gazdaság elérhetetlenné válna, vagy éppen Oroszország zárna be teljesen a kaput? Mennyire maradna működőképes Európa védelmi ipara?

Mivel a világgereszkedelem haszna napjainkban nagyobb, mint valaha, és részesül belőle minden nagyhatalom, ezért természetesen senkinek nem érdeke ennek veszélyeztetése. Hiszen az üzlet az üzlet, és például a ritkafémek piacának szinte monopol kínálati posztjából nagyon jól profitál Kína. De sajnos láttunk már olyat a történelemben, hogy a józan ész alulmarad, és felülkerekedik valamilyen ideológia vagy örület. Ráadásul ehhez nem is kell nyílt konfliktus, mert például el lehet képzelni olyan mértékű hidegháborús helyzet kialakulását is, amikor

<sup>11</sup> Pál Roland: Késérő igazság a magyar gazdaságról. [http://www.portfolio.hu/gazdasag/keseru\\_igazsag\\_a\\_magyar\\_gazdasagrol.226788.html](http://www.portfolio.hu/gazdasag/keseru_igazsag_a_magyar_gazdasagrol.226788.html) (Letöltés időpontja: 2017. 01. 12.)

már valószínűleg Oroszország nemigen engedné, hogy a Barátság kőolajvezetéken érkező olajból készült üzemanyagokkal töltsenek fel NATO-járműveket. Vagy gondoljunk csak a volt szocialista EU-tagországok szovjet típusú haditechnikai arzenálja alkatrész-utánpótlásának a forrásaira. Kereskedelmi korlátozások bevezetése a védelmi ipari értékláncok esetében békeidőszakban is sokkal könnyebben elképzelhető, mint bármilyen más ágazat esetén. És ez hamar problémákat okozhat a katonai logisztika számára.

A már békeidőszakban is előfordulható gondok mellett az előzőek azonban azt is jelentik, hogy háború esetén az egyes nemzetgazdaságok egyre kevésbé képesek önmaguk pótolni a felhasznált (megsemmisült, tönkrement) erőforrásokat, javakat – a védelemgazdasági potenciál statikus elemeit. Azaz a védelemgazdasági potenciál dinamikus képességének (6. ábra) meglétével kapcsolatban egyre nagyobb kockázatok állnak fenn. Egy ország vagy szövetség nagyon könnyen azért veszítheti el a háborút, mert nem képes pótolni az elhasznált erőforrásait, mivel a nemzetgazdaság nem rendelkezik a szükséges értékláncokkal, vagy nem fér hozzá azokhoz.

## ÖSSZEFOGLALÁS

Ahogy már a bevezetőben említettem, szerencsére napjainkban egy jelentős kiterjedésű háborús szintet elérő konfliktus kialakulására nagyon kicsi az esély. Ezért talán sokan azt is mondhatják, hogy felesleges ilyen mélységű elemzésekkel foglalkozni. A magam részéről viszont úgy gondolom, hogy nekünk, az ország biztonságát garantálni hivatott személyeknek minden olyan biztonsági kockázatot legalább számon kell tartanunk, amelyekkel kapcsolatos esemény bekövetkezésének a valószínűsége nullánál nagyobb. Az alapvető kockázatkezelési módszerek szerint<sup>12</sup> a bekövetkezés valószínűsége és az okozott hatás nagyságának a függvényében dönthetünk, hogy egy kockázati tényezőt tolerálunk (a toleranciaküszöb alatt), kezelünk vagy átadunk. Nagyon alacsony egy olyan világpolitikai helyzet kialakulásának a valószínűsége, amikor az értékláncokhoz hozzáférhetetlensége miatt a hazai katonai logisztika és a művelési támogatási lánc összeomlana, de a bekövetkező hatás nagyon erős lenne. Ezért mindenképpen érdemes lenne legalább megvizsgálni a védelmi ipari értékláncok helyzetét, ha már a kezelés nem is a Magyar Honvédség szintje, hanem annál jóval magasabban, különböző szakpolitikai (gazdaságpolitikai, iparpolitikai, védelempolitikai stb.) szinteken dől el.

Szerencsére a transznacionalizált védelmi ipari értékláncokkal kapcsolatos, ebben a cikkben összefoglalt biztonsági kockázatok már a hazai hadtudományi kutatásokban is megjelentek.<sup>13</sup> Áttekintésem talán arra mindenképpen jó volt, hogy mélyebben megértsük ennek a biztonsági kockázatnak a hátterét, a mögötte lévő globalizációs folyamatokat, az értékláncok működését, valamint a védelemgazdasági potenciál és a katonai logisztika kettősének az értékláncfüggőségét. De ennél még sokkal jobban el lehetne mélyedni az elemzésekben,

<sup>12</sup> Venekei József alezredes: A katonai logisztikai ellátási lánc koncepció fejlesztésének és alkalmazásának lehetőségei a Nemzeti Közzolgálati Egyetem alap- és mesterszakjainak multinacionális gyakorlati képzési programjaiban. PhD-értekezés. Nemzeti Közzolgálati Egyetem, 2014, 201. <http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/10311/Venekei%20J%20%C3%B3zsef%20%C3%A9rtekez%C3%A9s?sequence=1&isAllowed=y> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 12.)

<sup>13</sup> Szenes Zoltán ny. vezérezredes: A védelemgazdaság helyzete Magyarországon. 15. Katonai Logisztika, 2015/2. szám, 5–52. <https://drive.google.com/file/d/0B2IT5sLzLGdDUHFPbDZjMIBVX1U/view> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 12.)

hiszen lehetne vizsgálni az értékláncfolyamatok erőforrás- és technológiaigényeit is. Olyan dolgokat például, hogy ha most megvan egy adott értékláncfolyamat egy adott országban, akkor annak fenntartása, megtartása mennyire függ például a külföldi tulajdonú transznacionális vállalat technológiai hátterétől vagy éppen a külföldi munkások szakmai tudásától. Mert bizony ezek megléte is eléggé kérdésessé válhat egy konfliktus esetén.

Vagyis a védelemgazdaság és a katonai logisztika területén még nagyon komoly kutatásokat kell végeznünk ahhoz, hogy legalább egy minimális képet kaphassunk arról, mennyire is vagyunk képesesek megvédeni hazánkat. Mert védelemgazdasági potenciál és műveleti támogatási lánc nélkül a legképzettebb katona sem érhet el sikert.

## FELHASZNÁLT IRODALOM

- Ács Barnabás: *Autóipar-válság – vízözön után*. <http://interjapanmagazin.com/autoipar-valsag-vizozon-utan-2/>
- Boda József – Boldizsár Gábor – Kovács László – Orosz Zoltán – Padányi József – Resperger István – Szenes Zoltán: *Fókusz és együttműködés. A hadtudomány kutatási feladatai*. Honvédségi Szemle, 2016/3. szám. [http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/57137/hsz\\_2016-3..pdf](http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/57137/hsz_2016-3..pdf)
- Prof. Dr. Csath Magdolna: *Emberarcú versenyképesség*. Ludovika Szabadegyetem, előadás. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2015. március 31. [http://uni-nke.hu/uploads/media\\_items/8-csath-magdolna.original.pdf](http://uni-nke.hu/uploads/media_items/8-csath-magdolna.original.pdf)
- Lakatos Péter – Szászi Gábor – Taksás Balázs: *A logisztikai infrastruktúra szerepe a regionális versenyképesség alakításában*. In: Csath Magdolna (szerk.): *Regionális versenyképességi tanulmányok*. NKE Szolgáltatató Nonprofit Kft., Budapest, 2016.
- Pál Roland: *Keserű igazság a magyar gazdaságról*. [http://www.portfolio.hu/gazdasag/keseru\\_igazsag\\_a\\_magyar\\_gazdasagrol.226788.html](http://www.portfolio.hu/gazdasag/keseru_igazsag_a_magyar_gazdasagrol.226788.html)
- Dr. Pap Andrea: *A XIII. Honvédelmi Minisztérium fejezet kiadásainak alakulása a 2005–2013 közötti időszakban*. Hadtudományi Szemle, 2015/3. szám. [http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi\\_szemle/szamok/2015/2015\\_3/15\\_3\\_tt\\_pappa.pdf](http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2015/2015_3/15_3_tt_pappa.pdf)
- Szenes Zoltán ny. vezérezredes: *A védelemgazdaság helyzete Magyarországon*. Katonai Logisztika, 2015/2. szám. <https://drive.google.com/file/d/0B2IT5sLzLGdDUHFpBDZjM1BVX1U/view>
- Taksás Balázs főhadnagy: *Gazdasági biztonsági kihívások napjaink globalizált világában*. PhD-értekezés. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2013. <http://m.ludita.uni-nke.hu/reposzitorium/bitstream/handle/11410/9706/Taks%C3%A1s%20Bal%C3%A1zs%20%C3%A9rtekez%C3%A9s?sequence=1&isAllowed=y>
- Venekei József alezredes: *A katonai logisztikai ellátási lánc koncepció fejlesztésének és alkalmazásának lehetőségei a Nemzeti Közszolgálati Egyetem alap- és mesterszakjainak multinacionális gyakorlati képzési programjaiban*. PhD-értekezés. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2014. <http://m.ludita.uni-nke.hu/reposzitorium/bitstream/handle/11410/10311/Venekei%20J%C3%B3zsef%20%C3%A9rtekez%C3%A9s?sequence=1&isAllowed=y>
- Venekei József alezredes: *NATO logisztika és a NATO Műveleti Támogatási Lánc Menedzsment*. Hadmérnök, 2012/4. szám. [http://hadmernok.hu/2012\\_4\\_venekei.pdf](http://hadmernok.hu/2012_4_venekei.pdf)
- <http://www.referenceforbusiness.com/encyclopedia/Con-Cos/Coordinating-Committee-for-Multilateral-Export-Controls-and-the-Wassenaar-Arrangement.html>

Szalkai Iván ny. orvos ezredes:

## A KRÓNIKUS STRESSZHELYZETBEN LÉVŐ ÁLLOMÁNY STRESSZ-SZINTJÉNEK CSÖKKENTÉSE NEUROBIOLÓGIAI MEGKÖZELÍTÉSben

*ÖSSZEFOGLALÁS: A harctevékenységek formája az elmúlt évtizedekben jelentős változásokon esett át, így annak az adott katonai biológiai-pszichológiai egységére gyakorolt hatása is megváltozott. Egyes források szerint az alkalmazási területről hazatérő katonák 20–50%-ánál tapasztalható pszichés sérülés, illetve krónikus stressz. A sérültek, főleg zárt koponyasérülést elszenvedettek között végzett képző és funkcionális vizsgálatok ismételt felvetik az idegrendszeri sérülés oki szerepét a harctéri stressz és következményes betegségei körében. A PTSD-ben (posttraumatic stress disorder – poszttraumás stressz betegség) szenvedő amerikai veteránok között végzett vizsgálatok új terápiás lehetőséget vetnek fel. Fontosnak tűnik az agy anyagcseréjének a helyreállítása ahhoz, hogy a mikrosérülések s azok pszichológiai következményei gyorsabban gyógyuljanak. Ez a kezelés preventív, illetve korai jelleggel, a szerző és kutatótársai által kidolgozott módszerekkel, tábori körülmények között is elkezdhető.*

*KULCSSZAVAK: agyi mikrotrauma, PTSD, poszttraumás stressz betegség, oxigéntartalmú víz*

### BEVEZETÉS

Az elmúlt 20 évben lezajlott aszimmetrikus háborúk tanulmányozásakor (Afganisztán, Irak, Szíria) jelentős változásokat tapasztalunk. Változott a háború jellege, a benne részt vevő parancsnokok, alegységparancsnokok, valamint az egyes katonák felelőssége, harcmodora, de a sérülések összetevői is jelentősen változtak. A döntéshozatal, az önállóság iránti követelmény és felelősség alacsonyabb szintre került. A katonáknak meg kellett ismerniük más kultúrákat – melyek egyes elemeikben a megszokott erkölcsöknek és világgépnek gyökeresen ellentmondanak –, azokhoz alkalmazkodniuk kellett. Megváltozott a harcmodor, gyakorivá vált a lesből történő támadás és a rögtönzött robbanóeszközök alkalmazása. Az ellenség nem várt módon, nem várt módszerrel, nem várt pillanatban jelenik meg és támad.

A változó földrajzi, meteorológiai, kulturális, harcmodorbéli elemek fokozott válaszreakciót kényszerítenek az emberi szervezetre, kialakul a krónikus stressz-szituáció. A klasszikus stressz-elméletben az inger után következik egy fokozott válaszreakció, majd lecseng a folyamat.

Abban a helyzetben, amelyben az aszimmetrikus háborúban részt vevő katonák vannak, a stresszállapot állandósul, amely a megküzdéshez egyéni praktikákat kíván meg. A krónikus stressz elleni küzdelem alapvetően két részből áll: a fizikai és a lelki felkészítésből. Ezek azonban tartósan nem biztos, hogy sikeresen alkalmazhatóak. A krónikus stressz inger tartóssága, a szervezet ellenreakciója befolyásolja az egyén (biológiai, pszichológiai) alkalmazkodó- és reakcióképességét.



## A KRÓNIKUS STRESSZHATÁSOK MEGJELENÉSI FORMÁI

Az emberi szervezetre kifejtett krónikus stresszhatások megjelenési formái a következők:

- a szervezet terhelésviselő képessége csökken,
- a keringési rendszer alkalmazkodóképessége csökken,
- lassulnak egyes fontos mentális folyamatok,
- felborulhat a folyadékháztartás.

A katonai teljesítmény (mint az emberi teljesítmény egyik aspektusa) szélsőséges körülmények közötti alakulása régóta áll több tudományág határterületi kutatásainak homlokterében. Az ötvenes, a hatvanas, majd a nyolcvanas években Mackworth,<sup>1</sup> Pepler<sup>2</sup> és Ramsey<sup>3</sup> munkássága járult hozzá az emberi teljesítmény mérőrendszereinek kidolgozásához. A NATO keretein belül a humán faktor, vagyis az emberi tényező egységes elvek szerinti értékelése egyre fontosabb. Az egészségi alkalmasság, a fáradtság-menedzsment új igényként jelentkezik. A hadviselés és a válsághelyzetek megoldása a jövőben nem a technika színvonalán, hanem az emberi tényezőknél,<sup>4</sup> a harc-képesség megőrzésén és gyors helyreállításán múlik. Olyan humán tényezők kerülnek előtérbe, mint a figyelem, a helyzetfelismerés, a gondolkodás és döntéshozatal sebessége, a vegetatív idegrendszer alkalmazkodó- és szabályzó-képessége.

Az elmúlt évtizedek *humán stressz-válasszal* foglalkozó kutatásai alapján nyilvánvalóvá vált, hogy az endokrin és szervi változások bonyolult pszichoneurológiai szabályozás alatt állnak, illetve hogy a stresszhelyzetek észlelése, valamint az alkalmazkodás során jelentős *egyéni különbségek* tapasztalhatóak. A tartósan fennálló, viszonylag kisebb intenzitású, de elkerülhetetlen mindennapi megterhelések hatására hosszú távon egyensúlyvesztés következhet be, ami maradandó egészségkárosodáshoz is vezethet. Összességében megállapítható, hogy a stressz egészségkárosító hatása gyakrabban áll kapcsolatban krónikus megterhelésekkel, mint akut traumákkal.

A stresszreakció alapvetően gyors válasz a bennünket érintő fenyegető ingerekre. Amennyiben a külső hatás tartósan fennáll, krónikus stresszválaszról beszélünk, amely a belső szervekre a folyamatosan képződő stresszhormonokon keresztül állandó hatással van, s ez az egyensúly felborulásával, adott szervi funkciók gyengülésével jár. A stresszhormonok ösztönzik az alkalmazkodást, amennyiben elősegítik a tapasztalatszerzést, valamint az újszerű helyzetek feldolgozását. Ez azonban csak rövid távú megterhelések esetén működik. A tartós, krónikussá vált stresszreakció a kortizol hormon hatására durván károsíthatja egyes agyi területek neuronális struktúráit. A krónikusan magasabb kortizolszint kapcsolatban áll a zavart emlékezeti funkciókkal. Klinikai vizsgálatok is megerősítik az összefüggést: depressziós, illetve poszttraumás stressz betegségűl szenvedő páciensek esetében jellemző a deklaratív emlékezet zavar.<sup>5</sup>

<sup>1</sup> Mackworth 1950, 268–284.

<sup>2</sup> Pepler 1968, 211–219.

<sup>3</sup> Ramsey 1983, 33–60.

<sup>4</sup> Porkoláb 2017, 3–15.

<sup>5</sup> A deklaratív emlékezet vagy explicit emlékezet az eseményekre és tényekre való emlékezet együttes elnevezése, annak alapján, hogy képesek vagyunk-e tapasztalatainknak tudatába kerülni és a tudat tartalmáról nyelviileg beszámolni. Két alrendszerre van: az egyik a szemantikus emlékezet, amely a világról való tudásunkat, ismereteinket tárolja, a másik az epizodikus emlékezet, amely az egyedi eseményekre való emlékezést teszi lehetővé.

A műveleti körülmények között szolgálatot teljesítő katonát érő külső hatások jelentősen eltérnek a polgári életben keletkező hatásoktól. Ezért ezeket a stresszt kiváltó tényezőket külön érdemes vizsgálni és értelmezni.

Fokozottan jelentkeznek, jelen vannak a környezeti meteorológiai hatások, a veszélyes és mérgező anyagok – gondolván az elmúlt s jelenlegi műveleti tevékenységre jellemző robbanásos sérülésekre. A szállító harc- vagy gépjármű specialitása miatt az alkalmazás során nemcsak mechanikai, hanem hő- és zajterhelés is megjelenik. A belső stresszoroknál a folyadékháztartás zavara jelentősen gyakrabban okoz problémát, mint a polgári életben. Az anyagcsere-zavar nemcsak az éhezést jelenti, hanem a szervek elégtelen energiaellátását is maga után vonja.

A katonai harcképességet (teljesítményt) befolyásoló stresszorok:<sup>6</sup>

*Külső stresszorok:*

1. Környezeti stresszorok:

- hideg – fokozatos lehülés vagy hirtelen fagyás
- hypoxia
- napsugárzás
- hőség

2. Veszélyes anyagok:

- robbanószerek, robbanóhatás
- nem ionizáló sugárzás
- fizikai traumák
- fejsérülések
- szállító járművek (önmagukban, illetve sérüléseik esetében)

*Belső stresszorok:*

1. Anyagcsere-stresszorok:

- elégtelen energiabevitel
- fizikai kiképzés elégtelensége vagy túlzásba vitele
- a folyadék-anyagcsere problémái – folyadékvesztés vagy folyadéktöbblet (hyponatraemia)

2. Neuropszichiátriai stresszorok:

- alváshiány
- traumatizáló események
- izoláció
- új és/vagy konfliktusos szerepek
- családtól való távollét
- információs túlterhelés

Mivel a stressz többszintű jelenség, annak megelőzése és kezelése több megközelítésben lehetséges. Bár a stressz kezelésével foglalkozó programok többnyire egy-egy problémaszintre fókuszálnak, a hatékony megközelítéseknek egyaránt figyelembe kell vennie a krónikus megterhelések szociális, kapcsolati és individuális szempontjait. A stresszkezelő és -megelőző programok egy része elsősorban a krónikus megterhelések *kapcsolati szintjével* foglalkozik a stresszt fokozó kommunikációs minták leépítésével, a hatékony konfliktuskezelő módszerek gyakorlásával. A stressz feloldására elterjedt módszerek a fizikai tréning (képződött energiák felhasználása) és a pszichológiai individuális kezelés (megküzdési módszerek).

<sup>6</sup> Friedl 2012, 20.

A stresszreakció agyi sérüléshez kötése az első világháborúban jelent meg: Charles Samuel Myers írta le részletesen, és gránátsokknak („shell shock”) nevezte el. A kezdeti időszakban a kórkép okaként a gerincvelő vagy az agy traumás sérülését írták le, majd a pszichés tünetek vezető jellege miatt, a freudi pszichoanalitikus iskola hatására mind többen „háborús neurózisnak” tekintették s így is kezelték. (A háborús neurózis fogalom Ferenczi Sándor magyar pszichiáterhez köthető, aki Freuddal való levelezésében említi.) Ezt a kezelést hatékonynak tekintették – bár eredményesnek írták le az elektrosokkot és a Kneipp-féle hidroterápiát is.

A trauma által kiváltott reakciók pszichológiai hátterének kutatásai hosszabb előtörténetre tekintenek vissza. Tulajdonképpen csak az utolsó húsz esztendőben kezdett a figyelem arra irányulni, hogy az agy ezeket a folyamatokat hogyan szabályozza. Az erre irányuló kutatások sokban elősegítették a terápiás technikák kifinomodását a PTSD kezelésében.

## NEUROBIOLÓGIAI MEGKÖZELÍTÉS

A számtalan pszichológiai elmélet mellett ismét előtérbe került a gondolat, hogy a trauma során sérülhet az agy, s így megváltozhatnak bizonyos neurohormonális folyamatok. A háborús sérültek között nagyobb számban jelentkezik a PTSD a fej robbanásos sérültjeinél. Ebben az esetben a bekövetkezett mikrotraumák (idegsejtaxon-sérülés, agyrázkódás és vérzés) kiváltják az agy funkciójának a módosulását is. Zárt koponyasérüléseknél a frontális, a fali, az okcipitális lebeny, a corpus callosum és az agytörzs területén lehetséges sérülés.<sup>7,8</sup>

Az evolúció során az emberi agy három egymással összefüggő rendszert alakított ki az információ feldolgozására. Mindhárom rendszernek megvannak a saját anatómiai és neurokémiai sajátosságai. Az agytörzs és a hipotalamusz főként a belső homeosztázis regulációjáért, míg a limbikus rendszer (melynek az amygdala és a hippocampusz is részei) az emóciók szabályozásáért felelős, a neokortex pedig az események jelentését analizálja és az azokra való kíváncsi és adekvát reakciókat programozza. Az agytörzs és a hipotalamusz működéséről általában az az elképzelés, hogy azok viszonylag kevés változást mutatnak, míg a limbikus rendszer, de főleg a neokortex a környezeti hatásokra gyorsan reagálnak.

Ebből kiindulva születtek azok az elképzelések, melyek szerint a traumatikus élményekre főleg a neokortex és a limbikus rendszer reagál – ezzel szemben úgy tűnik, hogy sokkal alapvetőbb szinten szabályozó neuronális rendszerekben is változások jönnek létre. A traumatikus esemény hatására elsősorban olyan agyi struktúrák aktiválódnak, melyek külső behatások esetén a homeosztázis visszaállításáért felelősek, azok, amelyek korábbi traumatikus események idején voltak bevonódva, valamint azok a rendszerek, ahol a beérkező információ jelentése meghatározódik.

A PTSD-nél az általánosságban tapasztalható megnövekedett fiziológiai készenléti állapot (túlérzékenység) mellett egy specifikus kondicionált reakció észlelhető azokra az ingerekre, melyek a traumatikus helyzettel összefüggésben vannak. Emellett fennáll egy túlzott reakció egyéb, a normálisnál erősebb környezeti ingerekre is. Ilyenkor a szívritmus erős fokozódása tapasztalható, a bőrellenállás és az izomfeszültség jelentős mértékben megnő (vegetatív idegrendszeri reakciók). Ezek a reakciók az ismétlések hatására egyáltalán nem, vagy csak elhanyagolható mértékben csökkennek. A hyperarousal jelenségeknek megnöve-

<sup>7</sup> Taber 2006, 141–145.

<sup>8</sup> Havelka 2011.

kedett fiziológiai készenléti állapot, alvás és koncentrációs zavarok, motoros nyugtalanság, túlzott érzékenység) egyrészt a megnövekedett noradrenalin szint áll a háttérben, másrészt a szerotonin kóros aktivációja, mely ugyanakkor a trauma újraátélésében is szerepet játszik.

A zárt koponyasérülés az iraki hadműveletben a sérültek és halottak 80%-ában volt megtalálható. Egy tengerészgyalogos-egységnél a sérülések 97%-a származott robbanástól, ebből 65% ideiglenes robbanóeszköztől (IED), 32% aknától. A sérülések 53%-a a fejet és a nyakat érte.

A külvilág ingereinek, így a katonát érő hatások érzékelésének, felfogásának, feldolgozásának elsődleges területe az agy. Az agy működésének, a tudat (gondolkodás) befolyásolásának értelmezése elsődleges a környezeti (harctevékenység előtt, alatt és után) hatásokra való felkészülés, a hatás alatti folyamatok és annak feldolgozása szempontjából.

Az agy az információt (input) az érzékszervek útján gyűjti be. Az érzékszervek fizikai impulzusokat (rezgés, molekuláris inger) továbbítanak, amelyekből feldolgozható információt az adott érzékszervhez tartozó központ állít elő. Ezek feldolgozása és összevetése a tanult és elképzelt valósággal hozza létre a tudatot, a folyamat elemzést, a döntést. A tudat kialakulásához széles körű agyi aktivitás szükséges, de ez nem jelenti azt, hogy az egész agy aktivitásának homogénnek kellene lennie. Éber, tudatos állapotban, az agyban keresztül-kasul, szétszórtan található aktív területek, amelyek együttesen alakítják ki az egységes tudatot, míg tudattalan állapotban az aktivitás lokalizált marad.

Számos célirányos, különböző kognitív feladat kivitelezése során megfigyelték, hogy az agyi régiók állandó összetételű csoportja meglepő módon, az alapszinthez képest rövid időre aktivitáscsökkenést mutat. Az idegrendszer e területeinek csoportját Raichle<sup>9</sup> és munkatársai default mode networknek (az agy alpműködési hálózatának – AMH) nevezték el. Hálózatnak (networknek) nevezzük a térben egymástól távol lévő agyi régiók csoportját, amelyek aktivitási szintje korrelál, vagy funkcionálisan kapcsolatos, és együttesen alakítják ki az adott viselkedést, függetlenül attól, hogy a hálózat adott résztvevőjének aktivitási szintje különbözik az egyes feladatok során. Az AMH-t alkotó középvonalis agyi területek a praecuneus, a posterior cingularis kéreg és a mediális prefrontális kéreg. Mások a superior frontális sulcust, a temporoparietális junctiót és a parahippocampalis kérget is ide sorolták. A hálózat tagjainak sajátosságai rejtett helyzetüknél fogva a koponya felszínéről elvezetett EEG segítségével nehezen megközelíthetőek. Az utóbbi évek funkcionális idegrendszert ábrázoló technikái segítségével viszont az agynak e rejtett részei vizsgálhatóakká váltak, és a kutatók érdeklődésének középpontjába kerültek. Felmerült, hogy az AMH képezne a tudat neurológiai bázisát. Nagy valószínűséggel feltételezhetjük, hogy például a kisagyban a tremor alapját az ott jelen lévő neurális háló biztosítja.<sup>10, 11</sup>

Az agy a stressz központi szerve. Az agy veti össze a beérkező ingereket a mintákkal, s dönti el azok fenyegető vagy nem fenyegető jellegét. A stressz nemcsak a klasszikus hipotalamusz–hipofízis–mellékvese tengelyen, illetve a vegetatív idegrendszeren keresztül hat, hanem az anyagcserével és a gyulladási faktorokkal is kapcsolatban áll. A krónikus stressz a gének, a DNS szintjéig hatnak a sejt működésére.

Az emberi agy soha nem pihen, éppen ezért alapállapotának a definiálása nagy kihívás és számos vita tárgya. Jelenlegi konszenzuson alapuló meghatározása szerint alapállapotként tekintjük azt a helyzetet, amikor a vizsgálati alany éber, nyugodtan, csukott szem-

<sup>9</sup> Raichle 2001, 676–682.

<sup>10</sup> Quattrone 2008, 1692–1697.

<sup>11</sup> Bagepally 2012, 275–278.

mel fekszik és specifikus tevékenységben nem vesz részt. Raichle és munkatársai az agy oxigén-felhasználását alapul véve definiálták az alapállapotot. A valóban felhasznált és a keringő vér által szállított oxigén aránya az oxigén extrakciós frakció, amelynek mérése PET-vizsgálattal lehetséges. Meglepő térbeli állandóságot figyeltek meg oxigén extrakciós frakció értékében nyugalomban, az agy egész területén. Ezt az átlagos agyi oxigén extrakciós frakcióval jellemezhető állapotot tekinthetjük alapszintnek, amely valamely feladat hatására rövid időre megváltozik. Energetikai szempontból vizsgálva, amíg az agy valamely környezeti inger által kiváltott aktivitáshoz pusztán az energiaszükségletének a 0,5–1%-át, addig nyugalmi állapotban, a belső aktivitásának a fenntartásához a teljes agyi energiafogyasztás 60–80%-át használja fel. A praecuneus az agy legnagyobb fogyasztója, a kéreg teljes glükózfelhasználásának 35%-át igényli.”<sup>12</sup> Leaw<sup>13</sup> és munkatársai leírták, hogy a sejtben lévő mitokondrium oxigénhiánya az energiatermelés csökkenéséhez, az idegsejtekben gyulladás-hoz, funkcióváltozáshoz vezet. Az oxigénszint csökkenése vagy emelkedése szabad gyökök képződését okozza, a normoxia azonban szabályozza ezt a folyamatot.

## AZ OXIGÉN SZEREPE A FIZIKAI ADAPTÁCIÓS FOLYAMATOKBAN

A szervezet működésének fenntartásában, a környezeti hatásokra való válaszreakciók energiaszükségletének biztosításában elsődleges szerepe van az oxigénnek. Az oxigén a földi élet alapja, a természetben lejátszódó redoxi folyamatok határozzák meg a biológiai szervezet energiatermelését, a belső szabad gyök–antioxidáns kölcsönhatást, egyensúlyt. Számos szerző, köztük Watson<sup>14</sup> vitatja a szabad gyök-ellenességet és az antioxidánsok túlértékelését, az egyensúly jelentőségét emeli ki. Ezek a cikkek már arra mutatnak rá, hogy időszerű lenne a jelenleg népszerű oxidatív stressz, s abban az oxigén és oxigénszármazékok szerepének újragondolása.

Az oxigén a természetben szabad gáz vagy kötött formában van jelen. Standard hőmérsékleten és nyomáson az oxigén színtelen, szagtalan gáz, molekulaképlete  $O_2$ . A légkör oxigéntartalma tengerszinten 20,8%, amely a magasság fokozódásával arányosan csökken. A 20 fokos víz oxigéntartalma 7,6 mg/l. Az oxigéntartalmat gyakran százalékos formában használjuk, ami az adott légköri nyomáson az adott oldat oxigénelnyelő képességéhez való viszonyítást adja meg. Ezt tekintjük 100%-nak, s ehhez hasonlítjuk a többi adatot.

A törzsfajlás adott fokán az állati szervezetek energiaszükségletüket oxidatív folyamatokból fedezik: azok a vegyületek (elsősorban az ATP), amelyek energiáját a sejtek közvetlenül fel tudják használni, főként a tápanyagok oxidatív lebomlása közben keletkeznek. Az ATP legnagyobb hányada a mitokondriumokban (az energia előállításában és annak elraktározásában szerepet játszó sejtszervecske) szintetizálódik.

A sejt energiatermelésének az oxigén viszonylatában két formáját különítjük el. Az egyik oxigén jelenlétében történik (aerob), amikor egy szőlőcukorból 32 ATP-molekula képződik, s a másik az oxigén hiányában történő (anaerob), amikor egy szőlőcukorból 6 ATP-molekula képződik, s mellette tejsav jön létre. Ez a hypoxiás állapot jellemzője.

Az alacsony oxigénszint patológiás szerepe az eddigi vizsgálatok szerint a katonai műveletekben alapvetően a búvároknál, a repülőhajózáknál, illetve a magas hegyvidéken tevékenykedő állományánál jelenik meg. Az utóbbi esetben különválasztják a 4500 m felett

<sup>12</sup> Ramsey 1983.

<sup>13</sup> Leaw 2017.

<sup>14</sup> Watson 2013, 120–144.

rövid ideig (kevesebb, mint 4 órát), illetve 2500–3500 m magasságban több mint 4 órát történő tartózkodást.<sup>15,16</sup> A magashegyi oxigénhiány akut magashegyi betegséget, krónikus magashegyi betegséget, agyödémát, tüdőödémát válthat ki.<sup>17</sup> A műszeresen ellenőrzött akklimatizáció időtartama 5–9 nap, de amerikai katonai szerzők véleménye szerint az adaptációs folyamat tovább tart.<sup>18</sup> Kísérleteztek speciális légzőizommedzéssel, de csak 4000 m feletti magasságban volt látható eredménye.<sup>19</sup> Az oxigén biztosítása lehetséges a légzési volumen növelésével, túlnyomásos oxigén belégzésével, valamint vízben oldott oxigén felhasználásával.

A vízben oldott oxigénnel az első kísérleteket Otto Warburg német tudós végezte a múlt század harmincas éveiben, s a tumorsejtek oxigénfüggésének kimutatásáért Nobel-díjat kapott. Az oxigénes víz azonban feledésbe merült egy időre. Magyarországon mintegy 20 éve jelent meg a kaqun-technológia, ami lényegében egy irányított elektrolízis, amely során hidrogén távozik el a vízből, s a víz oxigéntartalma megduplázódik, szabadgyök-tartalma növekszik, klaszterstruktúrája megváltozik.<sup>20</sup>

## MI A KAKUN VÍZ?

A Kaqun név alatt nem egy konkrét terméket értünk, hanem egy technológiát, mely segítségével előállítható egy egyedi molekulaszervezetű víz, mely a rá jellemző módon stabil és kötött formában tartalmaz és tárol oxigént. A közönséges csapvíztisztítás, sótalánítás után egy speciális kezelőegységbe kerül. Ez a kezelőegység hidrolízist végez, amely során a víz H<sub>2</sub>-tartalma és klaszterstruktúrája megváltozik. A vízben O<sub>2</sub>-, O-, OH<sup>-</sup>, H<sub>3</sub>O<sup>+</sup>-gyökök jelennek meg. Ezt bizonyítja a víz O<sub>2</sub>-tartalmának a változása (120–250%), a 7,8–8,0 közötti pH-érték, a redukív kapacitás és az rH<sub>2</sub>-érték csökkenése. A vízben megjelenő oxidáló-redukáló vegyületek teszik lehetővé, hogy a Kaqun vízben oldott C-vitamin mennyiségi korlát nélkül szívódjon fel és jusson el a mitokondriumokig. A normál vízszervezet a magányos vízmolekulától a mega gömb vagy fonál alakú klaszterig folyamatosan változik. A kezelés hatására a klaszterstruktúra a 4 molekulás alapklaszter felé módosul, melyet a víz fajlagos hőjének az emelkedése is bizonyít. Megnő a 4 vízmolekulából álló alapklaszterek dominanciája. Ez a vízklaszterméret képes a sejtmembránon ideiglenesen létrejövő fehérjealagutakon való, külön energiafelhasználást nem igénylő áthaladásra, így a sejt szükségleteinek megfelelő bejutásra. Ennek a képességnek nagy jelentősége van a fürdőkezelések során. Bizonyított, hogy a folyadékban oldott oxigén átjut a bőrön keresztül, míg a gáz-halmazállapotú nem.

A Cochrane-adatbázis (bizonyítékokon alapuló, ápolással és egészségtudományokkal kapcsolatos információkat tároló elektronikus *adatbázis*) az oxigénnel kapcsolatosan 9951 cikket közöl, ezek között egy sincs, amely oldott oxigénről szól. A PubMed adatbázis (a leggyakrabban használt orvosi adatbázis) 10 559 oxigénnel kapcsolatos cikket tartalmaz, amelyek között oldott oxigénnel kapcsolatos vizsgálat csak hidrobiológiai témakörben van – a vízi élőlények oldott oxigént használnak. Humán alkalmazásról két magyar cikk jelent

<sup>15</sup> Tarnóczy 2007.

<sup>16</sup> Luo 2014, 2748–2755.

<sup>17</sup> Tannheimer 2013, 507–510.

<sup>18</sup> Lomax 2010, 498–501.

<sup>19</sup> Fonyó 2011, 547.

<sup>20</sup> Szalkai 2011.

meg Bíró Anna<sup>21</sup> és Tóth József<sup>22</sup> tollából, akik szintén Kaqun vízzel kapcsolatos kutatásokat végeztek. Gyakorlatilag elsők vagyunk ennek a kutatásában, a leírtak és állításaink saját méréseinken alapulnak.

## A KAKUN VÍZ HATÁSA A SZERVEZETRE – SAJÁT VIZSGÁLATAINK ALAPJÁN

A Kaqun vízzel kapcsolatos saját vizsgálataink alapján az alábbi következtetésekre jutottunk:

1. Csökkenti a hypoxiát a sejtek oxigén- és C-vitamin-szintjének az emelésével. Ennek következtében csökken az anaerob glikolízisre átváltás lehetősége, normalizálódik a sejt anyagcsereje, energiatermelő képessége.

2. Gyorsan emeli a szöveti oxigénszintet (a víz elfogyasztása után 1 perccel a szöveti oxigénszint növekedése mérhető), ezáltal az izomszövet teljesítőképességét növeli, a tejsav termelését csökkenti.

3. Jelentősen javítja a celluláris (elsősorban vírus és tumor elleni) immunrendszer működését.

4. Javítja az erek tágulékonyágát, ezáltal a keringés hatékonyságát. Csökkenti (gyorsítja) a reflex- és kognitív (gondolkodási) időt.

5. Csökkenti a szervezet stresszreakcióit, elősegíti a vegetatív idegrendszer normál működését.

6. Javítja a munkamemória használatának a hatékonyságát.

7. Csökkenti a fáradtságérzetet, javítja az összpontosítási képességet.

Alkalmazásának lehetőségei katonai körülmények között:

1. Állomány fizikai és pszichikai képességének a szinten tartása – a jelenleg alkalmazott fizikai és lelki kiképzési módszerek kiegészítéseként.

2. Bevetéseken a víz fogyasztása javítja a fizikai és mentális állóképességet, csökkenti a fáradtságérzetet.

3. Napjaink műveleteiben, tábori elhelyezési körülmények között az állomány bevetés utáni pihenésének elősegítése érdekében felgyorsítja a fizikai-pszichikai rekreációt, valamint a testfelszíni sérülések gyorsabb gyógyulását teszi lehetővé. A szárazföldi csapatok, valamint a légierő állománya esetében egyaránt alkalmazható (elősegíti a pilóták, a radarmegfigyelő személyzet gyorsabb rekreációját).

4. A sérülést szenvedett állomány gyorsabb rehabilitációja. Egyrészt elősegíti a harcból kivont, kifáradt személyzet, katonák gyors talpra állítását (a fizikai, pszichológiai módszerek mellett), másrészt felgyorsítja a sérültek sebgyógyulását (mechanikai sérülések, másodlagos sebek, égett sebek, vegyi-sugár sérülések).

5. Alkalmos a hátszágba került, PTSD-ben szenvedő sérültek ellátásának kiegészítő kezelésére. A PTSD elméletében a lelki tényezők szerepelnek elsődleges jelleggel, a neurobiológiai okok értelmezése háttérbe szorult az utóbbi időben. A Kaqun víz kedvező hatása azonban felveti ismét az agy mikrotraumáinak, valamint a stressz neurohumorális folyamatának a lehetséges szerepét a betegség kialakulásában. A Kaqun víz szerepének kimutatása a DNS-metilációban (a DNS bizonyos helyeihez kapcsolódó metilcsoportok

<sup>21</sup> Bíró–Tompa 2014, 949–953.

<sup>22</sup> Tóth 2007.

megléte vagy hiánya) felveti a genetikai rendszerre való hatását. A pszichikai folyamatok géntevékenységgel való kapcsolata pedig ismert. Ez a hipotézis természetesen további kutatásokat igényel. A PTSD-vel kapcsolatos ismeretek amerikai veterán állományon végzett méréseinkre alapozódnak, a Kaqun víz terápiájukban való megjelenése jelentősen felgyorsította a betegek gyógyulását. Az eredmény közzlésre még nem került.

## ÖSSZEGZÉS

A krónikus stressz a modern hadviselés egyik, a személyi állományt kiemelten terhelő kisé-rője. Az állandó stresszhelyzet befolyásolja a személyi állomány harcképességét. Felismerve ezt a problémát, a fokozott stressz kiváltotta hormonális és pszichés reakciók elégetése és feldolgozása céljából a katonai kiképzés során kiemelt figyelmet fordítanak a fizikai és pszichológiai felkészítésre. A legújabb megfigyelések – főleg a poszttraumás stressz betegség kapcsán – ismételten igazolták a krónikus stressz és az agyi mikrotraumák, anyagcsere-zavarok kapcsolatát. Ehhez a megközelítéshez kapcsolódnak az általunk kidolgozott és alkalmazott, emelt oxigéntartalmú vízzel elért eredmények, mind a vegetatív idegrendszer zavarainak, mind a PTSD kezelésének kapcsán. Kutatócsoportunk kidolgozta az emelt oxigéntartalmú víz tábori elhelyezési körülmények közötti előállításának és használatbavételének technológiáját és módszertanát.

## FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bagepally, B. S. et al.: *Decrease in cerebral and cerebellar gray matter in essential tremor: a voxel-based morphometric analysis under 3T MRI*. Neuroimaging 2012.
- Bíró Anna – Tompa Anna: *A Kaqun víz hatása egészséges önkéntesek immunológiai paramétereire*. Orvosi Hetilap, vol. 155, issue 24, 2014.
- Fonyó Attila: *Orvosi élettan tankönyve*. Medicina, 2011.
- Friedl, Karl E.: *Predicting human limits – the special relationship between physiology research and the army mission. Military quantitative physiology: problems and concepts in military operational medicine*. United States Government US Army, 2012.
- Havelka Judit: *A transzgenerációs traumaátvitel egy lehetséges módja*. PhD disszertáció. Pécs, 2011.
- Leaw, B. et al.: *Mitochondria, Bioenergetics and Excitotoxicity: New Therapeutic Targets in Perinatal Brain Injury*. Front Cell Neurosci, 2017. július 12.
- Lomax, M.: *Inspiratory muscle training, altitude, and arterial oxygen desaturation: a preliminary investigation*. Aviat Space Environ Med., 2010 May.
- Luo, Y. et al.: *'Ome' on the range: update on high-altitude acclimatization/adaptation and disease*. Mol Biosyst, 2014. november
- Mackworth, N. H.: *Researches on the Measurement of Human Performance*. London, England, Medical Research Council, Report Series, 1950.
- Pepler, R. D. – Warner, R. E.: *Temperature and learning: An experimental study*. American Society of Heating, Refrigeration, and Air-Conditioning Engineers Transactions, 1968.
- Porkoláb Imre: *Aszimmetrikus konfliktusok tapasztalatai a nemzetbiztonsági tanácsadó szemszögéből*. Honvédségi Szemle, 2017/4. [http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/64203/hsz\\_2017\\_4\\_beliv\\_003\\_015.pdf](http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/64203/hsz_2017_4_beliv_003_015.pdf)
- Quattrone, A. et al.: *Essential head tremor is associated with cerebellar vermis atrophy: a volumetric and voxelbased morphometric MR imaging study*. AJNR Am J Neuroradiol, 2008.



- Raichle, M. E.: *A default mode of brain function*. Proc Natl Acad Sci USA. 2001.
- Ramsey, J. D.: *Heat and cold*. In: Hockey, R. (ed.): *Stress and Fatigue in Human Performance*. New York, NY, John Wiley & Sons Ltd., 1983.
- Dr. Szalkai Iván (szerk.): *Kaun víz. Tudományos alapokon nyugvó alkalmazási eredmények*. Radnai Kiadó, Budapest, 2011.
- Taber, K. H. et al.: *Blast-related traumatic brain injury: what is know?* Neuropsychiatry Clin Neurosci, 2006. tavasza.
- Tannheimer, M. et al.: *Improvement in altitude performance test after further acclimatization in pre-acclimatized soldiers*. Mil Med. 2013. május.
- Tarnóczi Richárd: *Határainkon túl szolgálatot teljesítő katonai állomány kiválasztási rendszerének kialakítása. (Az Értékelő Központ alkalmazásának lehetséges aspektusai a Magyar Honvédség személyzeti kiválasztása során.)* Doktori értekezés. Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, 2007. [http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2007/tarnoczi\\_richard.pdf](http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2007/tarnoczi_richard.pdf)
- Tóth József: *The effect of oxygenation on the biological behaviour of tumours*. Orvosi Hetilap, Volume 148, Issue 30, 2007.
- Watson, J.: *Oxidants, antioxidants and the current incurability of metastatic cancers*. Open Biol 3, 2013.

Krámli Mihály:

## AZ OTRANTÓI ÜTKÖZET

ÖSSZEFOGLALÓ: 1917. május 15-én zajlott az első világháború adriai-tengeri hadszínterének legjelentősebb ütközete, az otrantói ütközet. A Horthy Miklós sorhajókapitány vezette cirkálókól és rombolókól álló kötelék a hajnali órákban megtámadta az antant által létesített otrantói tengerzárát, érzékeny veszteségeket okozva. A visszatérő cirkálók összecsaptak az üldözésükre Brindisiből kifutott, túlerőben lévő antanterőkkel, és összességében jóval nagyobb károkat okozva az ellenségnek sikerült elmenekülniük.

KULCSSZAVAK: első világháború, Osztrák–Magyar Monarchia, haditengerészet, Adria, tengeri ütközet, Horthy Miklós

Az első világháború során az adriai-tengeri háború természetét a földrajzi és a stratégiai viszonyok alapvetően meghatározták. Az Adria, a Földközi-tenger keskeny, egyetlen kijáráttal rendelkező nyúlványaként eleve nem a csatahajóflották összecsapásának ideális terepe volt, s ezt az alkalmatlanságot csak fokozta a tengeralattjárók és az aknák jelentette veszély. A háború kitörését követően pillanatokon belül a Monarchia haditengerészetének a rosszabbik forgatókönyvvel kellett szembenéznie: 1914. augusztus 2-án az addig szövetséges Olaszország bejelentette semlegességét, s augusztus 12-e után egyedül kellett szembenéznie a nyomasztó túlerőben lévő francia flottával, miközben várható volt, hogy Olaszország az antant oldalán lép be a háborúba. Ez a helyzet stratégiailag bezárta az Adriára a cs. és kir. haditengerészetet, melynek fő feladatává a saját partok védelme vált. Ebben a Monarchia kezére játszottak a földrajzi viszonyok, a tagolt, szigetekkel teli keleti part a védelem számára kedvező helyzetet teremtett. 1915 nyarának végére lényegében patthelyzet alakult ki. Az osztrák–magyar flottát bezárták az Adriára, amely nem akart onnan kifutni, az antant viszont nem akart oda bemerészkedni nehéz hadihajókkal. Ugyanakkor az osztrák–magyar haditengerészet jelentős antanterőket kötött le. Az adriai hadműveletek ezt követően szinte kizárólag korlátozott erők bevetésével, korlátozott célokért folytak, melyekben a felszínen a gyors, könnyű cirkálók és rombolók játszották a fő szerepet.

Olaszország 1915. május 23-i hadba lépését követően az osztrák–magyar haditengerészet elleni hadműveletek fő súlyát az olasz flottának kellett viselnie. Miután az olasz kormány az 1915. április 26-án aláírt londoni egyezményben elkötelezte magát a hadba lépésre, Párizsban összehívtak egy konferenciát a szövetségesek közötti haditengerészeti együttműködés kidolgozására. A konferencia kemény alkudozások színtere lett. Végül a május 10-én megkötött olasz–francia–brit haditengerészeti egyezményben érvényesültek a legfontosabb olasz követelések. Az „Első Szövetséges Flotta” parancsnoksága olasz kézbe került. E flotta alapvetően az olasz flottából állt, a franciák ehhez tizenkét rombolóval, legalább hat tengeralattjáróval, illetve torpedónaszádokkal járultak hozzá. A britek négy elavult standard csatahajóval csatlakoztak a Tarantóban állomásozó olasz csatahajóflottához, illetve négy cirkálóval a Brindisiben állomásozó könnyű erökhöz.<sup>1</sup> A következő évek jelentősebb felszíni

<sup>1</sup> Paul G. Halpern: Otrantói ütközet. Győr, 2007, 32–35.

összecsapásaiban ezzel a vegyes, olasz–francia–brit, cirkálókból és rombolókból álló erővel kerültek szembe az osztrák–magyar haditengerészet könnyű egységei.

A felszíni hadműveletekben a fő szerepet azok a korszerű cirkálók és rombolók játszották, melyeket sebességük és hatótávolságuk együttesen tettek alkalmassá a feladatra. Az osztrák–magyar haditengerészet az első világháborúban négy gyors, turbinás cirkálóval (ADMIRAL SPAUN és a HELGOLAND-osztály<sup>2</sup> három egysége), valamint a TÁTRA-osztály hat, később a TRIGLAV II osztály további négy rombolójával rendelkezett. A korszerű, turbinás osztrák–magyar rombolók együttes száma sosem haladta meg a nyolcat. Az Adria túlsó partján állomásozó antanterők a gyors felszíni egységek terén is fölényben voltak. Az olaszok a turbinás cirkálók terén valamivel elmaradtak a Monarchia mögött, mivel csak három, az osztrák–magyar egységekkel összevethető cirkálójuk (QUARTO, NINO BIXIO és MARSALA) volt.<sup>3</sup> A Brindisiben állomásozó négy brit cirkálóval azonban az antant felé billent a mérleg. Az olasz haditengerészet 1916–1918-ban összesen hat úgynevezett *esploratorét*, felderítőcirkálót állított szolgálatba (CARLO MIRABELLO-osztály, AQUILA-osztály),<sup>4</sup> melyek átmenetet képeztek a rombolók és a cirkálók között. Ezek jóval nagyobbak, erősebb fegyverzetűek és gyorsabbak voltak, mint a korabeli rombolók, viszont a cirkálókkal ellentétben semmiféle páncélzattal nem rendelkeztek. Az olasz haditengerészet korszerű rombolók terén fölényben volt az osztrák–magyar haditengerészettel szemben: 1913 és 1918 között huszonöt rombolót állítottak szolgálatba.

Az antanterők anyagi fölényét részben csökkentette heterogenitásuk. Az egymásra riválisként is tekintő olaszok és franciák között folyamatos volt a torzsalkodás, és a britekkel sem volt mindig zökkenőmentes a viszony. Az együttműködés nehézségei nem kedveztek a vegyes, három nemzet egységeiből álló erő tökéletes egységbe kovácsolásának. Az osztrák–magyar haditengerészet bevethető könnyű erőinek anyagi hátrányát viszont szintén részben ellensúlyozta egységességük, ami annak ellenére jól működött, hogy maga a legénység többnemzetiségű volt.

## AZ OTRANTÓI TENGERZÁR

Az antant által létesített otrantói tengerzár az osztrák–magyar kikötőkből kiinduló, a Földközi-tengeren harcoló német tengeralattjárók ellen hozták létre. Az első német tengeralattjárók még 1915 tavaszán jelentek meg a Dardanellák elleni antanttámadás idején. A Földközi-tenger több okból is ideális terepévé vált a tengeralattjáró-hadviselésnek, 1916-ban az antant az összes hajóvesztés felét itt szenvedte el. 1917 januárjában a német kormány engedett a hadvezetés nyomásának és beleegyezett a korlátlan tengeralattjáró-hadviselés felújításába (1917. február 1.). A tervek szerint havi 600 ezer bruttó regisztertonna (BRT) hajótér elsüllyesztésével kellett volna Nagy-Britanniát békekötésre kényszeríteni. Ezt a számot azonban csak összesen két hónapban sikerült elérni, majd a konvojrendszer bevezetése

<sup>2</sup> HELGOLAND, NOVARA és SAIDA. Az első kettő magyar hajógyárban, a fiumei Ganz és társa Danubiusban épült. Főbb adataik: 3445 tonna, 130,6×12,7 m, 27–29 csomós sebesség, 60 mm páncél, 9×10 cm ágyú, 6×53,3 cm torpedóvető.

<sup>3</sup> Méretük 3500–4000 tonna, sebességük 27 csomó volt, fegyverzetük 6×12 cm-es és 6×7,6 cm-es ágyúból és 2×45 cm-es torpedóvetőből állt.

<sup>4</sup> A CARLO MIRABELLO 1800 tonnás volt, 34 csomós sebességgel és 8×10 cm ágyúval, illetve 4×45 cm-es torpedóvetővel. Az AQUILA-osztályt eredetileg Románia számára kezdték el építeni, de az olasz kormány lefoglalta azt. Az 1400 tonnás hajók 35 csomós sebességre voltak képesek, fegyverzetük 3×15 cm-es és 4×7,6 cm-es ágyúkból, valamint 4×45 cm-es torpedóvetőből állt.

után, 1917 szeptemberétől már csak a kitűzött érték felét sikerült havonta teljesíteni, ami messze nem bizonyult elegendőnek. A Monarchia, bár vonakodva, de végül beleegyezett a korlátlan tengeralattjáró-hadviselésbe. A lépés egyik legaktívabb támogatója Anton Haus, az osztrák–magyar haditengerészet parancsnoka volt, aki minden segítséget megígért az osztrák–magyar bázisokról operáló német tengeralattjáróknak. Áttételes módon halálát is a korlátlan tengeralattjáró-hadviselés okozta: Haus ugyanis elkísérte IV. Károlyt az erről folyó tárgyalásokra Plessbe, majd a hazaúton tüdőgyulladást kapott, és 1917. február 8-án elhunyt. Utódja, Maximilian Njegovan alapvetően Haus politikáját kívánta folytatni, de belőle hiányzott elődje vitathatatlan tekintélye.

Az Otrantói-szorosban létesítendő, a tengeralattjáróknak az Adriáról való kijutását megnehezítő zár ötletét még Winston Churchill, az Admiralitás első lordja vetette fel. Miután az olaszok képtelenek voltak a zárat önerőből felállítani, a brit Admiralitás vette kezébe a dolgot. Megvalósításához 1915 szeptemberében láttak hozzá. A zár alapvetően felfegyverzett halászhajókból, úgynevezett drifterekből állt, melyek egy megadott útvonalon hálókat vontatva járőröztek. Elméletileg ezekben a hálóba kellett volna belegabalyítani a tengeralattjárókat. A zár azonban korántsem volt tökéletes, részben a rendelkezésre álló hajók kis száma, részben az időjárási körülmények, részben pedig a koncepció eleve hibás volta miatt. Az 1917. január 23–24-én Londonban megtartott antant haditengerészeti konferencián sikerült a briteknek elérniük, hogy a zár brit parancsnokság alá kerüljön. A zár parancsnoka Algernon Heneage commodore<sup>5</sup> lett. Amikor 1917 áprilisában az antant hajóvesztéségei rekordnagyságot értek el, Korfun április 28-ára összehívtak egy válságkonferenciát. Ezen az egyik legvitatottabb kérdés az otrantói zár volt. Brit részről felmerült, hogy vegyék át teljesen a zárrendszert a védelmével együtt. 1917 májusában végül Sir John Jellicoe első tengeri lord<sup>6</sup> úgy döntött, hogy az otrantói zárral kapcsolatban minden marad a régiben. 1917 áprilisában a zár 120 drifterrel rendelkezett, melyek közül átlagosan egyszerre 70 tudott őrzáratozni.<sup>7</sup>

Az otrantói zár nem igazán bizonyult hatékonynak. A létrehozásától az 1917 májusáig terjedő időszakban mindössze egyetlen alkalommal sikerült elkapni egy tengeralattjárót. 1916. május 13-a estéjén az osztrák–magyar U 6 tengeralattjáró két drifter között 30 méteres mélységben áttörve beleakadt az egyik hálóba, melynek kigyulladt a jelzőbójája. A tengeralattjáró felmerült, és megpróbálták levágni a hálót, de nem sikerült. A lemerülésre képtelen U 6 a felszínen próbált elmenekülni a tüzelő drifterek elöl, de az egyik hajócsavarja beakadt a hálóba. Hugo von Falkhausen sorhajóhadnagy, az U 6 parancsnoka végül kénytelen volt önelsüllyesztést végrehajtani, a tengeralattjáró teljes személyzete pedig hadifogságba esett. Ettől az egy esettől eltekintve a német és az osztrák–magyar tengeralattjárók többé-kevésbé akadálytalanul tudtak mindkét irányban keresztülhajózni a szoroson.

A gyakorlatilag védtelen halászhajókból álló zár meglehetősen sebezhető volt az osztrák–magyar támadásokkal szemben. Az 1916. május 31-éről június 1-jére virradó éjszaka (a skagerraki csatával egy időben) a HELGOLAND cirkáló, a BALATON és az ORJEN rombolók, valamint három torpedónaszád rajtaütött az őrzáratozó driftereken, és egyet elsüllyesztett. Július 9-én éjszaka a NOVARA cirkáló, Horthy Miklós sorhajókapitány parancsnoksága alatt két driftert elsüllyesztett, kettőt pedig megrongált. Az 1915. decem-

<sup>5</sup> A commodore a sorhajókapitány és az ellentengernagy közötti rendfokozat, mely jellemzően egy adott megbízatás időtartamára szól.

<sup>6</sup> Első tengeri lord (First Sea Lord) az Admiralitás második embere volt az első lord után. Jellicoe volt a brit Grand Fleet parancsnoka az 1916. május 31-én és június 1-jén vívott skagerraki/jütlandi csatában.

<sup>7</sup> Halpern: i. m. 42–43.

ber 5-i San Giovanni di Medua albán kikötő elleni sikeres rajtaütés után ez az újabb akció megerősítette a Horthyról mint agresszív és kezdeményező parancsnokról kialakuló képet. 1916. december 22-én éjjel az ekkor már elavult HUSZÁR-osztályú rombolók közül hat ütött rajta a záron, de a közelben tartózkodó hat, jóval erősebb fegyverzetű francia romboló időben közbe tudott lépni.

## A ZÁR ELLENI TÁMADÁS 1917. MÁJUS 15-ÉN

A levéltári anyagokban nincs nyoma, hogy akár a német haditengerészet, akár az osztrák–magyar hadvezetés bármiféle nyomást gyakorolt volna az osztrák–magyar haditengerészetre egy otrantói zár elleni akció végrehajtása érdekében. Úgy tűnik, az akció alapvetően alulról jövő kezdeményezés eredménye volt, azoké az ambiciózus tiszteteké, akik nehezen bírták elviselni, hogy felszíni egységeik tétlenségre vannak kárthatva.<sup>8</sup> Az adriai patthelyzetben, amikor ráadásul Njegovan személyében az osztrák–magyar és Paolo Thaon di Revel személyében az olasz haditengerészet élén óvatos, a védekező stratégiát preferáló vezetők álltak, a felszíni egységek nagyobb szabású bevetésére kevés esély mutatkozott. Egy lehetséges akció célpontjának gyakorlatilag egyedül az otrantói zár mutatkozott.



*A NOVARA cirkáló (archív fotó)*

A májusi akció megtervezésében és kivitelezésében kulcsszerepet játszott a NOVARA cirkáló parancsnoka, Horthy Miklós sorhajókapitány. Horthy, aki 1886-ban végezte el a fiumei Haditengerészeti Akadémiát, azon kevés magyar haditengerésztisztek közé tartozott, akik hosszú távon kitarítottak a haditengerészetben. Háború előtti pályafutásának csúcspontját jelentette, amikor 1911 novembere és 1914 májusa között Ferenc József szárnysegédjeként szolgált. A háború alatt újra egy irigyelt és elitnek számító beosztást kapott: kinevezték az 1915. január 10-én szolgálatba állított NOVARA cirkáló parancsnokának. Horthyt a bátorság és a szakértelem mellett magas fokú kezdeményezőkézség is jellemezte, és rendkívül nehezen viselte a tétlenséget.

Horthy jóval később keletkezett emlékiratai keveset árulnak el az akció valódi motivációjáról és a terv eredetéről.<sup>9</sup> Az otrantói zár 1917 tavaszán messze nem jelentett komoly fenyegetést a tengeralattjárók számára, ezért a valódi motiváció inkább maga az akció, a hajók és az emberek harcbevételére lehetett. 1917 márciusában Alexander Hansa ellentengernagy lett a Cattaróban állomásozó Cirkáló Flottilla új parancsnoka. Ez a változás megkönnyítette a már január óta tervezett akció engedélyezését. Áprilisban Horthy barátja, Erich von Heysler sorhajókapitány adminisztratív feladataitól szabadulva a HELGOLAND cirkáló parancs-

<sup>8</sup> Halpern: i. m. 65.

<sup>9</sup> Horthy Miklós: Emlékirataim. Buenos Aires, 1953, 93–94.

noka lett. Az akcióban a fő szerepet a három testvérhajónak, a Monarchia legkorszerűbb cirkálóinak, a NOVARA-nak, a HELGOLAND-ak és a SAIDA-nak szánták.

Heyssler Pólából május 11-én este futott be Cattaróba. Hansa május 13-án írta alá a támadási parancsokat. Az ellenség megzavarása érdekében két párhuzamos hadműveletet terveztek. A fő csoport a három cirkálóból állt, melyeknek 14-én este kellett kifutniuk és másnap hajnali 3:15-kor szétválniuk. A szétválás után a zár körzetében önállóan tevékenykedő cirkálóknak legkésőbb 7:15-kor kellett újra egyesülniük a Linguetta-fok közelében, és úgy visszatérniük. A Brindisiből esetleg kifutó antanterők támadása esetére Hansa zászlóshajója, a SANKT GEORG páncélos cirkáló gőzkészen várakozott, hogy kifuthasson. A cirkálókból álló csoport parancsnoka Horthy lett. A másik csoport a CSEPEL és BALATON rombolókból állt. A rombolók feladata az albán partok előtti portyázás volt, majd a hazatérő cirkálók előtt mintegy 20 mérfölddel<sup>10</sup> kellett Cattaro felé visszahajózniuk. A csoport parancsnoka Johannes von und zu Liechtenstein herceg fregattkapitány, a CSEPEL parancsnoka volt. A Brindisiből esetleg kifutó antanterők megfigyelését a 15-én reggel Durazzóból és Kumborból felszálló repülő kapták feladatul. A hadműveletbe három tengeralattjárót is bevontak, az osztrák–magyar U 4-et és U 27-et, valamint a német UC 25 aknarakó tengeralattjárót. Utóbbi feladata az volt, hogy a támadás előtti éjszaka telepítsen Brindisi elé aknákat.

Május 14-én este az elsötétített cirkálók, majd a rombolók elhagyták Cattarót. Az első harcérintkezésre a rombolók részéről került sor nem sokkal hajnali három óra után. A két osztrák–magyar romboló az albán partoknál összefutott három olasz teherhajóval, melyeket az apró és elavult BOREA romboló kísért. Az osztrák–magyar hajók 3:26-kor nyitottak tüzet a konvojra, melynek következtében az olasz romboló és két teherhajó súlyos sérüléseket szenvedett. Liechtenstein először fel akarta venni a süllyedő hajók túlélőit, de aztán meggondolta magát, mivel attól tartott, az égő hajók mellett az ellenség meglepheti, emellett úgy vélte, a nyugodt tenger és a part közelsége miatt erre nincs szükség. A négy olasz hajóból végül a BOREA és az egyik teherhajó süllyedt el, a konvoj 182 olasz tengerésze közül 162-en menekültek meg.

A három cirkáló külön-külön végrehajtott zár elleni támadását nyugatról keletre haladva tekintjük át. Az olasz partokhoz legközelebbi zónában a HELGOLAND hajtotta végre a támadást. Heyssler úgy döntött, hogy déli irányból lepi meg a driftereket, ezért tett egy kitérőt. A cirkáló nem sokkal hajnali 5 óra előtt kezdte meg a drifterek lövését, előtte időt adva, hogy személyzetük csónakba szállhasson. Volt azonban olyan drifter is, mely a harcot választotta.<sup>11</sup> A vonalon lévő hat drifterből három elsüllyedt, kettő súlyosan megsérült. Ezt követően a HELGOLAND további két hálóvontató hajót süllyesztett el. Nem sokkal 6 óra előtt a cirkáló visszaindult a találkozási pont felé. A Purschka sorhajókapitány parancsnoksága álló SAIDA cirkáló mindössze két driftert tudott elsüllyeszteni, mivel a megtámadott szakaszon tartózkodó hajók még időben szétszóródtak. A Horthy vezette NOVARA érte el utolsóként a drifterek vonalát. Valamivel 5 óra előtt fedeztek fel tizenkét hajót a Fano-sziget közelében. A NOVARA összesen hét driftert süllyesztett el, és összesen 35 embert mentett ki. A három osztrák–magyar cirkáló összesen 14 driftert süllyesztett el az azon az éjszakán őrző 47 egységből. A gőzösök személyzetéből összesen 72-en estek hadifogságba, míg a halottak és az eltűntek száma mindössze 9 volt, köszönhetően az osztrák–magyar cirkálók lovagias magatartásának. A támadásról készült jelentésében Heneage elismerően nyilatkozott e lovagiaságról.

<sup>10</sup> 1 tengeri mérföld = 1852 méter.

<sup>11</sup> Közülük került ki a leghíresebb drifter, a GOWAN LEA, melynek kapitányát, Joseph Wattot később felterjesztették Viktória-keresztre, amit meg is kapott. Maga a drifter a támadásban súlyosan megsérült, de nem süllyedt el.

Az osztrák–magyar erőknek mind a zár vonalán, mind pedig az albán partoknál sikerült érzékeny veszteséget okoznia az ellenségnek, saját veszteség nélkül, azonban számukra még hátravolt a neheze. A biztonságot nyújtó cattarói támaszponttól több mint 160 mérföldre voltak, ami hatórást jelentett, miközben a Cattarótól 120 mérföldre lévő Brindisiben állomásozó, túlerőben lévő antanterők már értesítést kaptak a támadásról.

## AZ ÜTKÖZET

Az első rádióüzenet az osztrák–magyar rombolók konvoj elleni támadásáról nem sokkal hajnali 4 óra előtt érkezett a Valona előtt lévő Saseno-szigetről Brindisibe. Később az olasz partról és a COMMANDANT BORY francia rombolóról is jelezték a zár vonalán történő harc-  
tevékenységet. A Brindisiben lévő erők parancsnoka, az olasz Alfredo Acton ellentengernagy hajnali négy óra után parancsot adott a gőzfejlesztésre,<sup>12</sup> majd a már a tengeren tartózkodó, a CARLO MIRABELLO felderítőcirkálóból és három francia rombolóból álló csoportnak a délnek fordulásra. Brindisit 4:50-kor a brit BRISTOL cirkáló hagyta el két olasz romboló kíséretében. A brit DARTMOUTH cirkáló,<sup>13</sup> fedélzetén Acton ellentengernaggal, két olasz rombolóval 5:40-kor futott ki. Az olasz AQUILA felderítőcirkáló 6:00-kor hagyta el Brindisit. Reggel 7 óra körül a különböző időpontokban kifutott hajók csatlakoztak egymáshoz, s az Acton vezette, két cirkálóból, egy felderítőcirkálóból és négy rombolóból álló kötelék 24 csomós<sup>14</sup> sebességgel haladva igyekezett elvágni a hazatérő osztrák–magyar erők útját.

Az első harcérintkezésre a három osztrák–magyar cirkáló és a Vicuna fregattkapitány vezette MIRABELLO-csoport között került sor néhány perccel 7 óra után. Az antanthajók kisebb lőtávolságú lövegeikkel nem tudták elérni a három cirkálót, végül egy manőverrel elfordultak, és messze lemaradtak tőlük. A MIRABELLO, hogy követni tudja az osztrák–magyar hajókat, 32 csomóra növelte a sebességét, így a három lassabb francia rombolót hátrahagyta. Horthy kötelékét 8 és 9 óra között légitámadás érte, de a bombák nem okoztak komoly károkat.

A következő összecsapás a két osztrák–magyar romboló és a Brindisiből kifutott erők között történt. Az antantkötelék élén haladó AQUILA 8:15-kor nyitott tüzet 15,2 cm-es ágyúiból, melyet a rombolók kisebb lőtávolságú 10 cm-es ágyúikkal egy ideig nem tudtak viszonzni. A rombolók segítségére két osztrák–magyar haditengerészeti repülőgép sietett. Az egyik rendelkezett rádióval, és ennek segítségével pontosították a rombolók tüzelését. Ennek köszönhetően a CSEPEL tatlövege eltalálta az egyik kazánházat, és a felrobbanó gránát tönkretett két kazánt, majd meggyulladt a kiömlő olaj. Az AQUILA 8:30-ra mozgásképtelenné vált. Az olasz rombolók egy ideig még eredménytelenül üldözték a két osztrák–magyar egységet, de 9 óra után felhagytak vele, és visszatértek a kötelékbe. A hazafelé tartó rombolókra a francia BERNOULLI tengeralattjáró valamikor 10 óra után kilőtt két torpedót, de egyik sem talált.

Horthy 9:05-kor pillantott meg kelet felé haladó füstoszlopokat, majd hamarosan felismerhetővé váltak az ellenséges hajók. Horthy ekkor elküldte a SANKT GEORG kifutását kérő rádiótáviratot, majd vonalba rendezte három hajóját. Az élen a NOVARA haladt, ezt

<sup>12</sup> A kazánok felfűtése a korszerűbb hajók esetében 1-2 órát, a régebbieknél akár 6-8 órát vett igénybe.

<sup>13</sup> A BRISTOL és a DARTMOUTH az úgynevezett „Város”-osztály tagjai voltak. A BRISTOL 4800, a DARTMOUTH 5200 tonnás volt. Előbbi fegyverzete 2×15 cm-es és 10×10 cm-es, utóbbié 8×15 cm-es ágyúból állt, sebességük 25-26 csomó volt.

<sup>14</sup> 1 csomó = 1 tengeri mérföld/óra (1,852 km/h). A kötelék sebességét a leglassabb hajóhoz, a BRISTOL-éhoz kellett igazítani.

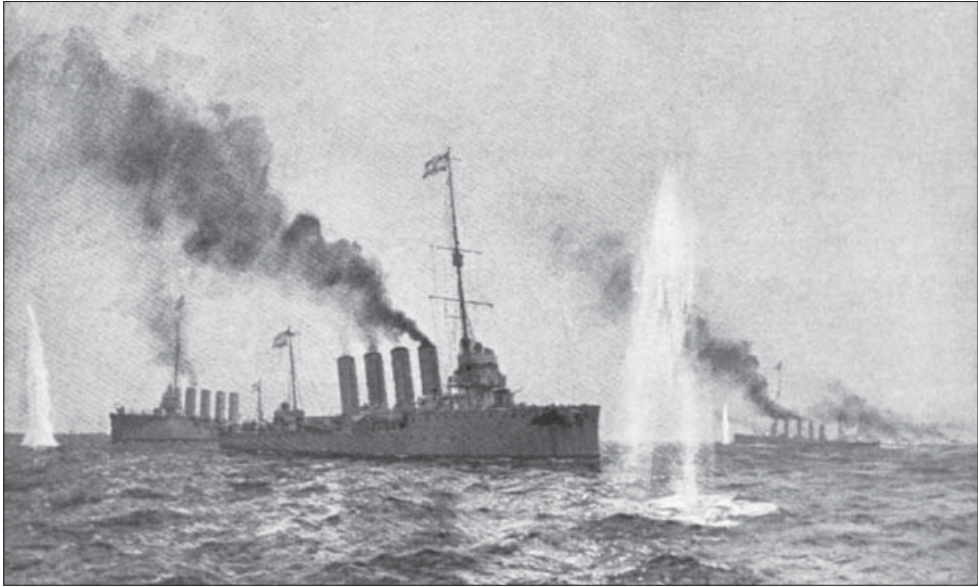
követte a SAIDA és végül a HELGOLAND. Horthy, ha megkapja a CSEPEL korábbi rádióüzenetét, hogy sikerült biztonságba kerülniük, még északnyugat felé, a harcot elkerülve áttörhetett volna. Így azonban, abban a hiszemben, hogy a rombolók menekülését fedezni kell, felzárkózott az ellenséghez. Mikor közelebb értek, akkor derült ki, hogy először rosszul azonosították a cirkálókat, és azok valójában nagyobbak és erősebbek, mint korábban gondolták. Körülbelül 9:30-kor a DARTMOUTH nyitott először tüzet, amit az osztrák–magyar hajók viszonzottak. Ugyanekkor utóbbiak mesterséges ködöt kezdtek fejleszteni, ami egy időre teljesen eltakarta őket. Mikor Horthy hajói kibukkantak a ködből, a távolságuk jelentősen lecsökkent, ami lehetővé tette az osztrák–magyar cirkálók 10 cm-es ágyúinak eredményesebb alkalmazását. A saját maguk fejlesztette ködben azonban majdnem súlyos baleset történt, a HELGOLAND épp hogy el tudta kerülni a NOVARA-val való összeütközést. Mindeközben a levegőben összecsaptak az olasz és az osztrák–magyar repülőgépek, amely végül az egyik olasz gép kényszerleszállásával és későbbi elvesztésével járt. A későbbiekben két újabb osztrák–magyar repülőgép érkezett a helyszínre, felváltva a korábbiakat, és géppuskatűzzel, illetve bombákkal támadták a brit cirkálókat, azonban ezekkel kárt nem tudtak okozni.

A ködben való manőverezés végeztével újra megkezdődött a tüzérségi párbaj. Miután a lassabb BRISTOL fokozatosan lemaradt, antant részről az ütközet fő súlya a DARTMOUTH-ra nehezedett. A MIRABELLO gépei pont akkor álltak le egy műszaki hiba következtében, amikor 10:15-kor Acton parancsot adott a DARTMOUTH-hoz való felzárkózásra. A hibát 11 órára elhárították, de ekkor már reménytelenül le voltak maradva az üldözésben. Háromnegyed óra múlva az egyik francia romboló gépei álltak le, így a MIRABELLO-csoport végképp kiesett az ütközetből. A DARTMOUTH 15,2 cm-es ágyúinak a tüzeit a NOVARA-ra koncentrálták, és az osztrák–magyar cirkáló több találatot kapott. Az egyik megölte az első tisztet, Szuborits Róbert korvettkapitányt, majd 10:10-kor Horthy is súlyosan megsebesült mindkét lábán. 10:35-kor a gépházat érte találat, aminek következtében a hajó jelentősen vesztett a sebességéből. Időközben az osztrák–magyar hajók is értek el néhány találatot a DARTMOUTH-on, de ezek egyike sem okozott komoly károkat.

Tizenegy óra után jött el az ütközet Horthy csoportja számára legválságosabb pillanata. A gépei miatt<sup>15</sup> kisebb sebességre képes, ezért lemaradó SAIDA a két brit cirkáló ösztüzébe került, míg a NOVARA a sérült gépei miatt nem tudta tovább fenntartani a sebességét. Ekkor azonban az osztrák–magyar erők nagy meglepetésére az antanthajók beszüntették a tüzelést, és elfordultak. Mindez Acton parancsára történt, aki azzal magyarázta a döntését, hogy értesülést kapott a Cattaro felől közelítő felmentő erőkről, illetve egyesülni akart az olasz MARSALA cirkáló vezette csoporttal. 11:15-re a NOVARA végleg leállt, és a SAIDA megpróbálta vontába venni, míg a HELGOLAND úgy manőverezett, hogy magára vonja az ellenség tüzeit. Ekkor a 18 csomós sebességgel haladó SANKT GEORG még nagyjából 25 mérföldre volt tőlük. Az ACERBI romboló támadást kísérelt meg a cirkálók ellen, de az erős tűzben nem tudta torpedóvetésnyi távolságra megközelíteni azokat. 11:25-kor északon füstöt pillantottak meg, mely a közeledő SANKT GEORG-ot jelezte. A közeledő MARSALA-csoportból a RACCHIA felderítőcirkáló szintén megkísérelt egy támadást, de ez is félbemaradt. Acton 12:05-kor elrendelte a Brindisibe való visszatérést, a közeledő osztrák–magyar egységekre, illetve a saját támaszponttól való nagy távolságra hivatkozva. Húsz perc múlva sikerült a NOVARA vontábevétel, és ekkor egyesültek a SANKT GEORG-gal és kísérvél.

<sup>15</sup> Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum Archivuma Mladiáta-gyűjtemény 13. d. 36/LXXXIII. A Monfalconei CNT-ben épült SAIDA a próbajáratrain sem volt képes elérni az előírt 27 csomós sebességet, és a gépeivel a későbbiekben is állandó problémák voltak.



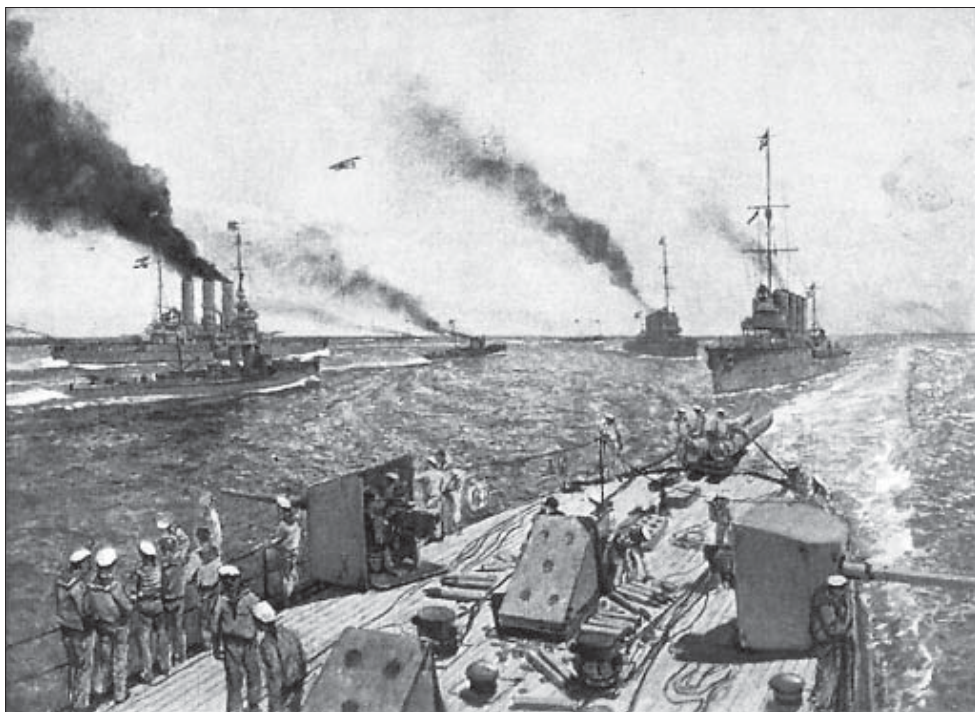


*A felmentésre érkező SANKT GEORG-gal való találkozás (Forrás: korabeli képeslap)*

Acton döntésével Addison kapitány, a DARTMOUTH parancsnoka is egyetértett, ugyanakkor az olasz ellentengernagy vélhetően eltúlozta a kockázatokat. Úgy tűnik, lett volna még elegendő idejük kedvező helyzetüket kihasználva további súlyos károkat okozni az osztrák–magyar cirkálóknak, mielőtt a felmentő egységeknél gyorsabb hajóikkal vissza-indultak volna Brindisi felé. Acton így elszalasztotta a győzelem lehetőségét, de karrierje ezt nem sínylette meg.<sup>16</sup> A győzelem kapujából visszaforduló antanterők csalódottan indultak vissza támaszpontjukra, s ezt a csalódottságot csak fokozták a visszaúton elszenvedett veszteségek. 13:35-kor a lesben álló német UC 25 megtorpedózta a DARTMOUTH-t. Egy óra múlva a legénysége elhagyta a cirkálót, de miután kiderült, hogy helyzete stabilizálódott, visszatért rá. A hazatérő egységek elé Brindisiből 14:30-kor kifutó francia BOUTEFEU romboló ráfutott az UC 25 által telepített egyik aknára, és elsüllyedt. A sérült DARTMOUTH csak másnap hajnali 3 óra előtt tudott befutni a kikötőbe. Az antanterők összes vesztesége jelentősen meghaladta az osztrák–magyar veszteségeket: elsüllyedt tizennégy drifter, két romboló és egy teherhajó, valamint nyolcvanhárom emberük meghalt.

Az osztrák–magyar erők hazatérése eseménytelenül zajlott. 14:55-kor egyesültek a szintén kiküldött BUDAPEST partvédő páncélossal, majd 17:30-kor befutottak a cattarói öbölbe a horgonyzó hajók, a parti létesítmények személyzetének hangos éljenzése közepette. Az ütközetben a legnagyobb károkat a NOVARA szenvedte el, személyzetéből tizennégyen elesetek és huszonkilencen megsebesültek. A HELGOLAND egy halottat és tizenhat sebesültet számlált, a SAIDA pedig mindössze három sebesültet. A NOVARA néhány nappal később Pólába ment javításra; Horthy sebesülten is ragaszkodott hozzá, hogy maga vezesse hajóját. Június 3-án a Pólában a NOVARA fedélzetén személyesen az uralkodó, IV. Károly tüntette ki az ütközetben részt vevő tiszteket.

<sup>16</sup> Acton 1919–1921 között a haditengerezeti vezérkar főnöke volt, 1925-ben bárói címet kapott, majd 1927-ben szenátor lett.



*A csata ábrázolása (Forrás: korabeli képeslap)*

Az 1917. május 15-i összecsapás volt az adriai háború legjelentősebb ütközete. A csata legfőképp szimbolikus jelentőséggel bírt. A zár meggyengítése ellenére 1917 nyarától jelentősen csökkent a német és az osztrák–magyar tengeralattjárók által a Földközi-tengeren elsüllyesztett hajók száma, ami a konvojrendszer bevezetésének köszönhető. Ugyanakkor a zár elleni akció indirekt módon azzal az eredménnyel járt, hogy a valójában hatástalan zár fenntartására az antant jelentős erőforrásokat vont el más, sokkal fontosabb feladatoktól.

Az otrantói ütközetnek jelentős szerepe volt Horthy Miklós karrierjének felívelésében. Az 1918. februári cattarói lázadás Njegovan bukásához vezetett. Az uralkodó elhatározta, hogy a flotta élére egy fiatalabb admirálist nevez ki, és a haditengerészet parancsnokságát maga veszi át. Február 27-én Horthyt előléptette ellentengernaggyá, és kinevezte flottaparancsnoknak.<sup>17</sup> Ebben jelentős szerepe volt a róla kialakult nimbusznak, melynek fő eleme az otrantói ütközet volt.

#### FELHASZNÁLT IRODALOM

Halpern, Paul G.: *Otrantói ütközet*. Lexecon Kiadó, Győr, 2007.

Horthy Miklós: *Emlékirataim*. Buenos Aires, 1953.

Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum Archívuma Mladiáta-gyűjtemény 13. d. 36/LXXXIII.

Wagner, Walter: *Die obersten Behörden der k. und k. Kriegsmarine*. Wien, 1961.

<sup>17</sup> Walter Wagner: *Die obersten Behörden der k. und k. Kriegsmarine 1856–1918*. Wien, 1961, 113.

Lacsny Márton:

## EGY HONVÉDELMI NEVELÉSEL FOGLALKOZÓ SZERVEZET FEJLESZTÉSÉNEK SZEMPONTJAI

*ÖSSZEFOGLALÓ: A szerző írásában – személyes tapasztalatai és szakmai véleménye tükrében – áttekinti a honvédelmi nevelést központi állami akarat alapján megvalósító szervezet, a Honvédelmi Sportszövetség (HS) fejlesztésének szempontjait. Ennek megfelelően vizsgálja a demokratikus civil kontroll érvényesülését, a hatékonyságot a célok, valamint a költséghatékony működés szempontjából, majd javaslatot tesz a frissen megalakult szervezet működési modelljének kialakítása során érvényesíthető megfontolásokra. Ezen túl kitér a kialakítandó szervezetre lehetséges helyére a honvédelem rendszerében, és azokra a tényezőkre, amelyekkel nem lehet figyelmen kívül hagyni a szervezet kormányzattal és a Magyar Honvédséggel kialakítandó kapcsolata szempontjából.*

*KULCSSZAVAK: civil-katonai kapcsolatok, honvédelmi nevelés, civil kontroll, hatékonyság a feladatok végrehajtásában, költséghatékony működés, Honvédelmi Sportszövetség, működési modell*

### BEVEZETÉS

Jelen cikk megírására eredetileg két körülmény készített: 2017. január 1. napján hatályba lépett a Honvédelmi Sportszövetséget (HS) megalapító törvény,<sup>1</sup> és a 2018-as központi költségvetésben<sup>2</sup> már a működés finanszírozásának alapjai is le vannak fektetve, ezért látható valami abból, hogy a Honvédelmi Minisztérium (HM) milyen nagyságrendek mentén tervezte a HS működését. Ez a második körülmény már elegendő alapot nyújt arra, hogy a HS tervezett működését, annak átgondoltságát, valamint a tervezés szempontjait a 2012-ben megjelent *The Routledge Handbook on Civil Military Relations*<sup>3</sup> című műben foglalt módszerek mentén elemezni lehessen. Az elemzési módszer megválasztása során többek között az is vezetett, hogy említett mű az általános módszertan bemutatásán túl magas színvonalú esettanulmányokat is tartalmaz, illetőleg a szerzői csapat magját a hazánkban is komoly elismertségnek örvendő Naval Postgraduate School (Monterey, Kalifornia) professzori gárdája alkotja, így a módszertanról kijelenthető, hogy kellően megalapozott.

A hivatkozott mű komplex módszertant ad a honvédelem területén működő szervezetek, illetőleg fegyveres testületek működésének elemzésére az alábbi három szempont alapján:

- a demokratikus civil kontroll érvényesülése;
- hatékonyság a feladatok végrehajtásában (függetlenül azok költségeitől);
- költséghatékony működés (a pénzügyi források felhasználásának hatékonysága és ellenőrizhetősége).

<sup>1</sup> 2016. évi CXXXII. törvény a Honvédelmi Sportszövetségről.

<sup>2</sup> 2017. évi C. Magyarország Központi Költségvetéséről – I. sz. melléklet XIII. fejezet. 8.6. pont.

<sup>3</sup> Thomas C. Bruneau – Florina Cristiana Matei (eds): *The Routledge Handbook on Civil–Military Relations*. Routledge, 2013.

Az elemzés végrehajtásának előkérdése a szervezet célja, így az elemzés megkezdése előtt erről is szót kell ejteni. További kérdés a feladatokhoz, illetőleg szervezetekhez rendelt vagy rendelkezhető pénzügyi forrásokra vonatkozó döntések sajátos mechanizmusa, amelyet szintén be kell mutatni ahhoz, hogy az elemzés értelmezhető legyen. Az írás logikai felépítését tehát ezen témák mentén alakítottam ki.

## A HONVÉDELMI SPORTSZÖVETSÉG CÉLJAI

Az Országgyűlés 2016 decemberében elfogadta a Honvédelmi Sportszövetségről szóló törvényt, amely 2017. január 1-jén hatályba is lépett. A szervezet létrehozásának célkitűzése – a honvédelmi nevelés körében – a köznevelésben a hazafias identitás és integritás megteremtése a diákokban, valamint olyan alapvető igények és készségek elültetése, mint a sport és egészséges életmód vagy az alapvető önvédelmi képességek szükséglete. Ezt követően minden, honvédelmi szempontból értékes tudás átadása a gépjárművezetéstől az infokommunikáción keresztül egészen a lökésszég fejlesztéséig.<sup>4</sup> Össztársadalmi szempontból a rendszer akkor működik jól, ha minél nagyobb számú fiatal tud vonzani. A tervezés során tehát meg kell határozni a sarokszámokat, adatokat.

- Mit akar csinálni a szervezet? Csak lövészet oktatásával foglalkozik, vagy más tevékenységeket is akar folytatni? Ha igen, melyek ezek a tevékenységek? Tereptan? Elsősegély-ismeretek? Gépjárművezető-képzés? Ejtőernyőzés? Technikai sportok?
- A szervezet tevékenysége hogyan illeszkedik a honvédelem rendszerébe?
- Hány ember számára akar szolgáltatásokat nyújtani? Ezeknek az embereknek tagoknak kell lenniük? Ha igen, akkor a tagság milyen jogokkal és kötelezettségekkel jár?
- Mennyi idő alatt kell felállítani a szervezetet? Mi az a reális időtáv, amin belül (a tervezett tevékenységekre is figyelemmel) teljes létszámmal képes üzemelni a szervezet?

Ezekre és még további kérdésre a válaszokat egy megvalósíthatósági tanulmányban szükséges összegezni, amely a megvalósítás alternatíváit is tartalmazza, a létrehozatal és a fenntartás becsült költségeivel egyetemben.

Egy honvédelmi (elő)képzést folytató szervezet a honvédelem rendszerének része. A szervezet tevékenységének keretei között emberek a haza védelmére készülnek fel, és különböző eszközök használatát sajátítják el ennek érdekében. Ezekkel az eszközökkel éppen úgy lehet a hazának vagy embertársainknak is kárt okozni, ahogy az ellenségnek. Ennek megfelelően az ilyen szervezetek vezetésére, irányítására és kontrolljára a honvédelmi rendszerek és a fegyveres testületek irányítására vonatkozó szabályokat kell alkalmazni, akkor is, ha az alapítását civil szervezet(ek) kezdeményezik.

## A DEMOKRATIKUS CIVIL KONTROLL SZEMPONTJAI

Egy ilyen méretű szervezet kontrollja komoly feladat, hiszen ezzel a tervezett létszámmal nagyobb lenne, mint az összes fegyveres testület együttvéve, ami értő kezekben rövid időn belül komoly társadalmi tényezővé válhat, akár fegyverek nélkül is.

Mindezek alapján elsődleges szempont az, hogy egy ilyen szervezet a demokratikusan megválasztott kormányzat kontrollja alatt legyen ugyanúgy, mint minden más fegyveres

<sup>4</sup> A 2016. évi CXXXII. törvény 3. §.

erő. Ezen túlmenően az objektív civil kontroll<sup>5</sup> jegyében a szervezet irányításában részt vevő személyeknek profiknak<sup>6</sup> kell lenniük abban az értelemben, hogy professzionális, alá-fölé rendeltségi viszonyok szerint felépülő szervezethez kell tartozniuk. Ez eddig két dolgot jelent: az első, hogy a kormánynak minden körülmények között kontrollálnia kell a szervezetet, a második pedig az, hogy az irányítást alá-fölé rendeltségi, valamint függelmi viszonyok szerint kell szervezni. Tudomásul kell venni, hogy a honvédelem – bár nemzeti ügy – nem valamiféle civil szervezetre tartozik, hiszen komoly erők és eszközök összehangolt mozgatójáról szól.

Mit is jelent ez a magyar jogrendszerbe ágyazva? A kiindulást nyilvánvalóan az Alaptörvény jelenti, amely meghatározza a haderő alkalmazásának alapvető szabályait, amelyeket azután az erről szóló sarkalatos törvény részletez. Ha ilyen szervezetet hozunk létre, akkor annak illeszkedni kell a meglévő irányítási rendbe, azaz a feladatrendszer végén az Országgyűlésnek kell meghatároznia, és a kormánynak kell operatív kontrollt gyakorolnia felette. Tekintettel arra, hogy különleges jogrendi helyzetben a szervezeten belül érintettek tartalékos katonának minősülnek, a honvédelmi tanács és a köztársasági elnök feladatrendszerét ez nem érinti. Ami viszont biztos, az az, hogy egy ilyen szervezet vezetését demokratikusan választott politikai vezetőnek kell ellátnia, vagyis szervezeti értelemben az a szerencsés, ha a szervezet vezetőjét (pl. elnökét) a miniszterelnök nevezi ki és menti fel.

Az objektív civil kontroll elmélete szerint az állománynak professzionális irányítás alatt kell ellátnia feladatait. Ez azt is jelenti, hogy a szervezet vezetői nem politikai ambíció alapján, hanem hivatásszerűen végzik feladataikat, és teljes mértékben alávetik magukat a fent részletezett civil politikai irányításnak. Ez akkor működik, ha a szervezetnek legalább a sarkalatos pozícióban olyan személyek ülnek, akik függelmi viszonyban vannak a szervezet felsőbb vezetőivel. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a szervezet megyei szintű vezetői katonák. Hogy hivatásos vagy szerződéses, esetleg tartalékos állományúak-e, azt akkor lehet meghatározni, ha a szervezet jogi státusa, illetőleg a kérdéses katonák feladatköre kellően tisztázott. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy egy ilyen szervezetnek szükségszerűen alakulatnak kell lennie. Számos nemzetközi példa létezik arra, hogyan lehet ilyen szervezetet létrehozni úgy, hogy az kötődik a haderőhöz, de nem szerves része annak.<sup>7</sup> Ilyenek pl. az USA nemzeti gárdái, amelyek végén a tagállamok milícia jellegű szervezeteiből nőttek ki és ma kettős jogi státusuk van.<sup>8</sup> Ehhez hasonló az észti Kaitseliit szervezete is, amely az észti honvédelmi törvény alapján működik, de nem számít a haderő szerves részének.<sup>9</sup>

A dilemma tehát adott: civil, vagy katonai szervezet legyen? Van egy szervezet, amely civilekből áll, vagy legalábbis civilek tevékenységét szervezi. Nem lehet civil szervezet, hiszen a tevékenysége honvédelmi jellegű és a haza fegyveres védelme (mint minden más legitím erőszak alkalmazása) az állam monopóliuma. Bár az lehetséges, hogy elsősorban katonák tevékenykednek benne, nem lehet katonai szervezet sem, hiszen civilek számára

<sup>5</sup> Huntington 1957, 83.

<sup>6</sup> Szándékosan használok olyan kifejezést, amely tág értelmezést tesz lehetővé. Nem kizárólag a hivatásos vagy szerződéses állomány bevonása lehetséges. Pl. a közigazgatás vagy a MÁV szervezete sem hagy tág teret a demokráciának.

<sup>7</sup> A jogalanyiség kérdése, illetőleg annak közjogi vagy magánjogi jellegének elemzéséhez az adott ország egész jogrendszerét át kellene tekinteni. Ez nemcsak jelen írás kereteit feszítené szét, de fókusz is jogi, nem pedig hadtudományi lenne. Ennek okán maradok a magyar jogrendszer által adott lehetőségek megvilágításánál.

<sup>8</sup> Huntington 1957, 172.

<sup>9</sup> <http://www.kaitseliit.ee/en/edl> (Letöltés időpontja: 2017. 09. 18.)

nyújt képzést, de nem honvédelmi törvény<sup>10</sup> keretei között, hiszen a benne részt vevők nem, vagy nem feltétlenül a Magyar Honvédség valamely szervezetében teljesítenek szolgálatot.

Ebben az összefüggésben tehát érdemes megfontolni a speciális jogi státust, amelyet az ilyen szervezetek számos külföldi államban élveznek, és nem a hazai jogrendszerben kialakult sztereotípiákra hagyatkozni.<sup>11</sup> A sztereotípiáktól való elszakadás itt azt jelenti, hogy egy ilyen szervezetet nem lehet a kialakult jogi kategóriák és fogalmak mentén besorolni, hanem dolgozni kell az új jogi státus kimunkálásán. Ezzel párhuzamosan számos demokratikus berendezkedésű államban működnek ilyen szervezetek, amelyek jogi szabályozása nyilvános, tehát mintákat lehet gyűjteni.

Az Országgyűlés által elfogadott törvény értelmében a Honvédelmi Sportszövetség köztestületi formában működik. A magam részéről a konkrét szabályozást a fent kifejtettek alapján elhibázottnak tartom, mert a jelenleg hatályos magyar jogszabályok nem definiálják, hogy mi a köztestület, és az új törvény sem tartalmazza a szervezettel kapcsolatos jogi kereteket. A köztestület definícióját a korábbi Polgári Törvénykönyv<sup>12</sup> tartalmazta, azonban mivel a köztestületet törvény hozza létre, a gyakorlatban az az elfogadott módszer, hogy minden egyes köztestület definícióját az azt létrehozó jogszabály tartalmazza. Ennek megfelelően a HS-t létrehozó jogszabály ebben a tekintetben gyakorlatilag bármit kimondhatna az Alaptörvény által szabályozott demokratikus jogállami keretek közt. Jó (ellen)példa erre a közjegyzői törvény, amely szerint a közjegyzői kamara köztestület<sup>13</sup> és minden közjegyzőt az igazságügyért felelős miniszter nevez ki határozatlan időre.<sup>14</sup> A Kamarának mint köztestületnek persze vannak önkormányzati jogai,<sup>15</sup> de azért a törvényességi felügyeletet még így is a miniszter gyakorolja.<sup>16</sup>

## HATÉKONYSÁG A FELADATOK VÉGREHAJTÁSÁBAN

Az objektív civil kontroll kapcsán már megjegyeztem: lényeges, hogy a szervezet szakmai irányító feladatait hivatások lássák el. Ez nem feltétlenül jelent hivatásos katonákat, azonban figyelemmel arra, hogy a célrendszer mégiscsak a haza védelmére való felkészítés, ezeknek a személyeknek valamely fegyveres testület tényleges állományú tagjainak kell lenniük. A hatékonyság szempontjából fontos a kapcsolatrendszer, ami alatt a többi fegyveres testülethez fűződő hivatalos kapcsolatot értem, hiszen ez az, ami jogszabályban lefektethető. A hatékonyság feltétele, hogy az adott szervezet a feladatai végrehajtásához megfelelő

<sup>10</sup> A honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. Törvény 3. és 4. § szerint:

3. § A katonai szolgálatot a Honvédség szervezeteinél kell teljesíteni.

4. § (1) A fegyveres katonai szolgálat célja a nemzeti és szövetségi védelmi feladatok végrehajtása érdekében a hadkötelesek kiképzése, felkészítése a katonai feladatokra és a Honvédség védelmi képességének erősítése. A fegyver nélküli katonai szolgálat célja a Honvédség fegyverhasználat nélküli feladataiban történő közreműködés és az ehhez szükséges felkészítés.

<sup>11</sup> A jelenlegi ismert vezetői feladatszabás szerint a Honvédelmi Sportszövetség köztestület. Mivel a köztestületnek nincs általános érvényű, sarkalatos törvény szintjén, vagy kódex jelleggel lefektetett definíciója, ez gyakorlatilag bármit jelenthet, amit a róla szóló törvény kimond. Ennek megfelelően az irányítási és felügyeleti jogköröket is telepítheti tetszőleges szervhez, így a kormányhoz is.

<sup>12</sup> 1959. évi IV. tv. a Polgári Törvénykönyvről.

<sup>13</sup> 1991. évi XLI. Tv. 53. § (2) bek.

<sup>14</sup> 1991. évi XLI. Tv. 16. § (1) bek.

<sup>15</sup> 1991. évi XLI. Tv. 13–15. §.

<sup>16</sup> 1991. évi XLI. Tv. 15/A §.

szabályrendszerrel, cselekvési tervekkel, megfelelően szabályozott folyamatokkal rendelkezzen, valamint az ezek végrehajtásához szükséges erőforrások álljanak rendelkezésre.<sup>17</sup> Ebben az értelemben tehát feltétel, hogy a kérdéses szervezet jogszabályban szabályozott módon szervezze kapcsolatait minimálisan a haderő, valamint az oktatás irányításáért felelős kormányzati szervvel, jelen esetben a Honvédelmi Minisztériummal és az Emberi Erőforrások Minisztériumával. Ennek nem az az egyetlen módja, ha a létrehozandó szervezet is a közigazgatás irányítási rendszerébe illeszkedik, de kétségtől ez a legegyszerűbb és leghatékonyabb. Természetesen vannak erre korábban is hivatkozott külföldi jó gyakorlatok, azonban ezek egyenként is külön cikk tárgyát képezhetik.

A hatékonyság elemzése során a továbbiakban érdemes végiggondolni a létrehozandó szervezet feladatrendszerét és annak kötődését az állam által működtetett többi alrendszerhez. Ennek a hatékonyságon túl a civil kontroll szempontjából is értelmezhető garanciális szempontjai is vannak.<sup>18</sup> Tekintsük át, hogy milyen feladatai lehetnek egy olyan országos szervezetnek, amely az ifjúság hazafias nevelésével és honvédelmi képzésével (előképzésével) foglalkozik. Alapvetően olyan képességeket, kompetenciákat oktat, amelyek honvédelmi szempontból hasznosíthatók az állam számára. Gyakorlatilag katonákat képez. Csak az a kérdés, hogy a határt hol húzza meg, ha egyáltalán meghúzza. Olyan országokban, ahol békeidőben is van sorkötelezettség, ezt előképzésnek és a sorkatonák kiképzésének, majd a későbbiekben szinten tartó, illetőleg a tudás frissítését célzó gyakorlatoknak hívják.

Mіндеzek alapján egyértelmű, hogy a létrehozni kívánt szervezet abban az értelemben a honvédelem rendszerének része, legalábbis a biztonsági kockázatok és a szervezet kontrollja szempontjából így kell kezelni. Ugyanakkor nem elegendő kijelenteni, hogy ez egy honvédelmi szervezet, hiszen több tekintetben az állampolgárok motivációjára és elkötelezettségére épít. Ennek alapján a végrehajtás során egyértelműen támaszkodni kell a civil elkötelezettségre, amely vonatkozás a végrehajtás hatékonysága tekintetében igencsak jelentős lehet.

A hatékony működés három alapkérdése tehát:

- Vannak-e megfelelő szabályok a működésre vonatkozólag?
- Vannak-e struktúrák a szabályzatok kialakítására és implementálására?
- Vannak-e megfelelő erőforrások a működésre (és az első kettő támogatására)?

Az előző – demokratikus civil kontrollról szóló – részben már említettek túl a hatékony működésnek is fontos feltétele a szabályozott működés. Ha már ismert, hogy mi a létrehozandó szervezet célja, akkor lehet tudni, hogy milyen tevékenységeket fog ellátni, így tudható, hogy mire vonatkozólag kell szabályokat alkotni. Egy szervezet létrehozásakor – a jogi formától függetlenül – tudni kell, hogyan fog az működni, és a működésre vonatkozó szabályokat már a megalapításkor le kell fektetni. Különösen igaz ez akkor, ha olyan emberek kezébe akarjuk adni a működtetést, akik kívül esnek a haderő függelmi viszonyain. Amennyiben az irányítás jogi értelemben nem a honvédelem rendszerének része, úgy szükséges annak doktrínaszintű szabályozása, hogy az egyes honvédségi szervezetek hogyan viszonyuljanak a kérdéses szervezethez.

A hatékony működés következő feltétele, hogy legyenek megfelelő struktúrák, melyek keretei között a kitűzött célokat meg lehet valósítani. A főbb célkitűzések ismertek, még

<sup>17</sup> Matei 2012.

<sup>18</sup> Pl. ha egy ilyen szervezet megjelenik az általános iskolákban, akkor szükséges azt garantálni, hogy a tevékenysége semmiképp nem veszélyezteti a gyerekeket, és semmi esetre sem irányulhat jogellenes célra. Ez pedig úgy érhető el, ha az irányítás végső soron ugyanabban a kézben van, mint a közoktatás (köznevelés) irányítása. Vö. Alaptv. B. cikk.

ha azok nincsenek is részletesen kidolgozva. Ezek ismeretében mindenképpen szükséges, hogy a létrejövő szervezet irányítási rendje valahol kötődjön a honvédelem rendszeréhez, a fent részletezettek szerint. Ugyanakkor szükséges az is, hogy meglegyen a beágyazottsága a civil társadalomba is, hiszen éppen az a cél, hogy a civil társadalom kicsit közelebb kerüljön a honvédelem ügyéhez mind hozzáállását, mind felkészültségét tekintve. Ezenkívül gyakorlati haszna is van a civil jogalanyiságnak: nem vonatkoznak rá olyan szigorú szabályok, mint a katonai alakulatokra (pl. a beszerzések tekintetében). Mindezek alapján az tűnik a legfontosabbnak, hogy a honvédelem és a civil társadalom között egyensúlyozó szervezet struktúráját jól átgondolt módon alakítsuk ki. Ennek megfelelően már a szervezet megalapításakor világos tervvel kell rendelkezni a szervezeti felépítés és az irányítás vonatkozásában. Egyszerűbben fogalmazva: a szervezet működésének megkezdése előtt minden tervnek és szabályzatnak – alapító okirat, szervezeti ábra, szabályzat stb. – rendelkezésre kell állnia, és rögzíteni kell a feladatokat és felelősségi köröket.

## A KÖLTSÉGVETÉS PROBLÉMÁJA

Az előzőekben megtárgyaltuk a szabályokat és a struktúrákat, vagyis – nagyon leegyszerűsítve – tudjuk, hogy mit akarunk csinálni. Ha a célzott tevékenységek megvannak, és megvan az is, hogyan akarjuk azokat kivitelezni, akkor elég pontosan meg lehet mondani, hogy mennyi erőforrásra is van szükségünk.

Mennyibe kerül egy honvédelmi verseny? Mennyibe kerül egy országos honvédelmi verseny? Amikor az „egységes tematika szerinti országos honvédelmi versenyrendszer” szóösszetételt először kimondtam a HM-ben, akkor az első becslések nagyságrendileg 100 millió Ft körül voltak a kollégák részéről. Ez részben betudható annak, hogy a becslések alátámasztására 1990 óta nem állt rendelkezésre gyakorlat, hiszen az MHSZ megszűnése óta nem volt országos honvédelmi verseny. A becslésekhez képest meglepő volt, hogy nem egész 9,1 millió Ft-ból sikerült a 20 megyei versenyt megrendezni úgy, hogy ebben a diákok aznapi étkeztetése is benne volt.<sup>19</sup> Ebből számomra az a tanulság, hogy stratégiai tervek és az azok végrehajtására vonatkozó szabályok (doktrínák) birtokában pontosabban lehet tervezni a költségeket.

Az államnak az ügy iránti elkötelezettségét jól mutatja a szervezet mellé rendelt költségvetés. Ehhez hozzá kell tenni, hogy a tervezők elkötelezettségét pedig az mutatja, ha a költségvetést olyan gonddal tervezik meg, hogy azt követően az állami döntéshozók számára egyértelmű lesz, hogy mire fogják a pénzt felhasználni. Ehhez arra van szükség, hogy a szervezet – egységenként konkrét forintokra lebontott – „üzleti tervvel” rendelkezzen. Tervezve legyen a beindítás és az éves működtetés költsége, és az is, hogy esetleg milyen tevékenységből tud bevételt termelni a szervezet. Természetesen egy ilyen szervezet nem a saját bevételeiből tartja el magát. A pénz ugyanakkor nem az egyetlen, még csak nem is a legnehezebben biztosítható erőforrás.

Ennél sokkal kritikusabb azonban a humán erőforrás, amelynek kiképzését, illetőleg az ehhez szükséges időt nem lehet megspórolni. Ez különösen igaz egy olyan területen, ahol új, speciális képességekre van szükség. A létrehozandó szervezet legfontosabb tudása ugyanis az, hogy civileket kell motiválni arra, hogy elköteleződjenek a honvédelem ügye mellett. Jelenleg több különböző területen (hadtudomány, pedagógia, marketing, kommunikáció)

<sup>19</sup> Részletekért lásd Lacsny 2015.



kell ezt a tudást újratertemni. Azokat az embereket kell megtalálni a feladatra, akik a gyakorlati életben bizonyították, hogy tudnak embereket úgy motiválni a haza védelmében való aktív részvételre, hogy csak olyan eszközeik vannak, amelyek egy demokratikus jogállam értékrendjébe beleférnek.

## KÖLTSÉGHATÉKONY MŰKÖDÉS

A költségvetési kiadások tervezésének és végrehajtásának független és nyilvános kontrollrendszere van, amit ma Magyarországon az Állami Számvevőszék (ÁSZ) biztosít. Az ÁSZ által biztosított kontroll azonban elsősorban költségvetési szervek körében bizonyulhat hatékonynak a működési logikából fakadóan.

Ebben a vonatkozásban fontosnak tartom, hogy a HS valamilyen formában mindenképp az államháztartás valamely alrendszerébe tartozzon, hiszen ezek a garanciák csak ebben az esetben érvényesíthetők. Lehetséges, hogy a felvázolt – komplex jogalanyiságot feltételező – működési modell rövid távon nem a legegyszerűbb megoldás, azonban az alapos előkészítő munka hosszabb távon meghozza a maga gyümölcsét. Hangsúlyozom, hogy a komplex, vagy többes jogalanyiság kérdése részemről a diskurzus jelen szakaszában csak egy felvetés, amely – remélhetőleg – vita tárgyát fogja képezni, azonban a felvetés véleményem szerint legalábbis a vita elindításához, megfelelően megalapozott.

## ÖSSZEZÉS

Ha olyan szervezetet akarunk létrehozni, amely honvédelmi jellegű képzést folytat, és amely tevékenységét tekintve túlmegy a hazafias identitás megalapozásán – valódi, honvédelmi szempontból a gyakorlatban is hasznosítható ismereteket oktató és biztosítja a haderő utánpótlását –, akkor a kérdéses szervezet – fent megalapozott véleményem szerint – a honvédelem rendszerének része és ekként is kezelendő. Ebben az esetben érvényesek rá a honvédelem alrendszerének speciális szabályai, így a demokratikus civil kontroll alapelvei is.

Ezek a szempontok hadtudományi értelemben determinálják a szervezet vezetésének, irányításának szabályozási szempontjait. Mivel azonban a szervezet alapvetően civilekből épül fel (a katonai vezetés mellett az aktív tagságot civilek adják), és elsősorban a civil társadalom elköteleződésére épít, ezért a tagság toborzását és megtartását mégsem lehet teljes mértékben katonai igazgatási jellegű szabályozókra építeni. Ebben az értelemben tehát a cél nem elsősorban a szabályozás, hanem az azzal kapcsolatos gondolkodás felülvizsgálata.

## FELHASZNÁLT IRODALOM

Bruneau, Thomas C. – Matei, Florina Cristiana (eds): *The Routledge Handbook on Civil–Military Relations*. Routledge, 2013.

Huntington, S. P.: *The Soldier and the State*. Harvard University Press, 1957.

Lacsny Márton: *Honvédelmi Kötelék – egy ígéretes kezdeményezés a civil honvédelmi képesség fejlesztésének érdekében*. Honvédségi Szemle, 2016/1. [http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/55138/hsz\\_2016-1.pdf](http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/55138/hsz_2016-1.pdf)

<http://www.kaitseliit.ee/en/edl>

## HIVATKOZOTT JOGSZABÁLYOK

1959. évi IV. törvény a Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről. [http://www.njt.hu/cgi\\_bin/njt\\_doc.cgi?docid=481.235011](http://www.njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=481.235011)
1991. évi XLI. Törvény a közjegyzőkről. [https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy\\_doc.cgi?docid=99100041.TV](https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99100041.TV)
2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről. [https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy\\_doc.cgi?docid=A1100113.TV](https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100113.TV)
2016. évi CXXXII. törvény a Honvédelmi Sportszövetségről. [https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy\\_doc.cgi?docid=A1600132.TV&timeshift=ffffff4&txtreferer=00000001.TXT](https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1600132.TV&timeshift=ffffff4&txtreferer=00000001.TXT)
2017. évi C. törvény Magyarország Központi Költségvetéséről. [https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy\\_doc.cgi?docid=A1700100.TV&timeshift=ffffff4&txtreferer=00000001.TXT](https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1700100.TV&timeshift=ffffff4&txtreferer=00000001.TXT)
- Magyarország Alaptörvénye. [https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy\\_doc.cgi?docid=A1100425.ATV](https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV)

Gál Csaba ny. mk. ezredes:

## NEMZETKÖZI KATONAI ÉS HADITECHNIKAI SZEMLE

### OROSZ–INDONÉZ BARTERMEGÁLLAPODÁS

Augusztusban egyetértési nyilatkozat formájában döntés született arról, hogy milyen feltételekkel szerez be Indonézia 11 darab Szuhoj Szu–35 (Flanker–E) típusú vadászpilóta nélküli repülőgépet Oroszországtól.<sup>1</sup> Hároméves tárgyalássorozat után a felek előzetesen abban állapodtak meg, hogy Indonézia részben mezőgazdasági termékekkel fogja ellentételezni a korszerű repülőgépeket, köztük pálmaolajjal, kávéval és teával. A végső szerződés aláírására még 2017 vége előtt sor kerülhet. Elemzők szerint a termékekkel történő ellentételezés elfogadását Oroszország részéről elősegítették az Amerikai Egyesült Államok és az Európai Unió által ellene hozott gazdasági embargós intézkedések hatásai, illetve ily módon is igyekszik szélesíteni beszállítói körét.<sup>2</sup> A repülőgépek eladása elősegítheti Oroszország számára, hogy csökkentse az Indonéziával folytatott kereskedelemben az utóbbi években tapasztalt negatívumot (például 2016-ban a szigetország a kétoldalú kereskedelemben 411 millió dolláros többletet ért el). Sajtóinformációk szerint<sup>3</sup> az üzlet értéke 1,14 milliárd dollár, amelynek felét Indonézia készpénzzel egyenlítené ki, így a mezőgazdasági termékek értéke 570 millió dollár lenne. Megemlítendő, hogy Kína 2015 végén 24 ilyen repülőgépet 2 milliárd dollár értékű szerződést írt alá.

### IZRAELI FEGYVERREL KORSZERŰSÍTIK A HORVÁT HADERŐ PATRIA HARCJÁRMŰVEIT

A horvát Védelmi Minisztérium az izraeli Elbit Systems vállalatot hirdette ki a 126 Patria típusú páncélozott modulrendszerű járműveken lévő fegyverzet korszerűsítésére 2015-ben kiírt pályázat győztesének.<sup>4</sup> Az Elbit az UT30Mk2 típusú távvezérelt fegyvertoronnyal nyert, amelybe egy 30 mm-es gépágyút és egy 7,62×51 mm-es géppuskát, valamint a Rafael cég Spike–LR rakétarendszerét építik be. A szerződés értéke 93,6 millió kuna (közel 15 millió dollár), de ebben az összegben a rakéták ára nincs benne. A két izraeli cég eredetileg külön indult a tenderen, de a nagyobb nyerési esély érdekében közös ajánlatot készítettek. A versenybe beszállt a horvát Đuro Đaković vállalat is, amely a finn Patria céggel közösen gyártotta a Patria harcjárműveket a horvát haderő számára, de az ajánlatában szereplő összeg túl magas, 211,45 millió kuna volt. A Spike rakétarendszer rendszeresítésével Horvátország csatlakozik a régió azon országaihoz – Lengyelország, Csehország, Románia, Szlovénia és

<sup>1</sup> <http://www.defensenews.com/global/europe/2017/08/08/sukhois-for-palm-oil-russia-and-indonesia-announce-new-barter-arrangement/> (Letöltés időpontja: 2017. 08. 08.)

<sup>2</sup> <http://quwa.org/2017/08/07/indonesia-will-counter-trade-commodities-su-35-fighters/> (Letöltés időpontja: 2017. 09. 15.)

<sup>3</sup> [http://www.defenseworld.net/news/20350/Indonesia\\_To\\_Pay\\_Half\\_Cash\\_\\_Rest\\_Commodities\\_In\\_\\_1\\_14\\_Billion\\_Deal\\_For\\_11\\_Sukhoi\\_Jets#.WaK14k1DvIU](http://www.defenseworld.net/news/20350/Indonesia_To_Pay_Half_Cash__Rest_Commodities_In__1_14_Billion_Deal_For_11_Sukhoi_Jets#.WaK14k1DvIU) (Letöltés időpontja: 2017. 08. 27.)

<sup>4</sup> <http://www.defensenews.com/land/2017/08/25/rafael-to-benefit-from-elbit-win-in-croatia-weapons-tender/> (Letöltés időpontja: 2017. 08. 27.)

Litvánia –, ahol ezt a fegyverrendszert már használják. Az izraeli fegyvertornyok leszállítására várhatóan 2018 elején kerül sor, még mielőtt horvát szárazföldi alegységek hat hónapra Litvániába települnek. Az izraeli fegyverrendszerrel az eddigi norvég M151 Protector típusú távvezérelt fegyvertornyot cserélik le. Sajtóhírek<sup>5</sup> szerint<sup>6</sup> a szerződés egyelőre csak nyolc fegyvertorony beszerzését irányozza elő.

## BURKINA FASO OROSZ HELIKOPTEREKET VÁSÁROL

A 2017. augusztus második felében Moszkva környékén megtartott „Army 2017” nemzetközi haditechnikai fórumon Burkina Faso küldöttsége megrendelt két Mi–17S típusú helikoptert és egyéb légi fegyverzetet az orosz féltől.<sup>7</sup> Az afrikai ország szeretné fejleszteni haditechnikai együttműködését Oroszországgal, illetve további eszközöket vásárolni hadserege más haderőnemei számára is. A haderő fegyverzetét főképpen francia és amerikai eredetű eszközök alkotják, orosz eredetű eszközökkel csak a légierő rendelkezik. A két helikopter leszállítására várhatóan 2018-ban kerül sor. A Burkina Fasói légierő számára ez a beszerzés viszonylag jelentős fejlesztésnek tekinthető, mert 2015-ben összesen nyolc helikoptere volt, ebből kettő-kettő Mi–17 és Mi–35.<sup>8</sup> Ez utóbbi a Mi–24P harci helikopter exportváltozata.<sup>9</sup>

## ELEKTROMOS MOTORKERÉKPÁR AZ OROSZ KÜLÖNLEGES MŰVELETI ERŐK SZÁMÁRA

Az „Army 2017” haditechnikai fórumon az orosz Kalasnyikov konszern bemutatott egy új, elektromos hajtású motorkerékpárt, amelynek egy változatát az orosz különleges műveleti erők számára fejlesztte.<sup>10</sup> Az eszközt főképpen a felderítési feladatokat végző alegységeknek ajánlják, mivel a hagyományos, robbanómotoros motorkerékpárral ellentétben ezzel majdnem zajtalanul lehet közlekedni. A nehéz terepen történő közlekedésre is alkalmas motorkerékpárt felszerelték egy összecukható teherhordó platformmal, valamint biztosították a lehetőséget a fegyverzet, a lőszer, a személyi felszerelés, valamint az élelmiszer és a víz elhelyezésére. A Kalasnyikov konszern az Izs márkanévet adta az elektromos motorkerékpárnak, melynek különböző változatait a lakosságnak és a rendőrségnek is szeretné eladni.<sup>11</sup> A rendőrség szeptemberben a fővárosban megkezdte a motorkerékpár tesztelését járőrözési feladatok végrehajtásával. A fejlesztők szerint a motorkerékpár maximális teljesítménye 15 kW, az egy töltéssel városban megtehető maximális úthossz 150 km.

<sup>5</sup> <http://www.jutarnji.hr/biznis/tvrtke/za-patriju-cro-izraelski-top-duro-dakovic-izgubio-posao-od-100-mil-kn-ministarstvo-obrane-kupuje-topove-kalibra-30-milimetara-za-hrvatske-oklopnjake/6372140/> (Letöltés időpontja: 2017. 08. 27.)

<sup>6</sup> <http://www.total-croatia-news.com/politics/21389-croatia-buying-israeli-weapons-for-armoured-vehicles> (Letöltés időpontja: 2017. 09. 17.)

<sup>7</sup> <http://www.janes.com/article/73370/army-2017-burkina-faso-orders-two-mi-17sh-helicopters> (Letöltés időpontja: 2017. 08. 27.)

<sup>8</sup> <https://www.globalsecurity.org/military/world/africa/bf-equipment.htm#af> (Letöltés időpontja: 2017. 09. 17.)

<sup>9</sup> <https://www.ruaviation.com/news/2017/8/25/9594/?h> (Letöltés időpontja: 2017. 08. 27.)

<sup>10</sup> <http://www.janes.com/article/73360/army-2017-kalashnikov-demonstrates-electric-motorcycle-for-special-forces> (Letöltés időpontja: 2017. 08. 27.)

<sup>11</sup> <https://rusreality.com/2017/08/19/the-defense-ministry-began-testing-electric-motorcycles-kalashnikov/> (Letöltés időpontja: 2017. 08. 27.)

## ÚJ AMERIKAI RADARÁLLOMÁS ÉPÜL A CSENDES-ÓCEÁNON

Az Amerikai Egyesült Államok az észak-koreai rakétaindítások miatt nem tartja elégségesnek a Csendes-óceán nyugati térsége légterének megfigyelési lehetőségeit, ezért azokat fejleszteni kívánja. A Pentagon és a Palaui Köztársaság kormánya közös bejelentése szerint az amerikai haderő radarállomást fog építeni a 22 ezer lakossal rendelkező szigetállam egyik szigetén.<sup>12</sup> A Guamtól mintegy 1300 km-re délnyugatra elhelyezkedő Palaunak nincs hadereje, biztonságáról egy egyezmény alapján az Amerikai Egyesült Államok gondoskodik, és a radarépítési kérelemmel 2017. július 18-án fordult Palauhoz. A radartornyok helyének a kiválasztásánál a környezetvédelmi szempontokat fokozottan figyelembe veszik. A radarállomás eszközei nagy segítséget nyújtanak majd a szigetállam mintegy 500 ezer négyzetkilométeres, 2015-ben kialakított kizárólagos gazdasági övezetének ellenőrzésére is, ami különösen az illegális halászat visszaszorítására lehet pozitív hatással.

## LETTORSZÁG STINGER RAKÉTÁKAT VÁSÁROL

A lett Védelmi Minisztérium augusztusban bejelentette, hogy az érintett felek aláírták a szerződést, melynek keretében Lettország Stinger hordozható légvédelmi rakétarendszereket vásárol Dániától.<sup>13</sup> A lett védelmi miniszter elégedett a szerződéssel, mely lehetőséget ad a haderő képességeinek jelentős javítására. A haderőn belül a légvédelem fejlesztése az utóbbi években prioritást élvez. Dánia az eladásra kijelölt Stinger rakétarendszereket még 1996-ban vásárolta az Amerikai Egyesült Államoktól. Az egyelőre nem ismert, hogy a szerződésben hány indítórendszer és hány rakéta eladásáról van szó. Az eszközök leszállítása 2018 első felében várható. Lettországnak még be kell szereznie a rakétarendszer üzemeltetéséhez szükséges kiegészítő berendezéseket, valamint meg kell oldania az üzemeltető állomány kiképzését is. A lett haderő a kiképzés terén számíthat a NATO-szövetségesek segítségére. A Stinger rakétarendszert a szomszédos Finnország és a NATO-tag Litvánia is rendszerezte.

## A ROMÁN HADERŐ JELENTŐSEN NÖVELHETI RAKÉTATÜZÉRÉSÉGE KÉPESSÉGEIT

Az Amerikai Egyesült Államok Külügyminisztériuma hozzájárult ahhoz, hogy Románia hozzájusson amerikai nagy mozgékonyaságú rakétatüzérségi rendszerekhez (HIMARS<sup>14</sup>).<sup>15</sup> Románia szeretne vásárolni 54 indítójárművet a hozzájuk tartozó kiegészítő berendezésekkel, járművekkel és felszereléssel. Az üzlet értékét szakértők 1,25 milliárd dollárra becsülik. A Lockheed Martin által gyártott rakéta-sorozatvető első példányait az amerikai tengerészgyalogság kapta 2007-ben, de Irakban már a szárazföldi erők is használták. Az indítójárművön két különböző konténer elhelyezésére van lehetőség. Az egyik változatban a konténer hat

<sup>12</sup> [http://www.spacewar.com/reports/US\\_military\\_to\\_install\\_radar\\_in\\_Pacifics\\_Palau\\_999.html](http://www.spacewar.com/reports/US_military_to_install_radar_in_Pacifics_Palau_999.html) (Letöltés időpontja: 2017. 08. 27.)

<sup>13</sup> [http://www.spacewar.com/reports/Latvia\\_buying\\_Stinger\\_air-defense\\_missiles\\_from\\_Denmark\\_999.html](http://www.spacewar.com/reports/Latvia_buying_Stinger_air-defense_missiles_from_Denmark_999.html) (Letöltés időpontja: 2017. 08. 27.)

<sup>14</sup> High Mobility Artillery Rocket System.

<sup>15</sup> [http://www.spacewar.com/reports/Romania\\_approved\\_for\\_US\\_rocket\\_system\\_buy\\_999.html](http://www.spacewar.com/reports/Romania_approved_for_US_rocket_system_buy_999.html) (Letöltés időpontja: 2017. 08. 27.)

rakétát tartalmaz, hatótávolságuk 70 km, robbanófejük tömege mintegy 100 kg. A másik változatban a konténer egy harcászati rakétát tartalmaz, amelynek 300 km a hatótávolsága, és főképpen területi célok ellen alkalmazható.<sup>16</sup> Románia a 70 km hatótávolságú rakétából 162 darabot, a 300 km hatótávolságúból pedig 54 darabot igényelt.<sup>17</sup>

## NŐK A KANADAI HADERŐBEN

2017. májusi 19-i adatok szerint a kanadai haderőben szolgálók között 15,2% a nők aránya.<sup>18</sup> A foglalkoztatási egyenlőséggel foglalkozó törvény, valamint a haderő vezérkari főnöke által kiadott utasítás alapján 2026-ra szeretnék elérni, hogy az állomány legalább 25,1%-át nők alkossák. Ennek érdekében a haderő illetékesei különböző népszerűsítő programokat szerveznek nők számára a „Nők a haderőben” elnevezésű projekt (WFP<sup>19</sup>) keretében. Az első ilyen tíznapos augusztusi programon 34 jelentkező vett részt, akiket két 17 fős, angol, illetve francia nyelvű csoportra osztottak.<sup>20</sup> A részvétel feltétele kanadai állampolgárság, betöltött 17. életév és 10 osztály elvégzése volt. A résztvevőket megismertették a haderőbe történő jelentkezés folyamatával, a különböző betölthető beosztásokkal, a katonai étellel, a részmunkaidős és a továbbfejlesztési, előrelépési lehetőségekkel, valamint beszélgethettek különböző katonai beosztásokat betöltő nőkkel.

## A BRIT LÉGIERŐ MINDEN BEOSZTÁST LEHETŐVÉ TESZ A NŐK SZÁMÁRA

A brit Királyi Légierő szeptember 1-jétől lehetővé teszi a nők számára is, hogy a szárazföldön működő csapataiba (RAF Regiment)<sup>21</sup> felvételt nyerhessenek.<sup>22</sup> Erre a lépésre azt követően kerülhetett sor, hogy megszüntették a nők felvételének tilalmát olyan alegységekbe, amelyek tevékenységük során közelharcba kerülhetnek az ellenséggel. A tilalom feloldását, ezt a történelmi változást, a kérdés kétéves tanulmányozása előzte meg. A brit haderőben így a légierő lesz az első haderőnem, amelyben a nők bármilyen beosztást betölthetnek. A nők haderőben történő széles körű alkalmazását kritizáló vélemények szerint azonban egy ilyen lépés veszélyekkel is jár, mert a fiatal férfiak és nők között elkerülhetetlenül szorosabb kapcsolatok is kialakulnak, ami negatív hatással lehet az alegységek egységére és így harcképességére.

<sup>16</sup> <http://www.fi-aeroweb.com/Defense/HIMARS.html> (Letöltés időpontja: 2017. 09. 18.)

<sup>17</sup> <http://www.janes.com/article/73236/us-state-department-approves-himars-sale-to-romania> (Letöltés időpontja: 2017. 09. 18.)

<sup>18</sup> [https://www.canada.ca/en/department-national-defence/news/2017/08/34\\_women\\_previewthemilitaryexperiencecompletefirsteverwomeninfor.html](https://www.canada.ca/en/department-national-defence/news/2017/08/34_women_previewthemilitaryexperiencecompletefirsteverwomeninfor.html) (Letöltés időpontja: 2017. 08. 27.)

<sup>19</sup> Women in Force Program.

<sup>20</sup> [https://www.canada.ca/en/department-national-defence/campaigns/in-demand-jobs/women-in-force.html?utm\\_campaign=not-applicable&utm\\_medium=vanity-url&utm\\_source=canada-ca\\_try-the-military](https://www.canada.ca/en/department-national-defence/campaigns/in-demand-jobs/women-in-force.html?utm_campaign=not-applicable&utm_medium=vanity-url&utm_source=canada-ca_try-the-military) (Letöltés időpontja: 2017. 08. 27.)

<sup>21</sup> Az ezred alegységeinek fő feladata, hogy védjék a légierő bázisait otthon és a külföldi műveleti területeken. <https://www.raf.mod.uk/raffregiment/roles/> (Letöltés időpontja: 2017. 09. 18.)

<sup>22</sup> <http://www.telegraph.co.uk/news/2017/09/01/raf-becomes-first-branch-british-military-open-every-role-women/> (Letöltés időpontja: 2017. 09. 05.)

## ÚJABB INFORMÁCIÓK AZ ÚJ OROSZ REPÜLŐGÉP-HORDOZÓRÓL

Dmitrij Rogozin orosz miniszterelnök-helyettes szerint az új orosz repülőgép-hordozót valószínűleg a 2020-ig elkészülő távol-keleti Zvezda hajógyárban fogják megépíteni.<sup>23</sup> A Bolsoj Kamenyben (Vlagyivosztojk K 30 km) lévő gyárban megépítendő szárazdokk szélessége 114 m lesz, és alkalmassá válik 350 ezer tonnás tanker vagy 250 ezer tonnás, az északi útvonalon<sup>24</sup> is hajózni képes, folyékony gázt szállító tartályhajó megépítésére. Oroszország jelenleg csak egy repülőgép-hordozó hajóval – *Admiral Kuznyecov* – rendelkezik, de annak korszerűsítését tervek szerint 2018-ban elkezdik. Az új repülőgép-hordozó építését 2025-ben tervezik elkezdni. A hajógyárban nemzetközi együttműködésben építenének jégtörő hajókat (a holland Damen vállalattal), tengeri olajplatformokat (a szingapúri Keppel céggel), valamint hajófelszerelést (az amerikai General Electric vállalattal). A hajógyár építését a Rosznyefty és a Gazprombank alkotta konzorcium irányítja. Az építkezésen dolgozók átlagbére 60 ezer rubel,<sup>25</sup> ami jelentősen magasabb a térségre jellemző 35 300 rubeles átlagkeresetnél.

## AZ AFGÁN KORMÁNY 150 AMERIKAI HELIKOPTERT VÁSÁROL

Az amerikai MD Helicopters vállalat 1,39 milliárd dolláros üzlethez jutott, amelynek keretében az afgán kormány számára mintegy 150 darab MD 530F típusú könnyű, általános rendeltetésű helikoptert kell leszállítania.<sup>26</sup> A szerződés magában foglalja az üzemben tartást, a támogató szolgáltatásokat és a pilóták kiképzését. A gépek leszállításának határideje 2022. augusztus 31. Az MD 530F Cayuse Warrior könnyű támadó helikopterként is alkalmazható, fegyverzetként 12,7 mm-es géppuskakonténert és 70 mm-es nem irányított rakétákat hordozhat. Afganisztán 2011 óta több részletben 39 ilyen típusú helikoptert már kapott, de ezzel az erőteljes fejlesztéssel jelentősen nőhet a haderő képessége a kisebb ellenálló csoportok ellen harcoló alegységei légi támogatásának biztosításával. A pilóták azonban nem teljesen elégedtek a típussal, mert teljes terheléssel nem képes 2400 m fölé emelkedni, ami a hegyvidékes térségekben jelentős korlátozó tényező. Nincs páncélzata, a géppuska gyakran megakad, és a célzókészülék hiánya miatt a pilóták a nyomjelzős lövedékek segítségével céloznak.

## HÁTRASIKLÁS NÉLKÜLI LÖVEGEK AZ AMERIKAI SZÁRAZFÖLDI CSAPATOK SZÁMÁRA

Szeptember elején az amerikai szárazföldi erők vezetése bejelentette, hogy a csapatoknak szükségük van 1111 darab hordozható 84 mm-es hátrasiklás nélküli lövegre, amelyeket mielőbbi szállításra megrendeltek a svéd Saab vállalattól.<sup>27</sup> Az eszköz a Carl Gustav fegyver M4 jelű változata, amelyet az amerikai haderőben M3E1 típusnéven ismernek. Mivel az eszköz egy része titánból készül, így elődjénél mintegy 3 kg-mal könnyebb, és a hosszát

<sup>23</sup> <https://sputniknews.com/military/201709051057099614-aircraft-carrier-zvezda-shipyard/> (Letöltés időpontja: 2017. 09. 05.)

<sup>24</sup> A Csendes-óceánt az Atlanti-óceánnal összekötő, Oroszországot és Norvégiát észak felől megkerülő hajózási útvonal.

<sup>25</sup> 1 RUB = 4,51 HUF. <https://arfolyam.iridium.hu/RUB> (Letöltés időpontja: 2017. 09. 18.)

<sup>26</sup> [http://www.spaceadaily.com/reports/MD\\_Helicopter\\_contracted\\_for\\_150\\_Cayuse\\_Warriors\\_for\\_Afghan\\_air\\_force\\_999.html](http://www.spaceadaily.com/reports/MD_Helicopter_contracted_for_150_Cayuse_Warriors_for_Afghan_air_force_999.html) (Letöltés időpontja: 2017. 09. 14.)

<sup>27</sup> [http://www.spacewar.com/reports/Army\\_ordering\\_new\\_shoulders-fired\\_recoilless\\_rifles\\_999.html](http://www.spacewar.com/reports/Army_ordering_new_shoulders-fired_recoilless_rifles_999.html) (Letöltés időpontja: 2017. 09. 18.)

is csökkentették: több mint 6 cm-rel rövidebb. Célzókészüléke korszerűbb, kényelmesebb a felfekvése a vállon és ergonomikusabb a fogantyúja. Az amerikai szárazföldi csapatok jelenleg az AT-4 típusú 84 mm-es hátrasiklás nélküli löveg van rendszeresítve, amelyet használat után eldobnak. Az M3E1 számolja az éles alkalmazásokat, hogy az eszközt annak élettartamán belül a katonák biztonságban használhassák. Az AT-4-től eltérően a svéd eszközökből különböző típusú és rendeltetésű lövedékeket is ki lehet löni, ami a katonák számára nagyobb rugalmasságok biztosít a harctereken.

## KATAR JELENTŐSEN NÖVELI HARCÍ REPÜLŐGÉPEI SZÁMÁT

A brit kormány szeptember 17-i bejelentése szerint Katar szándéknyilatkozatot írt alá arról, hogy 24 Eurofighter Typhoon típusú harci repülőgépet szeretne vásárolni.<sup>28</sup> A nyilatkozat aláírása előtt három hónappal Katar az Amerikai Egyesült Államokkal kötött szerződést 36 F-15QA repülőgép beszerzéséről, míg két évvel korábban 24 Rafale repülőgépet rendelt Franciaországtól. Az már korábban ismert volt, hogy a katarai légierő a 12 elavult Mirage 2000-5 vadászrepülőgépét 72 új géppel cserélné le, de a Typhoon-beszerzés megvalósulását követően már 84 korszerű harci repülőgéppel rendelkezne. Bár az ország mostanában növekvő mértékben vesz részt nemzetközi műveletekben, érdekes döntést hozott, hogy egy típusról háromnak az üzemeltetésre készül átállni.

### FELHASZNÁLT IRODALOM

<http://quwa.org/2017/08/07/indonesia-will-counter-trade-commodities-su-35-fighters/>

<http://www.defensenews.com/global/europe/2017/08/08/sukhois-for-palm-oil-russia-and-indonesia-announce-new-barter-arrangement/>

<http://www.defensenews.com/land/2017/08/25/rafael-to-benefit-from-elbit-win-in-croatia-weaponstender/>

[http://www.defenseworld.net/news/20350/Indonesia\\_To\\_Pay\\_Half\\_Cash\\_\\_Rest\\_Commodities\\_In\\_\\_1\\_14\\_Billion\\_Deal\\_For\\_11\\_Sukhoi\\_Jets#.WaK14k1DvIU](http://www.defenseworld.net/news/20350/Indonesia_To_Pay_Half_Cash__Rest_Commodities_In__1_14_Billion_Deal_For_11_Sukhoi_Jets#.WaK14k1DvIU)

<http://www.fi-aeroweb.com/Defense/HIMARS.html>

<http://www.janes.com/article/73236/us-state-department-approves-himars-sale-to-romania>

<http://www.janes.com/article/73360/army-2017-kalashnikov-demonstrates-electric-motorcycle-for-special-forces>

<http://www.janes.com/article/73370/army-2017-burkina-faso-orders-two-mi-171sh-helicopters>

<http://www.janes.com/article/74142/qatar-to-buy-eurofighter-typhoons>

<http://www.jutarnji.hr/biznis/tvrtke/za-patriju-cro-izraelski-top-duro-dakovic-izgubio-posao-od-100-mil-kn-ministarstvo-obrane-kupuje-topove-kalibra-30-milimetara-za-hrvatske-oklopnjake/6372140/>

[http://www.spacedaily.com/reports/MD\\_Helicopter\\_contracted\\_for\\_150\\_Cayuse\\_Warriors\\_for\\_Afghan\\_air\\_force\\_999.html](http://www.spacedaily.com/reports/MD_Helicopter_contracted_for_150_Cayuse_Warriors_for_Afghan_air_force_999.html)

[http://www.spacewar.com/reports/Army\\_ordering\\_new\\_shouldered-fired\\_recoilless\\_rifles\\_999.html](http://www.spacewar.com/reports/Army_ordering_new_shouldered-fired_recoilless_rifles_999.html)

[http://www.spacewar.com/reports/Latvia\\_buying\\_Stinger\\_air-defense\\_missiles\\_from\\_Denmark\\_999.html](http://www.spacewar.com/reports/Latvia_buying_Stinger_air-defense_missiles_from_Denmark_999.html)

<sup>28</sup> <http://www.janes.com/article/74142/qatar-to-buy-eurofighter-typhoons> (Letöltés időpontja: 2017. 09. 18.)



[http://www.spacewar.com/reports/Romania\\_approved\\_for\\_US\\_rocket\\_system\\_buy\\_999.html](http://www.spacewar.com/reports/Romania_approved_for_US_rocket_system_buy_999.html)  
[http://www.spacewar.com/reports/US\\_military\\_to\\_install\\_radar\\_in\\_Pacifics\\_Palau\\_999.html](http://www.spacewar.com/reports/US_military_to_install_radar_in_Pacifics_Palau_999.html)  
<http://www.telegraph.co.uk/news/2017/09/01/raf-becomes-first-branch-british-military-open-every-role-women/>  
<http://www.total-croatia-news.com/politics/21389-croatia-buying-israeli-weapons-for-armoured-vehicles>  
<https://arfolyam.iridium.hu/RUB>  
<https://rusreality.com/2017/08/19/the-defense-ministry-began-testing-electric-motorcycles-kalashnikov/>  
<https://sputniknews.com/military/201709051057099614-aircraft-carrier-zvezda-shipyard/>  
[https://www.canada.ca/en/department-national-defence/campaigns/in-demand-jobs/women-in-force.html?utm\\_campaign=not-applicable&utm\\_medium=vanity-url&utm\\_source=canada-ca\\_try-the-military](https://www.canada.ca/en/department-national-defence/campaigns/in-demand-jobs/women-in-force.html?utm_campaign=not-applicable&utm_medium=vanity-url&utm_source=canada-ca_try-the-military)  
[https://www.canada.ca/en/department-national-defence/news/2017/08/34\\_women\\_previewthemilitaryexperiencecompletefirsteverwomeninfor.html](https://www.canada.ca/en/department-national-defence/news/2017/08/34_women_previewthemilitaryexperiencecompletefirsteverwomeninfor.html)  
<https://www.globalsecurity.org/military/world/africa/bf-equipment.htm#af>  
<https://www.raf.mod.uk/rafrement/roles/>  
<https://www.ruaviation.com/news/2017/8/25/9594/?h>

Harai Dénes ny. ezredes:

## „A VALÓSÁG PARTJÁN / RÓZSASZÍN SZEMÜVEG NÉLKÜL”

Dr. Szabó Tibor *Magyarország 2. világháborús katonai veszteségeiről – másképpen* című könyvéről<sup>1</sup>

A háborúk tipikus jeleneteit minimálisra redukálva a *csaták – temetések* szópárt kapjuk; mindegyik szónak minden mozzanata, részalapota fontos, így a vesztesége is. A szerző a „veszteség” katonai fogalmát a két világháború közötti, valamint a jelenleg is alkalmazott széles tartalmakkal értelmezi, mely kiterjed: a harc képtelen állapotra (eltűnt, megsebesült, sérült, beteg, hadifogságba került, meghalt, elesett), de a szökötték létszámát is feltünteti. Általában a meghalt kategória tartalmazza a nem háborús halálokat, a hadbíróságok által elítélteket és kivégzetteket, és az öngyilkosságokat is. A harc képtelen állapot sokaknál végleges volt, de esetenként lehetett átmeneti is, amikor például aknarobbanás traumájából felépült a sérült, majd ismét visszavezényelték a frontra stb. A szerző külön megerősítette: a „harc képtelen állapotba kerültek és rehabilitáltak, valamint a később növedékbe kerültek száma a pontosan azonosítható veszteségek kevesebb mint 1%-a.”

Nem kevésbé fontos a címben szereplő „másképpen” kifejezés, amit már recenzióm címével – egy Kassák-verssorral<sup>2</sup> – is szerettem volna jelezni, mert dr. Szabó Tibor érzékenysége, orvosi hivatása, az elesett katonák emléke iránti elkötelezettsége, a leszármazottak iránti felelőssége, valamint végtelen szakmai pontossága s a több mint egy évtizedes kutatásban való kitartása kellett e munkához. Továbbá jelenti e kifejezés azt is, hogy e kötetből valóban összerakhatók olyan faktorok, mint: a korabeli katonai kiképzettség erőssége vagy hiányai; a magyar katona harcban való helytállása, az áldozathozataltól sem visszariadó bátorsága, hősiessége; a harctéren a halál bürokráciájának gyakori működés képtelensége; a harcvezetés közben tartásának lehetősége-lehetetlensége, és még sorolhatnám, melyek kendőzetlenül, minden szubjektív taktikázás s összejátszó történelmi konszenzus nélkül,



<sup>1</sup> Dr. Szabó Tibor: *Magyarország 2. világháborús katonai veszteségeiről – másképpen*. A Magyar Olaj- és Gázipari Múzeum kiadása, Zalaegerszeg, 2017. (Szerk.: Szilágyi Teréz.) A külön nem jelzett idézetek e kötetből valók.

<sup>2</sup> Kassák Lajos: Budapest ége alatt című versének zárósorai.

belsőről érzékeltetik az ipari emberirtás természetét. A világháború befejeződésével, a magyar családok (is) magukra maradtak fájdalommal. Szabó Tibor a témáról való beszélgetésünk során utalt arra: számos szerző nyilatkozik az ügyben, ugyanakkor a rendelkezésünkre állott dokumentumokból aligha állapítható meg, hogy az alapadatokat milyen mélységben, milyen alaposással tanulmányozták.

A kötet három részre tagolódik. Az elsőben a szerző értékeli a katonai veszteségek becsléseiben mutatkozó eltéréseket. A fő részben a veszteséglajstromok nyolc rovatát tölti fel adatokkal, míg a kötetet egy, az olvasóhoz írt levél zárja. Az előszót Tóth János, a kötet kiadásának egyik támogatója írta.

## A KATONAI VESZTESÉGEK BECSLÉSEIBEN MUTATKOZÓ ELTÉRÉSEKRŐL

Minden nemzet megszenvedte, megszenvedi saját igazságait – a magyar is. „Attól vagyok magyar, és csakis attól, hogy vállalom ezt a történelmet dicsőségével és szégyeneivel együtt is”<sup>3</sup> – írta Páskándi Géza, hangsúlyozva, hogy nem csipegethetünk a nagy egészből. Az író az azonosságtudat lényegét fogalmazta meg. Az emberek identitása összetett, és annak a tradicionális társadalmakban szerves része a történelem, melyben különösen hangsúlyosak a háborúk felvillanó sikereikkel, tanulságos vereségeikkel, de mindenekelőtt az áldozatokra, a hősi halottakra való emlékezéssel, legyenek azok egyszerű közkatonák, altisztek, tisztek vagy tábormokok. Ez a veszteségkutatások etikai relevanciája.

A szerző módszertani megközelítése genetikus-történeti, mert hangsúlyozza, hogy a „...két magyar ezredet – ’52. Infanterie Regiment’ 1785–1918; pécsi ezred 1914–1918 – annak bizonyítására hoztuk be vizsgálatainkba, hogy [...] az ország katonai veszteségeinek hosszú előzményei vannak”. A kutatás további bázisát a katonai anyakönyvek, a komplett veszteséglajstromok, veszteségkimutatások, a repülő hősi halált és repülőhalált haltak betűrendben összesített névsora, valamint a vezérkarfőnökök jelentései adták. Különösen az egyedi katonák vesztesége esetében a bizonytalansági tényezők mindkét világháborúban nagyszámúak. Saját családom példáját is említhetem, anyai nagybátyámról, Fehér Gyuláról (anyja neve Fehér Julianna) – aki fegyveres szolgálatot teljesített a magyar 2. hadsereg állományában, és eltűnéséről adatot nem találtunk az elmúlt évtizedekben közzétett név szerinti veszteségkimutatásokban sem – dédnagyanyám és nagynénéim csak a háborúból a faluba hazatértektől hallottak bizonytalan híreket, hogy ki, mikor látta őt még életben.

A katonák természetesen egymásról is megírták a sérüléseket. Idézek az egyik 1944. július 30-i tábori postai levelezőlapról (postaszám: H. 681), melyben honvéd rendfokozatú apai nagyapám ezt írja feleségének a család ismerőséről: „...28-án könnyebben megsebesült és kórházba került, de nyugtasd meg a feleségét, egyáltalán nem veszélyes.”<sup>4</sup> (Paradoxonnak tűnhet, hogy kifogásokat emelünk a háborús nyilvántartások hiányosságaira, miközben a mikroelektronika korában, a hálózatokba szervezett európai adatbázisokkal együtt sem tudjuk pontosan, hogy mondjuk hány magyar munkavállaló dolgozik külföldön.)

Az adatok összeállítása hiteles statisztikai módszerrel és programcsomaggal (Statgraphics) történt. A különböző kiadványokban a veszteségek eltérései jelentősek, ami nyilván az olvasónak is feltűnik – erre a szerző is utal, hozzátéve, hogy az „okokat nem ismerjük”, s ez

<sup>3</sup> Páskándi Géza: A szabadság színváltásai. Magvető Kiadó, 1984, 166.

<sup>4</sup> Magánarchívum.

nem is magától értetődő. Vámbéry Ármint idézi a szerző, aki a 19. századi adatok alapján hangsúlyozza, hogy „...a magyarság képezte kiválóképpen a katonai nemzetet”. Egy interjúban magam is kiemeltem, hogy az első nagy háborúban a központi hatalmak 23 millió, az antanthatalmak 42 millió katonájából 8,5 millió lett hősi halott, azaz a fegyverrel harcoló katonáknak 13%-a megsemmisült, mint ahogyan írták a korabeli angol lapok, „killed in the war”. Az adat önmagában is megdöbbentő, nem feledhetjük azonban, hogy a katonák ebben az időben parasztkatonák voltak (mint ahogyan az megelőző évezredben mindig, de hozzáteszem, még a második világháborúban is!), beleértve ebbe az első és második generációs munkásságot, akik társadalmi származásukat tekintve szintén parasztok voltak, azaz a társadalom „alapjának” jelentős része megsemmisült Oroszországban, Németországban, az Osztrák–Magyar Monarchiában, Törökországban, Olaszországban és még sorolhatnánk. Az általam idézett adatok ugyanazt az összetételt jelzik a hadirokkantak millióinál, az esetetek családjainak ellehetetlenülésénél, sok esetben megsemmisülésénél.<sup>5</sup> Szabó Tibor is úgy fogalmaz az ipari háborúk természetét illetően, hogy: „Rendfokozatok szerint a katonai veszteségek döntő többsége a legalacsonyabb rendfokozatokra vagy a rendfokozat nélküliekre esik.” A szerző adatai igazolják leginkább („A háborúba belépés létszámáról tudunk, de szerintünk a későbbi mérleget teljes egészében homály fedi”), hogy a háború a kezdő adataival nincs meghatározva, minden adat eszkalálódik: jellemzőjében kiterjed, szélesedik (hadműveleti terület, fegyver- és anyagi készletek, embervesztés, veszteségpótlás, halálokok, földrajzi és időjárási körülmények stb.).

## A VESZTESÉGLAJSTROMOK NYOLC ROVATÁNAK ÚJ ADATAIRÓL

A szerző a veszteségi lajstromok elemzésével kapcsolatban megjegyezte: azok e munkából teljes egészében kimaradtak; a 14 lajstrom tökéletesen alkalmatlan arra, hogy azokból megállapítsuk, hogy „kivel, mi, miért, mikor és hol történt” (e hiány pótlása már előkészületben van). A szerző szerint a 14 veszteségi lajstrom szándékosan dekódolt adathalmaz, ami majd külön elemző tanulmányt igényel. A történeti források egy része „szerkesztői tevékenység” eredménye – Pierre Bourdieu francia szociológus megállapítása szerint is ez az igazság, de a szociológus Andorka Rudolf<sup>6</sup> egyik interjúban szintén jelezte, hogy a demográfia területén (is) voltak tabutémák; adatok hamisítása az indexszámításoknál, a kódolásoknál; a besorolásoknál (kategorizációknál) működött a cenzúra, voltak privilegizált szakírók. Nem lehetett véletlen, hogy a magyarországi embervesztések témájához nyúló szerzők írásait elsősorban nem szakmai fórumok közölték. Stark Tamás kutatásainak eredményeit pl. a *Valóság* publikálta,<sup>7</sup> míg Für Lajos írását a debreceni irodalmi folyóirat, az *Alföld* vállalta fel.<sup>8</sup> A nacionalistává minősítés karanténjából csak kis időre, a háború befejezésének 40. évfordulója alkalmából tartott tudományos konferencia idejére léphetett ki egyikőjük. Csaknem négy évtizedre volt

<sup>5</sup> Ujházi Loránd: Eredetiség vagy kulturális klónozás? Interjú. *Hadtudományi Szemle*, 2017/1., 527–534.

<sup>6</sup> Javorniczky István beszélgetése Andorka Rudolfal. II. rész. *Századok*, 2006/2. sz., 144. (Interjúszám: 567.)

<sup>7</sup> Stark Tamás: Magyarország második világháborús hadifogoly-vesztése. *Valóság*, 1986. 12. sz., 55. Ebben a következőket írta: „A hadifogoly-múlt keserű öröksége, sajnos, napjainkban is érezteti hatását. A kérdés adminisztratív lezárása (1948) után az egykori foglyokat fasisztának, bűnösnek nyilvánították. Sokan közülük börtönbe, internálótáborba kerültek »gyanusú« múltjuk miatt. Még a hatvanas években sem számított bölcs embernek az, aki hivatalos helyen régi emlékeivel hozakodott elő. A hetvenes évek közepéig a hadifogságban eltöltött évek még a nyugdíjalapba sem számítottak bele. A történészek évtizedekig tartó hallgatása ugyancsak a mellőzés érzését erősítette.”

<sup>8</sup> Für Lajos: Mennyi a sok sirkereszt? *Alföld*, 1984. 9. sz.

szükség ahhoz, hogy a háború befejezése után közreadott első, hevenyészett számadatoknak valakik utánanézzenek.

A név szerinti veszteséglajstromok nyolc rovatát következőképpen rögzítette a szerző: folyószám, családi és utónév (azonossági szám), rendfokozat, csapattest, állománytest, születési hely és év, szülőanyja leánykori neve, a veszteség megjelölése és időpontja (év, hó, nap); ez több, mint a veszteséglajstromok ötféle besorolási típusa: elesett, eltűnt, hadifogságba jutott, sebesült, sérült. A név szerinti veszteségkimutatások nem 5, hanem 85 veszteségfajtát tartalmaznak, lásd „Veszteségek a második adatbázis, a név szerinti veszteségkimutatások szerint”. Mindezen eltérésekkel kapcsolatban megjegyzi a szerző, hogy „statisztikai értelemben tehát két inkompatibilis adathalmaz áll szemben egymással” – ami statisztikailag önmagában is felveti az adatok érvényességét, különösen az első Nagy Háborúval kapcsolatban. Az osztrák–magyar haderő világháborús veszteségeit a katonai közlemények 4 típusra szűkítették, így: halott, sebesült, beteg, hadifogoly és eltűnt,<sup>9</sup> s hozzátették, hogy az eltűntek felét halottnak kell tekinteni. A veszteségre való ráközelítés szempontjából a szerző felsorakoztatja például a polgári népességben (férfiaknál) a szív- és érrendszeri, valamint a fertőző betegségek esetén a konkrét halálzási okokat 1849-től 2007-ig. A halálok megjelölésének pontossága igen sokat változott. Illusztrációként egyik családtagunk esetét említem, aki 1853-ban született és 1854-ben meghalt, a református halotti anyakönyvben a halál okánál ez a beírás szerepel: „köznyavalya”. A 19. századi halálzási típusok számaránya, különösen a katona állományúak esetében, a 20. század első felére megsokszorozódnak, azaz a 19. századi 8 ok ugyanannál a csapattestnél – 'Erzherzog's 52 Infanterie Regiment – 1914-ben már 20, 1915-ben 35, 1916-ban 36, 1917-ben 43, majd 1918-ban 23-ra növekszik.

A szerző „Halottakról, kórházban elhunytakról, házi használatra készült jelentésekről. Helyőrségi kórházak jelentései, amiről jelentettek, és amiről nem” cím alatt 422 főt sorol fel, akiknek halálukai, részletes adatai nincsenek feltüntetve. Továbbá „Pro domo, avagy házi használatra” címmel hivatkozik a B-1 utasításra, mely „előírja, hogy a csapatköteléken kívül egészségügyi (e. ü.) intézetben elhalt honvéd egyének halálesetadatai, állománykezelés végett, az eredeti póttesttel közlendők. Ennek megfelelően az ily módon meghaltak adatai a fenti utasítás 32–43. pont szerint az illetékes póttestnek volnának leadandók.” E vonatkozásban felsorol 9 csoportosításban 187 katonát, akiknek a halál oka, ideje mellett rovatban ez áll: ismeretlen. Milyen okból? – kérdezi indokoltan és nyomatékosan a szerző, az általam csak néhány oldalon összesített, több mint 600 elhunyt katona esetében is. (Paradoxon, hogy a veszteség-nyilvántartások vezetése okkal, ok nélkül időszakosan abbamaradt, ugyanakkor a tábori postai levelezőlapok hivatalos feljegyzések cenzori rovatában folyamatosan ott található az ellenőrzések időpontjai és az aláírások.) A szerző rákérdezése azonban óhatatlanul a hierarchikus vezetési rendszerben a veszteség-nyilvántartások meglévő szabályozására, valamint az egyik kényszerhelyzetből a másikba sodródó nyilvántartók – elsősorban nem is katonai, hanem emberi – felelősségére vonatkozik. Megjegyezzük azonban, hogy az ipari háborúban a vezetés mechanizmusainak nincs lineáris oksági láncolata, mert a fegyveres akciók gyakran szétszakítják az egymásra következő elemeket, és a pillanat törtérsze alatt kaotikus viselkedés alakul ki.

A szerző néhány értékelő mondatban kitér a veszteséglajstromok és a név szerinti veszteségkimutatások különbözőségeire, megállapítva, hogy változóik nem azonosak, tartalmilag

<sup>9</sup> Lásd vitéz Csaszkóczy Emil: Az osztrák–magyar haderő világháborús vesztesége. Magyar Katonai Szemle, 1931. 4. sz., 235–237.

alapvetően különböznek, a két forrás adatainak egyesítése csak részben, kompromisszumok árán lehetséges, valamint a név szerinti veszteségkimutatások az elsődleges adatforrások, ezek bevihetők a betegségek nemzetközi osztályozásába (BNO-10) is. „Magyarország embervesztésének pontos meghatározását az eltűntek nagy száma és a polgári áldozatok teljes körű összeírásának elmaradása megnehezíti. A statisztikai adatszolgáltatás 1944 őszétől fokozatosan leállt, s 1945 tavaszáig szünetelt, éppen akkor, amikor Magyarország területén áthaladt a front”<sup>10</sup> – írta Bíró Andor a helyzetről, hozzátéve, hogy a visszacsatolt területek veszteségeiről – jugoszláv fegyveresek, a román Maniu-gárdisták, valamint a kárpátaljai kommunista partizánok áldozatairól csak becslések vannak.

## LEVÉL AZ OLVASÓHOZ

A szerző levelében azokkal a nehézségekkel, a „hivatásos” történészek reakcióival ismereti meg az olvasót, melyekkel szembetalálkozott, mikor a témát kutatta. Úgy vélhetjük azonban, hogy a háborús katonai veszteség nem kizárólagosan történelmi kérdés. Ideje lenne őszintén beszélnünk a szakmai féltékenységekről, félelmekről, melyek jelen vannak a tudományos életben. Kritikát is azért nem fogadnak el egyes szakmai csoportok, mert bizonyára az felkavarná a tárgyban kialakított „konszenzust”, továbbá megzavarja a téma birtoklását, beszűkíti az érintettek addig domináns helyzetét, mozgásterét. Aki mindez ellen lázad, megbélyegzik, elveszti „civilizáltságát” a hosszú távra politikai konszenzussal is stabilizált mezőben. P. Bourdieu egyik munkájában említi „...Wassily Leontief »Academic Economics« (Leontief, 1982) című hosszú levelét, melyben rámutat, hogy a közgazdaságtan tudományos tekintélye egy kollektív tekintélyuralmi szervezeten alapul, melynek célja az egyetem fiatalabb hallgatóiban (younger faculty members) fenntartani a kollektív hitet és fegyelmet”.<sup>11</sup> A második világháborút követő megváltozott viszonyok között vette kezdetét bizonyos tudományágak politikától való függősége.

## ÖSSZEGZÉS HELYETT

A szerző által feltárt adatokból, az ipari hadviselésnek (aknasérült, légitámadás-sérült, légi-bombahalál, légnyomás, robbanásos sérült, végkimerülés stb.); a harcnak (has-, tüdő-, szív-, fejlövés, lött seb stb.); valamint a veszteségek keletkezésének, összefüggéseinek, típusainak olyan dinamikáját és nyilvántartásának olyan hiányait látjuk, ami más kutatásokban nem válik ilyen megdöbbentővé, informatívvá. Előtte ezeket a gyakorlati kutatással kapcsolatos problémákat még nem specifikálták ennyire. Ezért a kutatás módszertani vonatkozásaiban eredeti, mivel az adathalmazok közvetlenül a háború, a katona, és a környezet szervezősége; a harcászati szituáció intenzivítására és más jellemzőire (menekülés, szökés stb.); valamint az extrém feszültségterekben működő katonák magatartására is visszautalnak, miközben a veszteségkutatás módszertani problémáját is felfedi. Hozzáteszem, hogy a szerző kutatásával közelebb kerültünk a korabeli állam háborús készenlétének megismeréséhez is. Megjegyzem, a szökést (dezertálást) mindig, minden hadseregben halállal büntették, illusztrációként 1635-ből idézem a francia királyi dekrétumot „Öfelsége” seregeinek dezertőrei ellen: „... minden seregünkbe besorozott katona, legyen akár a lovasság vagy a gyalogság kötelékében, ki el

<sup>10</sup> Bíró Andor: Magyarország megítélése a második világháborús szovjet és orosz szakirodalomban. Háború, hadsereg, összeomlás. Magyar politika, katonapolitika a második világháborúban. Zrínyi Kiadó, 2005, 169.

<sup>11</sup> Pierre Bourdieu: A tudomány tudománya és a reflexivitás. Budapest, Gondolat Kiadó, 2005, 109.

kívánta vagy el kívánja hagyni ezután szolgálati helyét a regiment vagy a lovassági kapitány által aláírt elbocsátó engedély nélkül, halállal bünhődjön.”<sup>12</sup>

Lehet-e a veszteségek adatait bármilyen elvekhez, eszmei prekonceptiókhoz igazítani? Válaszunk az lehet, hogy nem, és a szerző sem teszi ezt, kerüli a minősítéseket. A bombázásokról megállapítja, hogy azok az ún. célprioritások módosulása keretében folytak – a fogalmat ugyan csak nagyjából négy évtizeddel később alkották meg, és a gyakorlat csak részben szolgálta a háborús célok megsemmisítését, másrésztől biztosan az ellenség morális szétzúzását is célozta, hiszen olyan területeket támadott, amelyeknek a háború kimenetele szempontjából semmi jelentősége sem volt. E vélemény megerősítésére gondoljunk Drezda bombázására, ahol 300 000 ember semmisült meg egy éjszaka. A bombázások alatt ott volt katonaként, német hadifogságban Kurt Vonnegut (1922–2007) amerikai író, akit amikor felhoztak a pincéből, és látta a pusztítás mértékét, a következőket mondta a nyugati kulturális deficitről: „Nem gondoltam, hogy a mieink válogatás nélkül képesek pusztítani.”

Van-e értéke, és miért becsülendők az ilyen munkák? – ezt csak azok kérdezik, akik a magyar történelemre kívülállóként tekintenek. Úgy gondolom, elégedettek lehetünk, ha az újabb kutatások nyomán egy elesett katonához, vele kapcsolatban egy-egy új adathoz, az okok értelmezéséhez vagy alegysége helyzetének megértéséhez, és ezzel e terület kutatásának teljességéhez is közelebb kerülünk. A veszteségek részletes orvosi adatai nélkül ugyanis a modern háború értelmezhetetlen. Köszönet jár ezért a tudományos igényességgel, a halál-okokat az orvosi hivatás szakmai pontosságával, részletgazdagságával kutató szerzőnek (aki szakorvos, az orvostudomány kandidátusa).

Engedje meg a tisztelt olvasó, hogy megemlítsem tanárkollégám, Szabó A. Ferenc (1943–2015) professzor nevét, aki – szociális demográfusként szintén veszteségkutatásokkal foglalkozott – örült az anyagnak, de halála után az egyetemi kiadásra nem került sor. A hiánypótló munka a szakterület iránt érdeklődő olvasókon túl hasznos segédkönyv lehet az egyetemi oktatásban.

*Dr. Szabó Tibor: Magyarország 2. világháborús katonai veszteségeiről – másképpen. A Magyar Olaj- és Gázipari Múzeum kiadása, Zalaegerszeg, 2017. (Szerk.: Szilágyi Teréz.)*

## FELHASZNÁLT IRODALOM

Bíró Andor: *Magyarország megítélése a második világháborús szovjet és orosz szakirodalomban. Háború, hadsereg, összeomlás. Magyar politika, katonapolitika a második világháborúban.* Zrínyi Kiadó, 2005.

Bourdieu, Pierre: *A tudomány tudománya és a reflexivitás.* Budapest, Gondolat Kiadó, 2005.

Csaszkóczy Emil: *Az osztrák–magyar haderő világháborús vesztesége.* Magyar Katonai Szemle, 1931. 4. sz.

Für Lajos: *Mennyi a sok sírkereszt?* Alföld, 1984. 9. sz.

Gazette du 6 octobre 1635, no 116, (reproduit dans Vicomte de Noailles, Le Cardinal de La Valette, Lieutenant général des Armées du Roi, de 1635 à 1639, Librairie Académique Didier, Perrin et Compagnie, Libraires – Editeur, 1906, 569–571.) Fordította: ifj. dr. Harai Dénes.

<sup>12</sup> Gazette du 6 octobre 1635, n° 116, (reproduit dans Vicomte de Noailles, Le Cardinal de La Valette, Lieutenant général des Armées du Roi, de 1635 à 1639, Librairie Académique Didier, Perrin et Compagnie, Libraires – Editeur, 1906, 569–571.) Fordította: ifj. dr. Harai Dénes.

- Javorniczky István beszélgetése Andorka Rudolf-fal. II. rész. Századok, 2006/2. sz. (Interjúszám: 567.)
- Kassák Lajos: *Budapest ege alatt*.
- Páskándi Géza: *A szabadság színeváltozásai*. Magvető Kiadó, 1984.
- Stark Tamás: *Magyarország második világháborús hadifogoly-vesztése*. Valóság, 1986. 12. sz.
- Ujházi Loránd: *Eredetiség vagy kulturális klónozás?* Interjú. Hadtudományi Szemle, 2017/1. [http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi\\_szemle/szamok/2017/2017\\_1/17\\_1\\_forum\\_harai1.pdf](http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2017/2017_1/17_1_forum_harai1.pdf)



# ABSTRACT

## MILITARY ORGANISATION AND FORCE DEVELOPMENT

Col. Antal János Pölöskei: New challenges generate new responses – comprehensive crisis- and operation-management at SHAPE ..... 3

The past years have seen a comprehensive structural change in NATO, with a lot of factors as precedents. NATO Allied Command Operations was transformed as a result of the changes and new organisations were established within its structure. The article presents the road to the establishment of the Comprehensive Crisis- and Operations Management Centre (CCOMC), its structure, and tasks, with special focus on the lessons learned.

Keywords: comprehensive approach, NATO crisis management process, CCOMC, Comprehensive Crisis- and Operations Management Centre, SHAPE, SACEUR

Maj. Sándor Farkas: Stages of wear-down guerrilla warfare. The warfare of ISIL in light of the teachings of Mao Zedong ..... 13

ISIL is the most frequently mentioned Jihadist organisation regarded the most dangerous by many nowadays. The “lone wolves” committing terrorist acts, the attacks of terrorist cells made up by such persons, and the masses of people arriving from the Middle East present a significant challenge for our country, the entire European Union and its most powerful ally the United States of America. The central issue of the study is the elements taken over from the warfare of armed groups waging their wars on the basis of guerrilla tactics, particularly guerrilla wars of forces led by Mao Zedong.

Keywords: Mao Zedong, guerrilla, prolonged war, asymmetric warfare, terror, strategy, guerrilla warfare, institutions, strategic defence, strategic balance, strategic offensive

## INTERNATIONAL ACTIVITIES

Lt. Col. (Ret.) Csaba Kovács: Huntington’s legacy in light of extremist Islamist movements, terrorism, and mass migration ..... 25

In our rapidly changing world an increasing number of security challenges are to be taken into consideration. Previously an acclaimed scientist forecast clashes among civilisations while others warn about the weakening of the West. Another factor that may be particularly worrying for us is the spread of radical Islamism and the migration affecting our continent in a very serious way. The study presents the tendencies posing a threat to western countries, and the expected consequences.

Keywords: Huntington, civilisations, decay, radical Islamism, migration

Lt. Col. Endre Szénási: The American-Russian conflict in light of some military confrontations ..... 39

The article focuses on three main issues in the field of the American-Russian conflict: some problems of the sustainability of the global American hegemony in an increasingly multipolar world; the analysis of foreign policy of the Trump Administration in the first 100 days of Trump’s presidency; and the analysis of several military conflicts reflecting a direct or indirect American-Russian confrontation. From evaluation aspects it is critical whether the United States would trigger a major war with North Korea.

Keywords: Donald Trump, United States of America, Russia, China, foreign policy, war, establishment

## COMMAND TRAINING

Col. (Ret.) Sándor Munk – Col. (Ret.) András Ujj: The place, role, and frameworks of information management in the Hungarian Defence Forces ..... 56

The reasonable and efficient use of resources comprises a key factor of the operation of any organisation. It is hard to dispute that information is one of the organic elements of resources of any organisation. It has unique characteristics and consequently it is to be managed in a unique way. The production or procurement, distribution, storage of, and access to organisation-centred information – that is “information logistics” or information management if one uses the current catch phrase – is paramount for the support to leadership work and the coordination of the activities of executive levels. It is particularly true for organisations with tasks consisting of elements of different nature and executing such tasks in a rapidly changing environment. The Hungarian Defence Forces (HDF) is such an organisation which

needs an information management system with unified principles, comprehensive structure, and precisely elaborated procedures.

Keywords: information management, information, information resource-management, process of information management, players and scopes of information management

Capt. Krisztián Sztankai: Green-on-Blue – the risks of internal attacks and their lasting impacts on operations ..... 74

During international peacekeeping missions serving in a foreign country has always been a large mental and physical challenge for military personnel. Cooperation among people coming from different cultures and environments has never been problem-free, particularly due to these cultural differences and the lack of a common language. In his study the author makes an effort to prove that cultural awareness – or intercultural competency awareness – has a preventive influence. The more the local culture is known and the more efforts are made to increase such knowledge of soldiers the lower the chances of an internal attack are and the local population will provide more support to the missions of the allied troops if it is clear that our troops are tolerant of local traditions.

Keywords: military anthropology, Green-on-Blue, friendly fire

Lt. Col. József Lajos Komjáthy – Lt. János Csengeri: Deployment opportunities of remote controlled and unmanned aerial systems in counter-insurgency operations ..... 81

The study provides an overview of the deployment of remote controlled and unmanned aerial systems in various conflicts in the 20<sup>th</sup> and 21<sup>st</sup> centuries. Lessons learned from counter-insurgency operations are presented, including the potentials in the use of such devices during the preparation of counter-insurgency operations including its main areas (force protection, intelligence, destruction, etc.)

Keywords: effect-based operations, counter-insurgency operations, preparation of operations, remote controlled aerial system, unmanned aerial system

Maj. (Contr.) Márta Pákozdi: Heroism as a way of courage ..... 93

What makes heroes today? Many would answer; living in our modern world makes anyone a hero. However, it is some cause for debate. But what does it mean for a soldier who is expected to defend the citizens in any circumstances, in a dedicated way of self-sacrifice? What is it for positive psychology? These questions encouraged the author of the study to give a detailed overview of the issue of courage closely connected with heroism regarded as a strength and hope that through the information provided by her may help her fellow comrades with their involvement in various hotspots.

Keywords: courage, endurance, heroism, military

## LOGISTICS

Lt. Balázs Taksás: Some hidden security risks of defence industry and military logistics in current globalised world ..... 105

The increased importance of globalisation in the past decades has a significant influence on the defence industry of a number of countries because more and more development programs and manufacturing in military technology are in the framework of international cooperation. In such a situation the defence capabilities of the participating countries' defence capabilities also largely depend on the fundamental economic rationale of globalisation, the operation, disintegration, or even disruption of value chains. The author of the article presents the challenges and risks generated by the transnationalisation of the value chain, then gives a detailed analysis of the dependence of military logistics that is the security risks of military logistics in dependence of globalisation.

Keywords: military logistics, defence industry, economic mobilisation, globalisation, value chain, security

Col. (Ret.) Iván Szalkai (Med): Neurobiological approach to the stress reduction of personnel in chronic stress situation ..... 118

The past decades saw significant changes in combat actions therefore the impact of these actions on the biological and psychical self of a soldier has also greatly changed. According to certain sources, psychic damage or chronic stress can be experienced by 20-50% of soldiers returning from mission areas. Imaging and functional tests made with injured, primarily with skull injuries, repeatedly bring up the issue of the causal role of damage made to the nerve system in the combat stress and the relating diseases. Examinations of American veterans suffering from posttraumatic stress disorder (PTSD) outline new opportunities for therapy. The re-establishment of the brain's metabolism seems important for faster

cure of microinjuries, and their psychological consequences. This is a preventive treatment which may also be initiated in early phase in field circumstances with the use of methodology elaborated by the author and his research fellows.

Keywords: microtrauma of the brain, PTSD, oxygen-rich water

**MILITARY HISTORY**

Mihály Krámlí: The battle of the Strait of Otranto ..... 128

The most significant battle of the Adriatic naval theatre in World War I, the battle of Otranto, took place on 15<sup>th</sup> May 1917. In the early hours the task force consisting of cruisers and destroyers under the command of Captain Miklós Horthy attacked the Otranto Barrage and inflicted significant losses. The returning cruisers clashed with the overwhelming Allied forces departing from the port of Brindisi and inflicting further damage to the enemy managed to escape.

Keywords: World War I, Austro-Hungarian Monarchy, navy, Adriatic Sea, naval battle, Miklós Horthy

**FORUM**

Márton Lacsny: Some aspects of the development of an organisation for defence education ..... 137

In his study the author – on the basis of his personal experience and professional conviction – reviews the development of the Defence Sports Association, established for defence education by central state resolution. Accordingly, he examines the effectiveness of democratic civil control, efficiency in terms of goals and cost-effective operation, and then proposes considerations that can be taken into account when developing a functioning model of a newly formed organization. In addition, he addresses the possible position of the organization within the system of national defence and analyses the factors that cannot be ignored with regard to the organization's relations to the government and the Hungarian Defence Forces.

Keywords: civil-military relations, defence education, civil control, Defence Sports Association

**REVIEW**

Col. (Ret.) Eng. Csaba Gál: International military and military technology review ..... 145

A summary of the latest news in the international military and military technology press.

Col. (Ret.) Dénes Harai: “On the banks of reality without a rose-tinted approach” ..... 152

A review of the book “On the World War II Losses of Hungary – Another Aspect” written by Tibor Szabó, PhD.

# SZERZŐINK FIGYELMÉBE

## Közlési feltételek a Honvédségi Szemlében

Tájékoztatjuk szerzőinket, hogy a folyóirat lehetőséget biztosít a rovatoknál megnevezett témakörökben, maximum egy szerzői ív terjedelmű (40 000 leütés szóközökkel, a jegyzeteket és az esetleges illusztrációkat beszámítva) tanulmányok, szakcikkek megjelentetésére. A beküldött írásokat *szakmailag lektoráltatjuk*. A szerkesztőség fenntartja a jogot a kéziratok – a magyar helyesírás szabályainak megfelelő – stilizálására, korrigálására és tipografizálására. A tervezett megjelenésről igazolást a szerkesztőség csak abban az esetben ad ki, ha a szerkesztőbizottság – a támogató lektori véleményre támaszkodva – a közlés mellett foglal állást. A tanulmány elfogadását követően a folyóirat kiadásában közreműködő HM Zrínyi Kft. a szerzővel *szerveződést köt*, mely szabályozza a kiadással és a szerzői jogokkal kapcsolatos kérdéseket.

Folyóiratunk zökkenőmentes szerkesztése, az MTA által meghatározott követelményeknek való megfelelés érdekében a szerzőktől az alábbiakat kérjük:

- A közleményeket elektronikus levél mellékletként (Microsoft Word DOC- vagy DOCX-formátumban) szíveskedjenek eljuttatni a szerkesztőségnek (kisszoltan@armedia.hu, illetve hsz@hm.gov.hu).
- A küldeményben tüntessék fel nevüket, rendfokozatukat, beosztásukat (foglalkozásukat), tudományos fokozatukat és elérhetőségüket.
- Amennyiben mondanivalójukat ábrákkal (térképrészletekkel, grafikonokkal stb.) kívánják szemléltetni, azt magyar nyelvű illusztrációkkal tegyék. Folyóiratunk fekete-fehér megjelenésű, ezért ennek megfelelően készítsék el az ábrákat, lehetőleg egyszerű, vonalas formában, olvasható feliratozással. *Az illusztrációkat ne illesszék be a szövegbe (csak a helyüket jelöljék), azokat külön csatolva küldjék el (jpg-, bmp- vagy tiff-formátumban).* Az íráshoz csatoljanak magyar nyelvű ábraszöveget, melyben az ábra címe mellett tüntessék fel annak készítőjét, forrását, internetes hivatkozásnál a letöltés idejét.
- Fotóillusztrációt csak különösen indokolt esetben közlünk. Kérjük, ügyeljenek a megfelelő nagyságú felbontásra, illetve az ábrához hasonlóan jelöljék meg a kép forrását.
- Kérjük, a leadott íráshoz csatolják annak angol nyelvű összefoglalóját és a vonatkozó kulcsszavakat.

Folyóiratunk csak tudományos igényességgel elkészített, a felhasznált irodalom fel tüntetésével, illetve megfelelő hivatkozásokkal ellátott, első közlésű írásokat publikál. *A Felhasznált irodalom* jegyzékét a tanulmány végén, ábécérendben (a szerző neve kezdőbetűjének figyelembevételével) kérjük elhelyezni, az alábbiak szerint. (Az internetes hivatkozásokat a Felhasznált irodalom végén tüntessék fel.)

### **Könyv esetében:**

Mendöl Tibor: *Általános településföldrajz*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1963.

**Könyvfejezet esetében:**

Székely András: *A periglaciális felszínformálás*. In: Borsy Zoltán (szerk.): Általános természetföldrajz. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998, 356–421.

**Folyóiratcikk esetében:**

Beluszky Pál: *A mezővárosok és az „alföldi út”*. Földrajzi Közlemények, 2005. 1–2., 31–46.

**Internetes hivatkozásoknál:**

NATO looks to global partnership. [http://www.nato.int/cps/en/SID-42EC607A-C84E90A3/natolive/news\\_22328.htm?selectedLocale=en](http://www.nato.int/cps/en/SID-42EC607A-C84E90A3/natolive/news_22328.htm?selectedLocale=en)

**Több szerző esetén** a hivatkozott mű első szerzőjének nevét vegyék figyelembe.

**Külföldi szerző(k) esetében** is a vezetéknev alapján állítsák fel a sorrendet, pl. Bush, George W.: *Döntési helyzetek*. Ulpius Ház Könyvkiadó, Budapest, 2010.

Kydd, Andrew H. – Walter, Barbara F.: *The Strategies of Terrorism*. International Security, Volume 31, No. 1, 2006.

A felhasznált irodalomra vonatkozó szerkesztőségi alapszabály, hogy egyetlen olyan forrás se szerepeljen a *Felhasznált irodalom* jegyzékében, amelyre a szerző/szerzők a törzsszövegben nem hivatkoznak és amely nem szerepel lábjegyzetben. Ha a szerző olyan műveket kíván megjelölni, amelyekre írásában konkrétan nem hivatkozik, ám a téma szempontjából fontosak, úgy azokat korlátozott számban *Ajánlott irodalom* cím alatt adja meg.

**A felhasznált irodalomra való konkrét hivatkozás** az adott oldalon, *lábjegyzetben* történjen, rövidített formában, a hivatkozás oldalszámának megjelölésével (Mendöl 1963, 122.).

Külföldi szerzőnél a művön feltüntetett formában:

Kydd–Walter 2016, 15.

Ha azonos szerző(k)től ugyanazon évben megjelent több tanulmányra hivatkoznak, akkor a közleményeket az évszám után írt a, b, c stb. betűkkel kérjük megkülönböztetni mind a szövegben, mind az irodalomjegyzékben (Mendöl 1963/a, 122.). A hivatkozás ismétlődése esetén: Mendöl: i. m. 156., illetve Uo. 156.

Szintén a lábjegyzetben szerepeljenek a magyarázó, kiegészítő információk, illetve a rövidítések feloldásai.

Internetes hivatkozásnál tüntessék fel a letöltés idejét:

NATO looks to global partnership. [http://www.nato.int/cps/en/SID-42EC607A-C84E90A3/natolive/news\\_22328.htm?selectedLocale=en](http://www.nato.int/cps/en/SID-42EC607A-C84E90A3/natolive/news_22328.htm?selectedLocale=en) (Letöltés időpontja: 2014. 03. 02.)

Köszönjük együttműködésüket!

*A Honvédségi Szemle  
szerkesztőbizottsága és szerkesztősége*

# A DEFENCE REVIEW 2017/1. SZÁMÁNAK TARTALMÁBÓL

## FROM THE 2017/1 ISSUE OF DEFENCE REVIEW

### CONTENTS

The Challenges Facing NATO Today (Petr Pavel, Chairman of the NATO Military Committee)

### WAR THEORY

Col. (Ret.) Friedrich W. Korkisch: The Never Ending Debate: Bridging the Gaps between Strategic Policy and Tactical Execution

1st. Lt. (Res.) Roland Kiss: The Future of War, the Wars of the Future

### CHALLENGES&NATO

Bg. Gen. Imre Porkoláb: Leadership Challenges in the 21st Century: The future of Integrated Leadership Approaches

Lt. Col. Wolfgang Paul Illner: White Paper 2016, on German Security Policy and the Future of the Bundeswehr: An Introduction on the new German Security Policy and Development of the Bundeswehr

Lt. Col. Tamás Szvath – Lt. Gen. Zoltán Orosz: Hungarian AAR Concept – Way Ahead

Lt. Col. Zsolt Végvári: International scenes of military energy research

Jeffrey Kaplan: Life During Wartime: Active Measures in the Microchip Era

János Matus: A subjective selection from facts and ideas related to European integration prior to BREXIT

### INTERNATIONAL SECURITY

Péter Marton– Péter Wagner: Hungary’s partnering in foreign military missions: A different kind of regionalism

Nóra Pákozdi – György Nógrádi: Radical settlements in the Balkan

Lt. Col. Endre Szénási: Syria: another dirty pipeline war

### DISTANT SHORES

Zdzisław Śliwa – Marcin Górnikiewicz: The selected ASEAN nations military capabilities facing the South China sea disputes

Csaba Barnabás Horváth: China’s rise and the geopolitics of Southeast Asia

Marcell György Pintér: China in the MENA Region

### BOOK REVIEW

Nóra Pákozdi – Marcell György Pintér: Review of “Defeating Jihad: The Winnable War”

# A Zrínyi Kiadó újdonsága

## Őrzők, vigyázatok a határra! Határvédelem, határőrizet, határvadászok a középkortól napjainkig (Tanulmánygyűjtemény)

Ez a hiánypótló tanulmánykötet nagy történelmi időtávlatot ölel fel, napjaink aktuális határbiztonsági kihívásainak összefoglalásával zárva. Tudományos alapossggal vizsgálja a határőrizet, határvédelem kérdéseit, így az olvasó egy könyvet kézbe véve alkothat véleményt a határőrizet, valamint a határvédelem helyéről és szerepéről az egyén, a társadalom, illetve az állam életében, figyelembe véve távoli és közelebbi évszázadok, továbbá a mai kor tapasztalatait.

Részletek a kötet hátsó borítójáról:

„Ebben a bizonytalan világban a Magyar Honvédség, a katonák, valamint a belügyi szervek és azon belül is a határokat őrzők szerepe jobban felértékelődött, mint az utóbbi húsz évben bármikor. Nem szabad elfelejtenünk, hogy a magyar katonák és rendőrök nemcsak Magyarország határait védemzik, hanem egész Európát, a keresztény kultúrkört, közös értékeinket is, amelyért annyi évszázadon át harcoltunk.”

*Dr. Simicskó István*  
honvédelmi miniszter

„A könyv, amelyet a tisztelt Olvasó a kezében tart, nem kevesebbre vállalkozott, mint ezer év határőrizeti változásainak áttekintésére: nyitó témakörében feldolgozza az egyetemes történelem meghatározó eseményeit és történéseit, hogy azután példaértékű igényességgel és részletgazdagsággal mutassa be a magyar határőrizet századokon átívelő alakulását...”

*Dr. Pintér Sándor*  
belügyminiszter

„Az államhatár pusztá léte feltételezi és idézi elő azt a nemzetállami kötelezettséget, amelyet minden ország elsősorban saját lakosainak, természetes és épített környezetének, összességében nemzeti érdekeinek és értékeinek védelme céljából teljesít, azt az állami feladatot, amit határvédelemnek, határőrizetnek nevezünk.”

*Dr. Bakondi György*  
belbiztonsági főtanácsadó

Zrínyi Kiadó, 2017.

Szerkesztette: Pósán László – Veszprémi László – Boda József – Isaszegi János. 910 oldal, 7800 Ft



**További információk, vásárlás: [shop.hmzrinyi.hu/](http://shop.hmzrinyi.hu/)**



ZRÍNYI KIADÓ